

T.C
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MANZÛME-İ AKÂİD-İ SEYYİDÎ
(İnceleme-Tenkitli Metin- Sözlük-Dizin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Gülsüm ÖZCAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mahmut KAPLAN

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Gülsüm ÖZCAN
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Konusu : Seyyidî'nin Manzûme-i Akâid'i Üzerine Tahlil ve İnceleme
Tez Tarihi : 29.05.2013

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

İMZA
Doç. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ
Anabilim Dalı Başkanı

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 51071019 numaralı öğrencisi Gülsüm Özcan tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

İMZA
Prof.Dr. Mahmut KAPLAN
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Mahmut KAPLAN

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Doç. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ

Doç.Dr. Hüseyin ÖZCAN

Yrd. Doç. Dr.Kalmamat KULAMSHAEV

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

İMZA
Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

ÖZET

MANZÛME-İ AKÂİD-İ SEYYİDÎ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN- SÖZLÜK-DİZİN)

Gülsüm ÖZCAN

Mesnevîleri de kapsayan Türk Edebiyatı, bağrında halen günümüze ulaştırılmayı bekleyen nice önemli eserler bulunduran bir kültür hazinesidir.

Bu çalışmada 17. yüzyılda yaşamış Seyyidî'nin mesnevî tarzında yazılmış *Manzûme-i Akâid* isimli eseri incelenip, tenkitli metni hazırlanmıştır. Eserin müellifi hakkında birçok kaynağa başvurulmuş fakat yeterli bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserlerinden edindiğimiz bilgiler ışığında hayatı ve edebi şahsiyeti hakkında bilgiler verilmiştir. Bu eser *Fıkh-ı Ekber* Tercümesi olması hasabiyle akâid-nâmeler arasında önemli bir yer tutar. Amacımız böyle değerli bir eseri Türk Edebiyatına tekrar kazandırmaktır.

Anahtar kelimeler: Akâid-nâmeler- Mesnevi, *Manzûme-i Akâid*, Seyyidî.

ABSTRACT

MANZÛME-İ AKÂİD-İ SEYYİDÎ
(ANALYSIS- CRITICIZING TEXT- DICTIONARY- INDEX)

Gülsüm ÖZCAN

Turkish literature, that includes mesnevi, is a treasure house that consists of great amount of significant works.

The current work analyses Manzume-i Akâid which was written in mesnevi manner by Seyiddin, who lived in the 17th century. A plethora of references were used in order to acquire information regarding the author. From the valuable information that was acquired from the text, both the individuality and literature personality of Seyiddin was completed. This work, which is the translation of Fikh-i-Ekber, is an important part of akâidnames. The purpose of the current thesis is to acquire and analyse such an important work for Turkish literature one more time.

Key words: Akâid-nâmeler- Mesnevi, *Manzûme-i Akâid*, Seyyidî.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	x
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii

1.BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. AKÂİD İLMİ.....	1
1.2. MANZUM AKÂİD-NÂMELELER.....	3
1.2.1. TERCÜME AKÂİD-NÂMELELER.....	6
1.2.2. TELİF AKÂİD-NÂMELELER.....	8
1.2.3. TÜRKÇE AKÂİD-NÂMELELER.....	8
1.2.4. ARAPÇA AKÂİD-NÂMELELER.....	10
1.2.5. FARŞA AKÂİD-NÂMELELER.....	12

2. BÖLÜM: SEYYİDÎ VE ESERLERİ

2.1. SEYYİDÎ.....	13
2.2. SEYYİDÎ'NİN HAYATI.....	15
2.3. ESERLERİ.....	17
2.3.1. DÎVÂN.....	17

2.3.2. MANZÛME-İ AKÂİD.....	17
2.3.2.1. MANZÛME-İ AKÂİD'İN KÛNYESİ.....	20
2.3.3. MANZÛME-İ FIKH-I KEYDÂNİ	21
2.3.4. MANZÛME-İ TERCEME-İ NAHV-I BİRGİVÎ	22
2.3.5. ESRÂR-I İŞRÂK.....	24
2.3.6. RİSÂLE-İ SEYYİDÎ.....	25
2.3.7. EŞ'ÂR	26
2.3.8. SEYYİDÎ MAHLASININ GEÇTİĞİ ESERLER	27

3.BÖLÜM: MANZÛME-İ AKÂİD'İN İNCELEMESİ

3.1. ŞEKİL İNCELEMESİ.....	32
3.1.1. NAZİM ŞEKİLLERİ.....	32
3.1.1.1. MESNEVÎ.....	32
3.1.1.1.1. MANZÛME-İ AKÂİD'İN TERTİBİ.....	34
3.1.2. VEZİN.....	34
3.1.3. KAFİYE.....	35
3.1.3.1. KAFİYE-İ MÜCERREDE.....	35
3.1.3.2. KAFİYE-İ MÜREKKEBE.....	36
3.1.3.2.1. KAFİYE-İ MÜESSESE.....	36
3.1.3.2.2. KAFİYE-İ MÜRDEFE.....	36
3.1.3.2.3. KAFİYE-İ MUKAYYEDE.....	37
3.1.3.3. CİNASLI KAFİYE.....	37
3.1.3.4. TUNÇ KAFİYE.....	38
3.1.4. REDİF.....	38
3.1.5. EDEBİ SANATLAR.....	39
3.1.5.1. MECAZLAR.....	39

3.1.5.1.1. İSTİARE.....	39
3.1.5.1.2. TEŞBİH.....	40
3.1.5.1.3. TEŞHİS.....	40
3.1.5.2. ANLAMLA İLGİLİ SANATLAR.....	41
3.1.5.2.1. İHÂM.....	41
3.1.5.2.2. İKTİBAS.....	41
3.1.5.2.2.1. AYETLERDEN YAPILAN İKTİBASLAR.....	41
3.1.5.2.2.2. HADİSLERDEN YAPILAN İKTİBASLAR.....	42
3.1.5.2.3. İSTİFHAM /TAACCÜP.....	42
3.1.5.2.4. LEFF Ü NEŞR.....	43
3.1.5.2.5. NİDÂ.....	43
3.1.5.2.6. TENASÜP.....	45
3.1.5.2.7. TECÂHÜL-İ ÂRİF.....	45
3.1.5.2.8. TEKRİR.....	46
3.1.5.2.9. TELMİH.....	46
3.1.5.2.10. TEZAD.....	47
3.1.5.3. SÖZLE İLGİLİ SANATLAR.....	47
3.1.5.3.1. CİNAS.....	47
3.1.5.3.1.1. TAM CİNAS	48
3.1.5.3.1.2. NAKİS CİNAS.....	48
3.1.5.3.2. İŞTİKAK.....	48
3.1.6. MANZÛME-İ AKÂİD'İN İMLASI	49
3.2. İÇERİK İNCELEMESİ.....	49
3.2.1. KONU BAŞLIKLARI.....	49
3.2.2. KONULAR.....	55
3.2.2.1. SEYYİDÎ'NİN ESER HAKKINDA BİLGİ VERMESİ.....	55
3.2.2.2. TEVHİD.....	56
3.2.2.3. MÜNÂCÂT.....	57

3.2.2.4. KELAM.....	57
3.2.2.5. NA'AT.....	58
3.2.2.6. DÖRT HALİFEYE ÖVGÜ.....	59
3.2.2.6.1. HZ.EBÛ BEKR.....	59
3.2.2.6.2. HZ.‘ÖMER.....	59
3.2.2.6.3. HZ.‘OŞMÂN.....	60
3.2.2.6.4. HZ.ALÎ.....	60
3.2.2.7. SÜNNET EHLİ VE CEMAATİ İNANCI.....	60
3.2.2.8. ALLAH’IN EZELİ SIFATI, İMAN, İBADET HUSUSLARI.....	61
3.2.2.9. NAMAZ.....	61
3.2.2.10. NAMAZI TERK.....	62
3.2.2.11. SEBEB-İ TELİF.....	62
3.2.2.12.AHLAK İLE İLGİLİ HUSUSLAR.....	64
3.2.2.12.1. KÖTÜ AHLAK.....	64
3.2.2.12.2. GÜZEL AHLAK.....	64
3.2.2.12.3. RİYA.....	65
3.2.2.12.4. KİBR.....	65
3.2.2.12.5. CİMRİLİK, İSRAF, HASED.....	65
3.2.2.12.6. YALAN, GIYBET, YERME, KÖTÜLEME İLLETİ.....	66
3.2.2.12.7. BÜYÜKLENME.....	67
3.2.2.12.8. TAKVA.....	68
3.2.2.12.9. KÜFR.....	68
3.2.2.12.10. BİD‘AT.....	68
3.2.2.12.11. MÜNÂFIKLİK.....	68
3.2.2.13.NAZAR.....	70
3.2.2.14. A‘ZÂ.....	70
3.2.2.14.1. EL.....	71

3.2.2.14.2. AYAK.....	71
3.2.2.14.3. GÖZ.....	72
3.2.2.14.4. EDEP YERİ.....	72
3.2.2.15. YEMEK ÂDÂBI.....	72
3.2.2.16. OTURMA ÂDÂBI.....	74
3.2.2.17. MÜ'MİN'İN YAPMASI GEREKEN FİİLLER.....	74
3.2.2.18. ALLAH'IN VE TÜM CANLILARIN HAKLARI.....	75
3.2.2.19. KABİR.....	75
3.2.2.20. ÖLÜM.....	75
3.2.2.21. FAKİRLİK SEBEPLERİ.....	76
3.2.2.22. CAHİL KİŞİYE VE NEFSE HİTAP.....	76
3.2.2.23. BAYRAM	77
3.2.2.24. VAZİYYETLER.....	77
3.2.2.25. HZ. İBRÂHÎM BİN EDHEM'İN ALTI NASİHATİ.....	78
3.2.2.26. MEZHEPLER.....	79
3.2.2.27. TÖVBE.....	83
3.2.2.28. NİKAH.....	83
3.2.2.29. İMAM GAZÂLÎ'NİN "NASİHATÜ'L- MÜLÛK" ADLI KİTABINDAN; "KADINLAR HAKKINDA ON SIFATIN AÇIKLAMASI".....	84
3.2.2.30. TASAVVUF.....	85
3.2.2.31. DUA.....	87
3.2.2.32. MANZÛME-İ AKÂİD'DE GEÇEN ÖZEL İSİMLER VE MEKANLAR.....	88
3.2.2.32.1. PEYGAMBERLER.....	88
3.2.2.32.1.1. HZ. MUHAMMED(S.A.V).....	89
3.2.2.32.1.1.1. HZ. MUHAMMED'İN AİLESİ.....	89
3.2.2.32.2. SAHABELER.....	90
3.2.2.32.3. ÂLİMLER.....	91

3.2.2.32.4. ESERLER.....	95
3.2.2.32.5. DİĞER ÖZEL İSİMLER.....	96
3.2.2.32.6. MEKANLAR	97

4.BÖLÜM: MANZÛME-İ AKÂİD'İN TENKİTLİ METNİ

4.1. METİN TEŞKİLİNDE İZLENEN YOL.....	99
4.2. MANZÛME-İ AKÂİD'İN NÜSHALARI.....	101
4.2.1. KARŞILAŞTIRMADA KULLANILAN NÜSHALAR.....	101
4.2.1.1. ALİ EMİRÎ KÜTÜPHANESİ: NU: AEMNZ836.....	101
4.2.1.2. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ: NU: 03644.....	105
4.2.2. DİĞER NÜSHALAR.....	107
4.2.2.1. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ: NU: 00058.....	107
4.2.2.2. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ: NU: 03460.....	108
4.2.2.3. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ: NU: 03533.....	109
4.2.2.4. MİLLİ KÜTÜPHANE: NU: 06 MİL YZ A 8205.....	110
4.2.2.5. MİLLİ KÜTÜPHANE: NU: 06 MİL YZ A 3324.....	112
4.2.2.6. MİLLİ KÜTÜPHANE: NU: 06 MİL YZ A 2301/1.....	113
4.2.2.7. AMASYA B. İL HALK KÜTÜPHANESİ: NU: 05BA 1705.....	113
4.2.2.8. MANİSA İL HALK KÜTÜPHANESİ: NU: 45 HK 5836/15.....	114
4.2.2.9. ALİ EMİRÎ KÜTÜPHANESİ: NU: AESRY691/4.....	115
SONUÇ.....	116
TENKİTLİ METİN.....	118
KAYNAKÇA.....	241
SÖZLÜK.....	244
DİZİN.....	294

KISALTMALAR

a.	: Arapça
AE.	: Ali Emiri Kütüphanesi-AEMnzBölümü 836
Age.	: Adı geçen eser
Ag.tz.	: Adı geçen tez
a.i.	: Arapça İsim
b.	: Birleşik
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cemi
f.	: Farsça
f.e.	: Farsça Edat
fi.	: Fiil
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
i.	: İsim
m.	: Masdar
Mm.	: Mini metre
Nu	: Numara
ö.	: Ölümü, ölüm tarihi
s.	: Sayfa
SH.	: Süleymaniye Kütüphanesi –Hamidiye Bölümü 781 (Manzûme-i Akâid)
SHM.	: Süleymaniye Kütüphanesi-Hacı Mahmud Ef. Bölümü 644
st .	: Satır
o.	: Osmanlıca
t.	: Türkçe
Yay.	: Yayınevi
yy.	: Yüzyıl
yk.	: Yaprak
zf.	: Zarf

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	ṣ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḍ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	ʾ

ÖNSÖZ

Edebiyat, bir milletin tarihi boyunca sahip olduğu maddi manevi kültürlerini, inanışlarını içinde barındıran, milletin varlığı için gerekli olan bir unsurdur.

Zengin bir kültür hazinesine sahip olan Türk milleti, önemli bir medeniyetin mirasçısıdır. Bu zenginliğini edebi eserlerinde yansıtır. Günümüze ulaşmış yahut ulaşamamış nice eserler vardır ki onlar Türk milletinin birer kimliği niteliğindedir.

Eski Türk Edebiyatı, edebiyat tarihimizde yedi asra yakın bir zaman diliminde verilen eserlerin bütünüdür. Bu sebeple ortaya konulan eserler büyük ölçüde önem arz etmektedir.

Mesnevi nazım biçimiyle yazılan akâid-nâmeler Eski Türk Edebiyatı'nın manzum türlerinden biridir. İslam akâid ilmine *Fıkh-ı Ekber* ismini veren İmâm-ı Âzâm Ebû Hanîfe'nin aynı isimle yazılmış risalesi bu konudaki ilk eserdir. Aslı tevhit ve itikat olan *Fıkh-ı Ekber*, İmâm-ı Âzâm'ın mensur olarak yazdığı akâid risalesidir. Bu eserin, 1095 (1684)'de Seyyidî tarafından *Manzûme-i Akâid* ismiyle manzum tercümesi yapılmıştır.

Bu çalışmada 17. yüzyılda yaşamış Seyyidî'nin mesnevi türünde yazmış olduğu, İmâm-ı Âzâm'ın *Fıkh-ı Ekber*'inin tercümesi olan, *Manzûme-i Akâid*'i incelenip, tenkitli metni hazırlanıp, Türk Edebiyatı'na tekrar kazandırılması amaçlanmıştır.

Dört bölümden meydana gelen çalışmamızın birinci bölümünde akâid ilmi ile manzum akâid-nâmeler tanıtılmış, Türk, Arap ve Fars edebiyatında yazılan akâid-nâmeler hakkında bilgi verilmiş ve *Manzûme-i Akâid* 'in bu akâid-nâmeler arasındaki yeri tespit edilmiştir.

İkinci bölümde Seyyidi'nin hayatı ve eserleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde eser, Eski Türk Edebiyatı araştırmalarında kullanılan tahlil yöntemlerine göre incelenmiş, dördüncü bölümde ise eserin nüshaları ve tenkitli metni yer almıştır. Sonuç bölümünde eser ve akâid-nâmeler hakkında genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra çalışmamızla ilgili bir sözlük ve şahıslar dizini oluşturulmuş, kaynakça kısmında ise çalışmada yararlanılan kaynaklar belirtilmiştir.

Çalışmada, Seyyidi'nin *Manzûme-i Akâid*'inin tanıtılması, ait olduğu yüzyılda yazılmış akâid-nâmelerin değerlendirilmesine ve gelişim sürecinin aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır.

Tezimde bana danışmanlık yapan sabır timsali, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mahmut Kaplan'a, çalışma esnasında tüm kaynaklarını özveriyle önümüze sunan değerli hocam Doç. Dr. Yusuf Çetindağ'a, metindeki okuma hatalarımı bulmama yardımcı olan Sümeyye Yıldız hocama teşekkür ederim. Metindeki Arapça ifadelerin çevirisinde yardım eden Arapça hocası Birsen Keskin Öztürk'e; ayrıca tez hazırlama kısmında destek aldığım Songül Karaca'ya teşekkürü borç bilirim. Son olarak, tezin hazırlanmasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen annem Emine Gezici, babam Hüseyin Gezici'ye bu zor ve çetrefilli yolda her zaman yanımda olan ve beni anlayışla karşılayan hayat arkadaşım Fatih Özcan'a şükranlarımı sunarım.

GÜLSÜM ÖZCAN

İstanbul-2013

1. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. AKÂİD İLMİ

Akâid “akîde” kelimesinin çoğuludur. Akid ise sözlükte düğüm bağlamak, düğümlemek ve kesinlikle inanılan şey anlamlarına gelir. Buna göre “İslam Akâidi” İslam dininde kesinlikle inanılan hususlar manasına gelir ki bunlara “îmân esasları” da denir. Buna göre îmân esaslarını ihtiva eden ilme de “akâid ilmi” denir.¹

Dini inanışın çoğul şekli akâid: İtikatlar, inanışlar² anlamında kullanılır. Aynı kökten türetilen ve “îmâ

n” ile eş anlamlı olarak kullanılan i'tikad ise “Düğüm atmışçasına bağlanmak, bir şeye gönülden inanmak, gönülden benimsemek” demektir. Bu durumda akîde “Gönülden bağlanılan şey” anlamına gelir; bir terim olarak da “İnanılması zarûri olan ilke” (iman esası, mü'menün bin) diye tarif edilebilir. Buna göre akâid, “İslâm dininin temel kaideleri, inanılması zaruri hükümleri” mânasına gelir.³ Akâid ilmi bu temel kaidelerden bahseder.

Akâid, îmânın rükünlerini, muşahhas ‘uğda « düğüm » kelimesinin tasvir ettiği vecihle, îmânın kuvvetle bağlı bulunduğu düsturu ifade eden bir kelimedir. Ta‘ rîfât müellifi ‘ağâ‘ id’i, » ibadeti değil, itikadı nazar-ı itibara alır » diye tarif eder. Filhakika ‘ağâ‘ id, dinin aslî kaidelerini (usûl) az çok veciz cümleler ile ifade eden düsturlardır. Usûl, Ta‘ rîfât’ın anlattığına göre, « kendileri başka bir nesneye muhtaç olmayan ve başkaları kendilerine muhtaç bulunan şeylerdir.⁴

Akâid ilmi Allah’ın varlığından, sıfatlarından, fiillerinden bahseden bir

¹ İsmail Karagöz(Editör), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s.15.

² İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 1.Cilt, Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.66.

³ Ahmet Saim Kılavuz, *Akâid, DİA*, Cilt- 2, İstanbul, 1989, s. 212.

⁴ Carra de Vaux, *Akîde*, *İslam Ansiklopedisi*, 1.cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1978, s. 240-241.

ilimdir. Her ne kadar nübüvvet ve ahiret ile ilgili konular da anlatılmakta ise de bunlar, ilahî fiillere râcidir. Zira bütün itikadî meselelerin konusu Yüce Allah'tır. Akâid ilminin gayesi, taklidden kurtulmak, tahkikî îmân derecesine ulaşmaktır.⁵

“İslâm akâidinin konuları iki bölüm halinde ele alınabilir:⁶

1. Mânaya delâlet yönüyle de kesinlik ifade eden müte-vâtir naslarla sabit olmuş, inkârı küfrü gerektiren temel esaslar;
2. Tevatür derecesine ulaşmayan veya müte-vâtir olsa da mânası açısından zan ifade eden naslarla sabit olan prensipler.

Bu sonuncuların inkâr edilmesi küfrü gerektirmez. Akâid hükümleri zamana, mekâna, fert ve toplumlara göre değişiklik göstermez ve bir bütün olup bölünme kabul etmez yani akâide esaslarının bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamak söz konusu olamaz.

Âyet ve hadislerle akâid-kelâm literatürü çerçevesinde, ayrıntılarla ilgili bazı görüş farklılıkları bir yana, bütün İslâm ümmeti ve genel olarak İslâm mezheplerince kabul ve tasdik edilen İslâm akâidini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Allah vardır, varlığı kendinden olup kimseye muhtaç değildir, ezeli ve ebedidir. Kâinat bütün nesne ve olaylarıyla yaratılmıştır, tek yaratıcısı Allah'tır. Allah birdir, yegâne tapılacak varlık O'dur; hiçbir şeye benzemez; cisimlere has zaman, mekân ve benzeri kategorilere, durumlara bağımlılıktan ve her türlü eksiklikten münezzehtir. Allah diridir, bilendir, irade edendir, güç yetirendir. işitendir, görendir, yaratandır, kelâm sahibidir; O, bütün kemal ifade eden sıfatlarla vasıflanmıştır.

Her insanın bir kaderi vardır, fakat kul cebir altında değildir. Peygamberlik

⁵ İsmail Karagöz(Editör), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s.15.

⁶ Ahmet Saim Kılavuz, *Akâid, DİA*, 2.Cilt, İstanbul, 1989, s. 212.

müessesesi haktır; Hz. Muhammed son peygamberdir; peygamberler güvenilen, tebliğ görevini yerine getiren, günah işlemekten korunmuş kimselerdir, fakat onlarda tanrılık özelliği yoktur, peygamberlerin mucizeleri haktır. Meleklerle ve ilâhî kitaplara iman gereklidir; melekler Allah'ın bütün emirlerine boyun eğen ruhanî varlıklardır. Tevrat, İncil, Zebur, Kur'ân. Hz. İbrahim ve Musa'nın "Sahîfeler"i Allah tarafından indirilmiş kitaplardır. Âhiret hayatı, cennet ve cehennem haktır."

1.2. MANZUM AKÂİD-NÂMELER

"Didaktik manzum şiir yazma geleneği Arap'lara dayanır. Arap şiiri Abbasiler döneminde hem şekil hem de içerik olarak önemli bir gelişim gösterdiği gibi, İslâmî ilimlerden fıkıh, tefsir, hadis, kelâm ve tasavvuf da önemli oranda şekillenmiştir.

Abbasiler döneminde yukarıda bahsi geçen ilimlerin okutulduğu başlıca eğitim kurumları "mescid"ler ve bugünkü ilköğretim seviyesinde olan "küttâb"lardı. Bu eğitim ve öğretim kurumlarında eğitim sistemi büyük ölçüde ezbere dayanıyordu. Âlimler bu ezber işini kolaylaştırmak için çeşitli yöntemleri denerlerken bu konuda eski Yunan ve Hint tecrübesini de araştırarak konuların didaktik şiir tarzında nazm edilmesine karar vermiş ve bu konuda yeteneği olanlar ilk ürünlerini vermeye başlamışlardır. Şiirin taşıdığı müzikal özellik nedeniyle kulağa daha hoş gelmesi ve böylece nesre göre ezberlenmesinin daha kolay olması onun eğitimde kullanılması neticesini doğurmuştur. Câhız (ö. 255 / 869) şiirin bu özelliğine şöyle dikkat çekmektedir: "Şiiri ezberlemek nefse daha hoş gelir ve şiir bir kez ezberlendi mi daha çok kalıcı olur".⁷ Arap Edebiyatında, "Bibliyografik eserler incelendiğinde fıkıh, tecvîd, ferâ'iz, akâ'id gibi İslâmî bilimler alanında da çok sayıda manzum eser görülmektedir. Bu konuda yine el-Lâhikî'nin ilk adımı attığını görüyoruz."⁸

⁷ Kadri Yıldırım, "Didaktik Şiirin Abbasiler Döneminde Ortaya Çıkışı ve Gelişimi Üzerine Bir İnceleme" *Adlı Makale*. Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1, 2009 s. 172-173.

⁸ Kemal Tuzcu, "Klasik Arap Şiirinde Didaktik Şiirler" *Adlı Makalesi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 47, 2 (2007) s.165.

“Klasik edebiyatta mensur ifade biçiminin genellikle öğretici yönü ağır basan metinlerde kullanıldığı söylenebilir. Şairler manzum ifadenin yanında, zaman zaman düz yazıya yönelmişler ve bu söyleyişin imkânlarından da yararlanmışlardır. Ne var ki, “klasik edebiyatımız çerçevesinde verilen eserlere bakıldığında nesrin nazım karşısında çok gerilerde kaldığı, gerek nitelik gerek nicelik bakımından nazımın nesre her dönemde galebe çaldığı açıkça görülür.” Bu edebiyatta nazma gösterilen ilgi öğretici eserlerde de kendini hissettirmiş, hatta öğretici metinlerin manzum olarak kaleme alınması zamanla bir gelenek hâline gelmiştir. Şöyle ki, “normal olarak nesrin sahasına giren tarihler, nasihat kitapları, dinî-ahlakî-tasavvufî eserler, lügatler, şair tezkireleri vb. pek çok eser nazmen de vücuda getirilmiştir.”⁹

Akâid ilmi, İslâm dininin temel kaideleri, inanılması zaruri hükümleri gibi konuları ihtiva eder diye tasvir etmiştik. Bu hayli hacimli ve anlaşılması güç hususları en doğru şekilde okuyucuya geçirebilmek ve akılda kalmasını sağlamak için akâid-nâmeler uzun edebi anlatımlara kolaylık sağlayan mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Ayrıca mesnevi ayrı kafiyeli nazım şeklidir. Her beytin ayrı kafiyeli olması sebebiyle mesnevide büyük bir yazma kolaylığı vardır. Bir de mesneviler daha çok kısa vezinlerle yazılır. Bu da şair için ayrı bir avantajdır. Binâ’ en aleyh öğretici dini ve ahlaki konuların hep mesnevi şeklinde yazılmaları bu yüzdendir.

Âmil Çelebioğlu ise, dinî konuların manzûm olarak yazılmasını şu sebeplere bağlamıştır:¹⁰

a. Nâzımın şair oluşu veya bu sahada eser verme arzusu

⁹ Ferdi Kiremitçi, *Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıki'nin Manzum Akâid-nâme Örneği*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter 2012, p.1501-1539 , TURKEY.s.1502

¹⁰ Ali İhsan Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*(İnceleme- Metin)Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa-2011 s.4-5.

- b. Tercüme eserlerde eserin aslının da manzûm oluşu
- c. Talimî konularda manzûm yazma geleneğinin mevcudiyeti
- d. Nazire yazma geleneği
- e. Kolay okuma ve ezberleme

İslamî Edebiyat'ta didaktik manzûmelere ilk olarak Arap Edebiyatı'nda rastlanmaktadır.¹¹

Mesnevi nazım biçimiyle yazılan Türkçe akâid-nâmeler 17.yy.da yoğunlaşmakta ve bir edebî tür olarak edebiyat tarihimizdeki yerini bu dönemde belirginleştirmektedir. Bu yüzden akâid-nâmelerin özelliklerini bu dönem eserlerine göre şu şekilde belirleyebiliriz:¹²

Nazım biçimi mesnevidir. Kullanılan vezin genellikle aruzun mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün kalıbıdır. Dili sade olup anlam sanatları bakımından zengin değildir. Bu özellikleri anlaşılabilirliklerini artırır. Hemen hepsi Sünnî İslam akâidini anlatmak ve özellikle medreselerde okunmak için yazılmıştır. Akâid metni olmaları sebebiyle Allah'ın sıfatları, rüyetullah, kabir azabı, cennet ve cehennem, kıyamet alametleri gibi akâid konularını işlemektedirler.

Akâid-nâme anlayışı bir tür olarak bizde fazla gelişmemiş ya da yaygınlaşmamıştır. Örneğin “edebî türlerin müstakil olarak incelendiği eserlerde akâid-nâmelerden bahsedilmemiştir.”¹³

Akâid-nâme ile ilgili fazla çalışma mevcut değildir. Başta 2011'de çalışılmış olan Ali İhsan Akçay'ın Türk Edebiyatında “Manzûm Akâid-nâmeler” adlı doktora tezi akâid-nâmelere kaynak gösterilebilir. Bununla birlikte 2012'de çalışılmış Songül

¹¹ Akçay, Ag.tz, s.5.

¹² Songül Karaca, *Kadıızâde Mehmet Efendi, Manzume-i Akaid*(Tenkitli Metin- Sözlük- Dizin)

Yüksek Lisans Tezi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2012 s.6.

¹³ Karaca, Ag.tz. s.4.

Karaca'nın "Kadıızâde Mehmet Efendi, Manzume-i Akâid" adlı Yüksek Lisans Tezi buna ek kaynak olarak gösterilebilir. Bununla birlikte Agah Sırrı Levend'in "Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri" Kemal Tuzcu'nun "Klasik Arap Şiiri'nde Didaktik Şiirler" ve Kadri Yıldırım'ın "Didaktik Şiirin Abbasiler Döneminde Ortaya Çıkışı ve Gelişimi Üzerine Bir İnceleme" ve Amil Çelebioğlu'nun "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Türler" adlı makaleleri gibi makale örnekleri bulmak mümkündür. Bu açıklamalar da gösteriyor ki akâid-nâme türü daha çok çalışmalara ve araştırmalara gebedir.

Akâid-nâmeler, Tercüme Akâid-nâmeler ve Telif Akâid-nâmeler olmak üzere ikiye ayrılır. Manzûme-i Akâid tercüme akâid-nâmeler kısmına dahil olur.

1.2.1. TERCÜME AKÂİD-NÂMELER

Tercüme akâidnâmelerin manzum ve mensur altı adet kurucu- ana metnin çevirisi yahut naziresi olduğu tespit edilmiştir. Türkçe Akâid-nâmelerin Kaynakları olarak adlandırılan eserler ve müellifleri şunlardır: ¹⁴

- a. İmâm-ı Azâm *Fıkh-ı Ekber*
- b. İmâm-ı Azâm *El-Vasiyye*
- c. El-Üşî *Kasîde-i Emâlî*
- d. Hızır Bey *Kasîde-i Nûniye*
- e. Molla Câmî *İtikadnâme*
- f. Birgivî *Vasiyetnâme*

¹⁴ Akçay,Ag.tz.,s.16.

İmâm-ı Azam Ebû Hanife'nin *Fıkh-ı Ekber* ve *el-Vasiyye* Adlı Eserlerinin Manzûm Tercümeleri¹⁵

- a. *Terceme-i Fıkh-ı Ekber, Âlemî*
- b. *Nazm-ı Fıkh-ı-Ekber, Seyyidî*
- c. *Manzûme-i Akâid-i Terceme-i Nukırrî*

Seyyidî'nin *Nazm-ı Fıkh-ı-Ekber* adlı eseri çalışmamız olan *Manzûme-i Akâid*'in bir diğer adıdır.

Emâlî Kasîdesinin Manzûm Tercümeleri¹⁶

- a. *Lâmiyye-i Kelâmiyye, Hoca Sadettin Efendi*
- b. *Tercüme-i Akâid-i Lâmiyye 'alâ Mezheb-i Mâturidiyye, Şem'î*
- c. *Terceme-i Kasîde-i Yekûlu'l- Abd, Visâlî*
- d. *Kasîde-i Emâlî Türkçe Tercüme-i Manzûmesi, Yanyalı Hafız Refî'Efendi*

Hızır Bey'in *Kasîde-i Nûniye*'sinin Manzûm Türkçe Tercümesi¹⁷

Terceme-i Akâid-i Nûniyye, Müellifi Meçhul

Molla Câmî'nin *İtikad-nâme*'sinin Türkçe Manzûm Tercümesi¹⁸

Zübdetü'l-'Akâid, (İtikad-nâme Tercümesi), Duhâni-zâde Velî

Birgivi'nin *Vasiyet-nâme*'sinin Türkçe Manzûm Tercümesi¹⁹

Manzûm Vasiyet-nâme, Bahtî

¹⁵ Akçay, Ag.tz.,s.16-27.

¹⁶ Akçay, Ag.tz.,s.31-48.

¹⁷ Akçay, Ag.tz.,s.53.

¹⁸ Akçay, Ag.tz.,s.57.

¹⁹ Akçay, Ag.tz.,s.64.

1.2.2. TELİF AKÂİD-NÂMELER

Telif Akâid-nâmeler şunlardır:²⁰

- Tevhîd-i Hak*, Nahîfî
- Nazmu 'l-Leâlî*, Rızâî
- Kasîde-i İ'tikadiyye*, Vecihi Paşazâde
- Türkçe İtikad Manzûmesi*, Veled Çelebi İzbudak

1.2.3. TÜRKÇE AKÂİD-NÂMELER

Türkçe Akâid-nâmeler'in tablo şeklinde sunumu:²¹

Yüzyıl	TELİF		TERCÜME	
	Müellif	Eser	Müellif	Eser
14.yy.	Şeyyad Hamza	<i>Ahvâl-i Kıyâmet</i>	_____	_____
15.yy.	Yazıcıoğlu	<i>Muhammediyye</i>	_____	_____
16.yy.	Ali Şir Nevâî	<i>Sîrâcü'l- Müslimîn</i>	Duhânîzâde	<i>Zübdetü'l- Akâid</i>
			Hoca Sadettin Efendi	<i>Lâmiyye-i Kelâmiyye</i>
17.yy.	Kadızzade Mehmed Efendi	<i>Manzûme-i Akâid</i>	Şem'î el- Prizrenî	<i>Tercüme-i Akâid-i Lâmiyye alâ Mezhebi</i>

²⁰ Akçay, Ag.tz.,s. 72-94.

²¹ Karaca, Ag.tz.,s.15-16.

				<i>Mâturîdiyye</i>
	Bahtî	<i>Vasiyyet-nâme</i> <i>Terceme-i</i>	Alemî	<i>Fıkh-ı</i> <i>Ekber</i>
17.yy.	Sunullah Gaybî	<i>Hüda Rabbim</i> <i>Manzûmesi</i>	Seyyidî	<i>Nazm-ı Fıkh-ı</i> <i>Ekber</i>
	Rızâî	<i>Nazmü'l-Leâli</i>		
	Kadı Hüseyin Ispartavî	<i>Manzûme-i</i> <i>Akâid</i>		
18.yy.	Süleyman Nazîfî	<i>Zuhrü'l-Âhire</i>	_____	<i>Manzûme-i</i> <i>Akâid-i</i> <i>Terceme-i</i> <i>Nukurrî</i>
			_____	<i>Terceme-i</i> <i>Akâid-i</i> <i>Nûniyye</i>
19.yy.	Vecîhî Paşazâde	<i>Kasîde-i</i> <i>İtikâdiyye</i>	Yanyalı Hafız Refi Efendi	<i>Kasîde-i Emâlî</i> <i>Türkçe</i> <i>Tercüme-i</i> <i>Manzûmesi</i>
20.yy.	Veled Çelebi İzbudak	<i>Türkçe İtikad</i> <i>Manzûmesi</i>	_____	_____
Tarihi Belli Olmayanlar	Sâdikî	<i>Manzûme-i</i> <i>Risâle-i Rûmî</i>	Visâlî	<i>Kasîde-i</i> <i>Yekûlü'l-Abd</i>

1.2.4. ARAPÇA AKÂİD-NÂMELER

Arapça Akâid-nameler'in tablo şeklinde sunumu:²²

Müellif	Eser
Kadı İyaz (ö. 544/1149)	<i>El-İlâm bi-Hudûdi Kavâidi'l-İslâm</i>
Adudüddin el-Îcî'nin (ö. 756/1355)	<i>E'l-Akâid'ül-Adudiyye</i>
Muhyiddin İbnü'l-Arabi (ö. 638/1240)	<i>Akâid-ü İbni'l- Arabî</i>
Ebû Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed en- Neseî (ö. 537/1142)	<i>Akâid'ün- Nefesî</i>
İbn Kayyım el-Cevziyye	<i>E'l-Kasîdetü'n-Nûniye</i>
Ebû Muhammed Yûnus b. Yûsuf eş-Şeybânî	<i>E'l-Akîdetü's-Şeybâniyye</i>

²² Bu bölümde kullanılan kaynak eserler;
A.Saim Kılavuz, *Akâid, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2.Cilt, (Ahlak Alışkanlık) İstanbul 1989. s.212-216.

Yusuf Şevki Yavuz, *Akâidü'n-Neseî*, DİA, 2.Cilt, İstanbul 1989,s. 217-219.

Talha Hakan Alp, *Şerhu'l Akaid - Sa'düddin Et Taftazani*, Rihle Kitap Yay. İstanbul,2012.

M. Beşir Eryarsoy, *İmam İbn Ebi'l- İzz el-Hanefî*, Deha Kitabevi Yay, Ankara.

Karaca, Ag.tz.,s.6-8.

Akçay,Ag.tz., s.6-10.

Müellif	Eser
Alâaddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Şeref (el- Müşerref) el-Mardinî	<i>Nazmu Akâidi'l-Mardinî</i>
Sa'düddin Et Taftazani	<i>Şerhu'l –Akâid</i>
İmam Cafer et-Tahavî el-Haneî	<i>E'l Akîdetü't-Tahaviyye</i>
Burhânuddîn Ebû İshak İbrahim b. İbrahim el-Lekânî'	<i>Cevheretü't-Tevhîd</i>
_____	<i>E'l-'Akîdetü's-Salâhiyye</i>
Sirâceddîn Ali b. Osman el-Ûşî	<i>Emâlî Kasîdesi</i>
Sâbit Kutnâ	<i>İrcâ Kasîdesi</i>
Hârun Mevlâ'l-Ezd	_____
Bişr b. El-Mu'temir	_____

1.2.5. FARŞA AKÂİD-NÂMELER

Farsça Akâid-nameler'in tablo şeklinde sunumu:²³

Müellif	Eser
Molla Câmî	<i>İtikad-nâme</i>
_____	<i>Necm-i Zebrekân</i>

²³ Akçay, Ag.tz, s.11.

2.BÖLÜM: SEYYİDÎ VE ESERLERİ

2.1. SEYYİDÎ

Seyyidî 17. yüzyıl şairlerindedir. Bu sebepten öncelikli olarak 17.yüzyılda yaşamış şairlerin özellikleri incelenmiştir. Bununla birlikte diğer tezkireler de araştırılmıştır. Elde edilen bilgiler şöyledir:

Tezkirelerde Seyyidî ismi geçmemektedir. Seyyid yahut Seydî isimleri mevcuttur. 17.yüzyılda yaşamış bir Seydî iki tane de Seyyid ismi geçmektedir. 16.yüzyıla ait tezkirelerde yaşadığı tarih belli olmayan iki Seydî adı geçmektedir. 18. yüzyılda yaşamış iki Seyyid adı geçmektedir. Bunlar sırasıyla şöyledir:²⁴

16.Yüzyıl Tezkirelerinde Seyyidî Adlı Şairler;

Seydî : Kuloğullarından, bölük halkındandır. Dülger-zâde Seydî Çelebi sanıyla tanındı. Kanûnî Sultan Süleyman'ın devri başlarında, elli yaşına varmadan öldü. Şiirleri sadedir.

Seydî : Hamit ilinde doğdu. İshak adlı birinin oğludur. Kara Seydî diye tanındı. Sahn müderrisi iken, Sultan Beyazid İstanbul kadılığına atadı. Sultan Beyazid'e Muton fethinde Arapça bir kaside sundu.Arapça, Farsça, Türkçe şiirleri vardır.

17.Yüzyıl Tezkirelerinde Seyyidî Adlı Şairler;

Seydî: (ö.1105/1693-94) Asıl adı Mehmet'tir. Nakibü'l- eşraf Es'ad-zâde Seyyit Mehmet Said'in yeğenidir. Müderrislik yaptı. "Câm-ı Gîtî- nümâ adlı bir eseri vardır.

²⁴ Haluk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988. s. 440-442.

Seyyid: (ö.1083/ 1672-73) Asıl adı Mehmet'tir. Saray hekimlerinde Şifâyî'nin oğludur. Atik Ali Paşa medresesinde müderris iken öldü. Tarih ve gazelleriyle tanındı.

Seyyid: (ö.1105/1693-94) Borlu'da doğdu. Asıl adı Hüseyin'dir. Nuri Abdülehad Efendi'den el aldı. Öğrenim gördü. Süleymâniye câmiinde şeyhlik yaptı.

18. ve 19. Yüzyıl Tezkirelerinde Seyyidî Adlı Şairler;

Seyyid: (ö.1146/ 1733-34) Asıl adı Mahmut Sadrettin'dir. Uşşâkî-zâde Abdullah Efendi'nin oğludur. Bundan dolayı Uşşâkî-zâde diye tanındı. Öğrenim gördükten sonra mülazım oldu. Müderrislik yaptı.

Seyyid: (ö.1189/1775-76) Asıl adı Ali'dir. Konya'da Ebubekir Efendi ve Mehmet Emin Efendi şeyhliğinde mesnevihan idi.

Bu bilgiler ışığında 17.yüzyıl şairlerine bir göz atalım. *Manzûme-i Akâid*'in istinsah olan nüshalarından AE.836 adlı eserde telif tarihi hicri 1095 olarak geçer. Ayrıca *Manzûme-i Akâid*'de hicri 1092 tarihi geçmektedir. Bu cihetten bakacak olursak şair miladi 1691 yılında hayattadır. Bu sebepten 17. yüzyılda yaşamış 1672-73 yıllarında vefat etmiş Seyyid adlı kişi olması mümkün değildir. Safâyî Tezkiresi'nde geçen iki isim kalır geriye. Bunlar aynı tarihte ölen (ö.1105/1693-94) asıl adı Mehmet olan Seydî ve asıl adı Hüseyin olan Seyyid'dir. Fakat bunlardan hangisi *Manzûme-i Akâid*'in müellifi olan Seyyidî'dir bilinmiyor. Ama Seyyidî'nin mahlasında şedde var yani Seydî olma ihtimali az. Eserinde kırmızı ile yazdığı mahlası genel itibariyle Seyyidî olmasına rağmen az da olsa Seyyid mahlasıyla da karşılaştığımız için asıl adı Hüseyin olan Seyyid olma ihtimali yüksektir.

2.2. SEYYİDİ'NİN HAYATI

Yapılan tüm incelemelere rağmen Seyyidî hakkında fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır. Tezkirelerde adı geçen Seyyidî, yahut Seydî isimleriyle karşılaştırılmış fakat kesin olarak hangisi olduğu saptanamamıştır. Bu sebepten tez konumuz olan eserin farklı nüshaları yahut şairin farklı eserleri de incelenerek genel bilgi toplanmaya çalışılmıştır.

Eserler ışığında müellifin yaşının eseri yazdığı sıralarda 45'e yaklaşmış olduğunu, Zeynep isimli bir kızının olduğunu ve kızının h.1082 yılında doğduğunu öğreniyoruz. O'nun yaşadığı devirdeki bazı bidatlerden şikayet ettiği manzumenin başında h.1092 tarihi yer alıyor. Yine şair baba ve annesinin vefatına tarih düşürmüştür. Annesinin h.1093 yılında Giritte vefat ettiği anlaşılmaktadır. Cihan Okuyucu, AE. adlı *Manzûme-i Akâid*'in diğer bir nüshasında eserin telif tarihinin h.1095 olması muhtemeldir diyor. Hicri takvime dayalı olan 1095 tarihi rûmi 1094/1095; miladi 1683/1684'dir. Bu da 17.yy.'a tekâmül eder. Diğer tarih ve bilgiler de 17.yy.'da yaşamış olduğunun delilidir. 17. Osmanlı Sultanlarından olan 4. Murad'a ettiği dua bu duruma örnek teşkil eder. Yine Seyyidî'nin diğer eserlerine baktığımızda bu yüzyılı içeren tarih ve bilgilere rastlarız. Örneğin, Seyyidî'nin Risâle-i Seyyidi adlı eserinin istinsah tarihi hicri 1102 miladi 1691'dir. Yine Eş'âr adlı eserinde Gevherî, , Nâbî, Aşık Ömer gibi 17. yüzyıl şairlerinin gazelleri bulunmaktadır.

Seyyidî nazma râgıp bir şair, ayrıca dini hususlara son derece önem veren bir âlim portresi çizer bize. Birçok konuda eserler vermiştir. Akâid, fıkıh, kelam, ahlak, edebiyat, dil bilim gibi. *Manzûme-i Akâid*'de birçok yerde Arapça kelime ve tamlamalar geçer bu sebepten Arapça'ya da vakıf olduğunu söyleyebiliriz. Eş'âr-ı Muhtelif adlı eserinin dili Arapça-Farsça-Türkçe olduğundan Farsça'ya da hâkim olduğundan bahsedilebilir.

Manzûme-i Akâid'de kendi ile ilgili bazı ipuçları verir, bunlardan bazıları şöyledir: Seyyidî Manzûme-i Akâid'de yaşının kırkbeşe yaklaşmış olduğunu şöyle izah eder:

Çırk beşe yaklaşdı sinnüñ n'olacaksın 'âkıbet
Hâkķ rızâsın ķoma elden öleceksin 'âkıbet (269)

Nazım ile ilgili düşüncelerinden bahsettiği bir örnek de şöyledir:

Ħamd ü li'l-lâh şığl-i nazma râğıb oldum bir zamân
Gün-be-gün itdi terakķî ķalbde anuñ lezzeti (156)

Bir zaman nazma meylettiğini ve gün be gün bu meylin kalbinde lezzetinin arttığını anlatır.

Her ne deñlü nazm olundıysa anı cem' eyleyem
Tâki aña mücrîmi nev'-i Muhammed ümmeti (157)

Her ne denli nazm olunan şiir varsa onu topladığını, bu vesileyle şiirleri naklettiğim Muhammed ümmeti bu mücrimi ansın isterim der. Yani amacı sanat yapmaktan çok nasihat vermek ve öğretici olmaktır. Yazdığı eserleri günahlarına kefarete ve af kapısı olarak görmektedir.

Çalışmış olduğum *Manzûme-i Akâid* adlı eserin yazarı olan Seyyidî'nin adı Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki künyesinde Seydî olarak geçmektedir. Bu dipnot tezkire araştırmalarında büyük önem arz etmektedir. Çünkü tezkirelerde sadece Seyyidî olarak değil Seydî olarak da tarama yapılmıştır.

2.3. ESERLERİ²⁵

2.3.1. DÎVÂN

Divânı hakkında fazla bir bilgiye ulaşamadık. Onunla ilgili yapılmış herhangi bir çalışma da mevcut değil. Bu eserin müellifinin Seyyidî olması ve tezkirelerde Seyyidî ismine rastlamamız sebebiyle Seyyidî mahlaslı bir müellif olduğunu, ve Divân'ın Seyyidî'ye ait olduğunu düşündük. Künyesi şöyledir:

200x145-145-90 mm. 181b-208a yaprak,15 satırdır. Yazı türü nesih, kağıt türü suyolu filigranlıdır. Dili Türkçe'dir. Mıklebli ebru kaplı, çahar kuşe kahverengi meşin ciltlidir. Söz başları kırmızıdır. TÜYATOK 07/ 1. 475 Manisa İl Halk Kütüphanesi Koleksiyona dahildir. Nu: 45 Hk 5836/16

2.3.2. MANZÛME-İ AKÂİD

Tez konumuz olan Seyyidî'nin *Manzûme-i Akâid* adlı eseri, İbn-i Şâbit hazret-i Nu'mân'ın (İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe) *Fıkh-ı Ekberi*'nin tercümesidir. Seyyidî *Manzûme-i Akâid*'in künyesinde bu hali arz etmiştir. Yer yer *Fıkh-ı Ekber*'in adını zikredip yazarını meth edip dua ile anmaktadır.

Hamd ile bed' idelim kim dağı bismi'llâh ile
Fıkh-ı ekber nazmın ihvâne esâs ü 'itikâd (1)

Hüsn-i zannım diñlene hem oğuna efvâh ile
Bir müellefdür ki zîrâ ittifağ u 'itimâd (2)

²⁵ Eserlerle ilgili çalışmalarda <https://www.yazmalar.gov.tr> adresinden de faydalanılmıştır.

Fıkh-ı ekber bir metin bî-şüphe anuñ câmi'î
İbn-i Şâbit Hâzret-i Nu' mân dindi aña ad(3)

Oldı *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber* lütf-i Hâkık ile tamâm
Cümle ihvân-ı şafâdan bir du'â ancak merâm (109)

İmâm-ı Âzâm ile ilgili bilgileri içerik konusunda daha detaylı bulabilirsiniz. Biz bu bölümde *Fıkh-ı Ekber* ışığında *Manzûme-i Akâid*'i genel hatlarıyla ele alacağız. Öncelikli olarak *Fıkh-ı Ekber*'de geçen konu ve husuları inceleyelim:

*Fıkh-ı Ekber*²⁶

Tevhidin kökü, itikadın temeli olarak, her mükellefin, Allah'a meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra dirilmenin olduğuna, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna, hesaba, mizana, Cennet ve Cehenneme inandım, bunların hepsi haktır demesi vaciptir.

Allah teâlâ birdir. Birliği sayılan sayı bakımından değil, kendine eş, akran olmamak bakımındandır. Doğmamış, doğurmamış ve kendisine hiçbir eş olmamıştır. Yarattığı şeylerden hiçbirine benzemez. Yarattılardan hiçbir şey de O'na benzemez. Başlangıcı olmayan ezelden, sonu gelmeyen ebede zatî ve fiilî sıfatları ve isimleri ile daimdir. (Bu sıfatlar açıklanır.)

Kur'an Mushaflarda yazılan, zihinlerde ezber edilen ve ağızlarda okunan ve Peygamber (s.a.v.)'e indirilmiş olan Allah'ın kelimidir. Kur'an'ı bizim okumamız mahlûk, yazmamız mahlûk, anlayıp anlatmamız mahlûktur; Kur'an ise mahlûk değildir. Allah kelamı gayr-ı mahlûk, mahlûklardan diğerlerinin kelimeleri ise mahlûktur, Kur'an Allah'ın kelimidir, içinde örnek olarak hikâye edilen kişilerin kelamı değildir.

²⁶ Fıkh-ı Ekber ile ilgili bilgiler aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir:

Yunus Vehbi Yavuz, *Aliyyü'l Kârî Şerhi, İmâm-ı Âzam- Fıkh-ı Ekber*, Çağrı Yay, İstanbul, 1979.
Yusuf Ziya Yörükân, *İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi* (İslam Akaid Sisteminde Gelişmeler) Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 2001 s. 219-241

Mûsâ aleyhi's-selam Allah'ın kelamını işitti. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de,"Allah Mûsâ'ya söz söyledi." buyrulmuştur.

Allah bir şeydir fakat eşya değil. "Şey'in manası, varlığının cisim, cevher, araz olmaksızın olmasıdır. O'nun yed'i vechi(eli, yüzü) ve nefsi vardır. Allah'ın Kur'an'da zikrettiği vech, yed ve neftsen her biri, onun keyfiyetsiz sıfatıdır. Allah'ın yed'inden maksat, kudreti veya nimetidir denilemez. Zira bu, kader ve İtizâl ehlinin sözü olup Allah'ın sıfatını iptal etmektir. Ve lâkin Allah'ın yed'i, Allah'ın bilâkeyf bir sıfatıdır.

Allah eşyayı şeysiz(bir şeyden değil, evvelden sabit bir şey veya maddeden olmayarak) yarattı. Allah Âdem'in zürriyetini, onun neslinden çıkarıp hepsini akıl sahibi kılmış, onlarla hitaplaşarak onlara emir ve nehiyeler vermiş; onlar da Allah'ın rububiyetini ikrar etmişlerdir. İman ve küfür insanın kendi fiilidir. İnsanların hareket olsun, sükûn olsun bütün fiilleri hakikatte kendi kesbleridir. Bunların hâlikî ise Allah'tır.

Bütün peygamberler büyük ve küçük günahlardan, küfürden ve kötülükten münezzehtir. Bazen kendilerinden sürçme ve hatalar olmuştur. Peygamberlerin şefaathetmeleri haktır.

Dört halife ve diğer sahabeler hakkında bilgi verilir. Namaz kılmak ile ilgili hususlara değinilir. Kıyamet gününde amellerin terazi ile tartılacağı haktır. Cennet ve Cehennem bugün mahluklardır. Ebediyyen fânî olmayacaklardır. Huriler ebediyyen ölmeyecek, Allah'ın azabı veya sevabı hiçbir zaman fânî olmayacaktır.

Şeytan, mümin olan kimsenin imanını zorla giderir demek caiz değildir. Lakin kişi imanını kendisi terk ederse, bu suretle şeytan da ondan imanı selbeder, deriz.

Münkir ve Nekir'in kabir sorusu haktır ve olacaktır. Kabirde ruhun cesede geri gelmesi ve kabrin bütün kafirlere ve müminlerden asi olanların bazılarına azap vermesi, hak ve caizdir.

Peygamber ailesinden bahseder. Miraç hakkındaki haber haktır. Deccal'in Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkacağı, güneşin batıdan doğacağı ve İsa Peygamber'in gökten ineceği ve sair kıyamet alametleri hakkında sahih haberler varid olduğuna göre bunlar da sabit olur. Alemlerin Rabbi olan Allah 'a hamd, Hz.Muhammed'e âl ve Ashabına, hepsine salat ve selâm olsun diyerek nihayete erdirir.

2.3.2.1. MANZÛME-İ AKÂİD KÛNYESİ

İncelediğimiz bu eserde yukarıda maddeler halinde açıkladığımız *Fıkh-ı Ekber* adlı eserin içerdiği konuları nazm etmiştir. *Manzûme-i Akâid* isimli çalışmamızı Süleymâniye Kütüphanesi'nden temin ettik. Kütüphanedeki künyesi şöyledir.

Eser Adı: *Manzûme-i Akâid ve Ahlak*

Yazar Adı: Seydî

Fiziksel Nitelik: 42yk, 19 st. ; 211x134, 144x82mm

Konu Başlığı: Kelam

Sınıflama 297.4

Demirbaş 00781

Bölümü: Hamidiye

Özellikler [Kitap][Elyazısı:Kağıt][Nesih:Türkçe]

SağlamaŞekli :Satın

Şairin adı bu nüshanın kütüphane kataloğunda yanlış geçmektedir. Şairin adı Seyyidî iken katolokta Seydî ismiyle anılır. Diğer hiçbir nüshada bu yanlışlık yapılmamıştır. *Manzûme-i Akâid'i* ilerleyen bölümlerde detaylıca açıklayacağımız için tekrara düşmemek açısından genel bilgiler vereceğiz. Eski kaynaklarda bu eserin adı zikredilmemiştir. Seyyidî'nin hayatı, eserleri ile ilgili bilgiler kısıtlıdır. Fakat eserin birçok farklı nüshası vardır. *Manzûme-i Akâid'*de hicri 1095 tarihini telif tarihi olarak görürüz. Başka bir nüshasında basın tarihi h.1100 (m.1689) yılları olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla atılan tarihler ve diğer ip uçları 17. yüzyılı işaret eder. Bu eser Seyyidî'nin eserlerinin toplandığı mecmualarda geçer. Genel olarak *Manzûme-i Fıkh-ı Ekber* adıyla anılır.

2.3.3. MANZÛME-İ FIKH-İ KEYDÂNÎ

Bu eser ile alakalı sadece bir yazmaya ulaşılabilmıştır. Bu eserin Lütfullah En-Nesefî E'l-Keydânî (h.750/m.1349) adlı müellifin Fıkhü'l-Keydânî adlı eserinin manzum tercümesi olduğu sanılmaktadır. Bu eser namazla ilgilidir. Türkiye kütüphanelerinde Fıkhü'l-Keydânî adlı eserin iki yüze yakın metin ve şerhi kayıtlıdır. Bu husus eserin Osmanlı-Türk tarihinde de ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Orta Asya ülkelerinde de eserin kayıtlı olan yüzlerce nüshalarına rastlamak mümkündür.

Bu eserin Seyyidî'ye ait olduğunu *Manzûme-i Akâid* adlı eserinin istinsah edilmiş nüshalarından birinde son beyit olarak eklenmiş olduğunu gördük. Burada Seyyidî *Fıkh-ı ekber* ile bu eseri tercüme ettiğini söylüyor.

Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi: nu: 05 ba 1705/3

Sonu:

Gitmesün yanından aşlâ nazm dâ'î Seyyidî

İlm hâlim cânında bulayım dirse reşâd

Fıkh-ı ekber Fıkh-ı Keydânî‘ avâmi’l-bi’l-tamâm

Otuz üç hağ altı şart dost olmağ a yekdür sevâd

Eserin künyesi şöyledir:

206x160-138x112 mm. 9b-54b yaprak,15 satırdır. Yazı türü nesih, kağıt türü aharlıdır. Konusu Türk Dili Ve Edebiyatıdır. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna dahildir. İstanbul’dadır. Nu: 21/1

2.3.4. MANZÛME-İ TERCEME-İ NAHV-I BİRGİVÎ

Eser; 16. Yüzyıl’da yaşamış Birgivî’nin Arapça Gramerine ait risâlesinin manzum olarak Türkçe’ye çevirisi olup, 17. yy. Osmanlı Edebiyatı ürünüdür. Seyyidî’nin eserleri bir mecmua içinde karşımıza çıktı çoğu zaman. Bu mecmuaları Manzûme-i Akâid’in diğ er yazmalarının anlatıldığı bölümde izah ettik. Bu eser de bu mecmualarda karşımıza çıktı.

Yazmaları ve künyeleri şöyledir:

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 8205/3

200x140 - 125x80 mm. 31b-45a yaprak. 19 satır. Yazı türü nesihdir. Kağıt türü taç filigranlıdır. Eser Adı *Manzûme-i Terceme-i Nahv-i Birgivi*, müellifi Seyyidî olarak kayıtlıdır. Dili Türkçe’dir. Telif tarihi ve İstinsah tarihi belli değildir. Tamir görmüş, sırtı açık, kapakları koyu kahverengi meşin şemseli yıpranmış bir cilttedir. Bu eserin 4 risalesinden üçüncüsüdür. Söz başları kırmızıdır. Nahiv Risalesinin devâmında, İman ve islâm risalesi de yine manzum olarak Türkçe’ye çevrilmiş olarak bulunmaktadır. Yapraklar yer yer su almıştır. Milli Kütüphane yazmalar koleksiyonunda korunmaktadır. Dvd Numarası: 538’dir.

Süleymaniye Kütüphanesi: Nu: 00058-003

200x125, 140x80mm. 40-42 yaprak. 19 satırdur. Yazı türü nesihdir. Dili Türkçe'dir. El yazmasıdır. Eser adı *Nazm-ı Nahv-ı Birgivi*, müellifi Seyyidi'dir. Konusu Dil-bilimdir. Bu mecmuanın 5 risalesinden üçüncüsüdür. Sınıflama Nu: 494.35 olup Nuri Arlasez bölümünde tutulmaktadır. Beş risaleden oluşan mecmuanın genel adı 58 olarak geçiyor.

Bu eserlerin dışında Seyyidi'e ait olan Birgivi'nin Birgili adıyla yazılmış bir eser mevcuttur. Bu Birgili Mehmed Efendi'yi övdüğü bir eserdir. Fakat hangi kitabını övdüğü belli değildir. Bizim tahminimize göre bu eser yukarıda dil-bilim ile ilgili konusu geçen eserdir. Bu eserin yazmaları ve künyeleri şöyledir:

Konya İl Halk Kütüphanesi: Nu: 42 Kon 1253/2

Fiziksel Tanım: 9+b-120a Yk.21 St.205x115-160x80mm Talik. Eser adı *Meth-i Kitâb-ı Birgili*'dir. Dili Türkçe'dir. Yazı türü Arap-Talikdir. Szb.ları kırmızıyla sırtı kırmızı,kapakları kahverengi meşin cilt gömme şemseli şirazelidir. Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonuna dahildir.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi: Nu: 07 El 2541/12

232x175-180x92 mm. 80a-82a yaprak,16 satırdır. Yazı türü talik, kağıt türü İngilizdir. Eser adı *Medh-i Kitâb-ı Birgilî*, yazar adı Seyyidi'dir. Müstensih Ömer Efendi'dir. Konusu; Toplanmış Genel Denemelerdir. Dili Türkçe'dir. İstinsah Tarihi-Hicri (Miladi) 1293 (1875)dir. İstinsah Yeri Burdur'dur. Sırtı meşin bez kaplı, miklebli bir cilt içindedir. Birgili'nin hangi kitabını övdüğü belli değildir. Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyona dahildir.

2.3.5. ESRÂR-I İŞRÂK

İslâm Dini-Sûfi'nin Ahlak ve Adabının anlatıldığı eser iman, zikir ve benzeri tasavvufa dâir konuları içerir. Bu eserin başka bir adı da *Menâsik-i Manzûme*'dir. Bu adı sadece bir yazmasında mevcuttur diğerleri Esrâr-ı İşrâk olarak geçer. Bu eserin adı da Seyyidî'nin eserlerinin toplanmış olduğu mecmualarda geçer. Bu konu *Manzûme-i Akâid*'in diğer nüshalarının anlatıldığı bölümde izah edilmiştir.

Menâsik-i Manzûme olarak geçen yazmanın künyesi şöyledir:

240x165-175x100 mm. 14b-30b yaprak,17 satırdır. Yazı türü nesihdir. Eser adı *Menâsik-i Manzûme*, yazar adı Seyyidî'dir. Konusu İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar, dili Türkçe'dir. Eserin 2. risalesidir. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Almanya'dadır. Staatsbibliothek, Berlin. Nu: Ms.or.oct.1602

Diğer nüshaları ve künyeleri şöyledir:

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 7793

210x140 - 160x90 mm. 125 yaprak, 15 satırdır. Yazı türü harekeli nesih, kağıt türü harf filigranlıdır. Eser adı *Esrâr-ı İşrâk*, yazar adı Seyyidî'dir. Konu İslâm Dini-Sûfinin Ahlak ve Adabı, dili Türkçe'dir. İstinsah Tarihi Hicri(Miladi) 1117 (1705)dir. Tezhip: Mihrabiye ve ilk iki sayfa cetvelleri müzehhebdır. Yıpranmış şemseli zencerekli koyu kahverengi meşin bir cilttedir. Eser; Sufiye'nin ahlâkı hakkındadır. Söz başları ve çizgiler kırmızıdır, tüm sayfalar cetvellidir. Yapraklar yer yer rutubet lekeli. Satın alma ; Aksungur Abay. S.N. 4969-1994. Kaynaklar: TÜYATOK, 05/IV. 2569a Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Dvd Numarası 504- Ankara.

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 8205/4

200x140 - 132x80 mm. 49b-133b yaprak. 19satır. Yazı türü nesih, kağıt türü taç figüranlıdır. Tamir görmüş, sırtı açık, kapakları koyu kahverengi meşin şemseli yıpranmış bir cilttedir. Eser adı *Esrâr-ı Eşrâk*, müellifi Seyyidî'dir. Konusu İslâm Dini-Sûfinin Ahlak ve Adabıdır. Dili Türkçe'dir. Eser; İman, zikir ve benzeri tasavvufa dâir konuları işleyen bir kitaptır. Söz başları, çizgiler kırmızıdır. Eser içinde Seyyidî mahlasıyla yazılmış manzumeler de vardır. Basım tarihi 1100 [1689] yıllarıdır. Bu eserin bir risalesidir. Eser hayli yıpranmış üzerinde çalışma yapılması da hayli zor bir durumdadır. Kaynaklar: TÜYATOK,05/IV. 2569a

Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi:Nu: 05 Ba 1705/5

203x145-160x80 mm. 168b-176b yaprak 21 satırdır. Yazı türü nesih, kağıt türü çiçek filigranlıdır. Eser adı *Esrâr-ı İşrak*, yazarı Seyyidî'dir. Konusu İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlarıdır. Dili Türkçe'dir. Al renkte bez kaplı mukavva bir cildin içinde bulunmaktadır. Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonuna dahildir.

2.3.6. RİSÂLE-İ SEYYİDİ

Seyyidî mahlaslı tek şair olarak düşündüğümüz için Seyyidî'yi ve ona ait bir ahlak risalesi olduğundan mecmualarında bahsedildiği için bu eserin ona ait olabileceği kanısındayım. Mecmuaları ile ilgili detaylı bilgi *Manzûme-i Akâid*'in diğer nüshalarının anlatıldığı bölümdedir. Bu eserle ilgili tek bir yazmaya ulaşıldı bu yazmanın künyesi şöyledir:

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi: Nu: 58

170x122-128x84 mm. 10 yaprak, 15 satırdır. Yazı türü harekeli nestalik, kağıt türü aharlıdır. Konusu Türk Dili ve Edebiyatı, dili Türkçe'dir. İstinsah Tarihi Hicri (Miladi) 1102 (1691)dir. Bulunduğu yer İstanbul'dur. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyona dahildir.

2.3.7. EŞ'ÂR

Bu eserde bir çok şairin şiirleri derlenmiştir. Genel olarak konusu ahlaktır. Gazeller arasında mesnevi de bulunmaktadır. Mecmualarında da ahlak konusunu ele aldığı ve şiirlerden oluşan bir eserinden bahsedilir. Bu eserin de Seyyidî'e ait olduğu düşünülmektedir. Bu eserin yazmaları ve künyeleri şöyledir:

Balıkesir Edremit İlçe Halk Kütüphanesi: Nu: 10 Ed 112

69 yapraktır. Dili Türkçe'dir. 1b-21b yaprakları arasında semai, 22b-33b arasında gazeller, 34b-69b yaprakları arasında mesnevi yer almaktadır. Koleksiyonuna dahildir.

Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi: Nu: 05 Ba 1456

330x180 mm. 12 yapraktır. Yazı türü rika, kağıt türü defter kağıdıdır. Dili Arapça-Farsça-Türkçe'dir. Eser adı *Eşâr-ı Muhtelifê* yazar adı Seyyidî'dir. Desenli kâğıt kaplı mukavva bir cildi vardır. İbrahim Gazzî, Ebul-Feth Bustî, Nâbî, Nizami, Hüsrev-i dihlevî, çâkerî, Sadî, Hafız, İsmail Hakkı, Molla Camî, Sâib, Ebû Nuvâs Hucendî, Sultan Selim, Ebul-Alâ, Mirza Ahmed Kazvinî, İbn Nubâte, İnâyet-i isfâhanî, Ahdî-i îrânîden, bazı beyitler, ferahur-ruhdan nakiller vardır. Bu eserin Eşâr'ın bir bölümü olduğunu kanısındayım.

Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi: Nu: 05 Ba 1705/4

203x145-170x70 mm. 149b-175b yaprak,17 satırdır. Yazı türü rika, kağıt türü çiçek filigranlıdır. Eser adı *Eşâr* yazar adı Seyyidî'dir. Kırmızı bez kapalı mukavva bir cild içerisindeydir.

Almanya Milli Kütüphanesi: Nu: Ms.or.quart.1488

5b-39b yaprakdır. Eser adı *Mecmûa-i Eşâr*, yazar adı Seyyidî'dir. Konusu Ahlak İlmi'dir. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Almanya'dadır.

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi: Nu: 21/2

206x160-138x112 mm. 55b-76b yaprak,15 satırdır. Yazı türü nestalik , kağıt türü aharlıdır. Eser adı *Mecmûa-i Eşâr*, yazar adı Seyyidî'dir. Konusu Türk Dili ve Edebiyatı, dili Türkçe'dir. İstinsah Tarihi- Hicri (Miladi) 1122 (1710)'dur. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonuna dahildir. Bulunduğu yer İstanbul'dur.

2.3.8. SEYYİDÎ MAHLASININ GEÇTİĞİ ESERLER

Müellifi belli olmayan *Mecmûa-i Eşâr* adlı eserlerde Seyyidî'nin de adı geçmektedir. Mecmûa-i Eşâr'ın birkaç risaleden olduğunu düşünüyorum. Her risale farklı konuları içermektedir. Elimizdeki bilgilere göre toplam 175 yapraktır. Bunlar Ahlak İlmi, Türk Dili ve Edebiyatı, Gazeller ve Mesneviler gibi konulara ayrılır. Müellifi bilinmeyen Mecmûa-i Eşâr nüshalarında şairler ve şiirlerinden örnekler bulunmaktadır. Müellifi bilinmeyen Mecmûa-i Eşâr adlı eserin farklı nüshalarında araştırma yaptığımız Seyyidî adlı şairin adı zikredilmekte şiirlerinden örnekler verilmektedir, mecmuanın ona ait olup olmadığı muammadır.

Müellifi Belli Olmayan Mecmûa-i Eşâr adlı Eserin Nüshaları ve Künyeleri

İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi: Nu: Y-206

224x143 mm. 62 yaprak, yazı türü rikadır. Eser Adı *Mecmûa-i Eşâr* yazar adı bilinmemektedir. Konu Türk Dili ve Edebiyatı'dır. Dili Türkçe'dir. Esad Baba, Gevherî, Vasıf, Neşet, Aşık Ömer, Sadık, Nesimî, **Seyyidî**, Zafî, Fevrî, Zekâî, Âtîfın şiirleri, Şarkı, koşma, semai, divan, gazel ve ilahilerden oluşmaktadır. Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonundadır.

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 1998

190x120 mm. 85 yapraktır. Yazı türü talik, kağıt türü arma filigranlıdır. Eser adı *Mecmûa-i Eşâr*'dir. Yazarı bilinmiyor. Dili Türkçe'dir. Ciltsizdir. İçindekiler: Âlî, Alî, Arif, Aşık Ömer, Bakî, Bihişti, Celilî, Emnî, Fazlî, Fehim, Figanî, Fuzulî, Gumî, Güftî, Hatem, Haletî, Hayalî, Hayzî, Hevayî, Kabulî, Kâmî, Kişimi, Lafzî, Levendî, Meşami, Muhitî, Müşî, Nabi, Necati, Nedim, Nef i, Nesîb, Nevî, Ragıp Paşa, Rahmî, Ramî Paşa, Raşiti, Raşid, Ruzî, Ratib Paşa, Refî, Revanî, Ruhî, Ruhî-i Bağdadî, Rüşdî, Saî, Sabuhî, Sabit Salim, **Seyyidî**, Seyyid Vehbî, Sunî, Suzî, Şehnî, Şemî, Talib, Tayyar, Ubeydî. Ulvî, Vecdî, Veysî, Yahya, Zafîden seçmelerden oluşmaktadır. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonundadır. Dvd nu: 924tür.

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 3141

230x155 mm. 24 yapraktır. Yazı türü rika, kağıt türü cediddir. Eser adı *Mecmûa-i Eşâr*'dir. Müellifi bilinmiyor. Dili Türkçe'dir. Telif tarihi Hicri (Miladi) 1277 (1869)dur. Söz başları kırmızı yaldızlı dağımktır. Arka yüz ebru kağıttır. İçindekiler: Seyfî, Leylâ, Arif, Hatâî, Kanberî, Fasîhî, Nizâm oğlu, Nakşî Baba, Nesimî, Fuzulî, Vîrânî, Sezâî, Hamdî, Safî, Niyazi, Azbî, Enver, Hayretî, Hâşimî Osman Efendi, Kaygusuz, Seher Abdal, Ruhî Bağdadî, **Seyyidî**, Dîvânî, Zekâî, Kul

Himmet, Mısırî, Pir Sultanın şiirlerinden oluşmaktadır. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonundadır. Dvd Numarası 925tir.

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 4641

200x132 mm. 86 yapraktır. Yazı türü nesih, kağıt türü harf filigranlıdır. Eser adı *Mecmûa-i Eşâr*'dir. Müellifi bilinmiyor. Dili Türkçe'dir. Konu başlıkları, kırmızı mürekkeple yazılmış, şirazesı dağınık, şemseli, harap sırtlı, zencirekli, kahverengi meşin kaplı mukavva cıldlıdır. 14ada 1175 senesine ait bir doğum kaydı vardır. 76bde 1215, 1218, 1222, 1227, 1232 tarihli doğum ve ölüm kayıtları vardır. 77ada 1253 tarihli bir doğum kaydı vardır. 82b-83bde 1268, 1260, 1273, 1273, 1276, 1278, 1280, 134, 1207, 1217 tarihli doğum, ölüm ve evlenme kayıtları vardır. 2a Mustafa Çomoğulları'nın mühürü vardır. Kemal Erenden satın alınmıştır.

İçindekiler: 1ada Güvâhî ve Suzî'den birer şiir; 1bde Hızrı, Hâki ve Hamdî Çelebî'den şiirler; 2ada iki Arapça şiir, Câmî, Hâmi'den şiirler; 2bde 1187 tarihli Amasya'ya Haydar-i Sâni'nin varışını bildiren bir kayd ve Hacı Ali Bey'in Amasya'da eşkiyaya karşı koymasını ele alan bir kayd ve Müfti-zâde Hicâbî Halebinin nazmettiği bir târih (1187); 3ada Felâhin bir kıtası, 3b-5b Sabit Efendinin Hâce-ı Fesed mesnevisi; 6ada Bâki'nin bir gazeline Cenâni'nin tahmisi; 6b-8b arasında Sabit'in Miraciyesi ve müellifin bir kıtası; 9a-11b arasında bir Nutkî kanun-ı muhabbetî; 11b-12b Şemsi'nin nasihatnamesi; 13a-13b arasında Agehî'nin bir kasidesi; 13b-14ada Zuhuri'nin bir ilahisi; 14ada Kudsî'nin bir rubaisi, 14bde Farsça bir nacat ve tâkinin bir gazalı; 15a-15b Şemsi Tebrizinin münacatı, 16ada Cami ve Said'den gazeller ve Farsça beytler; 16bde Farsça beytler ve Hâfız'dan beytler; 17ada Kemal'den ve Hafız'dan beytler; 17bde müfred ve rubailer; 18a-19bde kaside-i cinâs-ı Yusyrî, 19bde günleri belirten bir kaside, 20ada Mucidinin bir rubaî ve Derûni'nin bir matlai ve diğer iki matlab; 20bde Haddadî'nin bir kasidesi, 20b-21ada Hatmi'nin bir naatı; 21bde Bâkiden gazeller; 22ada Canâni'den gazeller; 22bd Feyzi'nin Bâki'nin bir gazeline tahmisi; 23ada Malcâli'nin tahmisleri; 23bde Ali Efendi'nin tahmisi; 24a-26ada Zuhni'nin Malalî'nin gazeline tahmisleri; 26bde

Usuli'nin **Seyyid**'in gazeline tahmisleri, 27ada Usuli'nin Nesimi'nin gazeline tahmisi, 27b-28bde Ezeli'nin tahmisleri; 29ada bir naat; 29b-31ada Mecazinin gazelleri; 31ada Mustafa Han'ın bir kıtası ve Râgıb'ın cevabı; 31bde Lisanî'nin bir gazeli ve bir naat; 33ada Arapça bir şiir; 34a-37ada gazeller; 38ada Nidai'nin gazeli; 39ada Yahya'nın bir gazeli; 39b-40ada Levni'nin gazelleri; 40ada Mesihi ve Aşık Ömer'den şiirler; 40bde Aşık Ömer'in şiirleri; 41a-41bde Fuzulî ve Şehriden gazeller; 41ada Misâli ve Nâbi'den gazeller; 42b-43ada Nesih Dede ve Nesimî'den gazeller; 43bde Eşref ve Nâbîden gazeller; 44ada Sabit ve Feyzîden gazeller; 44b-47ada Zuhuriden gazeller; 47bde Nidayi'den gazeller; 48a-49ada Zuhuri ve Nidâyi'den gazeller; 40bde Sukûfî, Âli ve Nâbi'nin gazelleri; 50a-56ada Nâbi'nin gazelleri ve tahmisi; 56b- 61a arasında Naili, Helâkî, Râmî, Nizamî, Sabit, Nâbi, Şarki, Hızri, Usuli, Faiz Çelebi, Ali, Baki, Seyfi, Şemî, Ezerî, Zucfî, Şemsî, Nesîmi, Vecdî, Nevî, Necati, Mesihi, Kubûli ve Hayalî Efendi'nin gazelleri; 62a-63bde Sabit Efendi'nin gazelleri vardır. Bustanûl-arifin, tuhfetül-hadi, hazinetül-esrârdan nakiller vardır. Figânî, Surûri, Latifi, Yâri, Halimi, Âsım Çelebi, Vehbi, Kutub, Kevseri, Sultân Murâd, Şemri Hisarî, Sami, Mâni, Ulvi, Rumüzî, Ahdî, Sırrı ve Nazmi'den çeşitli müfredler vardır. 76ada bir macunun yapım formülü ve Şirati-İslam'dan bir nakil; 77b-78ada bazı matematik hesapları; 79ada bir dua; 79bde bazı ilaçların yapım formülü; 80a-80bde bir faide; 81a-81bde bir ilaç yapım formülü, bir nakil ve bir dua; 84a-86bde bazı şiirler, ilâç yapım formülleri ve faideleri vardır. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu- Ankara'dadır. Dvd Numarası 936'dır.

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz B 468

318x165 mm. 51 yapraktır. Yazı türü bozuk rika, kağıt türü çizgili defter kağıdıdır. Dili Türkçe Eser adı *Mecmûa-i Eşar*'dır. Müellifi bilinmiyor. Zencirek ve köşebentli siyah meşin kaplı, yıpranmış mukavva bir cilt. Eser; şiir mecmuasıdır, şirazesi dağınıktır. Şerefî, Meharzî, Kâzım Pâşâ, Ziyâ Pâşâ, **Seyyidî**, İbrâhim Hakkı, Hüseyin Mansûr, Nâbî, Abdî Baba, Said Paşa, İzmirî, Fuzulî, Kemâl Pâşâ, İbn Abbâs'dan çeşitli şiirler ayrıca kaside, gazel ve şarkılardan oluşmaktadır. Satın alma ;

Ali Koçak ; 1962 Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Dvd Numarası 926,728
Ankara.

3.BÖLÜM: MANZÛME-İ AKÂİD'İN İNCELEMESİ

3.1. ŞEKİL İNCELEMESİ

Eseri şekil yönünden incelerken bir çok kaynak esere başvurduk. Sıralama nasıl olmalı, genel olarak sanatlar hangi şekillerde karşımıza çıkar; akâid-nâme olan çalışmamız, türleri anlatan eserlerde nasıl bir yer teşkil eder gibi sorulara cevap aradık. Bu çalışmada birkaç kaynak²⁷ bize yol gösterdi. Eski Türk Edebiyatı araştırmalarında kullanılan tahlil yöntemlerine göre incelemeye çalıştık.

3.1.1. NAZİM ŞEKİLLERİ

Nazım şekilleri tek kafiyeli olanlar(Gazel, Müstezad, Kaside, Kıt'a, Nazm) ve ayrı kafiyeli olanlar (Mesnevi)olarak ikiye ayrılır.²⁸ *Manzûme'i Akâid'de* gazel, muarabba gibi nazım şekilleri olsa da genel itibariyle mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.

3.1.1.1. MESNEVİ

“Sözlük anlamıyla “ikişer, ikişerlik” demek olan mesnevî aslı Arapça olduğu halde Arapça’da kullanılmayan bir kelimedir. Edebiyatta aynı vezinde ve her beyti kendi arasında ayrı ayrı kafiyeli nazım şekillerine Mesnevî adı verilmiştir.²⁹ Mesneviler daha çok kısa vezinlerle yazılır. Her beytin ayrı kafiyeli olması yüzünden mesnevide büyük bir yazma kolaylığı vardır. Destanlar, uzun aşk

²⁷ Mehmet Aça, Haluk Gökalp , İsa Kocakaplan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2011.

Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebî Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2008.

Songül Karaca, *Kadızaâde Mehmet Efendi, Manzûme-i Akâid* (Tenkitli Metin- Sözlük- Dizin) Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2012.

²⁸ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı-Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yayınları, 2004 İstanbul, s. 14.

²⁹ İpekten, Age,s.59.

hikayeleri, şeh-er-engizler, öğretici dini ve ahlaki konuların hep mesnevi şeklinde yazılmaları bu yüzden. Bu tür büyük mesnevilerde şöyle bir düzenleme görülür.

Mesneviler'in Tertîbi, Düzeni Şöyledir:

Başta çoğunlukla kasîde şeklinde, tevhid, münâcât, Hz. Peygamber ve Halifeler için söylenmiş na'tlar, kitabın adına yazıldığı kişi adına bir övgü vardır. Sonra "sebeb-i nazm-ı kitâb" başlığı altında eserin niçin yazıldığı anlatılır. Mesnevi'nin asıl konusu bölüm bölüm ayrı başlıklar altında anlatılır."³⁰

"Mesnevilerdeki düzeni daha ayrıntılı bir tablo ile sunacak olursak ;

1. Mensur ya da manzum dîbâce
2. Tevhid
3. Münâcât
4. Na't
5. Mirâciyye
6. Medh-i Çihâr-yâr-ı Güzîn
7. Yapıtın sunulduğu kişiye medhiye
8. Sebeb-i telif ya da sebeb-i nazm-ı kitab
9. Âgâz-ı dâstan
10. Hâtime

Bu düzen daha ziyade tahkiyeli anlatıma dayalı mesnevilerde görülen düzendir. Dinî edebî türlerde bu sıralamayı görmek pek mümkün değildir."³¹

³⁰ İpekten, Age, s.59-60.

³¹ Songül Karaca, *Kadıze Mehmet Efendi, Manzume-i Akaid*(Tenkitli Metin- Sözlük- Dizin) Yüksek Lisans Tezi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2012 s.34.

3.1.1.1.1. MANZÛME-İ AKÂİD'İN TERTİBİ

Seyyidî'nin kaleme aldığı *Manzûme-i Akâid*, İmâm-ı Azâm'ın *Fıkh-ı Ekber* adlı eserinin tercümesidir. Seyyidî ilk olarak tercüme yapılan eserin asıl künyesinden bahseder. İmâm-ı Azâm ve *Fıkh-ı Ekber* hakkında bilgi verir. Bu bilgiler içerik konusunda anlatılmıştır. Yani ilk olarak Eser Hakkında Bilgi verilir. Arkasından Tevhid bölümü gelmektedir. Allah'ın birliğinden, imandan ve iman esaslarından bahseder. Allah'ı sıfat ve isimleriyle izah etmeye çalışır. Bunun akabinde Klasik mesnevi tertibinde tevhidden sonra münacat gelmesine rağmen *Manzûme-i Akâid*'de Kalam gelir. Yani Allah'ın kelamı olan Kur'an'dan bahsedilir. Bunun akabinde de Nâ't vardır. Bu kısımda Hz. Muhammed (s.a.v.)'den bahseder. Hz. Muhammed'in kullukta eşsiz olduğunu göz açıp kapayıncaya kadar bile Allah'a şirk koşmadığını vurgular. Sonraki bölüm Dört Halifeye Övgü'dür. Dört halife özetle anlatılır. Klasik tertibe göre gecikmeli de olsa Münacât sıraya girer. Burada Allah'a bir yakarış söz konusudur. Akabinde Sebeb-i Telif sıraya girer. Eserin sonlarına doğru Methiyelere rastlarız. En sonunda Dua eder. Ve nihayete erdirir. Bu bölümler ve diğer konuları içerik bölümünde detaylı bulabilirsiniz. Bu çerçevede doğrultusunda bakılacak olursa *Manzûme-i Akâid* genel mesnevi tarzını yansıtır, o doğrultuda hareket edilmiştir.

3.1.2. VEZİN

Manzûme-i Akâid'de birçok vezin kullanılmıştır. Bunlar “Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâ'ilün”, “Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün” ve “Mefâilün/ Mefâilün/ Feülün” dür. Bunlardan en çok kullanılanı “Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâ'ilün”dür. Bu vezinler mesnevîde kullanılan en yaygın vezinler arasındadır.

3.1.3. KAFİYE

Kafiye belagat kitaplarında genelde bir sanat olarak ele alınmamıştır. Halbuki kafiye de diğer sanatlar gibi şairin en önemli sanatlarından birisini oluşturmaktadır. Kafiye halk ve divan şiiri geleneklerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu geleneklerde mısra, beyit ve kıtalardaki mana kafiyeye bağlı olarak teşekkül eder. Kafiyeli kelime bulmak şair için oldukça önemlidir. Hatta yalnız kafiye bulma yeteneğini kullanarak şiir yazan şairler vardır.³²

Manzûme-i Akâid de geçen kafiye çeşitleri şöyledir:

3.1.3.1. KAFİYE-İ MÜCERREDE

Mücerred kafiye, *Manzûme-i Akâid* adlı eserde karşımıza sıklıkla çıkan bir kafiye çeşidi değildir. Aşağıdaki beyitlerde kırmızı mürekkeple yazılan k,b,k,d,r harfleri revî harfleridir.

Fî'l- vüzû' kemmen daḥı keyfen ziyâde fî'l- kefen
Yimedür fevḫa'ş-şeba' hem külle yevmin me'r-rateyn (290)

Terâvîḥ u mesh u sünnet cevâz üzre namâz kılmak
Verâ'i biri fâcirde ehemdür her birin bilmek (55)

Nefs ü şeytân hevâ-yı dünyâ-yı bî-ârâ uyub
Gün-e-gün ' işyân iderler ise bulurlar ' iḫâb (112)

Aşlı meşrû' at durur hıfz ile ol şaḥib-edeb
Farz u vâcib daḥı sünnet derde dermân müsteḫab (113)

Ġamz-ı ' ayn u ḫalb ü iḫ' â ta' zıye vü ref' -i yed

³² Menderes Coşkun, Sözü'n Büyüsü-Edebi Sanatlar Kitabı, Dergah Yay. 2007 İstanbul, s.231.

Ferqa^ç a keff ü teşâvüb mesh u ta^ç cîl ile^ç ad (144)

Ûatlı-i hayye tesviye hem mü^çkı^ç ayn ile nazâr
El ağızda tuta bir şey'i ki itmeye zarar (150)

Ba^ç dehü bildür riyâyı idelüm andan hazer
Gâfil olma bilmeyen hem kaçmayan yoldan azar (201)

Dağı Kur'ân-ı^ç azîm Haqq'ıñ kelâmıdır ne^ç am
Okunur dilde yazılır fi'l-meşâhif bi'l- kalem (16)

3.1.3.2. KAFİYE-İ MÜREKKEBE

3.1.3.2.1. KAFİYE-İ MÜESSESE

Gurûra düşeler küfrân-ı tuğyânda ola kâim
Azâba müsta^çhaqq olub olalar cümlesi dâim (67)

O bir^ç âlim durur^ç ilmiyle^ç âmil
Anuñ qadrin bilür her kim ki kâmil (344)

Zinâ ityân u hayvâna livâta ferc için âfât
Dağı ehl-i nifâsa hâyıza istimtâ^ç durur mâfât (466)

Dağı gitmek ol esfâra helâk havfı ola gâlib
Binilmez izn-i şer ile binen olursa da tâlib (476)

3.1.3.2.2. KAFİYE-İ MÜRDEFE

Her ne işlerseñ hayırdan râzıdır Rabb-i rahîm
Habbe şerre yok rızâsı var diyen hizb ü recîm (8)

Hağ durur cennet hısâb u dağı mîzân ile nâr
Vezn iderseñ şer^ç ile her emri şağlar Kird-gâr (9)

Küfr ü îmân herkesüñ fi^ç lî cebirden şemme hîç
Yoğ durur itme gümânı düşme cânım ğamma hîç (38)

Ebû Bekri efđali'n-nâs anı taşdığ iden şiddîk
Ömer'dür şâniyen nâmı olubdur kâtilüz-zındîk (51)

Bulardan soñra zî'n-nûreyndür efđal Hazret-i Oşmân
Aliyyi'l- murtazá soñı mu^ç ayyen cümleye rıdvân (52)

Dime işyânımız mağfûr ve hem tâ^ç âtımız mağbûl
Budur merci'enüñ kavli dimez bunu meger mef^ç ul (59)

Lu^ç b ü hamâme me^ç âzif tanbura çarb ü ğazîb
Lu^ç b ü nerd ü rav^ç u müslim lu^ç b ü lehv itmez habîb (435)

3.1.3.2.3. KAFİYE-İ MUKAYYEDE

Sefeh cehl ü riyâ süm^ç a kesel beşinci za^ç f-1 nefis
Za^ç f-1 fi'd-dîndür altıncı hevâ şeytân-ı ğâlib-nefs (305)

3.1.3.3. CİNASLI KAFİYE

Çaçdı mel^ç ün ebed itmedi kızbi ihtiyâr
Nice söyler ğayri anı âlim ü genc ihtiyâr (362)

Üçi bende kalsa anuñ birin itsek ihtiyâr
Saña îmân itmede kalmazdı bende ihtiyâr (364)

Ġayri memlûkinden almak mâl ü taşvir-i **şu ver**
Yolma kabrûñ yaş otın tesbîh ider beklim **şuvar** (444)

Yuşa toprâĝ çamurla el oturma **eşige**
İtmedi hem ittigâi söz geçerse **eşige** (670)

3.1.3.4. TUNÇ KAFİYE

Daĥı şarf ola bir ni‘met menâhiye **me‘âşıye**
Olur elbette ol isrâf virilse zerre ‘**âşıye** (298)

O bir ‘âlim durur ‘ilmiyle ‘**âmil**
Anuñ qadrin bilür her kim ki **kâmil** (344)

Vaşıyyet nâmeden yazınca **naqli**
Aña daĥl idenüñ hiç var mı ‘**aqli** (349)

Ĥalâş olan bilen yevm-i **cezâyı**
Nice ider ‘ibâda bu **ezâyı** (355)

Geldi bir gün Ĥazreti Faĥr-i cihâna bir **kişi**
‘Arz-ı îmân üzre ta‘dâd itdi dört bâtıll **işi** (363)

3.1.4. REDİF

Aña kim tevfiķ nuşret ire mü‘min oldu **ol** (ı revî, o vasl, l hurûc)
İrmeyüb ĥızılana düşen küfr içinde qaldı **ol** (ı revî, o vasl, l hurûc) (37)

Ĥudâ bir kimse cebr eylemez imân küfür **üzre** (ü vasl, z hurûc, r mezîd)

Ne halk ıder ânı mü'min ne kâfir ola vizr **üzre** (üstteki mısranın aynısı)(42)

‘İbâdüñ cümle hâlâtı anuñ kesb-i haqîkatde (t revî, d vasl)

Qazâ ‘ilmi qader ile Hudâ Hâlık meşîyyetde (t revî, d vasl) (45)

Qabâyiğden şağâyirden dahı küfr ü kebâirden (r revî, d vasl, n hurûc)

Münezzeh enbiyâ lakin gehî zellât olur **birden** (r revî, d vasl, n hurûc) (48)

3.1.5. EDEBİ SANATLAR

3.1.5.1. MECAZLAR

Mecaz, bir kelimenin kendi gerçek anlamı dışında, başka bir anlam için kullanılmasıdır.³³ Mecaz sanatı söze güzellik, canlılık ve daha etkili bir güç vermek için yapılır. Türkçe mecazlar bakımından çok zengin bir dildir.³⁴

Mecazlar kendi aralarında Mecaz-ı Mürsel, Teşbih, İrsal-i Mesel, İstiare, Kinaye, Ta’riz olmak üzere altıya ayrılır.³⁵

İbn-i Hattâb Hureyre ‘Abbâs Me‘âzibni Cebel

‘Abdü Raḥmân Se‘ad Ebu’d-derdâ vü Câbir yüzi aḡ(771)

3.1.5.1.1. İSTİARE

Bir şeyi kendi adının dışında, türlü yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anma. Bu bakımdan istiare hem bir mecaz hem de bir benzetme sanatıdır.³⁶

Manzûme-i Akâid’den İstiareye bir örnek:

³³ Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 3F Yayınevi, 2007, İstanbul, s.109.

³⁴ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara,2005,s.405.

³⁵ Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yayınları, 1995- Ankara, s.18.

³⁶ Dilçin, *Age*,s.412.

Görelere **cennet**den Allah'ı **göz ile mü'minûn**
Yokdur teşbîh keyfiyyet mesâfe mü'minûn (69)

3.1.5.1.2. TEŞBİH

Teşbih, aralarında bir veya birden fazla nitelikte benzerlik bulunan iki şeyin birini diğere benzetmektir.³⁷ *Manzûme'i Akâid*'de diğere sanatlar gibi teşbih örnekleri de yer almaktadır.

Bu ne hâletdür ne sırdur kırkaram dizler yolar
Ot gibi biter yiter **insana** yok yevme't-tenâd (838)

Rûz-gâr-ı hiss-i 'aklı hâlişen fehm itmeyen
Şâhibin zâyî' iden **kelp** gibi her yerde gezer (605)

3.1.5.1.3. TEŞHİS

İnsan dışındaki canlı varlıkları veya eşyayı, duyan, düşünen, hareket eden insan kişiliğinde göstermek, ona kişilik vermek teşhis sanatıdır.³⁸ *Manzûme-i Akâid*'de yoğun olmasa da yer yer bu sanata da rastlarız.

Gayri memlûkinden almak mâl u taşvir-i şu ver
Yolma **ķabrûñ yaş otın** teşbîh ider beklim şuar (444)

³⁷ Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 3F Yayınevi, 2007, İstanbul, s.129.

³⁸ Külleççi, Age, s.138.

3.1.5.2. ANLAMLA İLGİLİ SANATLAR

3.1.5.2.1. İHÂM

Bir mısra veya beyit içerisinde, iki veya daha çok anlamı olan bir kelimeyle birbirinden uzak iki fikir veya hayali birden tebliğ etmeye îhâm denir.³⁹ Nadir de olsa bu sanatı da incelediğimiz eserde bulmak mümkündür.

Evvelen maḥbub olan Mevlâ'ya üç şey kim n'ola
Şâbb ü tâib ḳalb-i ḥâşî' zikrin iden dil ola (596)

3.1.5.2.2. İKTİBAS

Başkasına ait bir ifadeyi kısmen veya tamamen söz içinde kullanmaya iktibas veya alıntı denir. Eski belâgatçılar, iktibasî âyet ve hadislerden yapılan alıntılarla sınırlandırmışlardır. İktibasa çoğunlukla bir fikri desteklemek veya kuvvetlendirmek için bazen de ifadeyi süslemek için başvurulur.⁴⁰ *Manzûme'î Akâid*'de en çok geçen sanat iktibas sanatıdır. Özellikle hadis deryasıdır. Bolca da âyet mevcuttur. Bunlardan sadece birkaç örnek verilmiştir.

3.1.5.2.2.1. AYETLERDEN YAPILAN İKTİBASLAR

Eserde geçen âyetler bir mp3⁴¹'e aktarıldı ve âyetlerin nerede geçtiği saptandı. Bu âyetler şöyledir.

Ḳul hüva'l-lâhü eḥad⁴²

Keyfe yekûn⁴³

³⁹ Külekçi, *Age*, s.105.

⁴⁰ Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü- Edebi Sanatlar*, Dergah Yayınları, 2007 İstanbul, s.177.

⁴¹ Âlim 2.0, Goldsoft.

⁴² Kur'ân-ı Kerîm, İhlas Sûresi 1.âyeti

⁴³ Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe Sûresi 7. âyeti

Hür-ı ‘în⁴⁴

Âyetel-kürsî⁴⁵

Tefâvüt⁴⁶

Fâtiha Sûresi⁴⁷

Olmamak üzere şerîki birdür Allâhü aḥad
Oku kırtul şirk-i şekden **ḳul hüva’l-lâhü eḥad** (11)

3.1.5.2.2.2. HADİSLERDEN YAPILAN İKTİBASLAR

Eserde neredeyse her konu hadislerle desteklenmeye çalışılmıştır. Bu sebeple hadis konusunda zenginlik gösterir.

Râvî şiddîḳdan rivâyet itdi dir nûr-ı ḥalîl
Giremez ḥıbbün cinâna daḥı mennân ü baḥîl(261)

Bir ḥadîşinde buyurdı diñle Faḥr-i kâ’inât
Her ḳaçan kim ḳorḳudıcı bir ‘alâmet görseñiz (919)

Bir ḥadîşinde didi cem‘ olamaz Faḥr-i cihân
Mü’min-i kâmilde buḥli sû-i ḥulḳı ḥaşletân(260)

3.1.5.2.3. İSTİFHAM /TAACCÜP

Bir şeyi öğrenmek ve cevap almak maksadıyla muhataba soru sormak sanat değildir. Ancak ifadeyi güzelleştirmek, bir fikri vurgulamak, söze nezaket, doğallık ve içtenlik katmak, dikkat çekmek, bir fikrin muhatap tarafından düşünülmesini ve

⁴⁴ Kur’ân-ı Kerîm, Vakıa Sûresi 22.ayeti

⁴⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Bakara Sûresi 255.ayeti

⁴⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Mülk Sûresi 3.ayeti

⁴⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Birinci sûre.

kabul edilmesini sağlamak gibi sebeplerle soru sormak bir sanattır. Bu sanata istifham veya adı verilmiştir.⁴⁸ *Manzûme’i Akâid*’de nadiren olsa da bu sanatı bulmak mümkündür.

Yum gözüñ fikr it **anañ babañ oğıl kız n’oldılar**
Sen kalur göçmez misin ya sende kânî âh u zâr (756)

3.1.5.2.4. LEFF Ü NEŞR

Tenasüplü kelimelerin belli bir düzene göre sıralanmasıyla leff ü neşr sanatı ortaya çıkar. Leff” sarma, “toplama” neşr ”yayma”, “dağıtma” anlamındadır.⁴⁹

Hâzret-i Kur’ân müsâvî fi’l- **fazilet** vel’ **azîm**
Ba’ zînuñ **zîkri fazilet** ba’ zî da mezkûr ‘ **azîm** (95)

Çavme **secde** celse **tekbîrât** tesbîh **şalât**
İt **duâyı** vir **salâyı** şağa şola bul **necât** (127)

Lîki **mağlûb** ola ol **nağş** ider ancak **ecrini**
Nâkışan kıldı ‘ amel çün bula **noğşân** **ecrini** (212)

3.1.5.2.5. NİDÂ

Çok şiddetli his ve heyecanları ifade etmek için başvurulan bir sanattır. Çoğu zaman ey, yâ, eyâ, vâh, eyvâh, âh gibi ünlem edatlarıyla kullanılır.⁵⁰ *Manzûme’i Akâid*’de sıklıkla kullanılır.

⁴⁸ Coşkun, *Age*, s.197.

⁴⁹ Coşkun, *Age*, s.147.

⁵⁰ Külekçi, *Age*, s.163.

Muhammed şalli **Yâ Rabbi** velâ yoḥşa durur ḥôş-nâm
   Ubûdiyyetde bî-hemtâ daḥı lem ya  b d 'l-aşnâm (49)

Yâ İlâhî Seyyid'üñ bu nazmın iderseñ kabul
 Şiḥhatinde vir emân ḥatm-i ḥâlinde emân (224)

Eger ḥayr ise **Yâ Rabbi** müyesser eyle tevfik it
   İbâda nef  ise zıddı umûrım şer  a taḥbiḳ it (301)

Döndi fi'l-ḥâl ğayra daḥı tevbe didi **Yâ Res l**
 Kendi   indikden degil ḳalmadı şüphem Yâ Res l (368)

Pâdişâha bî-ğaraz i  lâm ider yoḳ bir kişi
 Sen teḥamm ller müyesser eyle **Yâ Rabbi** meded (703)

Biraz vaşfin idem diyem bu kâinâtuñ
 Ki diñleñ lütf idüb **ey ehl-i îmân** (732)

Koyan ol mu  cizâtı bir   aşâda
 Yerine yit r r ğam çekme **ey c n** (746)

Bu ne ḥâletd r ne sırdur **ey Muhammed  mmeti**
 Ehl-i ḥaḳḳ ayaḳda şadra geçdi erb b-ı nif ḳ (777)

Zıkr-i   âlî kez m   ğayza ḥâliş   amel şabr-ı ez 
 Bu durur miz n içün olan   a aya **ey ehl-i ğayr** (860)

Dirseñiz **ey ehl-i sünnet ve'l-cem 'at** bî-riy 
 Buğzu fi'l-l h idelüm f sıḳlara ger şeyḫ u ş b (880)

3.1.5.2.6. TENASÜP

Bir konu üzerinde , aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki sözcük, terim ve deyim bir dize ya da beyit içinde rastgele sıralama amacı gütmeyen kullanmaktır. Ancak bu sözler arasında karşıtlık ilgisi bulunmaması gerekir.⁵¹

‘İbâdüñ cümle hâlâtı anuñ kesb-i haqîkatde
Qazâ ‘ilmi **qader** ile Hudâ Hâlîk meşîyyetde (45)

Giderseñ **küfr ü şirküñ** gayri ‘işyân ile tevbeni
 Meşîyyetdür ‘**azâb** ‘afva melce’ gayriye tevbe (62)

Şer‘-i **İslâm** ile **îmân** üzre vâkı‘ ise **dîn**
 Haqq’a haqqî ma‘rifetle bileler **erbâb-ı dîn** (74)

3.1.5.2.7. TECÂHÜL-İ ÂRİF

Bilinen bir gerçeği, bir noktaya dayanarak bilmiyormuş gibi söylemektir. Yani tecâhül-i ârif ne hiç bilmemektir, ne de bildiğini sanmaktır. Buna göre söylersek, bildiğini, türlü nedenlerle bilmezlenerek, dolaylı yollardan anlatmaktır. Bunu yaparken de mübalağa ve istifham sanatlarından yararlanır.⁵² Bu sanat da sık olmamakla birlikte eserde geçmektedir.

Cümleden **a‘ceb degil mi** zelzeleyle şâ‘iқа
 Bir tağı iğradamaz cem‘ olsa cümle varımız (926)

Kırk beşe yaklaşdı sinnüñ **n’olacaksın** ‘âkıbet
 Haqq rızâsın kıoma elden öleceksin ‘âkıbet (269)

⁵¹ Dilçin, *Age*, s.431.

⁵² Dilçin, *Age*, s.441.

Sükût iderse yenmez bu rekle baqlava zerde
 Yesünler zehr ile taşu ' **ilâc olmaz mı bu derde** (948)

Pek güzel olmaz mıdı câhil yola gelmez midi
 Bî-^c arâz olsa kelâm qalblerde **hep qalmaz mıdı** (398)

3.1.5.2.8. TEKRÎR

Sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözcük ya da söz öbekleri ni arka arkaya yinelemektir.⁵³ *Manzûme 'i Akâid'* de en çok geçen sanatlar arasındadır.

Nefs vaş olundığı üzre fi'l-kitâb cümle şîfât
 Bilmeye bir kes anuñ hâli **memât** üzre **memât** (75)

Ėayr-ı meşrû^c uñ esâsı ikidür mekrûh harâm
 Ferd-i **birce birce** cümle nazm olunmaqdur merâm (115)

Küfür **hükmi** bilindi geçti **hükmi**
 Qalan dördüñ nedür dinürse hükmi (356)

Kızb **aña dirler** viresin Ėayri **vâkı^c den haber**
 Şıdķ **aña dirler** ki zıddı vire **vâkı^c den haber** (360)

3.1.5.2.9. TELMÎH

Söz arasında, herkesçe bilinen geçmişteki bir olaya, ünlü bir kişiye bir inanca ya da yaygın bir atasözüne işaret etmek, onu anımsatmaktır.⁵⁴ Eserde nadiren geçen sanatlardandır.

⁵³ Dilçin, Age, s.452.

⁵⁴ Dilçin, Age, s.452.

Hağ durur hem **Hazret-i 'İsâ semâdan inmesi**
 Dağı hem sâ'ir 'alâmât hasf-ı'âlem yanması (107)

Ebu Bekr içdi şerbet idi şübhe
 Didiler vardur ol şerbetde şübhe (641)

3.1.5.2.10. TEZAD

Aña kim tevfiğ nuşret ire **mü'min** oldı ol
 İrmeyüb hızlana düşen **küfr** içinde kaldı ol (37)

Cennet ü nârı da bil mağluqtandır lâ-hılâf
Fânî olmazlar **ebed** yessirlena dâriz-zifâf (83)

3.1.5.3. SÖZLE İLGİLİ SANATLAR

Sözcüğün anlamı dikkate alınmadan, yapısına, söylenişine ve yazılışına dayanan sanatlardır.⁵⁵

3.1.5.3.1. CİNAS

Söylenişleri ve yazılışları bir, anlamları ayrı iki sözcüğü bir arada kullanmaktır.⁵⁶

⁵⁴ Dilçin, Age., s.461.

⁵⁵ Dilçin, Age., s.467.

⁵⁶ Dilçin ,Age., s.467.

3.1.5.3.1.1. TAM CİNAS

Üçi bende ҡalsa anuñ birin itsek **ih̄tiyâr**
Saña imân itmede ҡalmazdı bende **ih̄tiyâr** (364)

Ėayri memlûkinden almağ mâl ü taşvir-i **şu ver**
Yolma ҡabrüñ yaş otın tesbîh ider beklim **şuvar**(444)

3.1.5.3.1.2. NAKIS CİNAS

Қavl ile ҡâdir iken mazlûmı tağlîş **itmemek**
Bildügin i' lâm muhtâc iken aña **gitmemek**(406)

Terk-i bismi'llâh ile meyyit ta'âmından **yimek**
Üç yedi kırğ yıl ta'âmın aġniyâya ne **dimek** (461)

3.1.5.3.2. İŞTİKAK

Aynı kökten türemiş en az iki sözcüğü bir dize ya da beyit içinde kullanmaktır. İştikak da cinas sanatları içine girer.⁵⁷ *Manzûme'i Akâid*'de sıklıkla karşılaşacağınız bir sanattır.

Dost u düşmenden ki **mağluğdur** zuhûr iden kezâ
Hâlîk'ün sözi mu'arrâ **halkdan** el çek itme ezâ (20)

Hudâ bir kimse cebr eylemez imân **küfür** üzre
Ne halk ider anı mü'min ne **kâfir** ola vizr üzre (42)

⁵⁷ Dilçin, Age, s.483.

Hem berâberdür sekiz haşletde **mü'min mü'minât**
Mâ'ade'l-**îmân** tefâvüt var muhaqqak it şebât (77)

3.1.5.4. MANZÛME-İ AKÂİD'İN İMLASI

Seyyidî bazı Arapça Farsça kelimeleri yazılışına uygun kaleme almamış örneğin; İktizâ' kelimesini İktizâ ; Kazâ' kelimesini Kazâ olarak yazmış hemzeleri kullanmamış. Hâkî kelimesini de Hâki olarak yazıp uzatmayı yapmamış.

Eserde Kabâiyh şağâyir kelimelerinin aslı Kabâih ve Şağâir sözlükte geçiyor. 'Ubudiyet kelimesi olarak yazılan kelimenin aslı da 'Ubûdiyyet olarak geçiyor sözlükte.

3.2. İÇERİK İNCELEMESİ

Seyyidî Manzûme-i Akâid'de tüm bölümleri kırmızı mürekkepli bir başlıkla ayırmış ve her konuyu ayrı ayrı işlemiştir. Biz çalışmamızda bu konuları önce Seyyidî'nin yaptığı Arapça terkipli başlıklarını tercüme edip gösterdikten sonra konular bölümünde daha anlaşılır başlıklarla teker teker izah etmeye çalışacağız.

3.2.1. KONU BAŞLIKLARI

Bu bölümde *Manzûme-i Akâid*'de geçen konu başlıkları tercüme edilmiştir. Bu başlıklar sırasıyla şöyledir:

Fî beyani Qur'ânîl'azîm ve fûrkanî'l-ḥakîm: Haklı ve haksızı ayırıp hak ve adalet üzere hükmeden yüce Qur'ân'ın izahı

Faşlun fi beyâni aşl-ı ḥilkati Âdem 'aleyhi's-selâm: Âdem 'aleyhi's-selâm'ın yaratılış gerçeğinin izah edildiği bölüm

Faşlün fî- beyâni aḥvâli'l Enbiyâ'i 'aleyhimü's-selâm: Peygamberlerin (selam onların üzerine olsun) hallerinin izah edildiği bölüm

Faşlün fî beyâni aḥvâli feẓâ'i-li'l- ḥulefâi'l- erbe'a: Dört halifenin fazilet hallerinin izah edildiği bölüm

Faşlün fî beyâni mü'tekıdâti ehli'l- sünneti ve'l-cemâ'atı: Sünnet ehli ve cemaatinin itikadının(iman) izah edildiği bölüm

Faşlün fî beyâni kevni'l-ḥâlîk ḥâlîkan ḳable ḥâlîk el-maḥlûkât: Yaratıcının varlığının yaratılmışdan önce olmasının izah edildiği bölüm

Faşlün fî beyâni aḥvâli's-şefâ'ati ve'l-ḳışâş ü bilḥaḳḳ: Hak ile ödeşme ve şefaathallerinin izah edildiği bölüm

E'l-bâbü'l evvel fi'l-ferâiz dâḥilen ve ḥâricen: İlk olarak;Allah'ın farz kıldığı ibadetler yapılmadan evvel içerden ve dışarıdan yapılması gerekenler

E'l-bâbü's-şânî fi'l- vâcibâti 'ammen ve ḥâşşan: İkinci olarak umumi ve hususi vaciplerin içindekilerin izah edildiği bölüm

Fî beyâni vâcibâti'l- 'âm: Umumi olan vaciplerin izahı

Mine'l- vâcibâti'l-ḥâşş: Hususi vaciplerden

E'l-bâbü's-şâlişü fi's-süneni 'ammen ve ḥâşşan: Üçüncü olarak umumi ve hususi sünnetlerin içindekilerin izah edildiği bölüm

Mine's-süneni'l -'âm: Umuma ait sünnetler

Ve mine's-süneni'l-ḥâş: Hususi sünnetlerden

El-bâbü'l-râbiu'l-müsteḥabbâtü 'ammen ve ḥâşşân: Dördüncü olarak umumi ve hususi müstehapların izah edildiği bölüm

Mine'l- müsteḥabbâti'l- 'âmme: Umumi müstehaplardan

Ve mine'l- müsteḥabbâti'l- ḥâşş: Hususi müstehaplardan

E'l-bâbü'l- ḥâmisü fi'l -muḥarramâti 'alel'umûm: Beşinci olarak umumi haramların izah edildiği bölüm.

E'l-bâbü's-sâdis fi'l-mekrûhâti 'ammen ve ḥâşşan: Altıncı olarak umumi ve hususi mekruhların izah edildiği bölüm.

Mine'l- mekrûhâti'l- 'âm: Umumi mekruhlardan

Ve mine'l- mekrûhâti'l- ḥâş: Hususi mekruhlardan

E'l-bâbü's-sâbi'u fi'l-mübâḥâti 'ammen ve ḥâşşan: Yedinci olarak umumi ve hususi mübahların izah edildiği bölüm

- Mine'l- mübâhâti'l- 'âm: Umumi mübahlardan
 Ve mine'l- mübâhâti'l- hâşş: Hususi mübahlardan
 E'l-bâbü's-sâminü fi'l-müfsidâti 'ale'l- 'umûm: Sekizinci olarak ibadeti bozan genel şeylerin izah edildiği bölüm
 Hâzâ terceme'i tarîkat i muhammediye: Muhammed tarikatının tercümesi
 Fî-beyâni'l- küfr: Küfrün izahı
 Fî beyâni'l- bid' at: Bid' atin(sonradan çıkan adetler) izahı
 Fî beyâni'r-riyâ: Riyanın izahı
 Fî- beyâni'l- kibr: Kibrin izahı
 Efî beyâni ahlâkı'z-zemimeti: Kötü ahlakın izahı
 Fî beyâni ahlâkı'l- hamidet: Güzel ahlakın izahı
 Fî beyâni ahlâkı's-elaşe 'ale'l-cumhûr : Halkta bulunan üç ahlakın izahı
 Kâle'llâhü tebâreke ve te'âla: Yüceler yücesi Allah buyurdu : ve lâ tahsebenne'llezîne yechâlûne bimâ âtâhümü'llâhü el-âyât
 Kâle 'aleyhi's-selâm: Hz. Muhammed (s.a.v) buyurdu: haşletâni lâ tectemi'âni fi mü'mini'l- buhl ve sûi'l- hulk
 Ve kâle 'aleyhi'sselâm lâ: Hz. Muhammed (s.a.v) buyurdu: yedhulü'l cennete hubbün velâ behlün velâ mennânün şıdk Resûlüllâh
 Fî beyâni'l- isrâf: İsrafın izahı
 Baħr-i aħar: Diğer deniz
 Fî beyâni'l- ħased: Kıskançlığın izahı
 Baħr-i eħar: Diğer deniz
 Fî beyâni âfâti ifrâdi a' zâi it-tis'ati: Dokuz azada aşırıya gitmenin felaketlerinin izahı
 Fî beyâni envâ'ı fürûzi'l- 'ayn: Göz nurlanması çeşitlerinin izahı
 Fî beyâni âfâti'l-a' zâi's-şemâniyeti: Sekiz a' zanın felaketlerinin izahı
 Fî beyâni'l- âfâti iletî e'l-ihtimâm fihi e'z-zem: Yerme-kötüleme illeti felaketlerinin bilerek yapılmasının izahı
 Fî beyâni'l- gıybeti: Gıybetin izahı
 Kâle'llâhü tebâreke vete'âlî eħıbbü eħadeküm en ye'küle laħme eħîh meytan: Yüceler yücesi Allah buyurdu: vete'âlî eħıbbü eħadeküm en ye'küle laħme eħîh meytan

Faşlün fî beyâni'l- âfâti'l- men' fihâ aşlün ve'l üzn ü 'ârîz: İşitme yoluyla gelen gerçeği bilmeden yapılan yakıştırmaların felaketlerinin izahı bölümü

Faşlün fî beyâni mâ lâ yete' alleka bime'âşi ve yete' allikuhû: Mâ lâ yete' alleka bime'âşi ve yete' allikuhû izahı bölümü

Fî beyâni'l- 'ibâdât e'l-müte' addiye ve'l-kâşîrat: Zorla(istemededen) yapılan ibadetlerin izahı

Faşlün fî beyâni âfâtihi min hayşü e's-sükût: Susma sebebiyle olan(doğrunun gizlendiği durumlarda) felaketlerin izahı bölümü

Faşlün fî beyani ekâti'l- üzn cümletüha erbe'ate 'aşera: İşitilenler hakkında beyan edilen 14 izah

Faşlün fî beyâni âfâtihi min hayşe'l- i'râz: Yüz çevirme sebebiyle olan (doğruları dinlememenin) afetlerinin izahı bölümü

Faşlün fî beyâni âfâti'l- 'ayn: Göz afetlerinin izahı bölümü

Fî beyâni âfâtihi min hayşü e't-tağmîz : Küçümsemek sebebiyle müsemma felaketlerin izahı

Fî beyâni âfâti'l- yed min hayşü'l- beş: El ile yapılan zulüm sebebiyle vükû bulan afetlerin beyanı

Fî beyâni âfâtihi min hayşü'l-ğabzî ve'l-imsâk: El çekme sebebiyle (yapılması gereken şeyleri yapmama) müsemma felaketlerin izahı

Fî beyâni âfâti'l- baṭn: İç afetlerinin izahı

Fî beyâni âfâtihi min hayşü 'l-imsâk: Oruca başlama sebebiyle müsemma afetlerin izahı

Fî beyâni âfâti'l-ferc: Edep yeri afetlerinin izahı

Fî beyâni âfâti'l-ferci bi'l-'adem: Yokluk ile edep yeri afetlerinin izahı

Fî beyani âfâti'r-ricl: Ayak afetlerinin izahı

Fî beyâni âfâtihi'l-'ademiyye : Ölüm afetlerinin izahı

Fî beyâni âfâti cümlete'l-beden ğayr muḥteşatin bi'üzvin mu'ayyen: Tüm bedeninin belli bir uzvu ile diğer muhtasatı afetlerinin izahı

Fî beyâni ḥuḳûkı'l-lâhi ve ḥuḳûkı'l-'ibâd ve ḥuḳûkı'l-ḥayvâni: Allah'ın hakları kulların hakları ve diğer canlıların haklarının izahı

Fî beyâni vücûb ta‘dâdi esâmi enbiyâi ‘aleyhimü’s-selâme’llezîne zekerû fi’l-Kur’âni: Kur’an’da zikredilen peygamberler (a.s) ve söylenmesi gerekli olan isimlerin izahı

Fî beyâni erbe‘ate ‘aşera ecir mine’l-umûrı fi hadîsî muhbir aḥvali lü-ḳubur: Kabir hallerinden haber veren bir hadiste bulunan emirler sebebiyle verilen 14 sevabın izahı

Fî beyâni mefhûmi hadîş şerîf faḥri’l-kâinât cezze ḥad deyil mi ‘an İbn ‘Omer ve Enes enne ḳâle ‘aleyhi’s-selâm: İbn-i Ömer ve Enes’(radya’l-lahü anh)dan Fahri’l-kinât Hz. Muhammed’(sav)in hadis-i şerifinin açıklanması

Fî beyâni ma‘nâi nazmı hadîş –i şerîf: Hadis-i şerif nazmı manasının izahı

Ḳâle ‘aleyhi’s-selâm lâ teşḥab illâ mü’minen ve lâ ye’kül ta‘âmüñ illâ tekḳû men ḥısân elmezâyiḥ revâh Ebu sü‘ayd: Peygamberimiz ‘aleyhi’s-selâm buyurdu : lâ teşḥab illâ mü’minen ve lâ ye’kül ta‘âmüñ illâ tekḳû men ḥısân elmezâyiḥ revâh Ebu sü‘ayd

Fî beyâni mâ zîneti’d-dünyâ bihâ: Dünya zinetinin izahı

Fî beyâni zarar-i i‘lâm cebin bi’l-naşîḥati’l ḥamseti min le‘în: Allah’ın rahmetinden mahrum, lanetlenmiş beş nasihat ile cesareti olmayanın kaybının izahı

Fî beyâni naşâyiḥi’l-sitteti li’l-İbrâhîm bin edhem min lisâni’s-sâlikîne: Tarikat ehlinde olan İbrâhîm Bin Edhem’in altı nasihatının izahı

Fî beyâni kelimâti’ş-şelâse mine’llâhi te‘âlâ ve Resûlihi ve ḥulefâihi: Yüce Allah’dan Resulünden ve halifelerden üç kelamın izahı

Fî beyâni nûri şem‘dân-i fi ḳalbi ehli’l-îmân: İman ehlinin kalbinde parlayan ışığın izahı

Fî beyâni meyyit vücide fihi şelâse şifâtin ‘inde Yâr-gâr-ı faḥri’l-kâinât: Kâinâtın efendisinin Yâr-gâr-ı(Hz. Ebu Bekir)cansız vücudu hakkındaki üç özelliğin izahı

Fî beyâni merâtibe’n-nâsi ve şânihim fi tilke’l-merâtib: İnsanların kademeleri ve bu mertebelerin hali izahı

Fî beyâni ḡammi’r-rizḳı izâ feraza’s-semâ’i nüḥâsen ve’l-‘arzı raşâsen: O (Allah(c.c.)) göğe emrettiği zaman bakır olmasını ve yere emrettiğinde kurşun olmasını bu durumda bile rızık gamı çekilmemesinin açıklanması

Fî ḥaḳḳı ḥiṭâbâti’l-ḳabri li’insâni ḳalîli’s-şabr: Kabir hakikati anlatıldığı zaman insanın buna sabır göstermemesi(razı olmaması)

Fî beyâni zikri'l-mevti ve ta'âmi'l-müştebih mâyünitü fî kalbi'l-insân: Ölüm zikredildiğinde ve şüpheli yemekler yenildiğinde insan kalbinde oluşan titremenin izahı

Fî beyâni aḥvâli'l-ekl: Yemek yemenin izahı

Fî beyâni'l-ferâ'iz: Farzların izahı

Fî beyâni'l-sünneti: Sünnetin izahı

Fî beyâni'l-müsteḥab: Müstehabın izahı

Fî beyâni'd-devâ: Çarenin izahı

Fî beyâni'l-mekrûh: Mekruhun izahı

Fî beyâni'l-ḥuṭbeti'l-meşrû'ati min Vekî'a raẓıya'llâhü 'anhü: Meşru hutbenin Vekî'a'dan (Allah ondan razı olsun) beyanı

Fî beyâni mûcibâti'l-fakri: Fakirlik sebepleri

Fî beyâni mesâi'l-ıyd-i şerîf: Yüce bayram çalışması beyanı

Fî beyâni ḥiṭâbı nefsi'l-gâfil ve şaḥzı'l-câhil: Cahil kişi ve gafil nefse hitabın izahı

Fî beyâni ḥaḫkı mâ lizeme tefekkür (düşünmek) li-iḥvâni (aynı tarikata bağlı olan, kardeş) fî haẓa'z-zamân: Bu zamanda Müslüman kardeşler için tefekkür gereksiniminin gerçek izahı

Fî beyâni mâ kıle ḥıne rây ba'zu'l ḥarâbât fî tarîkı'l-koşantıniyye fî sünneti'sneyn tis'ıyn ü elf: Belirtilen zamanda İstanbul'da tahrip edilen (neyh edilmesi gereken) fikirlerin söylenmediğinin izahı

Fî beyâni ḥürmeti şelaşetü a'yüni 'ale'n-nâr: Ateşten korunan üç göze hürmetin açıklaması

Fî mâ kıle hü'l aḫḫâbü ve't-tâbi'ün ve'l'ulemâi mine'l müctehidîne fî târiki's-şalât: Ashab, tabi'în, ulemâ ve müctehidlerin (İslam âlimleri) söylemleriyle namazın terkinin açıklaması

Fî beyâni zevâl (sona erme)i'l-îmâni ve'l islâmi ve hû rab'ate neferin (kişi) ve beyâni ḥâli'l mür'âyîn: İslam ve imanın zevalinin (sona ermesinin) ve dört kişinin münafıklık halinin beyanı

Fî beyâni nüzûli melâiketi ḥamsin ḥamseti mevâzi' külle şabâḫ bi-naşîḫatin 'aẓîmetin: Beş meleğin her sabah beş mevzuda büyük nasihatle inişinin açıklanışı

Fî beyâni şifâtı'l-‘aşerati fî haqqı'n-nisâi min naşîhati ‘l-mülûk li'l-gazâlî: İmam Gazâlî'nin “Nasihatü'l- Mülûk” adlı kitabından: Kadınlar hakkında on sıfatın açıklaması

Fî beyani hedâyâ'i erba'în: Kırk hediyeinin izahı

Hazâ yesâri e's-şecerati: Bu soya ait sülaleler

Hazâ yemin e's-şecerat: Bu yemin sülaleler

‘Adîl istiķâmet: Eşit istikamet

Naẓm-ı cünûdü'd-dünyâ : Dünya askerlerinin şiiri

Naẓm-ı cünûdü'n-nefsi: Nefis askerlerinin şiiri

Cünûde'l- Kıurân: Kıur'ân askerleri

Cünûde'l ‘aķıl: Akıl askerleri

Cünûdü'l-hevâ: Nefsin heves askerleri

Cünûdü's-şeytân: Şeytan askerleri

Fî beyâni'l ĥuşûm e'l erbe'ati'l mürîdîne aĥz ü'l îmâni min ķaşr i'l ķalbi fî külli şabâĥ: Her sabah kalbin köşkünden imanı almak isteyen dört düşmanın beyanı

3.2.2. KONULAR

3.2.2.1. SEYYİDÎ'NİN ESER HAKKINDA BİLGİ VERMESİ

Manzume-i Akâid klasik mesnevilerde olduğu gibi tevhidle başlamaz. İlk olarak tercüme yapılan eserin asıl künyesinden bahsedilir. Gerçek müellifine vurgu yapılır. Özetle şöyle bir sıra izler yazar; Hamd ile başlayalım der ve besmele çeker. Hüsn-i zannım hem okuna hem dinlene der. *Fıkh-ı Ekber*'in künyesinden bahseder. Fıkh-ı Ekber, içinde şüphe olmayan itikadı anlatan bir metindir. Müellifi Sabit oğlu Hz.Numan'dır, der. Bazı bozguncuların kötü zannı dolayısıyla bu eser ona ait değildir derler. Bu batıl sözü söyleyenleri hamlıkla suçlar. Bu eserin ekseri beyanı iman edilen şeyler üzerinedir. Aslı tevhid ve itikattır der.

3.2.2.2. TEVHİD

Bu bölümde Allah'ın birliğinden O'na iman etmenin vacip olduğundan, iman esaslarından bahseder, Amentü Duasını tercüme eder. Allah'a, resûlüne, meleklerle, kitaplara, ölümden sonra tekrar dirilmeye, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine iman etme hususlarına değinir. Allah'ın birliğine bir de İhlas Sûresinin ilk ayetiyle nazar eder." Kûl hüva'l-lâhü ehad" der. Allah'ın tüm isim ve sıfatlarına vurgu yapar. Onu her cihetten tasvir etmeye gayret gösterir.

Seyyidî *Manzûme-i Akâid*'de Allah'ın zâtî ve subûtî sıfatlarını açıklar. Bu açıklamaları ayetlerle destekler. Allah'ı (c.c.) her cihetten izaha çalışır. O'nu anlatırken yer yer kendine ve mü'min kardeşlerine dua eder. O'ndan yardım ister. Birkaç örnek;

Olmamak üzere şerîki birdür Allâhü ahad
Oku kurtul şirk-i şekden kûl hüva'l-lâhü ehad (11)

Kendüye hiç beñzemez bir şey'ü kendi aħara
Zâ'il olmaz olmadı hem yok nihâyet âhire (12)

Cümle esmâ vü şifât zât-ı fi'l-liye ne var
Mutaşşıfdur tâ ezelden Hâzret-i Perverd-gâr (13)

Fâ'il Allâh'dur faķaķ fi'li şıfatdur fi'l- ezel
Ėayr-i maħlûķdur velî mef'ûl maħlûķ aħla gel (14)

3.2.2.3. MÜNÂCÂT

Bu bölümde ölüm, kabir azabı, ahiret günü, cennet, cennet ehli, ibadet ü taat, zalimlerin ve günahkarların hali işlenir. Ayetlerle örnek verir. Bu cihetle yazar Allah'dan yardım ister. Onun hidayet vermesini ister. Cennetteki hurilerden, orada ebedi hayat olmasından orada sevabın olmadığından bahsedip diğer bir yandan öldükten sonra Münker ve Nekir'in sorgusundan, Kabir azabına sonra hesap gününe, şeytanın imanı alma hevesine, cisme ruhun gelmesine, bu vecihle nefse uymamak gerektiğine değinir. Alemin şerefî olan Hz. Muhammed'in(a.s) ailesinden; amcası Ebu Talib, çocukları Kâsım, Tâhir, İbrâhîm Ümmi Gülşûm, Fâtıma, Zeynep, Rukiye'den bahseder. Der ki Allah bize yardım etsin cümlesini görelim ikrar ve tasdik ile kabre girelim. *Nazm-ı Fıkıh-ı Ekber* Allah'ın lütfu ile tamamlandı. Cümle saf olan kardeşlerimden bir dua isterim der ve o dua eder.

3.2.2.4. KELAM

Klasik mesnevi tertibinde tevhidden sonra münacat gelir. Fakat *Manzume'î Akâid*'de münacattan önce kelim ile ilgili bilgi verilir. Allah'ın kelamı olan Hz. Kur'an'dan bahsedilir. Onun hak kelamı olduğuna değinilir. Kur'an'ın hem okunup hem yazıldığından bahseder. Haklı ve haksızı ayırıp hak ve adalet üzere hükmettiğini, dolayısıyla Furkan olduğunu dile getirir. Allah'ın kelam sıfatını açıklar. Bir de kader konusuna değinir. Hiçbir şeyin Allah'ın iradesi dışında gerçekleşmeyeceğinden, Allah'ın kelamına ihtilaf edilmeyeceğinden bahseder. Özellikle kader ve iman husununa değinir. Bu kaderin tecelli etmesinde de nefse keder yoktur.

Birkaç örnek;

Dağı Kur'an-ı 'azîm Hakk'ın kelâmıdur ne' am

Oğunur dilde yazılır fi'l-meşâhif bi'l- kalem (16)

Faḥr-i kevneyn üzre indi eyledükçe iktizâ'
İnmesin yigirmi üçde iktizâ' itdi kazâ'(17)

Yazmağ u oğumamız hem lafzımız maḥlûk velî
Ġayri maḥlûk oldı Qur'ân sen deyüb olma deli (18)

Ḥâkiyen zıkr ide Ḥaqq aḥbâbı ile a' da edin
Cümlesi Ḥaqq'un kelâmıdır gec ol sevda edin (19)

3.2.2.5. NA'AT

Bu kısımda Hz. Muhammed (s.a.v.)'den bahseder. Öncelikli olarak tüm nebilerin büyük ve küçük günahlardan münezzeḥ olduğunu ve onların sadece yanılabilirlerinden bahseder. Lakin Hz. Muhammed'in kullukta eşsiz olduğunu göz açıp kapayıncaya kadar bile Allah'a şirk koşmadığını vurgular. Bu sözü tercüme yaptığı eserin aslından alır. Fıkh-ı Ekber'de de şöyle geçmektedir. "Bütün peygamberler gerek peygamberliklerinden önce, gerekse peygamberliklerinden sonra hiçbir şekilde büyük günah işlememişlerdir. Ancak, bazı peygamberler hata yoluyla, unutmak veya daha iyiyi terk etmek suretiyle bizim bildiğimiz şeklin dışında "zelle" denen bazı hatalar işlemişlerdir. "

Birkaç örnek;

Muḥammed şalli Yâ Rabbi velâ yoḥşa durur ḥoş-nâm
'Ubûdiyyetde bî-hem-tâ daḥı lem ya' büdü'l-eşnâm (49)

Göz açıp yumacağ miktâr Ḥudâ'ya itmedi şirki
Şaḫın aqvâl-i bâtıldan diyem andan saña bir iki (50)

3.2.2.6. DÖRT HALİFEYE ÖVGÜ

Hz. Ebu Bekir'in fazilet sahibi, Hz. Muhammed'i tasdik etmesi hasebiyle de siddik ismine mashar olmasından bahsedilir. İkinci olarak Hz. Ömer'in namının zındıkların katili olduğun değinir. Bunlardan sonra Hz. Osman'ın Hz. Peygamberin iki kızının da zevci olma hasebiyle zinnureyn ismine layık olduğundan bahseder. Hz. Ali'nin Aliyyel Mürteza isminden bahsedilir.

3.2.2.6.1. HZ.EBÛ BEKİR

Dört büyük halifenin birincisi. Adı Abdullah'dır. Ebû Kuhâfe'nin oğlu olup Ashâb-ı Kirâm ve aşere-i mübeşşerenin en üstünüdür. Künyesi Ebu Bekr, lakabı Sıddik ve Atîk'dir.571 yılında Mekke'de doğdu. Peygamberimizin İslam'dan önce ve sonraki dönemde en yakın dostu oldu.⁵⁸

3.2.2.6.2. HZ.‘ÖMER

İslamın ikinci halifesi olup hayatında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Mekkeli Hattab'ın oğludur. Miladi 591 yılında dünyaya gelmiştir. Önceleri koyu bir İslam düşmanırken 26 yaşında kırkıncı kişi olarak Müslüman olmuştur.⁵⁹

Ebû Bekri efdali'n- nâs anı taşdıķ iden şıddıķ

‘Ömer’dür şâniyen nâmı olubdur ķâtilü’z-zıddıķ (51)

⁵⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.s.131.

⁵⁹ Pala, Age., s.367.

3.2.2.6.3. HZ. ‘OŞMÂN

İslamın üçüncü halifesi olup hayatında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Mekke’li Beni Ümeyye ailesinden Affar’ın oğludur. Soyu dördüncü göbekten Abd-i Menaf’tan peygamberimize ulaşır. Miladi 574 yılında doğdu. Beşinci Müslümandır.⁶⁰

3.2.2.6.4. HZ. ALİYYE’L- MURTAZÂ

Hz. Peygamber’in amcasının oğlu olan Ali bin Ebî Tâlib, Hz. Peygamber’e risalet geldiğinde on yaşındaydı ve ilk Müslümanlardan oldu. Hicretin 2. yılında Bedir Savaşı’ndan sonra Hz. Fatıma ile evlendi. Hz. Peygamber’in irtihalinden sonra dördüncü halife olan Hz. Ali hicretin 40. yılında Kûfe’de şehit edildi.⁶¹

Bulardan şoñra zî’n-nûreyndür efđal-i Ĥazret-i ‘Oşmân

‘Aliyye’l- murtażâ şoñı mu‘ayyen cümleye rıđvân (52)

3.2.2.7. SÜNNET EHLİ VE CEMAATİ İNANCI

Burada cevaz verildiği üzere namaz kılmanın gerekliliği, bir mü’mine günahın zarar vermez denilemeyeceğini, bir kişi fasık olmadıkça zeval olmayacağını, eğer bir kişi iman ile fasid olmadan dünyadan göçerse o kişi ebedi nardan münezzehdir. Allah onlara yardım etsin der. Ve ibadetlerin kabulü ve isyanın affı yalnız Allah’ın elindedir. Bundan emin olma der. Her zerrenin hali ibadettir eğer uygun yaşarsa, Allah onu zayi etmez der. Eğer düşmanın şerrinden korunmuş olarak göçerse kişi bu inanç Numan⁶²’ın mezhebidir. Ondan gayri olan sevdalardan geç der. Kötü

⁶⁰ Pala, Age., s.365.

⁶¹ Pala, Age., s.18.

⁶² İmam-ı Azam.

huylardan bahseder. Bunlar riya, gurur, arsızlıktır ki örnekleri Deccâl Fir'avn ve İblîs'dir.

3.2.2.8. ALLAH'IN EZELİ SIFATI, İMAN, İBADET HUSUSLARI

Allah'ın varlığının ezeli olması. O'nun yaratılandan önce de rızık veren olarak var olduğunu dile getirir. Mü'mini tarifler mü'min kişinin cehaleti terk etmesi gerektiğini, dinin varlığıyla yücelmesini, mü'min olabilmek için ikrar ve tasdik edilmesi gerektiğini, kul hakkının ibadetle ödenemeyeceğini ancak ibadetin de emir telakki edilmesi gerektiğini, bu özelliklere sahip bir mü'minin gözlerinde cennet görüleceği teşbihini yapmıştır. Mü'minin ümit ile korku arasında olabilmemesinin bir marifet olduğunu . Allah'ın kula verdiği sevabında onun fazlından olduğunu ve yine affının da fazlından ileri geldiğini vurgular.

3.2.2.9. NAMAZ

Hamd et Hüda'ya ve namaz kıl der. Namazın farz, vacip, sünnet ve müstehaplarını anlatır. Ve onları derde derman olarak niteler. Edebin gerekliliğini söyler. Mübahı anlatır, gayri meşru olanın esası mekruh ve haramdır der. Namazı kısaca anlatmak için bu nazmı beyan ettik der.

Namazın farzlarını anlatır. Namaz kılınmadan evvel içerden ve dışarıdan yapılması gerekenler anlatılır. Vakit, kıble, niyet, tekbir, yer, beden, kıyafet örtüsü dışarıdan kalpten pası silmek içerden gibi örnekler verir.

Namazın vaciplerini anlatır. Örneğin Fâtihâ'nın zamlı sureden önce olması gibi. Namazın sünnetlerini anlatır. Örneğin tesbih çekmek, sağa sola selam vermek gibi. Namazın müstehaplarını da anlatır. Örneğin otururken kıbleye parmağını döndürmek gibi. Namazın mekruhları ve haramlarını da izah eder. Örneğin sünneti terk etmenin mekruh olduğunu dile getirir. Mübahları da izah eder örneğin tertip ile

okumaktan bahseder. Son olarak namaz ibadetini bozan şeyleri anlatır. Buna da bir örnek verecek olursak; farzı terk etmek olarak açıklar.

3.2.2.10. NAMAZI TERK

Namazı terk etmenin ne anlama geldiğini izah edip uyarır. Buna çareyi aşap ve tabi'în'den gelir.

Bâ' iş-i la' net olur yetmiş eve bir bî-namâz
Dost olub sâkit olanda var durur şeksiz nifâk (769)

Küfre zâhib on beş eşhâsdır imâm-ı münzîri
Sekiz aşhabdan yedisi tâbi'înden hoşça bak (770)

3.2.2.11. SEBEB-İ TELİF

Seyyidî bu eseri sanat yapmaktan ziyade Müslüman kardeşlerine faydalı olabilmek amacıyla yaptığını söyler. Eserde gerçek müslümanın sahip olması gereken ahlaki unsurlara, yapması gereken ibadet ve dini hususlara yer verir. Amacı bilgilendirmek ve iyileştirmektir. Bazen azabı anlatarak terbiye etmeye çalışır bazaen de tefekküre çağırır. Farklı yöntemlerle hep aynı yere gelir. Faniyiz, öleceğiz madem öyle ahrete hazırlıklı olmalıyız. Kendimizi daima burada yaşayacakmış gibi kandırmayıp öbür âleme hazırlık yapmalıyız der.

Eserin manzum olmasını kolay akılda kalmasına, nazma gönül vermesine dini inanışları böyle daha iyi aktaracağına inanmasına bağlar. Eserin tüm diğer nüshaları da manzum haldedir. *Manzûme-i Akâid*'de yer yer nesirli bölümlerde vardır. Bunlar ya hadis tercümesi yahut izahıdır ya da huyların tasviridir. Nesirle izah edilen hadislerin bir de nazımla anlatılmış ayrı bölümleri de vardır. Yine tek tek nesirle tasvir edilen onlarca huy ile ilgili nazım bölümleri de mevcuttur.

Aşağıda bu konu ile ilgili beyitler bulunmaktadır.

Ḥamd ü li'l-lah şuğl-i nazma râğib oldum bir zamân
Gün-be-gün itdi teraqqî kalbde anuñ lezzeti (156)

Bir zaman nazma meylettiğini ve gün be gün bu meylin kalbinde lezzetinin arttığını anlatır.

Her ne deñlü nazm olundiysa anı cem^c eyleyem
Tâki aña mücrîmi nev^c -i Muḥammed ümmeti (157)

Her ne denli nazm olunan şiir varsa onu topladığını, bu vesileyle şiirleri naklettiğim Muhammed ümmeti bu mücrimi ansın isterim der.

İlm-i ahlâk baḥsi ğâyet nedret üzre añılur
Vâqî^c olmaqla hevâ ceng ü cidâlün keşreti (158)

Bir heves düşdi ḥaḳîre qalmadı hiç tâḳatim
Tâ bilinmedükçe bârî anuñ icmâliyyeti (159)

İçine bir heves düştüğünü, takatinin kalmadığını taki naklettiği şeyler bilinmedikçe böyle devam edeceğini anlatır. Sonra der ki takvadan bahsetmek önem kazandı. Bu vecihle takvayı anlatmaya başlar.

Lîk-i taḳvâdan biraz baḥş eylemek oldı ehemm
Ol ecilden diñle taḳvâda ne Ḥaḳḳ' uñ ni^c meti (160)

Cümle ahlâk nazm olunmaḳ üzre tefşîli muḥâl
Şuğl-i mâlâya^c nî vardur hem de işyân vefreti (176)

Eserini açıklar ve bütün ahlak kaidelerini nazm etmek amacıyla yazdığını söyler.

Seyyidî Yâ İlâhî kıl kerem ol kişiye

Oğuya bu nazmımızı eyleye hayr ile yâd (855)

Bu eseri okuyanların hayırla anacağı düşüncesiyle mutma'în olur ve dua eder.

3.2.2.12.AHLAK İLE İLGİLİ HUSUSLAR

3.2.2.12.1. KÖTÜ AHLAK

Aşağıdaki huylar anlatılmıştır.

Küfr, Cehl, Havf-i zem, Riyâ, Kibr, Ceze', Emin, Tehevvür , Yeis, Hased, Buğul, 'Ucb, İsrâf, Sehad, Cübün, Şemâtet, Ğadir, Hıyânet, Hâlfü va'd, Hırş, Sefeh, Sû-i zan, Fezâzat, Ğılgış, Fitne, Beâlet, Veķâhât, Tezell, Hıkd, Hubb-ı mâl, Ta'am, Ta'lik kaleb, Hevâ, Üns-i maħlûķ, Şalef, Hıffet, Nifâķ, 'Înâd, Cerbeze, Küfrân ni'met, Müdâhene, Temerrud, Bid'at, Taklîd, Şerah, Humûd, Buğz-ı şâlih, Hubb-ı câh, Hubb-ı medħ, İsrâr, 'Adâvet, Hüzni fi'd-dünyâ, Belâdet, Teşşâ'üm, Hubb-i dünyâ, Hubb-ı zaleme, Havf fi'd-dünyâ, Tesvîf 'amel, Emel, 'Acele

3.2.2.12.2. GÜZEL AHLAK

Aşağıdaki huylar anlatılmıştır.

Îmân, İ'tikâd, İhlâş, İhsân, Tevâzu', Sehâ, İşâr, Hıķmet, Şükür, Şabır, Zikr-i minnet, Yizâhat, Ğayret, Ğıbta, Tuşûf, Mürüvvet, Rızâ, Havf, Hüzni, Fütüvvet, Buğz-ı fi lillâh, Recâ, Hubb-ı fi lillâh, Tevekkelü, Humûl, İsyütevâ, Mücâhede, Tahķik, Hilm, Hüsni-zann, Zühd, Rüşd, Şecâ'at, Rifķ, Encâz va'd, Vefâ'i 'ahd, Zikr-i minnet, Kaşr-ı emel, Tefvîz, Teslîm , Hayâ, Kezm ü gayz, Emânet, 'İffet, Şıdķ, Zekâ, İstikâmet, Tefekkür, Huşû', Tevbe, Rabt-ı nefsi, Şart, Hesâb, 'Îtâb, U'ķûbet, Riķâbet,

Edeb, İnâbet, ‘ Afv, Niyyet, Şalâbet, Üns ü bi’llâh, Veķâr , Şevķ-i ileyh, Muķabbet, Yakîn, Temelluķ, Riķķat, Kanâ‘at, Aķret ķun îvişmek, Sa‘yî, Şefķat, Selâmet şadr, Firâset, Tõlı hayât lil‘ ibâdât, ‘ Abdiyet, Hürriyet, İrâdet.

3.2.2.12.3. RİYA

Eğer ahiret karıyla dünyadan göçmek dilersen tevbe et der. Riya yapma fal ile uğraşma tevbe et der sık sık. Riyâkarın ameli olmaz der çünkü önemli olan amel değil niyettir düşüncesini dile getirir.

3.2.2.12.4. KİBR

Kibir için ayet gönderilerek onun yerildiğini bu duygunun ne kadar kötü olduğunu dile getirir. Kibir, ‘ ilm, tâ‘at, cemâl, kuvvet, mal, zaman, neseb gibi şeyler için yapılır der. Gafil olma bunlardan kibre düşme der.

3.2.2.12.5. CİMRİLİK, İSRAF, HASED

Makam, şehvet ve mal düşkünlüğü buhle sebep olur. Bunları terk et o sana ilaç olur. Hakk’a dayan ki o kulunu aç koymaz korkma der. Nemrud’a bile dünya kalmadı sana mı kalacak der.

Doğrı sözden gam çekenler muķtedâsı enbiyâ
Egri sözle zevķ idenler ‘ aşrumızda evliyâ (270)

Bu beyitteki gibi buhl-israf-hased dışındaki huyları ve ahlaki davranışları da yorumlar.

Parmağını yalayub döküleni devşürmede
İhtirâz olur serefdan hayra vâşıl mâide (283)

Parmağını yalayıp döküleni alan kişi, sakınır israftan ve bu sayede o sofraya hayra vasil olur. Bu düşünce doğrultusunda israfı açıklar.
Hased etmek Rahman'ın bahsettiği irade nimetini boş yere tüketmektir der.

İmâm Ğazâlî merhûmuñ bunuñ 'aksi durur fehmi
N'olurdı olsa ol hâliñ du'â itsün olan fehmi (309)

İkinci baħş beyân ider sekiz zarrîn 'ayân ider
Bilüb kaçmaya Fir'avnî vücûdına ziyân ider (310)

Bu beyitlerde hased huyuna asla sahip olmayan ulu bir kişi İmâm Ğazâlî ile aksine hasedle vücudunu zayi eden Fir'avn karşılaştırılarak anlatılır.

3.2.2.12.6. YALAN, GIYBET, YERME, KÖTÜLEME İLLETİ

Selefde ihtimâm fî ekşeri'l-hâl
Kizb ile ğıybete tevbe eyle fî'l-hâl (353)

Seyyidî Selef kelimesini kullanarak Selefi Mezhebine vurgu yapar, Bu mezhepte yalan ve gıybetle ekseriyetle tevbe hali lazımdır der.

Aña Türkî diyü sen baħma egri
Ne deñlü varise 'ilmiñde pindâr (347)

Bu beyitle de Onun ilminde ne denli böbürlenme varsa da sen Türk olduğu için ona kötü gözle bakma demek ister. Genel itibariyle ölüm vardır haktır neden öyleyse bu kötü huy ve davranışları yapıyoruz artık gözümüzü açalım der.

Her birinden itse itmedüm dise olur yalân
 Cürm ü kızbe bu yiter   ibret alur   aklı olan (369)

Bu beyitten de anlaşıldığı üzere bu huyları def edebilmemizi sağlamak ve ibret vermek amacıyla yazılmıştır.

Mesâvî zıkr-i gıybetdür kızbden sonra bir derddür
 Bilüb envâ -ı a kâmın kaçınan kişi yek merddür (370)

Bu beyitle de kötü huydan kaçan kişiyi över ve gıybet yapmayan kişiye mert der.

Buyurdı  azret-i Allâh kelâmında didi  attâ
 Sever mi biri iz siz n yiye la mi a î mevtâ(372)

Bir ayet ile de gıybet meselesini açıklığa kavuşturur. Ayet bahsinde bu mesele ayrıntısıyla anlatılacaktır. Bu meseleyi hadisle de zenginleştirir. Gıybet yapan kişinin ruh halini anlatır ve der ki halka karışma, nefesine karı gel onu parçala ve gıybet yapanın bahsini kes, konuşurma.

3.2.2.12.7. BÜYÜKLENME

Selamı terk etme etrafındakilerden der ve mertebenin hakkını ver. Doğru hükümler ver. Muhtaç olanın yanında ol onu hakir görme. Bir mertebe kavgasına girip hak olanı görmezden gelme. Benlikte yok olma der, özetle. Dil, kulak gibi azalarla yapılan yanlışlıkları da içerir.

Di lemez mu tâc kelâmın ağyına  avm-i kibâr
 Yüz eger g zin eger  alb-i fa ir olur kebâb (418)

Bu beyitte de muhtaç kişinin sözünü dinlememenin sonunun yanmak olduğundan bahseder. Bu durumu benzeri beyitlerle açıklar.

3.2.2.12.8. TAKVA

Akıl mağlup olurca gaflete ve korkmazsam Allah'tan bulamazsın cenneti der. İyi ve kötü huylardan bahseder. Hikmetten, iffetten, hüsnden bununla birlikte isyandan, kibirden, riyadan, küfürden, hasedden bahseder. Tarîkat Birgivî'nin tahkik edip naklettiklerine inandığını anlatır.

3.2.2.12.9. KÜFR

Küfürden kaç, Allah'tan kork, ölmeden önce ey gafil gel beni işit der. Fasık, kibirli riya yapan, Allah'tan korkmayan biri olma ecel gelmeden aklını başına al der. Eğer derman istersen Rabbinin fermanına kulak ver der. Küfr ehlinin namazı kılınmaz hem onlara cennet haram olur.

3.2.2.12.10. BİD' AT

Bid' at oldur virmeye izn aña Faḥr-i kâinât
Hem şaḥâbe tâbi' ÿyn ü kâmilîn ü kâmilât (195)

Bid' ate Hz. Muhammed(s.a.v) izin vermemiş ve onun izinden gidenler de bunu yapmamışlardır. Bid' at hak değildir; adetten ileri gelir der.

3.2.2.12.11. MÜNÂFIKLİK

Dört kişinin münafıklık halini beyan eder. Aşağıdaki beyitlerde bunu açıklar.

‘ İlmi ola evvelen olmaya a‘ melden naşîb
Şûretîdür ‘ âlim anuñ sîretde yoğ nizâm (796)

Sureten âlim olup içinde bu düzen olmayan ve ilmi olsa bile amelinden nasibi bulunmayandır. Yani âlim olsa da ilmini doğru kullanıp hakkı bulamamış kişidir.

Görine ikincisinde şûretâ vâfir ‘ amel
Uymaya Kur’ân’a râzı olmaya Fağri’l-enâm (797)

İkincisinde de sureten iyi görünüp, seçilmiş beğenilmiş mahluka razı olmaz ve Kur’ân’a uymaz.

‘ İlme rağbet itme öğrenmeye üçüncisi
Kaşve celse kande şer‘ î kırâ’at ile kıyâm (798)

Ne zaman bir topluluk toplanıp şeriatın gerektirdiği gibi kıraatle namaz kılınması gerekse ilme rağbet etmeyip onu öğrenmez.

Buna hâl dördünci nâsı men‘ ider öğrenmeden
Hâlık’ı kul rabbi zidnî diye fi Hayri’l-enâm (799)

Dördüncü vaziyet şudur ki aslını öğrenmeden “kul rabbi zidnî” ayetini inkar eder. Bölümün sonunda da o münafıklık alameti taşıyan kişilere buğz edip muradını söyler. Hak seni katl eylesin, böyle riya ile makam olmaz der.

Gördi birin dağı diñle Hazreti Fârûk dîn
Başını kaldur degildür hasta dîn lâ-yenâm (814)

Didi birinde dağı öldürme dîn-i ümmeti

Ḥaḡ seni ḡatlı eylesün olmaz riyâ ile maḡâm(815)

3.2.2.13.NAZAR

İyi bakmanın önemine vurgu yapar.

‘Ayn-i taḡḡîr ile baḡmuḡdur faḡire it ḡicâb
Ma’şîyyetle münkerâte baḡma bulursuñ ‘iḡâb (423)

Fakire hor bakmaktan sakın, haram olan şeylere itaatsizlik yaparsan azaba gark olursun der. Küçümseyerek bakma kimseye der. Hak nasıl istiyorsa öyle ol gözün aç diye ikazda bulunur.

Ḳalb ü dil ḡulaḡ ile göz cürmi idüñ beyân
Beşi ḡaldı ḡaflet itme Seyyid revâdur uyan (427)

Bu beyitle Seyyid; kalb, dil, kulak, göz ile yapılan hataları beyan ettiğini söyler ve sonunda kendine artık gafletten kurtul kalp gözün aç nidasında bulunur.

3.2.2.14. A‘ZÂ

Kişinin göz, kalp, dil, kulak, el, ayak gibi azalarının nasıl kullanması gerektiği ve azalarla alakalı açıklamaları içerir. Nefse uymamanın gerektiğini, ahlakın önemini anlatır. Azalarla yapılan günahlarla ilgili izahlarda bulunur.

3.2.2.14.1. EL

El azası ile yapılanlar anlatılır.

Lemsü mâ yükrehle ihlâk nağz u ta' yîb bî-ğaraž
Şağıyla istincâ vü sümkürmek eger yoğ ise ğaraž (432)

Ğayri memlûkinden almak mâl ü taşvir-i şu ver
Yolma ğabrûñ yaş otın tesbîh ider beklim şuvar (444)

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere el ile yapılan eylemlerle ilgili izahlarda bulunur. Örneğin ilk beyitte sağ el ile sümküreme burnunu der. Diğer beyitte kabir otunu yolma der. Bunun gibi izahları mevcuttur.

3.2.2.14.2. AYAK

Ayak azası ile ilgili izahlar vardır.

Uzatmağ ayağın semt-i kitâba muşhaf u kıble
Bulara vaz' -ı ğubz üzre ki lâyığ iken bular kıble (478)

Yukarıdaki beyit buna bir örnek teşkil eder. Beyitte Kible ve Kur'an'a ayak uzatılmaması gerektiği açıklanır.

Mekân-ı eşrefe girmek şol ile çıkma şağ ile
Geye ğuff ü ne' âlin şol ile çıkara şağ ile (485)

Yüce makama girerken ve ayakkabını giyerken sağ ayağını kullan der. Bu cihetle de ayak azasının nasıl kullanılacağı açıklanır.

3.2.2.14.3. GÖZ

Faḥr-i ʿâlem dir ḥarâm olundı üç göz üzre nâr
 Ḥişşedâr it Yâ İlâhî kılma bizi şermesâr (751)

Hız. Muhammed(s.a.v) der ki; üç göze ateş haram olmuştur. Seyyidî bu hale kendisi de talip olmuştur Allah'dan niyaz eder. Bunu açıklar.

Râh-ı aʿdâ gözleyen ikinci ol göz min ḥarâm
 Yumulandur ictihâd it eyle ḥaḳ üzre ḳarâr (752)

Ağlaya üçüncü ol göz ḥaşyet-i Ḥallâḳ için
 Bir büyük devletdür fevḳinde yokdur ğayrı kâr (753)

3.2.2.14.4. EDEP YERİ

Edep yeri ile ilgili azahlar mevcuttur. Bir örnekle açıklayacak olursak;

Şağîra ʿinde şaḥşın hem merîza ḳable'l-istibrâ
 Ḥazer it hem devâ iden ehem elzemden istibrâ (467)

Bu beyitte istibranın ehemmiyeti anlatılır. Bunun gibi edep yeri ile ilgili bilgiler verilir.

3.2.2.15. YEMEK ÂDÂBI

Bu bölümde yemek yemenin âdâbı, farzları, sünnetleri, müstehapları, mekruhları, devası tek tek anlatılır.

Evvelen yiye helâlden râzî ola kısmete
Ni‘ meti bile Huda’dan sa‘ y ide hem ‘ işmete (650)

Diye bismi’l-lâhi evvel eyleye hamd âhıra
Evvel âhır el yuyub sağ dizdi büküb otura (651)

Loğma’-i taşgîr idüb hem gayra nâzır olmamağ
Kendü önünden yimek tedrîc ile yemek yemek (652)

Döküleni devşüre hem yalaya barmağını
Zâyi‘ itmeye Huda’nuñ ni‘ metinüñ yağını (653)

Özetleyecek olursak; öncelikle helal ye ve kısmetine razı ol, elini yıka, sağ dizini büküp otur, besmeleyle başla ve hamd ile bitir. Yemeğini kendi önünden ye. Yemeği zayi etmeden Allah’ın vermiş olduğu nimeti israf etmeden ye. Bunun dışında çok yeme yerken yemeğe üfleme ve bunun gibi öğütlerde bulunur.

Batnuñ âfâtı beyâna geldi maşşûd merâm
‘ Aynen u gayren dağı mekrûhen idhâl ü ta‘âm (453)

İç afetleri izah etmek istediğini; bilinen, bilinmeyen yahut mekruh olarak yenen şeylerin yol açacağı zararları anlatacağını söyler. Bunlara bir örnek verecek olursak;

Terk-i bismi’l-lâh ile meyyit ta‘âmından yimek
Üç yedi kırk yıl ta‘âmın ağıniyâya ne dimek (461)

Seyyidî, yemek yeme adabı ile ilgili bir çok bilgi verir. Bunlardan biri de yukarıdaki beyitte geçen besmele çekmeden yemek yemenin izahıdır. Yemek bahsinde oruca da değinilir.

3.2.2.16. OTURMA ÂDÂBI

Seyyidî oturma ile ilgili izahlarda bulunur. Aşağıdaki beyit onlara örnek teşkil eder. “Allah’ın razı olmadığı bir şey yoksa davette otur, hem Allah’ın haram kıldığı şeyleri işlemekten men et!” Bu bâbta benzeri açıklamalar mevcuttur.

Ku‘ûd ide o da‘vetden yoğiken anda bir münker
Dağı emr ile ma‘rûfdan ve hem nehy-i ‘ani’l-münker (488)

3.2.2.17. MÜ’MİN’İN YAPMASI GEREKEN FİİLLER

Bu bölümde gusül abdestinden zekata, el yıkamaktan tırnak yemeye, temizlenmesi gereken tüylere kadar öğütler verilmekte ciddi hususlara değinilmektedir. Bunlara birkaç örnek verecek olursak;

Bıyığın tırnakların koltuk kılın pâk itmemek
Dağı te’hîr eylemek hâm cismini pâk itmemek (505)

Mü’min tırnak yememeli, koltuk altındaki kılını her daim almalı, bedenini hep temiz tutmalıdır.

Yumadan yatmak elin ‘işyân-ı memlûñ mâlike
Beñzemek er ‘avrata ‘avrat ere pek hâlike (508)

Mü’min yatmadan elini yıkamalıdır. Kadının erkeğe, erkeğin kadına benzemesi nefse tabi olmasının göstergesidir. Bunun aksi olmamalıdır. Bu ve benzeri örnekler mevcuttur.

3.2.2.18. ALLAH'IN VE TÜM CANLILARIN HAKLARI

Seyyidî Allah'ın hakları ibadettir der. Bunlara örnek verir. Namaz, zekat, oruç, fitre gibi ibadetlerdir bunlar. Bedenle yapılan fiili şeyler ve kalpte olan manevi duygular.

İftira, gasp, vurma gibi fiillerse mahluk hakkına girer.

Haqq-ı Mevlâ ol namazdur terk ide kaç' anı
Yâhû ta' dilsiz edâ ide kıla zâyi' anı (515)

3.2.2.19. KABİR

Seyyidî insan kabrinin dilinden insana seslenir ve çağırır. Feryad ile der ki; Benim yerim karanlık bir zulmet evidir. Eğer Kur'an okur, salevat getirir, Kur'an üzere amel edersen nur olur sana yerim. Bu doğrultuda insanın sarsılıp kendini toplamasına vesile olacak kabir hitabına yer verilir.

3.2.2.20. ÖLÜM

Ölüm haqdur ölüm haqdur ölüm haq
Di tevbe zulme lütf eyle öliñcek (633)

Bu beyitle giriş yapar şair, devamında insanın hallerinden bahseder.

Hudâ havfi çıka kalbinden anuñ
Varur mı yanına ' âkil o nânuñ (638)

Huşûşa gire kalbe nân-ı fâsid
Ola pes cümle a' zâ anda fâsid (639)

Bir kişinin kalbinden Allah korkusu çıkarsa aklı da sağlam kalmaz. Hem kişinin kalbi bozulursa tüm azaları bozulur.

3.2.2.21. FAKİRLİK SEBEPLERİ

Birçok nasihat içerir bu bölüm de diğer bölümler gibi örneklerle biraz izah edelim.

Evvelen cümle günâhdan kaçça hem kizb itmeye
Çok uyumakla şabâh vaktin verâye atmaya (665)

‘İlmi zâyi’ itme ‘uryânen tebevü’ ile niyâm
Cünüb iken yimiye hem yan üzre yatırken ta‘âm (666)

Kibre düşmeyi yire düşen ta‘âmı ke’l-‘asel
Şevb ile ev süpürüb yakma şarımsâğ u beşal (667)

Öncelikle günahattan kaç ve yalan söyleme, çok uyuma, ilmini boşa harcama, cünüb halindeyken ve yan yatarken yemek yeme, soğan sarımsak yakma. Daha pek çok nasihat içerir.

3.2.2.22. CAHİL KİŞİYE VE NEFSE HİTAP

Uyan bu hâb-ı gâfletten ecel bir emr-i taḥkîkî
Cehâletden ‘udûl eyle ‘ulûma sa‘y it ölüm var (684)

Gice gündüz niyâz eyle Ḥudâ’dan iste tevfiḳî
Cehâletden ‘udûl eyle ‘ulûma sa‘y it ölüm var (685)

Bu bölümde insana ölüm hakikati ayrıntılarıyla anlatılır. Bedenin ruhsuz yatırılır. Seni bir beyaz beze sararlar, tabuta koyarlar diyerek anlatır; sonraki hale hazır olmayı öğütler.

Anaṭolı u Rûm ili yıķıldı cümlesi birden
Cihân küfr ile yıķılmaz yıķılır zulm ile Őerden (692)

Misallerinden birinde de mekan ismi geçer.

Ölüm fikrin derûnî zıkr idenler düşdiler zârah
Cehâletden ‘udûl eyle ‘ulûma sa‘y it ölüm var (697)

Ölüm fikrini tamamen yerleştirmeye ve insanı düşündürmeye çalışır. Bu hak öğüdünü anlayanı cehaletten kurtulmuş olan biri gibi görür.

3.2.2.23. BAYRAM

Seyyidî bu bölümde de bayram ile ilgili öğütler verir. Kalbinde pas kalmasın. Bayram günü gusûl alınış pak bir şekilde erkenden camiye var. Ki Őaşıllacak şeydir namaz kılmayan bile bu günde namaz kılar. O gün tekbir getir gibi bilgiler ve öğütler verir.

3.2.2.24. VAZİYYETLER

Haller amellerden bahsolunur. AŞağıdaki örnek gibi Sorsan her köşede binlerce veli vardır fakat nice zamandır namaz kılmaz hem taharet bile bilmez. Bunun gibi rüşvet alana ve bir çok hal ve fiile değinir.

Şorarsan var mıdır Şimdi velî her köşede biñ biñ
Namâz kılmaz dağı bilmez tahâret nicedür evķât (785)

Sonrasında aşağıdaki beyitle sonuca gelir tevbe etmemiz gerektiğini ve her şeyi Allah'ın bilip hesap soracağını anlatır.

Buzm a' mâlimüzdendür derûnî tevbe it Seyyid
Tezarru' eyle Hâllâk şorar bir bir ve in zerrât (793)

3.2.2.25. HZ. İBRÂHÎM BİN EDHEM'İN ALTI NASİHATI

İbn-i Edhem ya' ni ol kim Hâzreti İbrâhîme
Geldi ezyâf kondı ammâ pâye'i a' lâdan (585)

Olduğın bildi naşîhat istedi vehem didi
Tâki bizde havk idüñ sizler gibi Mevlâ'dan (586)

Burada bir hikaye anlatılır. Biri, Hz. İbrâhîm'e misafir olur ve ondan manasız korkuları için nasihat ister. Bu hikaye cihetiyle Seyyidî nasihate başlar.

Çok uyuma çok yime zâlimle şöhet eyleme
Kizb ü gıybet itme aşlâ nâsa da çok söyleme (588)

Oldı altıncı rızâ-i nâsı tâlib olmamağ
Seyyidî lâyığ degildür bundan 'ibret almamağ (589)

Bu anlaşılması kolay tabiri aşikar olan beyitlerde de görüldüğü gibi nasihatlerde bulunur. Aşağıdaki beyitlerde de bunların açıklamasını yapar.

Çok uyumağ didiler ref' ide kalbden rikqati
Çok yemek mani' kıyâma gicelerde müddeti (591)

Şoĥbet-i zâlim viriserdür ĥalel dîne hemân
Kizb ü ğıybet ‘âdet idenden çıkar dindi îmân (592)

Nâs ile maĥlûĥ olan bulmaz ‘ibâdet lezzeti
Ĥalk rızâsı Ĥaĥĥ rızâsın selb ider hem ‘izzeti (593)

3.2.2.26. MEZHEPLER

Manzûme-i Akâid’de geĥen mezhepler şöyledir: Şâfi, Mâlikî, Ĥanbelî, Nu‘man’ın mezhebi(Hanefî), Ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘at, Seyfiyye ve Zahriyye , Şuvfiyye, Selef, Sa‘dî, Hâşimi Cebiriyye, Kaderiyye vb.

Mezhep konusu akâid iĥerikli bir eser iĥin ĥok mühim bir yer tutmaktadır. İtikatları yerine getirmek iĥin öncelikle bir yol izlemek gerekir. Bu yol da şüphesiz mezheplerdir. Her mezhep kendince bir yol bulur Allah’a ulaşmak iĥin. Genel doğrularda birleşseler bile ayrıntılarda farklılıklar iĥerir her biri. Manzume-i Akâid’de mezhep konusuna da hayli fazla değinilmiş ve önemsenmiştir. Bu sebepten eserde geĥen beyitlerden örnekler verip akabinde mezhep konusuna genel bir açıklama getireceğiz.

Aşağıdaki beyitler mezheple ilgili genel yargıları iĥerir.

Ne dîndür bu ne mezhebdür ne millet
Görülmemiş dürür bu mişli millet (995)

Bu mezhebsiz sözidür didi Ĥur’ân
Bunuñ ‘aksî durur fermân-ı Ĥur’ân (1000)

İhtilâf ile teğayyür cârîdür beyne'l-⁶³ ibâd
Mezhebe ben râzıyem diyen kişi itmez 'inâd (35)

Bilemem dirlerse hâşâ şümme hâşâ fıkha biz
Bağmazız mezhebsiz diyenlere kılıç hemân (583)

Yoğ durur imkân gel imdi cehl-i şirke tevbe it
Zâlim ü mezhebsize virşe gönül eyle firâr (759)

Hem bilâ keyfin şıfatdandır rızâ ile gâzab
Uy imama tut sözünmez mezhepsizün kârî te' ab (27)

Yukarıdaki beyitte mezhepsiz olanın hali sıkıntılı, eziyetlidir der. Mezheplere genel olarak bakacak olursak;⁶³

Ehl-i sünnet mezhepleri Selefiyye, Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye olmak üzere üç grup halinde ele alınmıştır. Ehl-i bid'at mezhepleri ise müelliflere göre değişmekle birlikte genellikle Revâfız (Şîa), Havâric, Mu'tezile, Mürcie, Neccâriyye, Dırâriyye, Kerrâmiyye ve Müşebbihe gibi alt kollar halinde sıralanmaktadır.

Bu mezheplerin dışında daha birçok mezhep bulunmaktadır. Bunlardan

⁶³ Mezhepler adlarını aradığımız kaynaklar:

Kollektif, *İman ve İbadetler –İlmihal-1*. cilt, Diyanet Vakfı Yay, Altındağ, Ankara, 2010, s. 21-46.

İsmail Karagöz(Editör), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 441-443.

Lütfi Şentürk, Seyfettin Yazıcı, *Diyanet İslam İlmihali*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 18-21.

-----, *Mezhep*, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 29. Cilt, (Mekteb-Mısır Mevlevihanesi) İstanbul, 2012.

Songül Karaca, *Kadızaâde Mehmet Efendi, Manzûme-i Akâid* (Tenkitli Metin- Sözlük- Dizin) Yüksek Lisans Tezi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2012. s. 128-134.

bazıları şöyledir:

Âbidiyye, Aktâ'yye, Bâbekiyye, Bâkiriyye, Bâtuniyye, Benâniyye, Butûriyye, Ca'feriyye, Câhiliyye, Cârûdiyye, Cebriyye, Cenâhiyye, Cevâlîkiyye, Dehriyye, Evliyâ'yye, Ezeliye, Hâliyye, Haşviyye, Hâşimiyye, Hattâbiyye, Havvâriyye, Heysamiyye, Hakemiyye/Hikemiyye, Hubbiyye, Hulûliyye, Hurûfiyye, Hûriyye, İbâhiyye, İlhâmiyye, İmâdiyye, imâmiyye, 'Înâdiyye, 'Îndiyye, İntizâriyye, İsmâiliyye, İttihâdiyye, Kaderiyye, Kalenderiyye, Kâmiliyye, Karâmîta, Kerbiyye, Makâbiriyye, Mansûriyye, Melâmiyye, Memtûriyye, Menâmiyye, Mu' attıla, Mufaddaliyye, Mufavviza, Muhtâriyye, Mukaniyye/ Mukannaiyye, Mürci' iyye/ Mürâ' iyye, Mürcie, Müstahdimiyye, Müte' abbiyye, Mütecâhiliyye, Mütেকâsiliyye, Nasriyye, Râfızîyye, Sabbâhiyye, Sebâ' iyye/ Sebe' iyye, Şemrâhiyye, Şemtiyye, Şûriyye, Vâkıfiyye, Vücûdiyye Yezîdiyye, Yûnusiyye Zeydiyye.

Manzûme-i Akâid'den bu mezheplere birkaç örnek:

Gizli almak ' öşr u nezr u fiṭr kefâret zekât
Hâşimi kurban ğanîsi alamaz alan memât (431)

Beyit, Hâşimi mezhebindeki kurban ile ilgili izahları içerir.

Câmi' u'l-fetvâ ve seyfiyye ve zahriyye ziyâ
Ravza teysîr-i leṭâyif zübde tevzîh keşf-i eb (871)

Beyitte seyfiyye ve zahriyye mezhepleri geçmektedir. Bu mezhepler aşağıda genişçe açıklanacaktır.

Bî- ' alâmet sû'-i ṣannuñ cürmi mişli ḥüsn-i ṣann
Didi Sa' dî fetret-i İslâmı Bûzer ke's-serâb (881)

Yukarıdaki beyitte Sa' dî kelimesi geçmektedir. Bu da bir mezheptir.

Amelde Mezhepler

Fıkıh mezheplerinin başında; Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî gelir. Bunlar “Amelde Mezhepler “ başlığı altında işlenir. Manzûme-i Akâid’de amelde mezhepler daha geniş yer tutmaktadır. Mezhepler tanıtılır ve kiminle anıldığına işaret edilir. Özellikle de Fıkıh-ı Ekber Tercümesi olması hasebiyle İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin adı daha çok zikredilir. Bununla birlikte Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at inancını över.

Mezheb-i Nu'man da Seyyid katlü olunmaz tâ meger
Lâ'übâlî terk ide budur imâmından sebâk (774)

Eger hıfz u hîrâsetle göçerse şerr-i 'adâdan
Budur Nu'mân için mezheb geç imdi ğayri sevdâdan (61)

Nu'man'ın mezhebinden bahsedilir. Hanefî mezhebinin kurucusu İmam-ı Âzam'ın asıl adı Nu'man b. Sabit'tir. Dolayısıyla hanefî mezhebinden bahsedilir.

Dirseñiz ey ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at bî-riyâ
Buğzu fı'l-lâh idelüm fâsıklara ger şeyh u şâb (880)

Yukarıdaki beyitte Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at mezhebi vardır. Ehl-i Sünnetin reisi İmâm-ı Azam'dır.

Çatlı iderler şâfi'î vü mâlikî vü hanbelî
Ba'zî küfren ba'zî hâdden kılıcıyla iki şâk (773)

Şâfi, Mâlikî, Hanbelî mezhepleri ile ilgili beyit.

3.2.2.27. TÖVBE

Tövbe konusunu bütün eserde bulmak mümkündür. Zaten eseri kaleme alışı Seyyidî inaniş sebebiyle olduğunu açıklar. Bu inaniş ehl-i sünnet vel cemaat inancıdır. Dini hassasiyetlerini Müslüman kardeşleriyle paylaşıp tevbe istiğfar getirmek dileğini anlatır. Bu doğrultuda Fıkh-ı Ekber adlı akâid konulu eseri tercüme eder. Tövbe konulu beyitlerden bir örnek:

Tevbe istiğfâr imiş ancak ‘ilâcî bunlaruñ
Bizde tevbe kıande artdı gün-be-gün ısrârımız (923)

3.2.2.28. NİKAH

Seyyidî eserinde nikah konusuna da temas eder. Nikahla ilgili birkaç örnek aşağıdadır. Bu örneklerde nikahın gerekliliği, boşamanın izahı, nikahlanacağı kişiye aranan vasıflar gibi bir çok hususa değinir.

Zevc-i evvel zevc-i şânî hulle olan hatun için
Şart ile olsa nikâh şartsız gerekdir ehl-i hâl (904)

Zevcede yâ zevc-i evvelde ola şart-ı talâk
La‘ net olmaz ol vaktide bile kerâhatde muhâl (905)

Nikâh olunma‘a lâyıķ olan er
Şıfatdan kırķ tokuz bulunmaya ger (940)

Aña lâyıķ degildür evlene ol
Beşine gavgayı şatın olur ol (941)

Ḥazer ide te'ehhülden buları ögrene tez var
Ve illâ 'afv olunmazsa olısdur mekânı nâr (942)

3.2.2.29. İMAM GAZÂLÎ'NİN "NASİHATÜ'L- MÜLÛK" ADLI KİTABINDAN; "KADINLAR HAKKINDA ON SIFATIN AÇIKLAMASI"

Kadında olmaması gereken huy ve halin olması halinde bu durum ağır teşbihlerle eleştirilir.

Bir daḥı meymuna beñzer maṭlabı dâim libâs
Gün-e- gün soñı kefen hîç eylemezler anı yâd (846)

Bu beyitte maymuna benzetilmiş, giydiği elbise hasebiyle. Ve aklını başına alması için de bir ikazı vardır sonu kefen olacak onu niye hiç hatırlamazlar der.

Kelbe beñzer görse ni' met biyerde yaltaḳlanur
Görse ni' met urar hem şavtın eyler imtidâm (847)

Köpeḡe benzetilir, bir nimet görse oraya kendini küçülterek riyakârlıkla kendini beğendirmeḡe çalışır.

Ḥayya gibi görünür birinde daḥı şa' şa' a
Kibr ḳalbde gözedür ider ḳabûli irtidâd (848)

Bir tarifle anlattıktan sonra, kibirli olanların irtidat ettikleri söyler yani dinden çıkmış olmayı kabul ettiğini.

Kimseyi şaymaz birisi daḥı beñzer ḳaṭıra
Nefsine itmiş i' tibârı ḡayra itmez inḳıyâd (849)

Katıra benzetir, nefsine itibar etmesinden dolayı.

Biri dağı Őûreten hem sîreten ‘ aķreb mişâl
 Őov u fitne itmede Şeytân gibi ider i‘ tiyâd (850)

Akrebe benzetmiŐ, Şeytan gibi fitne etmesinden dolayı. Bu beyitler gibi nice beyitler vardır. Hakiki kadın nasıl olunur. Gerçekte nasıl olunmalıdır bunu izah eder.

3.2.2.30. TAŞAVVUF

Tasavvuf, kötü huyları terk edip, güzel huylar edinmektir. Hak ile birlikte ve O’nun huzurunda olma halidir. Nefisten fânî, Hak ile bâkî olmaktır. Hakkın seni sende öldürmesi ve kendisiyle diriltmesidir. Temiz bir kalp pak bir gönül sahibi olmaktır. Herkesin yükünü çekmek kimseye yük olmamaktır. Kimseden incinmemek, kimseyi incitmemektir. Özetle tasavvuf, kişiye Allah’ı görürmüşçesine ibadet etme hazzına erişmesinin yolunu gösteren ilimdir.⁶⁴

Tasavvuf konusuna geniş bir yer veren Seyyidî, bu bölümde tasavvuf hakkında söylenenlere cevap verircesine tasavvufa Őöyler derler fakat o böyledir diyerek geniş açıklamalar yapar. Bununla birlikte tasavvufun mahiyetini, özelliğini ne denli önemli olduğunu anlatır.

Taşavvuf çıķmadur her kötü hûydan
 Dağı hûylanmadur her eyü hûydan (955)

Taşavvuf mâsivâyı terke dirler
 Üzülmez hem kırılmaz ûrke dirler (956)

⁶⁴ İsmail Karagöz(Editör), Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s.634.

Tasavvuf Allah'dan gayrısını terk etmeye derler. Ne üzülür ne kırılır tasavvuf ehli.

Taşavvuf dübneleñ def ney degildir

Taşavvuf lahn ile hây hûy degildir (957)

Tasavvufu şekli olarak yada oyalanacak şey olarak görmeyin o ne def çalmadan, ne ney üflemeden, ne de hay huy demekten ibarettir. O çok daha derin manaları içerir.

Taşavvuf zâlimi görme degildir

Çapuda yahnisin kırma degildir (958)

Taşavvuf müşrik aldatma degildir

Sefihler içre yal tatma degildir (959)

Tasavvuf ne müşrikleri aldatmadır ne de eğlence içinde yal tatmadır. O daha deruni manalar içerir.

Taşavvuf çalgular çalma degildir

Şanâyî'lerle mâl alma degildir (960)

Tasavvuf içinde caiz olan çalgılar vardır, ney gibi def gibi fakat bu bilinmesin ki o sadece çalgı çalmadan ibarettir. Yahut ne de bir metadır. O ilahi bir yoldur, inanıştır.

Taşavvuf haqqı redd itme degildir

İlm-i bâbını sedd itme degildir (961)

Tasavvuf ne hakkı reddetme ne de ilim kapısını engelleme içinde değildir. Aksine ilim kapısını açar, hakkı söyler.

Nice oldı Hâzreti Allâh'ũn emri
Resûlü'llâh buña şarf itdi 'ömri (1001)

Şahâbe anlara tâbi' olanlar
Aña şarf itdi haqqı haq bilenler (1002)

Allah nice zaman önce emirlerini ulaştırdı aleme. Hz. Muhammed'de buna sarf etti tüm ömrünü. Sahabe ve onlara tabi olan herkes Hz. Muhammed'i örnek alarak; hakkı hak bilenlerle ömrünü sarf etti. Tasavvuf insanı bu yola çıkararak temiz, saf duygularla hakka kavuşturan bir mitsizimdir.

Yeter kaçır eyle Seyyid ol du'âda
Hudâ nuşret ide dîne 'ibâda (1003)

Allah'dan neredeyse her bölümde olduğu gibi yardım ister. Bu bölümü de dua ederek bitirir.

3.2.2.31. DUA

Bu bölümde önce kendi halini arz eder Allah'tan yardım diler, Müslüman kardeşleri için ve kendi nefsi için Allah'a yalvarır ondan kurtuluş bekler.

Maḥve yüz tutdı bu 'âlem kalmadı hîç tâḫatim
Sen teḫammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded (698)

Yok rızâ'-i Rabbe lâyıḫ ḫâlişan bir tâ'atim
Sen teḫammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded (699)

Beyitlerde tekrarlanan mısra tüm bölümde ısrarla tekrarlanır.

Zalimleri, hak yiyenleri, küfür ehlini Allah'a şikayet eder. Ondan meded bekler. Yalvarır.

Hamd ol Allah'a beğâ yok cümlesini yer yudar

Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded (709)

Yer yer de beyitteki gibi Allah'ın sıfatlarını örnekle ona methiyeler sunar.

3.2.2.32. MANZÛME-İ AKÂİD'DE GEÇEN İSİMLER VE MEKANLAR

3.2.2.32.1. PEYGAMBERLER

Seyyidî der ki; Allah bu salih isimleri meth eder, Hz. Muhammed'le tamamlar. O'nlar şunlardır: Âdem, İdrîs, Mûsâ, İbrâhîm, İshâk, Yûsuf, Eyûp, Nûh, Hûd, Lût, İsmâ'îl, Yağûp, Hârûn, Yûnus, İlyâs, Süleymân, Dâvud, Yağyâ, Zü'l kif, Zekeriyâ, Şu'ayb, 'Îsâ, Zü'l-karneyn, 'Uzeyr, Loğmân, Muħammed.

Ki evvel Hâzrete Âdem dağı İdrîs ile Mûsâ

Budur bil târ u mâr iden 'adûnuñ sihr u igvâsın (529)

Dağı İbrâhîm İshâk ve hem Yûsuf ile Eyyûb

Buları medh ider Hâllâk hûşûşa şâlih esmâsın (530)

Birisi Nûh Hûd Lût dağı İsmâ'îl ü Yağkûb

Ki Hârûn ile Yûnus hem dağı bil 'Abd ü İlyâs (531)

Süleymân Hâzreti Dâvud Yağyâ ile diñlede

Kıyametde 'ibâdine anuñ şavt-ı ħasnâsın(532)

Yese' Zü'l kifle Zekerıyyâ Şu'ayb Hâzreti 'Îsâ
Muhammed şalli Yâ Rabbi tamâm bir ittifâkısın (533)

Dinlemiş dağı Zü'l-karneyn 'Uzeyr ile dağı Loqmân
Bize taşdıki lâzımdur budur ta' rîf-i islâfuñ (534)

3.2.2.32.1.1. HZ. MUHAMMED(S.A.V)

Eserde adı en çok zikredilen peygamber Hz. Muhammed(s.a.v)'dir. Ayrıca Muhammed ümmeti gibi tabilerle de zikredilir. En çok adı geçen özel isimdir. Duada na'tda ve bir çok yerde sıklıkla O'nun anıldığı tesbit edilmiştir. O'nun anıldığı onlarca beyitten bir tanesi aşağıda örnek olarak gösterilmiştir.

Muhammed şalli Yâ Rabbi velâ yoğşa durur hûş-nâm
'Ubûdiyyetde bî-hem-tâ dağı lem ya' bûdü'l-eşnâm (49)

3.2.2.32.1.1.1. HZ.MUHAMMED'İN AİLESİ

Manzûme-i Akâid'de geçen isimler şunlardır: Ebu Tâlib, 'Abbâs, Ümmi Gülşûm, Fâtıma, Zeynep, Ruqiye, Kâsım, İbrâhîm.

Ebû Tâlib, Abdü'l Menâf b. Abdü'l Muttalib'dir. Künyesi Ebû Talib'dir. Hz. Ali'nin babası, Peygamberimizin de amcasıdır.⁶⁵

Hz. Peygamber'in amcası olan 'Abbâs bin Abdülmutilib Bedir Savaşında esir düştükten sonra Müslüman oldu. Hicri 32. senesinde seksen sekiz yaşındayken vefat etti.

⁶⁵ Pala, Age., s.132.

Ümme Gülşüm, Zeynep, Rukiye Fâtıma Hz. Muhammed(s.a.v)'in kızlarıdır. Hz.Fâtıma Hz.Hatice'nin kızı olup dört kızın en küçüğüdür. Peygamberimizin soyu onda devam etmiştir. Zehrâ lakabıyla anılır. ⁶⁶

Kâsım, İbrâhîm Hz. Muhammed(s.a.v)'in oğullarıdır. Onlar Hz. Muhammed(s.a.v) hayattayken vefat ederler. O'nun soyunu devam ettirmezler.

‘Amm-i Aḥmed Ebu Ṭâlib dindi mâta kâfire
Hıfzı ide Ḥallâk-ı ‘âlem olmadan kul kâfire (100)

Ḳâsım ü Ṭâhir ü İbrâhîm ebnâi'r-Resûl
Ümme Gülşüm Fâtıma Zeynep Rukiye li'r-Resûl (101)

3.2.2.32.2. SAHABELER

Ebû Bekir, ‘Ömer, ‘Osmân, ‘Aliyye'l- murtaza, İbn ‘Ömer, Bilâl, Ebu Sü‘ayd, Enes, Vehbi bin Verdî, Muḥşâb, Ṭâhir, ‘Abbâs Me‘âzibni Cebel, İbn-i Ḥaṭṭâb Hureyre, Aḥmed, ‘Abdü raḥmân Se‘ad Ebu'd-derd, ‘Abdu'llâh Dâvûd u Zekî, Muḥammed İbn-i Fazl, Vekî‘a

Eserde bazı ashap ve tâbi‘înlerin namazı terk etmenin akıbetini bildirdiği söylenir. Bu kişilerin isimleri aşağıdaki beyitlerde geçmektedir. Bu kişiler ve ilgili beyitlerle ilgili birkaç örnek;

Hz.Bilâl

Habeşli bir köle olduğu için Bilâl-i Habeşî diye bilinir. Müşriklerin işkencelerine uzun müddet göğüs germiştir. Sesi çok güzelmiş. 641 yılında 60

⁶⁶ Pala, Age., s.149.

yaşında Şam'da vefat etti.⁶⁷ Manzûme'i Akâid'de Hz. Bilâl'den aşağıdaki beyit vasıtasıyla bahseder. Onu ashaptan biri olması hasebiyle anlatır.

Ğabir mescid ittiĥâz iden ve hem yağan sirâc
Seb iden aşĥâba ĥâşâ cümleden biri Bilâl (900)

Vekî' a

Vekî' a geldi bir kişi didi kim
Unuduram işitdiğim kelâmı (655)

Didi gel kendüğü ĥıfz it günâhdan
Ki her dem sen seni eyle melâmı (656)

Vekî' a'nın hutbesinden bahsolunan ve bu beyitlerle başlayan bölüm nasihatler silsilesi ile devam eder.

3.2.2.32.3. ÂLİMLER

İbn-i Şâbit Ĥazret-i Nu' mân, İbrâhîm bin Edhem, İmâm Ėazâlî, Aĥmed bin Ĥanbel, Cündî, Ėuşeyrî, Sa' dî, Sehl

İbn-i Şâbit ĥazret-i Nu' mân (İmâm-ı Azâm Ebû Ĥanîfe)⁶⁸

İslâm âleminde Eshâb-ı kirâmdan sonra yetişen büyük âlimlerin en başta gelenlerinden. Ehl-i sünnetin reisidir. Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezheb imamlarından birincisi ve Ĥanefî mezhebinin imamıdır. İsmi, Nu' mân bin Sâbit bin Zûta el-Küffî'dir. 80 (m. 699) senesinde Kûfe'de doğdu. 150 (m. 767)'de yetmiş

⁶⁷ Pala, Age., s.72.

⁶⁸ Komisyon, İslam Alimleri Ansiklopedisi 2.Cilt., Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul 1984., s.135- 160.

yaşında iken Bağdât'da şehîd edildi. Lakabı İmâm-ı a'zam, Künyesi Ebû Hanîfe'dir. "Ebû" baba demektir. "Hanîf" doğru inanan, İslâmiyete sarılan kimse demektir. Ebû Hanîfe hakiki müslümanların babası, ya'nî imâmı demektir. İmâm-ı a'zamın Hanîfe isminde bir kızı yoktu. Babasının adı, Sâbit'dir. Acemistan'ın (İran'ın) ileri gelenlerinden bir zâtın soyundan olup, Fârisoğullarındandır. Dedesi Zûta, İslâm dinini kabul etmiş ve Hz. Ali'ye ikrâmında bulunmuştur. İlim sahibi, sâlih ve kıymetli bir zât olan babası Sâbit, Hz. Ali ile görüşmüş, kendisi ve zürriyeti için duâsını almıştır. İmâm-ı a'zam, Kûfe'de doğup büyüdü ve orada yetişti. Ailesinden çok üstün bir terbiye ve din bilgisi aldı. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve Arapçanın o zaman tasnif edilmekte olan sarf, nahiv, şiir ve edebiyatını öğrendi.

Eserleri

İmâm-ı a'zamın eserleri çok olup zamanımıza kadar ulaşmış olanları başlıca on tanedir. Aslında akâid ve fıkıh ilimlerinde rivâyet edilen bütün mes'eleler onun eseridir. Bunlardan fıkıh bilgileri, Ebû Yûsuf'un rivâyeti ile ve bilhassa İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin toplayıp yazdığı (*Zâhiru'r-Rivâye*) denilen kitaplarla nakledilmiştir.

1. *Risâle-i Redd-i Havarîç ve Redd-i Kaderiye*: İmâm-ı a'zamın usûl-i dinde ilk yazdığı eserdir.
2. *E'l-Fıkhü'l-Ekber*: Akâide dâirdir. Bu eserin bir çok şerhi yapılmış olup başlıcaları şunlardır: (El- Kavll-fasl), Muhyiddin bin Behâeddin tarafından yapılan şerhidir. Bu kitap Hakikat Kitabevi tarafından ofset yoluyla basılmıştır. (Şerh-i Fıkhü'l-Ekber), (Şerh-i Fıkhü'l-Ekber li-ebil münteha), (Ikdu'l-Cevher Nazm-ı Nesri Fıkhü'l-Ekber), (Nazm-ı Fıkhü'l-Ekber), (El-İrşâd), (Şerh-i Fıkhü'l-Ekber), gibi çeşitli şerhleri vardır. Fıkhü'l-Ekber'i en eski nüshaları; İmâm-ı Mâturidî'nin kendi şerhine esas olarak aldığı nüsha, İmâm-ı Eş'arî'nin (El-İbâne) adlı eserine asıl olarak aldığı ve İmâm-ı a'zamın talebesi Ebû Mûtî'nin ondan kendi el yazmasıyla rivâyet ettiği nüsha olmak üzere, üç tanedir.
3. *El-Fıkhü'l-Ebsat*: İmâm-ı a'zam bu eserinde isti tâ'at (insan gücü) hayır ve şer, kaza ve kader meselelerini açıklamaktadır.

4. *Er-Risâle Osman-ı Bustî'ye*: Bu eserde îmân, küfr, irca ve va'îd mes'elelerini açıklamaktadır.
5. *Kitâbü'l-Âlim vel-Müteallim*: Bu eserde muhtelif mes'eleler hakkında Ehl-i sünnet i'tikâdını bildirmek için tertiplenmiş soru ve cevapları vardır.
6. *Vasiyyet- Nûkerrû*: Bu eserde Ehl-i sünnet vel-cemâatin hususiyetleri anlatılmakta, akâid ve farzların hudutlarını açıklamaktadır. Bu vasiyyetden başka oğlu Hammâd'a ve talebesi Ebû Yûsuf'a yaptığı vasiyyet olmak üzere onbeş kadar vasiyetnâmesi vardır.
7. *Kasîde-i Nu'mâniyye*
8. *Ma'rifetu'l-Mezâhib*
9. *El-Asl*
10. *El-Müsnedü'l-Îmâm-ı a'zam li Ebî Hanîfe*

Hamd ile bed' idelim kim dağı bismi'l-lâh ile
Fıkh-ı ekber nazımın ihvâne esâs ü ' itikâd (1)

Fıkh-ı ekber bir metin bî-şüphe anuñ câmi'î
 İbni Şâbit Hâzreti Nu' mân dindi aña (3)

Seyyidî'nin yazmış olduğu *Manzûme-i Akâid* adlı eser İmâm-ı Azâm'ın *Fıkh-ı Ekber* adlı eserinin tercümesidir. Bu sebepten Seyyidî eser hakkında bilgi verirken asıl müellifi ve tercüme yapılan aslı eseri tanıtır.

İbrâhîm bin Edhem

Tâbînin meşhûr âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. 96 (m. 714)'de Belh şehrinde doğup, 162 (m. 779)'da Şam'da vefât etti. İsmi, İbrâhîm bin Edhem bin Mansûr olup, künyesi Ebû İshâk'tır. Nesebi hazret-i Ömer'e dayanır. Fudayl bin İyâd'dan feyz alıp, aynı zamanda İmrân bin Mûsâ bin Zeyd Rai ve Şeyh Mansûr

Selâmi'nin sohbetinde bulunup, Veysel Karânî hazretlerinin rûhâniyetinden istifâde etmiştir.⁶⁹

İbn-i Edhem ya'ni ol kim Hâzreti İbrâhîm'e
Geldi ezyâf kondı ammâ pâye'-i a' ladan (585)

Sehl

Evliyanın büyüklerinden Künyesi Ebû Muhammed'dir. 200 (m. 815)'de doğdu. Dayısı Muhammed bin Süvâr'ın sohbetlerinde yetişti. Hacca gidince orada Zünnûn-i Mısrî'yi gördü ve ona talebe oldu. Tasavvuf ehlinin büyüklerinden ve müctehidlerinden olup, zamanının sultânı, hakikatin delîli idi. Az yemek, az uyumak, çok ibâdet yapmak, riyâzet ve kerâmette eşi yoktu. 283 (m. 896)'de Basra'da vefât etti. Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'dir. Eseri de et-Tefsîr'dir.⁷⁰

Taşavvuf 'ilminüñ diñle uşûlin
Yedidür didi Sehl iste vuşûlin (967)

Tasavvuf ilminin usûlünü dinle bu konuda söz sahiplerinden olan Sehl dedi ki ulaşmak isteği yedidir. Diğer beyitlerde bu izah edilir.

Şuşeyrî, Cündî

Cüneyd ile Şuşeyrî dahı yetmiş
Kişi hadd-i taşavvufda ne itmiş (954)

⁶⁹ Komisyon, İslam Alimleri Ansiklopedisi, Cilt 2., Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul., 1984. s.127.

⁷⁰ Komisyon, İslam Alimleri Ansiklopedisi, Cilt 3., Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul., 1984 s. 219.

Sa' dî

Sa'duddin el-Cibâvi adının kısaltılmış şekli Sa'd'dan nispet eki -i ile Sa'di. Sadilik tarikatına mensup olan kimse. Sadiliğe ait, Sadilikle ilgili: "Sâdî şeyhi." "Sâdî tekkesi."⁷¹

Bî-^c alâmet sût'-i zannuñ cürmi mişli hüsni zann
Didi Sa' dî fetret-i İslâmi Bûzer ke's-serâb (881)

3.2.2.32.4. ESERLER

Kurân-ı Kerîm, Fıkh-ı Ekber, Terceme-i Tarîkat- i Muhammediye, Tarîkat Birgivi, Hemze nâme, Câmi^c, Nasihatü'l- Mülûk

Bu bölümü bir eseri örnek vererek ve metinden beyitlerle destekleyerek anlatalım.

Câmi^c

Hadis ilminde Câmi, konularına göre hadisleri toplayan eserlere denir. Buhârî ve Müslim'in el-Câmiu's- Sahîh adlı eserleri camîlerin en meşhur iki örneğidir.⁷²

Fetvâ ve mezhepler konusuna geldiğinde Bu esere vurgu yaptığımı düşünmekteyim tam açık ismini söylemese de câmi demesi kafi diye düşünüyorum. Bu konuyu farklı mezhepleri ele alırken fetvalar ne üzerinedir düşüncesiyle yazmıştır. Birkaç örnek beyit aşağıda gösterilmiştir.

⁷¹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Kubbealtı Lugatı), Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık, İstanbul,2008,1.cilt, s. 2659

⁷² İsmail Karagöz(Editör), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s.82.

Câmi' u'l-fetvâ ve seyfiyye ve zahriyye ziyâ
Ravza teysîr-i le'âyîf zübde tavzîh keşf-i eb (871)

Bu hışâlülûñ Câmi' idür fiyenâbi' e'l-hayât
On biri fetvâ-yı şuvfiyye kalb şâfi bî-irtiyâb (872)

3.2.2.32.5. DİĞER ÖZEL İSİMLER

Eserde çeşitli sebeplerle geçen diğer isimler şunlardır: Mehdî, Deccâl, Ye'cûc, Me'cûc, Levh-i maḥfûz, Mûnker, Nekîr, Şeytân (İblîs), Cibrîl, Nemrûd, Fir'avn.

Bu isimlere eserden birkaç örnek; Mehdî

Hâl-i ümmet ne olacak feryâdın itmez bir kişi
Hâzreti Mehdi'ye kaldı el'âmân el'emân (574)

Ümmetin halini kurtarmak Hz. Mehdî'ye kaldığını söyleyip bu vahim durumun tasvirini yapar.

Cibrîl

Naşr-ı istiğfâr i'ânet Cebreil maḥbubdur
Seyyid im'ân eyleseñ hep Seyyid'in maḥbûbdur (602)

Seyyid hakkını ver ve söyle Cibrîl affa yardım eden bir sevgilidir.

3.2.2.32.6. MEKANLAR

Anaṭolı, Rûm, Îrân, İstanbul, Mekke, Medîne.

Anaṭolı u Rûm ili yıķıldı cümlesi birden
Cihân küfr ile yıķılmaz yıķılır zulm ile Őerden (692)

İstanbul, İstanbulu hem bedenen hem ruhen tasvir eder. Bugünkü halinden yakınır,
âh u zâr eder.

Bir ucundan nice fetih kıralar
Ki fetih iden ğuzât ecrin bulalar (742)

Velîkin taşrada yüzbiñ kıralar
Görinür cümlesi berbâd virân (743)

Çıkar teftiŐci def' için fesâdı
Fesâd üzre ider ibķâ'-yı tuĝyân (744)

Genel olarak özetleyecek olursak; başlıkta belirtilen zamanda İstanbul'da tahrip edilen fikirlerin iç yangınını görüyoruz.

Mekke- Medîne

Bu bölümde Mekke ve Medîne'nin hangi konumda olduĝu izah edilir.
Örneĝin;

Mekke sûķ ile Medîne beyt muķaddes maķbere
Her birinde bir nuŐı ider bular bi-'izn-i Ğudâ (818)

Yukarıdaki beyitte bahsolunan şehirlerin mukaddes bir ev olduklarına değinilir. Her birinde Allah'ın izniyle nasihatler vardır der.

Salih amel işlemeyenlere, riyâkarlara da atıflar vardır. Ama genel olarak bu şehirler temayı oluşturur. Aşağıdaki beyitler de birkaç örnek oluşturması hasebiyledir.

İne her günde semâdan beş melâik beş yere
Diyü râviler rivâyet eylediler bâ-şadâ (817)

Genel olarak bahs edilen yer orası olunca bu beş melekten hepsi ya da biri o bölgeye iniyor diye bir çıkarımda bulundum.

İbret el havf eyle cânım Mekke üstine inen
Târikî farz ider noğşân rahmetle nedâ (819)

Hzret-i semti Medîne üzre inen dahı dir
Kande sünnet terk idenler n'ışler ol yevmi'n-nedâ (820)

Yukarıda da bahs olunduğu üzre amel mevzusu geçer sünneti terk eyleyenin izahı yapılır. Daha böyle nice beyitler vardır.

4.BÖLÜM: MANZÛME-İ AKÂİD'İN TENKİTLİ METNİ

4.1. METİN TEŞKİLİNDE İZLENEN YOL

Tenkitli metni kendi çalışmamızda içinde olmak üzere 3 nüsha üzerinden hazırladık. Bununla birlikte ihtiyaç duyduğumuzda diğer nüshalara da başvurduk.

Karşılaştırma yapacağımız nüshaları belirlerken elimizdeki nüshaların beyit, satır, varak sayısına, maddi hataların olup olmamasına, yazı ve imlasının düzgünlüğü, tarih olarak eski olması gibi özelliklerine dikkat ettik. Buna göre tenkitli metinde esas aldığımız nüshalar SHM., AE.,SH. nüshalarıdır.

Metnin çeviri yazısı yapılırken anlam karmaşasına sebebiyet vermemek için özel isimlerin ilk harfini büyük yazdık. Ek aldıklarında da kesme işareti kullandık.

Bu çalışmada sözlükler⁷³ her daim el kitabı olarak kullanıldı. Sıklıkla sözlüklere başvuruldu. Metni çevirirken anlayamadığımız kelimeleri sözlük yardımıyla bulduk. Metnin sözlüğünü oluştururken de sözlüklere başvurduk. Eserin muhtevasında Arapça kelimeler sıklıkla geçer. Bu kelimeleri anlamak için de çeşitli sözlükler⁷⁴ kullanıldı.

⁷³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2004.

Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1893.

İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, cilt I, Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Komisyon, *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 10.Baskı Ankara, 2005.

⁷⁴ Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yayınları, İstanbul 2010.

Serdar Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay. İstanbul.

Çalışma yaptığımız eserde birçok Arapça kelime içeren başlıklar geçmektedir. Bunları tercüme ettik ve muhteva kısmına konu başlıkları adıyla ekledik. Bu başlıklar metnin özeti niteliğindedir.

Çalıştığımız metin ve diğer nüshaları harekelidir. Bu sebepten metne bağlı kalınarak transkribe edilmiştir. Metindeki kelimelerin ve eklerin imlasında da metne bağlı kalınmıştır.

Metinde Arapça terkipler çok sık kullanılması hasebiyle orjinaline uygun latinize edilmiştir. Eser adları italik yazılmıştır.

Metinde geçen Türkçe kelimelerdeki günümüz Türkçe'sinden farklı olan kullanışlar, o dönemin dil özelliklerini yansıtmak amacıyla metne bağlı kalınarak çevrilmiştir. Örneğin yirmi kelimesinin “yigirmi” açıp kelimesinin “açup” o, şu gibi üçüncü şahıs zamirlerinin “ol, şol” olarak yazılmaları gibi.

Elîf-i maksûreler “î” yerine “â” şekliyle gösterilmiştir. “Îsâ” gibi. Metindeki “kim, ki, ile “ gibi bağlaçlar vezne uyum sağlayacak şekilde birleşik veya ayrı yazılmıştır.

4.2. MANZÛME-İ AKÂİD'İN NÜSHALARI⁷⁵

4.2.1. KARŞILAŞTIRMADA KULLANILAN NÜSHALAR

4.2.1.1. ALİ EMİRİ KÜTÜPHANESİ: NU: AEMNZ836

Karşılaştırma yaparken AE. adını verdiğimiz bu nüsha üç risale şeklindedir ve arşivde arandığında üç ayrı yazma gibi karşımıza çıkar halbuki tek bir yazmadır. Sadece üç bölümde işlenmiştir. Bu nüshanın detaylı incelemesi yapılmış olup öncelikle genel bir açıklamasını yapıp sonra risale risale inceleyeceğiz. Ayrıca bu eserle ilgili Prof. Dr. Cihan Okuyucu'nun Ali Emiri Kütüphanesi için yapmış olduğu tesbit edilen incelemesine de yer vereceğiz. Eser, bölümünde bir tablo ile başlayıp aynı varakta a bölümünde besmele ile bir giriş yapılır.

İlk bölüm şöyle başlar:

”Bismi’l-lâhi’rraḥmâni’rraḥîm

Ḳul hüva’l-lâhü’l-‘azîzü’l-ḳâdiru’l- ḥayyü’l-‘alîm
E’s-selâmü’l- mü’minü’l-ḳuddûsü’r-raḥmânü’r-raḥîm”

Bu bölümde 11 beyit bulunmaktadır. Bu bölüm tez konum olan *Manzûme-i Akâid* adlı nüshada bulunmamaktadır. Eserde 4 tane başlık bulunur. Yani dört besmele mevcuttur.

“Bismi’l-lâhi’rraḥmâni’rraḥîm

Ḥamd ü lillah şüḡl-i nazma râḡıb oldum bir zamân
Gün-be-gün itdi teraḳḳî ḳalbde anuñ lezzeti”

Bir diğerk başlık;

“Bismi’l-lâhi’rraḥmâni’rraḥîm

⁷⁵ Süleymâniye ve Ali Emiri Kütüphanesi’ne ait olan yazmaların dışındakiler <https://www.yazmalar.gov.tr> adresinden faydalanarak hazırlandı.

Ḥamd ile bed' idelim kim daḥı bismi'llâh ile
Fıkh-ı ekber nazmın ihvâne esâs ü 'itikâd"

Son bölüm ise şöyledir:

Ḥamd evvel it Ḥudâ'ya şaniyen eyle şalât
 Böyledür cümle 'ibâde emri Faḥr-i kâinât"

Eseri genel itibariyle açıkladıktan sonra ayrıntılı izahı tıpkı katalogta ayrıldığı gibi tek tek risaleler üzerinden yapılacak.

Ali Emîrî Kütüphanesi: Nu: AEMnz836/1

200x150, 140 x90mm. 2b-28a yaprak : 17st/çift satırdur. Eser adı *Manzum Ahlak Risâlesi*, müellifi Seyyidî'dir. Dili Türkçe, sağlama şekli derlemedir. Bu eserin 3 risalesinden ilkidir. Konusu ahlakdır. Başlıklar ve özel anlatmak istediği dini kavramlar kırmızı mürekkep kullanarak yazılmıştır. Benim çalıştığım nüshada bir de yeşil mürekkep kullanılmış bu nüshada yoktur. Eserin yazıldığı sayfa kenarları genellikle beyitlerle bezenmiştir. Çiçek ve bayrak motifleri süsleme amaçlı kullanılmıştır. Manzum bir eserdir. Genel ahlak, ahlak-ı hamide ve ahlak-ı zemime gibi bahisler ihtiva eden eldeki eser arada bazı diğer nazım şekilleri olmakla birlikte esasta mesnevi tarzında yazılmıştır. Eser mahlasını sıklıkla kullanan Seyyidî isminde bir zata aittir. Metinde yer alan –aşağıya aldığımız- bazı ip uçları onun hakkında bir fikir edinmemizi sağlıyor:8b'de verdiği bilgiye göre müellifin yaşı o sıralar 45'e yaklaşmış.21'a da Zeyneb isimli kızının doğumuna düşürdüğü tarih 1082 yılını gösteriyor. 21b'de ise devirdeki bazı bidatlerden şikayet eden manzumenin başında 1092 tarihi yer alıyor. 24b-25a arasında şair baba ve annesinin vefatına tarih düşürmüştür. İkinci şiirden annesinin 1093 yılında Giritte vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Baş:

Bismi'llâhi'rraḥmâni'rraḥîm
 Ƙul hüva'l-lâhü'l-‘ azîzü'l-ḳâdiru'l- ḥayyü'l-‘ alîm
 E's-selâmü'l- mü'minü'l-ḳuddûsü'r-raḥmânü'r-raḥîm

Sonu:

Ḥaḳ durur cennet ḥesâb u daḫı mîzân ile nâr
 Vezn iderseñ şer‘ ile her emri şaḳlar Kırd-gâr

Cehl ile nefis ü hevâye sû'-i aḳrâne uyup
 Bid‘ at ü ‘ işyân ile olursañ olduñ yâd-gâr

Ali Emîrî Kütüphanesi: Nu: AEMnz836/2

200x150, 140 x90mm. 28a-31a yaprak : 17st/çift satırdur. Müstensihî ve istinsah tarihi belli deĝildir. Dili Türkçe'dir. Saĝlama şekli: derlemedir. Konu fıkıhtır. A.E. Manzumdur. Başlıklar ve özel anlatmak istediĝi dini kavramlar kırmızı mürekkep kullanarak yazılmıştır. Benim çalıştığım yazmada bir de yeşil mürekkep kullanılmış bu yazmada yoktur. Eserin yazıldığı sayfa kenarları genellikle beyitlerle bezenmiştir. Çiçek ve bayrak motifleri süsleme amaçlı kullanılmıştır. Eser adı *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber*, müellifi Seyyidî'dir. Bu yazmanın 3 risalesinden ikincisidir. Bir evvelki eserinden 17.yy şairlerinden olduğu anlaşılan Seyyidî bu küçük mesnevinin başında ve sonunda onun *Fıkh-ı Ekber*'in manzum tercümesi olduğunu söylüyor. Eser bu sebepten bu isimle kayıtlı. Bursalı Tahir, Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin de bir *Fıkh-ı Ekber tercümesi* olduğunu bildiriyor ise de; Seyyidî'den bahsetmiyor.(O.M.I.s.168)

Başı:

Bunlaruñ meskenini cümle Ḥudâ eyledi nâr
 Ḥikeminden şoramaz bir kişi kim def‘ ola zâr

Sonu:

Hağ durur bunlar olacağ şıhhat-i aħbâr ile
Şübhe itmez Seyyidî kim konuşur ahyâr ile

Oldı *Nazm-ı Fıkh-ı ekber* lütf-i Hağğ ile tamâm
Cümle ihvân-ı şafâdan bir du‘â ancak merâm

Ali Emîrî Kütüphanesi: Nu: AEMnz836/3

200x150, 140 x90mm. 31b-45b yaprak : 17st/çift satırdur. Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Dili Türkçe'dir. Sağlama şekli: derlemedir. Konu fıkhıdır. A.E. Manzumdur. Başlıklar ve özel anlatmak istediği dini kavramlar kırmızı mürekkep kullanarak yazılmıştır. *Manzûme-i Akâid*'de bir de yeşil mürekkep kullanılmış bu nüshada yoktur. Yazmanın yazıldığı sayfa kenarları genellikle beyitlerle bezenmiştir. Çiçek ve bayrak motifleri süsleme amaçlı kullanılmıştır. Yazma adı *Nazm-ı şurû-ı salât*, müellifi Seyyidî'dir. Bu eserin 3 risalesinden üçüncüsüdür. Yayın Tarihi 36b'de cetvel arasında yer alan "Tahriren fi zi'l-hicce, sene 1095" kaydına nazaran eser bu tarihte telif edilmiş olmalı. 836/1'de verdiği malumata göre 17.yy şairlerinden olduğu anlaşılan Seyyidî bu küçük mesnevinin başında onu daha evvel yazdığı "Nazm-ı salat"ın şartlarına dair bir ihtisar olarak niteliyor. Biz de eser ismi olarak bu nitelemeden hareket ettik. Manzumenin ekserisi namazla ilgili bahisleri ihtiva etmekle birlikte yazar başka ahlaki ve dini bahislere de yer veriyor. Metin yer yer sayfa kenarında da devam ediyor. Bazı yerlerinde de kenarda Arapça izahlar mevcuttur.

Başı:

Ol sekizdendür muħabbetle rızâ ħavf-i tevekkül-i ma‘ rifet
İt yakîn üzre ricâyı bulasın tâ ma‘ rifet

Ḥaḳ tefeẓzulle ḳula fevḳa's-sezâ virür ūevâb
 ʿAf ider faẓlen daḥı ʿadlen zünüb üzre ʿiḳâb

Sonu:

Bu zıkr olan sekiz ḥaūletle Seyyidî
 ʿAmeller eylesen pek ḥoū degil mi

4.2.1.2. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ:NU:03644

215x162, bbxbbmm. 52 yaprak. bb satırdur. Sınıflama Nu: 894.35 olup Hacı Mahmud Efendi bölümünde tutulmaktadır. Eser adı *Dini ve Ahlaki bir Manzume*, müellifi Seyyidî'dir.

Her sayfa15 mısradan oluşur. Yer yer kırmızı mürekkep kullanılmış. Şairin mahlası, bazı özel saydığı kelimeleri ve başlıkları kırmızı yazılmış. Sayfaların kenarlarına beyit esasına dayanan şiirler konulmuş. Sayfa düzenine özen gösterilmiş. Yazımı okunur anlaşılır olmuş. Eserin sayfaları 15 er satırdır. Eser üç bölümdür. Her bölüm besmele ile ayrılmıştır. Karşılaştırma yapılırken eser SHM. olarak adlandırılmıştır.

İlk bölüm şöyle başlar:

Bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Ḥamd ile bed' idelim daḥı bismi'l-lâh ile
Fıḳh-ı ekber nazmın ihvâne esâs ü ʿitikâd

İkinci bölüm ise şöyle başlar :

Bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Ḥamd evvel it Ḥudâ'ya ūaniyen eyle ūalât

Böyledür cümle 'ibâde emr-i Faḥr-i kâinât

Son bölüm ise şöyle başlar :

Bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Ḥamd ü li'l-lah şuḡl-i nazḡma râḡıb oldum bir zamân

Gün-be-gün itdi teraḡḡî ḡalbde anuñ lezzeti

Son olarak eserin başı ve sonundan birkaç beyit:

Başı:

Bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Ḥamd ile bed' idelim daḡı bismi'l-lâh ile

Fıḡh-ı ekber nazḡmın iḡvâne esâs ü 'itikâd

Ḥüsn-i zannım diñlene hem oḡuna efvâh ile

Bir müellefdür ki zîrâ ittifaḡ-ı i' timâd

Sonu:

Şaḡâbe anlara tâbi' olanlara

Aña şarf itdi ḡaḡḡı ḡaḡ bilenlere

Yeter ḡaşr eyle Seyyid ol du'âda

Ḥudâ nuşret ide dîne 'ibâda

4.2.2. DİĞER NÜSHALAR

4.2.2.1. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ: NU: 00058

Seyyidî'nin eserlerinden oluşan bu mecmua 5 risaleden oluşmaktadır. Çalışmamız ikinci risaledir. Risaleler sırasıyla şöyledir:

Süleymaniye Kütüphanesi: Nu: 00058-001

200x125, 140x80mm. 1-36 yaprak. 19 satırdur. Yazı türü nesihdir. Dili Türkçe'dir. El yazmasıdır. Eser adı *Dini Fıkhi Manzûmeler*, müellifi Seyyidî'dir. Sınıflama Nu: 894.35 olup Nuri Arlasez bölümünde tutulmaktadır. Konusu edebiyattır. Bu eserin 5 risalesinden ilkidir. Yazısı iyi okunamayan yer yer silik bir eserdir. Bu risale *Fıkh-ı Ekber'in Nazm Tercümesi* adlı risalenin bir bölümüdür. Katalokta verilen bilgi doğru değildir.

Süleymaniye Kütüphanesi: Nu: 00058-002

200x125, 140x80mm. 36-39 yaprak. 19 satırdur. Yazı türü nesihdir. Dili Türkçe'dir. El yazmasıdır. Eser adı *Fıkh-ı Ekber'in Nazm Tercümesi*, müellifi Seyyidî'dir. Konusu akâiddir. Bu mecmuanın 5 risalesinden ikincisidir. Sınıflama Nu: 297.45 olup Nuri Arlasez bölümünde tutulmaktadır. Yayın tarihi: 1094'tür. Beş risaleden oluşan mecmuanın genel adı 58 olarak geçiyor. Çalışmamız olan eser bu risaledir.

Süleymaniye Kütüphanesi: Nu: 00058-003

200x125, 140x80mm. 40-42 yaprak. 19 satırdur. Yazı türü nesihdir. Dili Türkçe'dir. El yazmasıdır. Eser adı *Nazm-ı Nahv-ı Birgivi*, müellifi Seyyidi'dir. Konusu Dil-bilimdir. Bu mecmuanın 5 risalesinden üçüncüsüdür. Sınıflama Nu: 494.35 olup Nuri Arlasez bölümünde tutulmaktadır. Beş risaleden oluşan mecmuanın genel adı 58 olarak geçiyor.

Süleymaniye Kütüphanesi: Nu: 00058-004

200x125, 140x80mm.43-64 yaprak. 19 satırdur. Yazı türü nesihdir. Dili Türkçe'dir. El yazmasıdır. Eser adı *Dini Manzumeler*, müellifi Seyyidi'dir. Konusu edebiyattır. Bu eserin 5 risalesinden dördüncüsüdür. Sınıflama Nu: 894.35 olup Nuri Arlasez bölümünde tutulmaktadır. Beş risaleden oluşan mecmuanın genel adı 58 olarak geçiyor. Yayın tarihi: 1104'tür.

Süleymaniye Kütüphanesi: Nu: 00058-005

200x125, 140x80mm.69-161 yaprak. 19 satırdur. Yazı türü nesihdir. Dili Arapça'dır. El yazmasıdır. Eser adı *Ahlak Risalesi*, müellifi Seyyidi'dir. Konusu Ahlak İlmi'dir. Bu mecmuanın 5 risalesinden beşincisidir. Sınıflama Nu: 297.84 olup Nuri Arlasez bölümünde tutulmaktadır. Beş risaleden oluşan mecmuanın genel adı 58 olarak geçiyor.

4.2.2.2. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ: NU:03460

210x145, 120x83mm. 46 yaprak. 15 satırdur. Eser adı *Manzume Fi'l- Ahlak*, müellifi Seyyidi'dir. Sınıflama Nu: 297.85 olup Hacı Mahmud Efendi bölümünde tutulmaktadır. Konusu İslam ahlakıdır. Basımı Mehmed Salih tarafından yapılmıştır. Eser rahat okunacak bir şekilde yazılmış; beyitler alt alta gelecek şekilde değil de daha çok çarplazlama olarak konumlandırılmış. Sayfalar yer yer 11,12,13,14 gibi mısra sayılarına sahipken genel olarak 13 mısradan oluşmaktadır. Genel olarak tam

bir şekil düzeni kurulamamış biraz gelişi güzel kaleme alınmıştır. Eserde vurgulanmak istenen yerler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu nüshada diğerleri gibi sayfa yanında beyitlere yer verilmemiş. Süsleme amaçlı her hangi bir şey kullanılmamış.

Başı:

Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Ḥamd ü lillah şuğl-i nazma râğıb oldum bir zamân
Gün-be-gün itdi teraqqî kalbde anuñ lezzeti

Her ne deñlü nazm olundıysa anı cem' eyleyem
Tâki aña mücrîmi nev' â Muḥammed ümmeti

Sonu:

Hıfz ide ol ferikuñ şerr-i şurûrundan ilâh
Hiç umulmaz da zuhûr ide budur Seyyidî âh

4.2.2.3. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ: NU:03533

214x151, 142x94mm. 46 yaprak. 17 satırdur. Yazı türü nesihdir. Eser adı *Manzume Fi'l- Ahlak*, müellifi Seyyidî'dir. Sınıflama numarası: 893.35 olup Hacı Mahmud Efendi bölümünde tutulmaktadır. Kitap el yazısıdır. Dili Arapça'dır. Mısra sayıları 17-19 arasında değişiyor. Yer yer kırmızı mürekkep kullanılmış. Çiçek süslemeleri besmele bölümlerinde yer alıyor.

Başı:

Bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Ḳul hüva'l-lâhü'l- 'azîzü'l- ḳâdiru'l- ḥayyü'l- 'alîm
E's-selâmü'l- mü'minü'l- ḳuddüsü raḥmânü'r-raḥîm

Sonu:

Cürmi a' zâ oldu toḳsan Seyyidî gel aç gözün
Tevbe it olsun münevver zâhir a' zâ özün

4.2.2.4. MİLLİ KÜTÜPHANE: NU: 06 MİL YZ A 8205

Seyyidî'nin eserlerinden oluşan bu mecmua dört risaleden oluşmaktadır.
Çalışmamız ikinci risaledir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 8205/1

200x140 - 132x80 mm. 1a-26a yaprak. 19 satır. Tamir görmüş, sırtı açık, kapakları koyu kahverengi meşin şemseli yıpranmış bir cilttedir. Yazı türü nesihdir. Kağıt türü taç filigranlıdır. Eser Adı *Kitâb-ı Ahlâk*, müellifi Seyyidî olarak kayıtlıdır. Dili Türkçe'dir. Telif tarihi ve İstinsah tarihi belli değildir. Bu mecmuanın 4 risalesinden ilkidir. Eser; Ahlâkı güzel ve çirkin yönleriyle ele alan manzum bir eserdir. Söz başları ve çizgiler kırmızıdır. Eser baştan noksandır, sayfa kenarlarında açıklamalar vardır. (26b-28a)da Seyyidî'nin haram ve mekruhlar hakkında bir manzumesi vardır. Eser adı katalogçu tarafından oluşturulmuştur. Bu risale *Manzûme-i Terceme-i Fıkh-ı Ekber*'in bir bölümüdür. Katalogtaki bilgi doğru değildir. Milli Kütüphane yazmalar koleksiyonunda korunmaktadır. Dvd Numarası: 538'dir.

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 8205/2

200x140 - 132x80 mm. 28a-31a yaprak. 19 satır. Yazı türü nesihdir. Kağıt türü taç filigranlıdır. Eser Adı *Manzûme-i Terceme-i Fıkh-ı Ekber*, müellifi Seyyidî olarak kayıtlıdır. Dili Türkçe'dir. Telif tarihi ve İstinsah tarihi belli değildir. Tamir görmüş, sırtı açık, kapakları koyu kahverengi meşin, şemseli yıpranmış bir cilttedir. Bu mecmuanın 4 risalesinden ikincisidir. Eser; 17. yy. Osmanlı Edebiyatı ürünü olup, Fıkh-ı Ekber adlı eserin manzum olarak Türkçe'ye çevirisidir. Söz başları kırmızıdır. Sayfa kenarları hâşiyelidir. Milli Kütüphane yazmalar koleksiyonunda korunmaktadır. Dvd Numarası: 538'dir. Çalışma yaptığımız eser budur.

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 8205/3

200x140 - 125x80 mm. 31b-45a yaprak. 19 satır. Yazı türü nesihdir. Kağıt türü taç filigranlıdır. Eser Adı *Manzûme-i Terceme-i Nahv-i Birgivi*, müellifi Seyyidî olarak kayıtlıdır. Dili Türkçe'dir. Telif tarihi ve İstinsah tarihi belli değildir. Tamir görmüş, sırtı açık, kapakları koyu kahverengi meşin şemseli yıpranmış bir cilttedir. Bu eserin 4 risalesinden üçüncüsüdür. Eser; Birgivi'nin Arapça Gramerine ait risâlesinin manzum olarak Türkçe'ye çevirisi olup, 17. yy. Osmanlı Edebiyatı ürünüdür. Söz başları kırmızıdır. Nahiv Risalesinin devâmında, İman ve islâm risalesi de yine manzum olarak Türkçe'ye çevrilmiş olarak bulunmaktadır. Yapraklar yer yer su almıştır. Milli Kütüphane yazmalar koleksiyonunda korunmaktadır. Dvd Numarası: 538'dir.

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 8205/4

200x140 - 132x80 mm. 49b-133b yaprak. 19satır. Yazı türü nesih, kağıt türü taç figüranlıdır. Tamir görmüş, sırtı açık, kapakları koyu kahverengi meşin şemseli yıpranmış bir cilttedir. Eser adı *Esrâr-ı Eşrâk*, müellifi Seyyidî'dir. Konusu İslâm Dini-Sûfinin Ahlak ve Adabıdır. Dili Türkçe'dir. Eser; İman, zikir ve benzeri tasavvufa dâir konuları işleyen bir kitaptır. Söz başları, çizgiler kırmızıdır. Eser içinde Seyyidî mahlasıyla yazılmış manzumeler de vardır.

Basım tarihi 1100 [1689] yıllarıdır. Bu eserin bir risalesidir. Eser hayli yıpranmış üzerinde çalışma yapılması da hayli zor bir durumdadır. Kaynaklar: TÜYATOK,05/IV. 2569a

4.2.2.5. MİLLİ KÜTÜPHANE: NU: 06 MİL YZ A 3324

Bu mecmua eksiktir. Ulaşılabilen risaleleri arasında çalışmamız olan nüsha mevcuttur. Çalışmamız 2.risaledir. Risaleleri sırasıyla şöyledir:

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 3324/1

210x140 - 155x100 mm. 1b-3b yaprak, 21 satırdır. Yazı türü talik, kağıt türü açık mavi kağıttır. Eser adı *Şerh-i Nahv-i Birgîvî* yazar adı Seyyidî'dir. Konu Arapça Gramerdir. Dili Türkçe'dir. Ciltsiz. Eser, Arapça gramer kuralları ile ilgilidir. Şirazesini dağıtılmıştır, sözbaşları kırmızıdır. İçindekiler: [4b-6b] iman akideleri ile ilgili bir manzumesi, [7a-9a]da ise Nazm-ı Keydanî vardır. Satınalma; Abdullah Öztemiz; 973. S.N. 74/2-1973 Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Dvd Numarası:178.

Milli Kütüphane: Nu: 06 Mil Yz A 3324/2

204x137-153x98 mm. 4a-6b yaprak. 21sadır. Kağıt türü: Cedit. Söz başları kırmızı mürekkepledir. Ciltsizdir. Katalogda eserin adı *Nazmu'l-Akâid*, müellifi Seyyidî olarak kayıtlıdır. Konu İslâm Dini-Akâid ve Kelam üzerinedir. Dili Türkçe'dir. Telif tarihi ve İstinsah tarihi belli değildir. Abdullah Öztemiz'den satın alınmıştır. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda korunmaktadır. Dvd Numarası: 178'dir. Çalışma yaptığımız eserin nüshası budur. Fakat eksiktir.

Başı:

Bismi'llâhi'rrahmâni'r-raḥîm

Ḥamd ü lillah şuğl-i nazma râğıb oldum bir zamân
Gün-be-gün itdi teraqqî kalbde anuñ lezzeti

Sonu:

Laḥm ile ḥubz ü miraq cübn ü ‘adesden
Mişmiş tîn ü zibib ḥınṭa şî‘îr baṭîḥ u başal

4.2.2.6. MİLLİ KÜTÜPHANE: NU: 06 MİL YZ A 2301/1

210x150-165x95 mm. 7b-54a yaprak. 20sadır. Söz başları kırmızı mürekkepledir. Sırtı yeşil bez, satırları ebru kağıt kaplı mukavva bir cilt içerisinde. Kağıt türü harf filigranlıdır. Yazı Türü nesihdir. Eserin adı *Nazmu’l-Akâid*, müellifi Seyyidî’dir. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Dili Türkçe’dir. Abdullah Öztemiz’den satın alınmıştır. Basım tarihi 17-- olarak geçiyor. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda korunmaktadır. Dvd Numarası: 121’dir.

Sonu:

Ḥamd ü lillah şuğl-i nazma râğıb oldum bir zamân
Gün-be-gün itdi teraqqî kalbinde anuñ lezzeti

4.2.2.7. AMASYA BEYAZIT İL HALK KÜTÜPHANESİ: NU: 05 BA 1705/3

203x145-170x85 mm. 109b-148b yaprak. 17 satır. Al renkte plastik bezle kaplı mukavva bir cilt içindedir. Yazı türü rikadır. Kağıt türü çiçek filigranlıdır. Eser adı *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber*, müellifi Seyyidî’dir. Konusu İslâm Dini-Akâid ve Kelam’dır. Dili Türkçe’dir. Sayfa kenarlarında Nâzım’ın şiirleri yer almaktadır. Başta, 107b-109a arasında yine Seyyidî’nin fıkıhla ilgili manzum parçaları; sonda ise (149b-152a), Birgili Mehmed Efendi’yi öven bir manzumesi

bulunmaktadır. İmam-ı Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhü'l-Ekber* adlı eserinin Türkçe'ye yapılan manzum çevirisidir. Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir.

Sonu:

Gitmesün yanından aşlâ nazm dâ'î Seyyidî
İlm hâlim cânında bulayım dirse reşâd

Fıkh-ı ekber Fıkh-ı Keydânî ' avâmil bi'l-tamâm
Otuz üç hağ altı şart dost olmağa yekdür sevâd

4.2.2.8. MANİSA İL HALK KÜTÜPHANESİ: NU: 45 HK 5836/15

200x145-160-100 mm. 177b-18a yaprak. 15 satır. Mıklebli, ebru kaplı, çahar kuşe kahverengi meşin ciltlidir. Söz başları kırmızıdır. Yazı türü nesihdir. Kağıt türü suyolu filigranlıdır. Eserin adı *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber*, müellifi Seyyidî'dir. Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. TÜYATOK. 05/ İl. 1473 notu eklidir. Bu nüsha da eksiktir.

Başı:

Bismi'llâhi'rrahmâni'rrahîm

Hamd ile bed' idelim dahı bismi'llâh ile
Fıkh-ı ekber nazmın ihvâne esâs ü ' itikâd

Sonu:

Oldı *Nazm-ı Fıkh-ı ekber* lütf-i Hağğ ile tamâm

Cümle ihvân-ı şafâdan bir du‘â ancak merâm

4.2.2.9. ALİ EMİRÎ KÜTÜPHANESİ: NU: AESRY691/4 (MÜELLİFİ BİLİNMIYOR)

200x158, 142x97 mm. 35a-45a + 1 boş yaprak. 11 satırdur. Eser adı *Akâid Risâlesi*'dir bununla birlikte müellifi bilinmemektedir. Fakat bu eserin yazarının Seyyidî olduğunu düşünmekteyim.

Eserde, Bilgi elde etmenin yolları, Allah'ın sıfatları, İman, İslâm, Kible, iman amel ilişkisi, büyük günah meselesi gibi klasik akâid meselelerini âyet ve hadislerden delil getirerek izah eder ve Ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebinin ne demek olduğunu açıklar. 45b: boşdur. Reddâdelidir. Restorasyon Durumu: Kapaktaki kâğıt ile kapağın ve miklebin sırtı yırtılmış, arka kapağın içinde güve yeniği vardır. Bu yazma da eksik olanlardan biridir.

SONUÇ

Bu çalışmada 17. yüzyılda yaşamış olan Seyyidi'nin *Manzûme-i Akâid*'i incelenmiştir. Eserleriyle insanlara faydalı olmayı amaçladığını dile getiren Seyyidi şiire duyduğu ilgi nedeniyle İmâm-ı Âzâm'ın *Fıkh-ı Ekber*'ini nazım ederek tercüme ettiği saptanmıştır. Bu eserde tüm akâid konularına yer verilmeye çalışılmıştır. Tevhid, iman, itikad, ibadet, mü'minin vasıfları, mezhepler, peygamberler, sahabeler, o döneme damgasını vuran konu ve meselelere (Kur'ân'a mahluk denilmesi tartışması gibi) değinilmiştir. Bir kimse bu eseri okuduğunda, akâid ilminin anlatıldığı temel eserlerden biri olan düz yazıyla kaleme alınmış *Fıkh-ı Ekber* adlı hacimli eseri artık nazımla ve sade bir dille okuma şansına kavuşmuş olacaktır.

Arap Edebiyatında yaygın olan akâid-nâme türünün bu çalışmamızın sonucunda Türk Edebiyatında fazla yaygın olmadığı tespit edilmekle beraber son yıllarda bu türle ilgili çalışmalar yapılmaya başlandığı görülmüştür.

Manzûme-i Akâid'de mezhepler konusuna genişçe değinilmiş ama özellikle Ehl-i sünnet ve'l-cemaat inancı işlenmiş olup, tasavvufa da yer verilmiştir. Müellifin, tasavvufu eleştirenler ve basit görenlere bunun deften yahut neyden öte bir anlayış olduğunu söylediği izahları, o dönemdeki farklı bakış açılara ayna tutar. Bununla birlikte bu çalışma ile Seyyidi'nin sûfilige önem veren bir âlim olduğu söylenebilir. Tam olarak kimliği tesbit edilemeyen Seyyidi'nin kaleme aldığı eserlerinden müderris olduğu fikri ortaya çıkar.

Eserin 17. yüzyıla ait bir akâid-name olması hasabiyle kullanılan dil daha anlaşılır ve sadedir. Eserin birçok yazması bulunmasına rağmen çoğu eksik yada yıpranmıştır. *Manzûme-i Akâid* adlı tez çalışmamızın adının farklı yazmalarda değişik isimlerle karşımıza çıkar. Bu eserin en yaygın olarak kullanılan adı *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber* olduğu tesbit edildi. Müellifin eserlerini genellikle bir mecmuada toplanmış halde bulduk. Bu mecmualarda genellikle *Manzûme-i Akâid*'in adı *Fıkh-ı*

Ekber Tercümesi yahut *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber* olarak görüldü. Bunun dışında çalışmamız gibi tek eser olanlarda *Nazmü'l- Akâid* gibi isimlerle de anıldığı tesbit edildi. Bununla birlikte Seyyidî mahlası öncelikle *Manzûme-i Akâid* olmak üzere çoğu yazmasında kırmızı mürekkeple kaleme alındığı tesbit edildi.

Seyyidî adlı müellifin zatı ve eserleri bu çalışma sayesinde günümüze ulaşır. Eserleri yurt dışına kadar ulaşmış olan bu zâtın bilinmeyen ve üzerinde çalışılmamış eserlerini tespit ettik ve inceledik. Bunların içinde divânı çalışılacak en önemli kaynaktır.

Genellikle tercüme eserler veren Seyyidî'nin bir de şiirleri içeren bir esere sahip olduğu bu çalışmayla saptandı. Bu eseri ile de O'nun kaleminden bir çok şaire ulaşabiliyoruz.

TENKİTLİ METİN

MANZÛME-İ AKÂİD⁷⁶

Varak 3b

Fâilâtün/ Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün

Bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

- 1- Ḥamd ile bed' idelim kim daḥı bismi'llâh ile⁷⁷
Fıkh-ı ekber nazmın ihvâne esâs ü' itikâd
- 2- Ḥüsn-i zannım diñlene hem oḡuna efvâh ile
Bir müellefdür ki zîrâ ittifâḡ u' itimâd
- 3- Fıkh-ı ekber bir metin bî-şüphe anuñ câmi'î
İbn-i Şâbit ḡazret-i Nu' mân dindi aña ad
- 4- Ba' zı fâsid zu' m ile anuñ degildür diyesi
Ḳavl-i bâḡıl olduḡın taşriḡ edenler bî-'idâd⁷⁸
- 5- Mü'menün-bih üzredür ekşer beyânî bî-nizâ'
Aşlı tevḡîd ile Seyyid mâ-ye's-şuḡu'l-i' tiḡâd
- 6- Cümleye vâcib durur âmentü billâh diye şâf
Mü'menün bih altıdur bir dinde yoḡdur ihtilâf

⁷⁶ Dini ve Ahlaki bir Manzume SHM : AE. adlı yazma üç bölüme ait olduḡu için katalogta üç ayrı nüsha gibi gösterilmiş ve yanlışlık yapılmıştır. Bölüm adları: Manzum Ahlak Risâlesi, Nazm-ı Fıkh-ı Ekber, Nazm-ı şurût-ı salât'tır.

⁷⁷ kim SH.,AE.: kim kelimesi yok SHM.

⁷⁸ olduḡın SH.,AE.: olduḡun SHM.

- 7- Ba' de mevt ba' s ü kitâb dağı rusül ile melek
 Hıyır u şer cümle kaderle dönmede çerh-i felek
- 8- Her ne işlerseñ hayırdan râzıdur Rabb-i Raḥîm
 Hıbbe şerre yok rızâsı var diyen hizb ü recîm⁷⁹
- 9- Hıağ durur cennet ḥesâb u dağı mîzân ile nâr
 Vezn iderseñ şer' ile her emri şağlar Kird-gâr
- 10- Cehl ile nefis ü hevâya sû-i aqrâna uyup
 Bid' at ü ' işyân ile olursañ olduñ yâd-gâr
- 11- Olmamağ üzre şerîki birdür Allâhü aḥad
 Oku kırtul şirk-i şekden Kıl hüva'l-lâhü eḥad
- 12- Kendüye hiç beñzemez bir şey'ü kendi aḥara
 Zâ'il olmaz olmadı hem yok nihâyet âḥire
- 13- Cümle esmâ vü şifât zât-ı fi' liyye ne var
 Mutaşşıfdur tâ ezelden ḥazret-i Perverd-gâr
- 14- Fâ' il Allâh'dur faḫaḫ fi' li şıfatdur fi'l- ezal
 Ğayr-i maḥlûğdur velî mef' ul maḥlûğ añla gel
- 15- Kim ki muḥdeş dise yâ itse tevaḫḫuf yâḥû şek
 Kâfir olduysan tereddüd eyleyüb hem itme şek

⁷⁹ diyen SH., AE.: diyenler SHM.

Varak 4a

FÎ BEYÂNÎ KUR'ÂNÎ'L-‘AZÎM VE FÜRKANÎ'L-ĤAKÎM

- 16- Daĥı Kur'ân-ı ‘azîm Ĥaĥĥ’uñ kelâmıdur ne‘ am
Oĥunur dilde yazılır fi’l-meşâĥif bi’l- ĥalem
- 17- Faĥr-i kevneyn üzre indi eyledükçe iĥtizâ’⁸⁰
İnmesin yigirmi üçde iĥtizâ’ itdi ĥazâ’
- 18- Yazmaĥ u oĥumamuz hem lafzımız maĥlûĥ velî
Ĥayri maĥlûĥ oldu Kur'ân sen deyüb olma delî
- 19- Ĥâkiyen zıkr ide ĥaĥ aĥbâb ile a‘ da edin
Cümlesi Ĥaĥĥ’uñ kelâmıdur geĥ ol sevda edin
- 20- Dost u düşmeden ki maĥlûĥdur zuhûr iden kezâ⁸¹
Ĥâliĥ’uñ sözi mu‘ arrâ ĥalkdan el ĥek itme ezâ
- 21- Ĥalkı ĥalk itmezden evvel fi’l- ezel Ĥâliĥ Ĥudâ
Böyle ‘ add it her şıfâtî it kemâl üzre edâ
- 22- İşidür ĥâdir bilür görür söyler bî-lisân
Bir gibi olmaĥdan münezzeĥ Ĥâliĥ-ı ĥalk-ı cihân
- 23- Biz ĥuluz bizde muĥaĥĥak şavt u ĥarfe ihtiyâc
Cümleyi var eyleyen ĥaĥ nişler anda ihtiyâc

⁸⁰ eyledükçe SHM., SH.: eyledikçe AE.

⁸¹ iden AE., SH.: ider SHM.

- 24- Dağı Hakk'a şey' diriz amma ki ke'l-eşyâ degil⁸²
Nidd ü mişl ü zıdd ü hadd ü cism ü ' araz cevher degil⁸³
- 25- Hâzret-i Qur'ân içinde nefis ü vechi dağı yed⁸⁴
Zıkr olunmuşdur bilâ-keyfin durur vaz' itme yed
- 26- Dağı dinmez yed müevvel çekme anda ihtilâl
Ehl-i kadruñ sözidür hem dağı kavlı-i i' tirâz
- 27- Hem bilâ-keyfin şıfatdandır rızâ ile gâzab⁸⁵
Uy imama tut sözün mezhepsizüñ kârı ta' ab
- 28- Cümle eşyâya ezelde ' âlem eşyâ olmadan
Halk ider eşyâyı Hâlîk var mı hâcet almadan
- 29- Hağ durur eşyâyı taqdîr eyleyen iden kazâ
Olamaz dâreynde şey'i illâ meşiyetle kazâ
- 30- ' İlm ile dağı kader fi levh-i maḥfûz kütüb ile
Kütüb vaz' ile oldu anuñ lâ-bi-ḥukmin kütüb ile⁸⁶
- 31- Hem meşiyetle kazâsî fi'l- ezel dağı kader
Olması anuñ bilâ keyfin ḳomaz aşla keder
- 32- Hağ bilür ma' dûmi ma' dûmen dağı keyfe yekûn
Bulına mevcûd dağı ol bilür keyfe yekûn

⁸² diriz SH.: dirüz AE.,SHM.

⁸³ ' araz SH., AE.: ' arz SHM.

⁸⁴ vechi SH. : vechü AE.,SHM.

⁸⁵ şıfatdandır SH., AE., : şıfatdan durur SHM.

⁸⁶ ḳukmin SH., AE., : ḳukmi SHM.

- 33- Nice fânî ölecekdür bilür anı bî-gümân
 Kâ'imi kâ'im bilür hâlî kıyamda itme gümân

Varak 4b

- 34- Kâ' idî kâ' id bilür hâlî ku'ûdında Hudâ
 'İlm-i pâkine teğayyür hem hadeş yok şadâ
- 35- İhtilâf ile teğayyür cârîdür beyne'l-'ibâd
 Mezhebe ben râzıyem diyen kişi itmez 'inâd
- 36- Sâlimen halk itdi halkı küfr ü îmândan Hudâ
 Şonradan itdi hitâbî emr ü nehy ile edâ
- 37- Aña kim tevfiķ nuşret ire mü'min oldu ol⁸⁷
 İrmeyüb hızlana düşen küfr içinde kaldı ol⁸⁸
- 38- Küfr ü îmân herkesün fi'li cebirden şemme hiç⁸⁹
 Yok durur itme gümânı düşme cânım gamma hiç

FAŞLUN FÎ BEYÂNİ AŞLI HİLĖATİ ÂDEM 'ALEYHİ'S-SELÂM

- 39- Çıķardı şulb i Âdem'den nedeñlü varsa zürriyyât
 'Aķıl virdi hitâb itdi dağı emr u nehyi evķât
- 40- Bular cümle rubûbiyyet şifâtın itdiler iķrâr
 Doğar cümle o fıtratda eger mü'min eger küffâr

⁸⁷ İre SH., SHM.: ide AE.

⁸⁸ İrmeyüb SH.: irmeyüp SHM.: itmeyüb AE.

⁸⁹ herkesün SH., AE.: herkesin SHM.

- 41- Olan kâfir ider tagyîr tebdîl eski ikrâr
Velî mü'min olan ikrâr ider terk ider inkâr⁹⁰
- 42- Hudâ bir kimseye cebr eylemez imân küfür üzre
Ne halk ider ânı mü'min ne kâfir ola vizr üzre
- 43- Velakin halk ider eşhâş eger küfr eger imân
‘Îbâdüñ fi’ lidür cümle tereddüd itmesün ihvân
- 44- Eger kâfir eger mü'min ne hâl üzre bilür Allâh
Teğayyür gelmeden ‘ilme şifâtına dağı v’allâh
- 45- ‘Îbâdüñ cümle hâlâtı anuñ kesb-i haqîkatde
Kazâ ‘ilmi kader ile Hudâ hâlîk meşîyyetde
- 46- Vücûben emrîyle tâ‘ât rızâ ‘ilmi irâdetle
Muhabbetle kazâ taqdîr ile dağı meşîyyetle
- 47- Me‘âşî dağı mişlîdür velâkin üçü menfîdür
Rızâ emr-i muhabbet yok diyenler cümle menfîdür
- FAŞLÜN FÎ- BEYÂNİ AHVÂLİ'L- ENBİYÂ'İ ‘ALEYHİMÜ’S-SELÂM
- 48- Kabâyihden şagâyirden dağı küfr ü kebâirden
Münezzeh enbiyâ lakin gehî zellât olur birden
- 49- Muhammed şalli Yâ Rabbi velâ yoğşa durur hûş-nâm
‘Ubûdiyyetde bî-hemtâ dağı lem ya‘büdü'l-eşnâm

⁹⁰ inkârî SHM., AE.: inkâr SH.

- 50- Göz açup yumacağ miktâr Hüdâ'ya itmedi şirkî
Şağın aqvâl-i bâtıldan diyem andan saña bir iki

Varak 5a

FAŞLÜN FÎ BEYÂNİ AHVÂLİ FEZÂ'İ-Lİ'L- HULEFÂİ'L- ERBE' ATÎ⁹¹

- 51- Ebû Bekri efdali'n-nâs anı taşdıķ iden şiddiķ
'Ömer'dür şâniyen nâmı olubdur kâtilüz-zındiķ
- 52- Bulardan şoñra zî'n-nûreyndür efdal hazret-i 'Oşmân
'Aliyyi'l- murtażâ şoñı mu' ayyen cümleye rıdvân
- 53- Mu' ayyendür cümlesi haķķa severüz her birin bî-şek
Bu tertîb üzre ey ihvân hazer it eyleme hiç şek
- 54- Kebîreyle dağı tekfir olunmaz añla bir mü'min⁹²
Dinilmez zâilü'l- îmân ve lâkin fâsıķan mü'min

FAŞLÜN FÎ BEYÂNİ MÜ' TEKİDÂTİ EHLİ'L- SÜNNETİ VE'L-
CEMÂ' ATÎ

- 55- Terâviħ u mesh u sünnet cevâz üzre namâz kıлмақ
Verâ'i birri fâcirde ehemdür her birin bilmek⁹³
- 56- Dimezüz dağı mü'min çûn zünübden yoķdur hiç zar
Zevâl olmaz velâkin olmaduķça her kişi fâsıķ⁹⁴

⁹¹ AE.'de bu bölüm eksik. Diğer nüshalarda mevcut.

⁹² kebîreyle SH.: kebîr ile SHM.

⁹³ Birri SH.: birrü SHM.: berrü AE.

⁹⁴ Bu mısra 57. beyitin 2. mısrası olması gerekiyor fakat SH. adlı eserde burada geçiyor. SHM. ve AE.'de 57. beyitte geçiyor.

- 57- Çıka mâ-dâma î mân ile dünyadan ve in fâsid⁹⁵
Ve hem girmez diye nâra muhalled kâ' ilidür ħar
- 58- Ĥudâ tevfiķ ide cümle ideler tevbe fâsıklar
Degil mümkün dimezse cümle ' âlim tevbe fâsıklar
- 59- Dime ' işyânımız mağfûr ve hem tâ' âtımız maķbûl
Budur mürci' enüñ kavli dimez bunu meger mef' ûl
- 60- Virür şartıyla her tâ' ât ola ħâli ' ani' z-zarrât
Virür ecri Ĥudâ zâyî' mi ide anı ve inzerrât
- 61- Eger ħıfz u ħırâsetle göçerse şerr-i a' dâdan
Budur Nu' mân için mezheb geç imdi ħayri sevdâdan
- 62- Giderseñ küfr ü şirküñ ħayri ' işyân ile tevbeni
Meşiyetdür ' azâb ' afva melce' ħayriye tevbe
- 63- Riyâ ' ucb ider ibtâl kamu a' mâl için ecri
Ĥazer it iki bed -ħûdan kaçan it ħayriye zecrî
- 64- Di âyât enbiyâya hem kerâmât evliyâya kâr
Olan Deccâl Fir' avn'a ve hem İblîs' i için bî-' âr
- 65- Olan hem olacak aħbâr içinde ħârîķu' l-' âdât
' Adûnuñ ħâcetî dinmez kerâmât u aña âyât
- 66- Ķazâ' ider Ĥudâ ħâcât a' dâyı bir istidrâc
Bu mümkündür cevâz üzre Ĥudâ a' dâ' i itmez aç

⁹⁵ infâsık AE.: infâsid SH., SHM.

- 67- Ğurûra düşeler küfrân-ı tuğyânda ola kâim
 ‘Azâba müstahaqq olub olalar cümlesi dâim

Varak 5b

FAŞLÜN FÎ BEYÂNÎ KEVNÎ'L-ĤÂLIĖ ĤÂLIĖKAN ĖABLE ĖALKÎ'L-
 MAĞLÛĞÂT

- 68- Ėalkdan evvel Ėâlîk ol ĖaĖ rızqdan evvel râzîk ol
 Emr-i dînde ihtimâm it cehli terk it fâyîk ol⁹⁶
- 69- Göreler cennetden Allah'ı göz ile mü'minûn
 Yok durur teşbîh keyfiyyet mesâfe mü'minûn⁹⁷
- 70- Ancağ ikrâr ile taşdığden ‘ibâretdür îmân
 Olmaz ol ehl-i semâ arzda ziyâde noğşân
- 71- Cümle tevĖîd ile îmânda beraber mü'minûn⁹⁸
 Lîk a‘ mâlde tefâzul üzredür Ėok mü'minûn
- 72- Oldur İslâm ola emru'llâha teslîm inĖiyâd
 Birdür îmân ile İslâm söz budur it i‘ timâd
- 73- Ėarın arĖa gibidür birbirinsiz olamaz
 FarĖı ancağ fi'l-lüğat şer‘ ide cârî olamaz
- 74- Şer‘ -i İslâm ile îmân üzre vâğı‘ ise dîn
 ĖaĖĖ'a ĖaĖĖî ma‘ rifetle bileler erbâb-ı dîn

⁹⁶ dînde SH. : dîndür SHM., AE.

⁹⁷ teşbîh keyfiyyet SH.: teşbîh-i keyfiyyet AE.,SHM.

⁹⁸ tevĖîd ile îmân SH., SHM.: tevĖîd ü îmân AE.

- 75- Nefs vaşf olundığı üzre fi'l-kitâb cümle şıfât
Bilmeye bir kes anuñ hâli memât üzre memât
- 76- Kâdir olmaz Hakkâ kul hakkî 'ibâdetle kişi
Lâkin emriyle 'ibâdet olunur añla kişi
- 77- Hem berâberdür sekiz haşletde mü'min mü'minât
Mâ'ade'l-îmân tefâvüt var muhaqqak it sebât
- 78- Ol sekizdendir muhabbetle rızâ havf tevekkül ma'rifet
İt yakîn üzre ricâyı bulasın tâ ma'rifet
- 79- Hakk tefeddülle kula fevka's-sezâ virür şevâb
'Af ider fazlen dağı 'adlen zünûb üzre 'ikâb

FAŞLÜN FÎ BEYÂNİ AHVÂLİ'Ş-ŞEFÂ' ATİ VE'L-KİŞÂŞÜ Bİ'L-HAKK

- 80- Hakk şefâ'at ehli cürme lâyıq olmışken 'ikâb
Vezni-a' mâl dağı hakk havzı benî yevme't-tebâb
- 81- Ahsen-i tâ'ât ile hakkdur kışâş beyne'l-huşûm
Başña al 'aqlunı zâlim o günde olmaz rüsûm
- 82- Yoğısa tâ'ât ahsen seyyiâtı bî-nizâ'
Zâlim üzre yüklendükde ider bî-had fezâ'⁹⁹
- 83- Cennet (ü) nârı da bil mañluqtandır lâ-hılâf
Fânî olmazlar ebed yessirlena dâriz-zifâf¹⁰⁰

⁹⁹ yüklendükdeSH.: yüklendikde SHM.: yüklenildikde AE.

¹⁰⁰ dâriz-zifâf SH.: dâraz-zifâf SHM., AE.

- 84- Dağı hûr-ı ‘în ebed olmaz fenâ bulmaz şevâb
Diñle hem olmaz fenâ enkâl u ağıl u ‘iğâb

Varak 6a

- 85- Hağ hidâyet ide fazlen diledügi kılına
İde ‘adlen ba‘ za izlâlile hızlan kılına
- 86- ‘Adle râci‘ dür ‘uğûbet olmamak tevfiğ-i Hağ
Râzı olduğı umûra ide tevfiğ anı Hağ
- 87- Kağran ü cebren şeyâtîn selb ider kıldan îmân
Câ‘iz olmaz tâ ki kıldan terk olunmazsa îmân
- 88- Münkereyn için su’âl hağdur kabirde gözün aç
Anda göz açılmağ olmaz Seyyidî gel bunda aç
- 89- Cisme rûhuñ gelmesinde dığtatü’l-kabri ‘azâb
Hağ durur küffâr için ba‘ zı ‘uşât için ‘iğâb
- 90- Olsa ta‘ bîr fürs ile ba‘ zı şıfât-ı Hâlîkuñ
Câiz ammâ yed degildür cümle halkî Hâlîkuñ
- 91- Leyse qurbu’l-lâhi bu‘ dun min tarîğın eyyi hâl¹⁰¹
Hep müevveldür kerâmat ü hevân ile mâl¹⁰²
- 92- Qurb erbâb-ı itâ‘ at bu‘ du ‘âşiler belâ
Keyfin olmağdur müqadder añlamamağ ne belâ

¹⁰¹ tarîğın SH.: tarîği SHM.,AE.

¹⁰² kerâmat hevân SH.,SHM.: kerâmat-i hevân AE.

- 93- Kırb ile bu' d ile ikbâle münâcî merci' î
Nefse uyma halkî şoyma oku her dem Fârec' i
- 94- Dağı cennetde civar-ı beyne yedey itmek vuķûf
Hep bilâ-keyf durur taķşil idüb sa' y it vuķûf
- 95- Hâzret-i Kıur'ân müsâvî fi'l-fazilet ve'l-azîm
Ba' zınuñ zıkrî fazilet ba' zı da mezkûr 'azîm
- 96- Âyete'l-kürsî mişilli zıkr-i mezkûrî celâl
Ba' zı da zıkr-i fazilet zîrâ mezlûli melâl
- 97- Kıışsa-i küffâr içün zıkr olunan âyeti at
Zıkr içün ancaķ fazilet cümleñ medlûli mât
- 98- Dağı hep cümle müsâvî fi'l-fazl-ı esmâ vü şıfât
Birbirinden yoķ tefâvüt didiler cümle şıķât
- 99- Vâlideyn-i faķr-i 'âlem şanıdur kâf ile râ
Bize taķliddür sezâ ne dir ise hayrû'l-verâ
- 100- 'Amm-i Aķmed Ebû Tâlib dindi mâtâ kâfire
Hıfz ide Hıllâķ-ı 'âlem olmadan ķul kâfire
- 101- Kıâsım ü Tâhir ü İbrâhîm ebnâi'r-Resûl
Ümmi Gülsûm Fâtıma Zeynep Ruķiye li'r-Resûl
- 102- Hâķķ te'âlâ ide tevfiķ cümlesini göreyiz
Öleyiz iķrâr-ı taşdıķ ile ķabre gireyiz¹⁰³

¹⁰³ iķrâr taşdıķ SH.: iķrâr-ı taşdıķ SHM., AE.

- 103- Eyleseydi bâb-ı tevhîdinde şüphe bir kişi
Eyleye sa'yi belîgi şora 'âlimden kişi

Varak 6b

- 104- Yok durur te'hîre vus'at olamaz 'özre emân¹⁰⁴
İtse bî-'özrin tevaqquf kâfir olur bî-gümân
- 105- Haq durur aḥbâr-ı mi'râc redd idenler mübtedi'
Mübtedi'le görüşürseñ sen de olursuñ mübtedi'
- 106- Çıkması Deccâl ü Ye'cûc ile Me'cûc'üñ daḥi
Aḡla maḡrîbden tulû'-ı şemsi fikreyle aḡi
- 107- Haq durur hem Ḥazret-i 'Îsâ semâdan inmesi
Daḡı hem sâ'ir 'alâmât ḡasf-ı' âlem yanması
- 108- Haq durur bunlar olacaḡ şıḡhat-i aḡbâr ile
Şübhe itmez Seyyidî kim konuşur aḡyâr ile
- 109- Oldı *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber* lütf-i Haqq ile tamâm¹⁰⁵
Cümle iḡvân-ı şafâdan bir du'âma ancaḡ merâm¹⁰⁶

BİSMİ'L-LÂHİ'R-RAḤMÂNİ'R-RAḤÎM

- 110- Ḥamd evvel it Ḥudâ'ya şaniyen eyle şalât
Böyledür cümle 'ibâda emr-i Faḡr-i kâinât

¹⁰⁴ yok durur SH., AE.: bu kâderdür SHM.

¹⁰⁵ haqq ile SH., AE.: haqqıyla SHM.

¹⁰⁶ du'âma SH.: du'â AE.,SHM.

- 111- İki hükümün arasında cümle maḥlûḳ mübtelâ
Ger iderlerse iṭâ' at olalar ḥadsiz müṣâb
- 112- Nefs ü şeytân hevâ-yı dünyâ-yı bî-ârâ uyub
Gün-e-gün ' işyân iderler ise bulurlar ' iḳâb
- 113- Aşlı meşrû' at durur ḥıfz ile ol şaḥib-edeb
Farz u vâcib daḥı sünnet derde dermân müsteḥab
- 114- Bunları vel'eyleyen oldur ki dinmişdür mübâḥ
Aşl-ı ğayrı vel'idenler oldı bil müfsid mübâḥ
- 115- Ğayr-ı meşrû' uñ esâsı ikidür mekrûḥ ḥarâm
Ferd-i birce birce cümle nazm olunmaḳdur merâm
- 116- Aşl-ı nev' i ibtilâ ma' nâ yigirmi bir ḥıṣâl
Hüküm ile kırk bir olur bilür kim iderse su'âl
- 117- Kâmilen bulına seksen altı şer'an fi'ş-şalât
Cehl ile seksen sekiz bulına ol olmaz şalât
- 118- Bi'l-şalât nazmında icmâl üzre itmişdük beyân
Şimdi idi iḳtizâ icmâli tafşîlen ' ayân

E'L-BÂBÜ'L EVVEL Fİ'L-FERÂ'İZ DÂḤİLEN VE ḤÂRİCEN

Varak 7a

- 119- Vaḳit tekbîr kıble niyyet yer beden setr u libâs
Ḥâricîdür zabṭ iderseñ yogısa ḳalbiñde pas

- 120- Kâimen oku otur tertîb rükû^ç ile sücûd
Dâhilîdür çık vücûda itme buhlı eyle cûd¹⁰⁷

E'L-BÂBÜŞ-ŞÂNÎ FÎ'L- VÂCİBÂTİ ' AMMEN VE HÂŞŞEN

- 121- ' Âm olanlardır yedi hâşşa olan on dört vücûd¹⁰⁸
Cümlenüñ zabtın müyesser ide ' allâme'l guyûp

FÎ BEYÂNİ VÂCİBÂTİ'L-' ÂM

- 122- Lafz-ı tekbîrümâ niyyet teşehhüd ka^ç de tâm
Farz u vâciblerde tertîb ile çıkmak bi's-selâm

MİNE'L- VÂCİBÂTİ'L-HÂŞŞ

- 123- Eyle ta^ç yîn-i kırâat evveline fâtiha
Kaşr-ı zamm-ı sûreyi eyt evvel ola Fâtiha

- 124- Uy künût ihfâ tilâvet cehr ü tekbîr şımt-ı sa^ç id
Secdetü's-sehvi li'l-imâm on dördi tekbîrât-ı ' id

E'L-BÂBÜ'Ş-ŞÂLİSÜ FÎ'S-SÜNENİ ' AMMEN VE HÂŞŞEN

- 125- On yedi sünnet ' umûmı onı haşdur tut kulağ
Haşr ola icrâ iden ta^ç zîm ile yevme't-telâk

MİNE'S-SÜNENİ'L -' ÂMM

¹⁰⁷ eyle SH., SHM.: ile AE.

¹⁰⁸ olanlardır SH., SHM.: olanlar AE.

126- İbtidâ tekbîr-i ‘îd ile kıunûtda ref‘ -i yed¹⁰⁹
Neşr-i rukbe ile şenâ tefrîc tesbîh vaz‘ -ı yed

127- Kıavme secde celse tekbîrât tesbîh şalât
İt duâyı vir selâmı şağa şola bul necât

VE MİNÜ’S-SÜNENİ’L-ĤÂŞ

128- Kıurb-i tekbîr it imâma cehr ider muĥfâları¹¹⁰
Uy imâma it te‘ avvüz tesmiye ihfâları

129- Sırr ile âmîn tesmi‘ -i imâm şubĥ u mesâ
İftirâşü naşbü yümne’t-teverük li’n-nisâ¹¹¹

EL-BÂBÜ’R-RÂBİU‘L-MÜSTEĤİBBÂTÜ ‘ÂMMEN VE ĤÂŞŞEN MİNE’L- MÜSTEĤİBBÂTİ’L- ‘ÂMM

Varak7b

130- Bâliĥ on dörde ‘umûmî müsteĥab itme cidâl¹¹²
Şağa şola terk-i meyl it taĥtiye def‘ -i su‘ âl

131- Üçden artıĥ okı tertîl tesviye vaz‘ -ı vücûd
‘ Aksin it kıalkıduĥda çâr el arasına it sücûd

132- Faşl-ı ricleyn vaz‘ itdi silme şey’ kıable’s-selâm
Kıibleye parmaĥı dönder şaĥu şola vir selâm¹¹³

¹⁰⁹ raf‘ i yed SH., AE.: raf‘ u yed SHM.

¹¹⁰ Kıurbî SH.: kıurbü SHM., AE.

¹¹¹ e’t-teverük SH.: e’t-teverük AE.: e’t-tevrük SHM.

¹¹² ‘umûmî müsteĥab SH.: ‘umûmî müsteĥib SHM.: ‘umûmî müsteĥab AE.

¹¹³ vir selâm SH., SHM.: ve’s-selâm AE.

VE MİNE'L- MÜSTEĤİBBÂTİ'L- ĤÂŞŞ

- 133- Ĥâş toķuzdur ref' u vaz' u şahmeteyne li'r-ricâl
Şadr-i minkeb li'n-nisâi taḥti surre li'r-ricâl
- 134- Çıkara yekden el oķu ķadr-i mervî li'l- imâm
İde tesbîḥi ziyâde münferid vitran tamam
- 135- Eyleye eb' âd-i zabğayn fi'r-rükû' ve's-sücûd¹¹⁴
Li'r-ricâli bil' akis mer'e fi's-sücûd u e'l-ķu' ûd
- 136- Müfterid çûn övleyinden şoñra oķumaķ fâtiḥa
Tesmiye evvel eger mesnûn olursa fâtiḥa
- 137- Toķuzuncısı imâm içün ferâga intizâr
'Özr-i şer' î ola Seyyid terk olur ol intizâr

E'L-BÂBÜ'L- ĤÂMİSÜ Fİ'L -MUĤARRAMÂTİ ' ALEL' UMÛM

- 138- Cehru te'mîn tesmiyeyle iltifât u ittikâ¹¹⁵
Baķma göge it ḥuşû' n'olursa olsun müttekâ
- 139- Ref' -i yed fi ģayr-ı şer' in ref' -i eşbu' fi's-sücûd¹¹⁶
'Abt-i şevb ķaşr-ı selâm bî-vitr itmek ķunûd¹¹⁷
- 140- Terk-i vâcible ziyâde daḥı öķç'üzre cülûs
Gerçi on dördünc'işâret naķl iden çekme 'ulûş

E'L-BÂBÜ'S-SÂDİS Fİ'L-MEKRÛĤÂTİ ' ÂMMEN VE ĤÂŞŞAN

¹¹⁴ eb' âd SH.: ib' âd AE.: ibğâd SHM.

¹¹⁵ cehru SH.: cehrî SHM., AE.

¹¹⁶ eşbu' SH.: işba' SHM., AE.

¹¹⁷ 'abti SH. : 'abeş SHM., AE.

- 141- Kırk iki mekrûh ‘âmmdur on yedisi oldu hâşş
Cümlesi elli toktuzdur mübtelâ çok ‘âmm u hâşş

MİNE’L- MEKRUHÂTİ’L-‘ ÂMM

- 142- Evvelâ tekrâr-ı tekbîr u tehaşşur ‘add-i ay
Nefh-ı imsâk tenahtnuhla tehammüd hulq-i bây
- 143- Terk-i sünnet vaz‘ -ı yed a‘ lâ-yı tahtşîl ibtilâ‘
İtme itmâm-ı kırâat fi’r-rukû‘ olma kıla‘

Varak 8a

- 144- Ğamz-ı ‘ayn u kalb ü iğ‘ â ta‘ ziye vü ref‘ -i yed
Ferka‘ a keff ü teşâvüb mesh u ta‘ cîl ile‘ ad
- 145- İstirahtle gerinmek parmak açmağı bırak
Katl- i kumla defnihâ şem’i nezi‘ ilka‘i buzâk
- 146- Sûretini cem‘ ile ta‘ yîn-i sûra intikâl
Fehm idersin bâişin Seyyid idersen intikâl
- 147- Tesviye terk-i tehattî vü temâyil besmele¹¹⁸
Haml-i şıbyân ile taqdîm terevvuht resm ile

VE MİNE’L- MEKRUHÂTİ’L- HÂŞ

- 148- Nezi‘ i’l-şâk tevaqquf secde tahtvîl intizâr¹¹⁹
Lübs ü ilcâ âyetî secde kırâat tekrâr

¹¹⁸ temâyil SH., SHM.: temâyül AE.

¹¹⁹ secide SH. : secde SHM.,AE.

- 149- Sûreyi tekrâr ile taṭvîl taḥfif i' timâd
Râfi' an güm kıılma cehrî kâvli itme i' tiyâd

E'L-BÂBÜ'S-SÂBİ'U Fİ'L-MÜBÂḤÂTİ 'ÂMMEN VE ḤÂSSEN
MİNE'L- MÜBÂḤÂTİ'L- 'ÂM

- 150- Ḳatlı-i ḥayye tesviye hem mûkı ' ayn ile naḗar
El ağızda ṭuta bir şey'i ki itmeye zarar

- 151- Oḗumaḗ tertîb ile hem nefz-ı şavbî âḗari
Oḗuya fi-rek' atin uḗrâda uḗrâ âḗiri¹²⁰

VE MİNE'L- MÜBÂḤÂTİ'L -ḤÂŞŞ

- 152- Ḥâşşı üç tekrâr-ı sûre i' timâd laḗza imâm¹²¹
Ġaflet ile şekke düşmiş def' ider Rabb-i enâm

E'L-BÂBÜ'S-ŞÂMİNÜ Fİ'L-MÜFSİDÂTİ 'ALE'L- 'UMÛM

- 153- Bâb-ı şâminde beyân olundu cümle müfsidât
Nev' i beş oldı velâkin bî- ' adeddür müfsidât
- 154- Söylemekdür evvelen ' amd-i ḥadeş zihḗ ü ' amel
Terk-i farz beşinci Seyyid bâ' iş-i sũ'-i ' amel
- 155- ' Avn iderse cümle ger Ḥâzret-i Rabb-i Raḥîm
Bileler hem kııllar terk ideler ṭûl-i emel¹²²

¹²⁰ âḗiri SH., AE.: âḗari SHM.

¹²¹ laḗza SH.: laḗzı SHM.: laḗzu AE.

¹²² Bu bölüm AE. adlı nüshada sona ermemiştir. 12 varak daha devam eder.SH. ve SHM. adlı nüshalarda nihayete erer.

Varak 8b

HÂZÂ TERCEME-İ TARÎKAT-İ MUHAMMEDİYE

Bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

- 156- Ḥamd ü lillah şuğl-i nazma râğıb oldum bir zamân
Gün-be-gün itdi teraqqî kalbde anuñ lezzeti
- 157- Her ne deñlü nazm olundıysa anı cem^ç eyleyem
Tâki aña mücrimi nev^ç -i Muḥammed ümmeti
- 158- ^çİlm-i aḥlâk baḥşi gâyet nedret üzre añılur
Vâkı^ç olmaqla hevâ ceng ü cidâlün keşreti¹²³
- 159- Bir heves düşdi ḥaḳîre ḳalmadı hîç tâḳatim
Tâ bilinmedükçe bârî anuñ icmâliyyeti¹²⁴
- 160- Lîk-i taḳvâdan biraz baḥş eylemek oldı ehemm
Ol ecilden diñle taḳvâda ne ḥaḳḳuñ ni^ç meti
- 161- Ḥaḳ te^ç âlâ medḥ ider taḳvânuñ ehlin naşş ile
Fehm iden kâmillere ḥaşretti Mevlâ ^çizzeti¹²⁵
- 162- Ehli üçdür dindi a^ç lâ evsaḫ u ednâ bi-^ç tibâr
Olmaya mekrûh kebâir daḫı ḥaḳḳa şirketi
- 163- Eyleye da^ç vâ-i taḳvâ lîki ola bî- ḥaber
Ol durur da^ç vâda kâzîb câhil hem nekbeti

¹²³ cidâlün SH., AE.: cidâliñ SHM.¹²⁴ bilinmedükçe SH.: bilinmedikçe SHM., AE.¹²⁵ ḥazır itdi AE., SHM.: ḥaşretti SH.

- 164- Pes sekiz a' zâyâ maḥşûş ola yâḥûd cümleye
Münkere çün virdi kudret ḥayra şarf it fırsatı¹²⁶
- 165- albü üzn ü 'ayn ü baṭn u ferc ü ricl ü yed lisân
Cümlesi toḡuzdur amma albe eyle himmeti
- 166- Nâfîzü'l-âl bir melek çün ola a' zâ ḥuddemi¹²⁷
Anı işlâḥ eylemek ġayra yitirür 'işmeti
- 167- Taḥliyyeyle taḥliyedür anı işlâḥ eylemek
Ḥaḡ te'âlâ cümleye âsân ide bu diḡatı¹²⁸
- Varak 9a**
- 168- Eyüler kem kem eyü olmaġa itme hîç gümân
'İllet-i şer' uñ vürüdü 'âilüñ tecrîbeti
- 169- Sû'-i ḥulḡ mebnâsı altı ḥüsn-i ḥulḡuñ oldu üç
Nazmına sa'y eyle Seyyid gel geçürme ruḡşatı
- 170- Ḥikmet ü 'iffet şecâ'at ḥüsn-i ḥulḡuñ menşe'i
Sû'-i mebnâdur bilâdetle tehevür ḥiddeti
- 171- Cer beze dördüncü cübün hem beşincisi ḥumûd¹²⁹
Viren altıncısı insana şerehdür zilleti
- 172- urtulam dirseñ eger mebnâ-yı sûdan ey kişi
'Aḡla ḥizmetkâr ide gör gel ġaḡab ile şühûd¹³⁰

¹²⁶ fırsatı SH.: himmeti SHM.

¹²⁷ melek SH.: melik AE.

¹²⁸ İde SH.: eyleye SHM.

¹²⁹ cübün SH. : cübü AE. : cübni SHM.

¹³⁰ şühûd SH. : şehveti AE., SHM.

173- Cehl-i ğafletle ‘ aqıl mağlûb olursa bunlara
Ġâliben ħavf üzre ol kim bulamazsın cenneti

174- Muṭlağan eṭrâf u evsât ola maḥlûṭ bunlara
Fâsid ü bâṭıl durur gel Ḥaḫḫa dönder vicheti

175- Ger ‘ ilâcî mücmelen âyânedür dirseñ kişi
Ġâyetin teftîş te’emül eyle tizce ric‘ ati¹³¹

176- Cümle aḥlâḫ nazm olunmaḫ üzre tafşîli muḫâl
Şuğl-ı mâlâya‘ nî vardur hem de işyân vefreti

177- Sû’-i ḥulḫuñ ümmehâtı dindi çünkim eyle terk
Küfr ü buḫl isrâf riyâ kibr u ḫasedle bid‘ ati

178- Ḳaçsa küfr ü bid‘ at kibr ü riyâdan bir kişi
Ḳurtula cümle ḫabâisden bula hem devleti

179- Diyü taḫḫîḫ eyledi şâhib-ṭarîḫat Birgivî
Raḫmetü’l-lâhi ‘ aleyh bildirdi bize raḫmeti

180- Pes bu dörtten lâzım oldı cümleye itmek firâr
Seyyidî nefsüñ ehemdür añla eyle nefreti

FÎ-BEYÂNÎ’L -KÜFR

181- Mü’min olmaḫ şân iken anda olmaya îmân
Küfi maḫz oldur denildi şaḫla Rabbim her zaman

¹³¹ te’emül SH. : te’emmül AE., SHM.

- 182- Küfrüñ envâ'ını üçdür didiler hep fi'l-mişâl
Cehl ü hükmi hem 'inâdı didi cümle ehl-i hâl
- 183- Küfr-i cehlîye sebep olmaya 'âlim meclisi
Hâcet itmeye te'emmül itmegi her meclisi
- 184- Üç dürür küfr-i 'inâdîyye sebep n'itmek gerek
Havf-i zem hubb-i riyâset kibri terk itmek gerek
- 185- Küfr-i hükmiye sebep on üç didiler sermedâ
Kaşd-ı izhâr u zarâfetle belâgat fi'l-edâ

Varak 9b

- 186- Hâzırını güldürüp tatyîb-i meclis eylemek
Hezl-i hüz' ile müzâh ile garâib söylemek
- 187- Hem tezacürle gâzab hıffet şerehdür fi'l-kelâm
Emr-i dîn kayrılmayub itmek hikâyâtı merâm
- 188- On iki on üçü hıfz itmeye a'zâ vü lisân
Söyler ancak bu cihanda olur anda bî-lisân
- 189- Dirse bir ehl-i başîret diyü vir dermânını
Diyelim cân ile diñle Rabbiñüñ fermânını¹³²
- 190- Kaç küfürden girme dâma havf it âfâtın işit
Gelmeden gâfil ecel hem ölmeden gel bir iş işit

¹³² Rabbiñüñ SH.: Rabbüñüñ AE. : Rabbüñ SHM.

- 191- Kaçmasa bu küfrüñ envâ'ından ol fâsık kişi
Cümle şâ'âtı nikâhı gide pek aña kişi
- 192- Her ne boğazlarsa yenmez hem olur cennet harâm
Olması lâzım namâz kılinmaz ana ve's-selâm
- 193- Şağlaya bu mühlikâtdan Rabbimiz bu ümmeti
Şağlamaz mâ-dâma herkes itmedükçe himmeti

FÎ BEYÂNÎ'L- BİD' AT

- 194- Ba' dehü bid' at nedür luţfiyle bildir bizlere
Hağ te'âlâ cümleye rahmet ide hem sizlere
- 195- Bid' at oldur virmeye izn aña fahr-i kâinât
Hem şağâbe tâbi'în ü kâmilîn ü kâmilât
- 196- Kalb 'âdetle 'ibâdetdür mağalli aña pek
Gam degil 'âdetde bid' at mâ'adâ olmaya tek
- 197- Kalbde olan bid' at iki küfr olur anuñ biri
Biri ekberdür 'afv olmazsa nâr olur yeri
- 198- Bid' at-i şânî 'ibâdetde bulına fi'l-beden
Seyyi'edür hüsnü yoğdur var diyen yıkar beden
- 199- Dirseñ bu bid' atüñ kaçdur medârı üç durur
İttibâ'-ı 'ucb u taqlîd lîki kaçmağ güç durur
- 200- Lîk-i tevfiğ itse Mevlâ bir kulına her zamân
Kendi kaçar ğayrı dağı kaçırur virmez emân

FÎ BEYÂNÎ'R-RİYÂ

201- Ba' dehü bildür riyâyı idelüm andan hazer
Ġâfil olma bilmeyen hem kaçmayan yoldan azar

202- Âhiret kârıyla dünyâ cem' in iderseñ murâd
Tevbe it olduñ mürâ'î hâşıl olur mâ-yürâd

Varak 10a

203- Şavtın alçaq eyleye hem deprede tuğasını
Şavme dâl ola çoğalda hem pilavuñ yağını

204- Kerh ü ilcâ yogıken hem nâse i' lâm eylemek
İktidâ gayra niyyet yogıken söz söylemek

205- Kısmı beş oldı riyânuñ zabtını iden merâm
Ġâlib u mağlûb müsâvî mağz-ı gayra i' lâm

206- Nef' -i dünyâ halkdan ola ol durur aña riyâ
İstene Hâlık'dan ol olmaz riyâ itme riyâ

207- Vârid oldı istihâre dağı istikâ işit
Bağla arpa falına gel tevbe it sünnet işit

208- Beş mağalli var riyânuñ diyü ta' dâd itdiler
Birce birce vechi tafşîl üzre i' dâd itdiler

209- Lîki her birini tafşîl eylemek oldı muhâl
Zabta mâni' görünür andan denilmişdür muhâl

- 210- Birisi ziyy-i beden aşhâb u aqvâl u ‘amel
Ecri gel qorqarım Hudâ’dan nice bir tûl-emel¹³³
- 211- Gâlib u maḥz u müsâvî ider ibtâl-i ‘amel
Çünkü niyyetdür esâsı olmadı olmaz ‘amel
- 212- Lîki maḡlûb ola ol naḡş ider ancaḡ ecrini
Nâḡışan kıldı ‘amel çün bula noḡşân ecrini
- 213- Ḥubb-ı dünyâdur medârı Seyyidî it ihtirâz
Lezzetinden laḡd-i fikr it şiddetin ḡalbiñde yaz
- FÎ- BEYÂNÎ’L- KİBR
- 214- Kibre âyet gönderüb zemm itdi Ḥallâḡ-ı cinân
Zerresi mâni‘ cinâna didi ol Faḡr-i cihân
- 215- Çünkü Ḳur’ân ile mezmûm oldu lâzım Seyyidî
İdesin esbâbını andan ‘alâmâtın beyân
- 216- Ḳaç durur dirse eger esbâb-ı kibri bir kişi
‘İlm ile ṡâ‘ at cemâl ü kuvvet ü mâl u zamân
- 217- Oldı altıncı yedinci daḡı itbâ‘ u neseb
Bî-neseb kimdür bulardan ḡâfil ola bî-gümân
- 218- Ḥamdüli’l-lâh añladuḡ esbâbını oldu yedi
On iki daḡı ‘alâmet dindi Rabbim el-amân

¹³³ ecri SH. : ecrâ SHM.

- 219- Evvelen sevmek kıyâm-ı nâs ta' zîmen li-nefs
Şâniyen meşy itmek ħalfinde ħayriñ her zaman
- 220- 'Âr ide ħurben cülûsden ħayri zâir olmaya
Daħı ma' lûl ile merzâlarla olmaya mekân

Varak10b

- 221- Evmeta' ın cümle hem lübsü diyenden incine
Ger faqir iderse da' vet zîrâ azdur anda nân
- 222- Toğuzuncı ol levâzımdur ki ol ola ħasîs¹³⁴
Bey' a ħamle 'âr iderse ol ider kibrin ' ayân
- 223- Ger teğaddüm itse aqrân incinürse on biri
On ikinci 'âr ide ħağğî ħabulde her zaman
- 224- Yâ İlâhî Seyyid'üñ bu nazmın iderseñ ħabul
Şihhatinde vir emân ħatm-i ħâlinde emân¹³⁵
- EFÎ BEYÂNİ AHLÂKI'Z-ZEMİMETİ
- 225- Ĥudâ ħıfz ide luğfindan 'umûmen cümle ihvânı
Daħı taħliş ide âfâtı ħalbden cins-i insânı
- 226- Bu 'abd-i 'âciz-i şâhib ħuşûr üzre didi Seyyid
İdem bir bir anı izhâr olursa 'avn-ı Rabbânî
- 227- Küfürdür birisi anuñ daħı hem cehl ü ħavf u zem
Riyâ kibri ceza' emn ü tehevür ye's ü raħmânı

¹³⁴ ħasîs SH.: ħasîr AE.

¹³⁵ emân SH.: imân SHM., AE.

Küfr: hüve ‘ademü’l-îmâni ‘ammen men şânehü en yekûne mü’minen

Cehl: hüve ‘ademü’l-‘ilm ‘ammen men şânehü en yekûne ‘âlimen

Ḥavf-i zem: hüve inkıyâzü’l-ķalb kerâhati en yaşîbe’z-zemmi mine’n-nâs

Riyâ: hüve irâdetü nef’i’ d-dünyâ bi-‘amelin âḥırah ev delilehü ev a’lâmehü eḥaden mine’n-nâsi min ğayri ikrâhi melcei’l-bâ‘ iş ‘ale’n-nefsehü

Kibr: hüve’l-istirvâḥ verrukûn ilâ ru’yeti’n-nefs fevķa’l mütekebbirun ‘aleyh

Ceze‘: ve hüve ‘adem teḥammül almaḥın ve’müzâyib ve izḥâr hümâ ķavlen ev fi‘len teḫciren

Emin: hüve’l-ḥallâş min ‘azâbehü ve seḫtahü

Tehevür: huve meleketühâ yaḫdemu ‘alâ umûru lâyenbegî en yaḫdim aleyhâ

Yeis: hüve tezekkür fevân raḫmetehü ve fazlehü ve ķaṭ‘u’l-ķulûb ‘an zâlik

228- Ḥased buḫl ile ‘uçup isrâf ķazâ üzre saḫt itmek

Birisi daḫı cübün oldı şemâtet ğadir cânânı¹³⁶

Ḥased: hüve irâde zevâl ni‘mene te‘âlî ‘an eḫad ķemâle fi şalâḫ dünyî ôd dünyevî taĝbîr zarar fi’l âḫıra o ‘adem veşavlihâ ileyhi ve cenneh min ‘ız inkârla

Buḫl: hüve mülke imsâk le’l mâl ḫayşü yecib bizle buḫkem e’şşer‘ olmaza

‘Ucb: ve hû isti‘zâm a‘mel e’şşâlih zıkr-i ḫuşûl şerife bişey’i dîn allâh mine’nefs vennâs

İsrâf: hüve mülke bezelmâl ḫayşü yecib imsâka buḫkem eşşer‘î ve’l-merve

Seḫad: ve hüve zıkr ğayr mâķazâh allâh bâbâ ulî ye vâ şaliḫle fimâ yetiķan şalâḫa ve fesâd ve tezâḫḫür mâķazâh

Cübün: hüve hey’et-i dâsiḫat bihâ ‘acem ğar mübâşere mâ-yenbegî

Şemâtet: hüve e’lferḫ ve’ssürür vezzâḫık bimâye min elbilâ’i fi’lḫaşm

Ġadir: ve hüve’l ‘ahd ve’lmişyâķ bilâ izân

Varak 11a

¹³⁶ ğadir SH.: ğadru AE.

- 229- Hıyânet hulf-ı va' d ü hırş u sefehle sû'-i zann itmek
Fezâzat gıll u gış fitneyle teksîr itme tuğyânı

Hıyânet: ve hüve en yekûne ' alî'l hayle fi kûla ve fa' le

Halfü va' dü: ve hüve ezihâlif va' de ve ' adem e'l fâ-i be'kûle

Hırş: ve hüve taleb tahşil ni' me min ni' me' ddünyâ bâ cihhâd ve se' î keşîr

Sefeh: ve hüve za' fel ' aql u hıffeti ve sihâfete verikâñete

Sû-i zan: hüve ezî zann ehaden ' alî'l hoş ve ma' şıye ba' len kalîl

Fezâzat: ve hüve kevn'e'l kaleb gılza ve şediden

Gılgış: ve hüve ' ademe-mmehîş enneşşahî bân lâ-yectenib men eşbâba eşşer min nefse ve gayra

Fitne: ve hüve îkâ' î e' nnefsi fi' l ezân ve' l ihtilâl ve' l mehyıye ve' l belâ' i belâ fâ' ide dînide

- 230- Ba'âletle va'kâhatle tezellül hıkd ü hub-ı mâl¹³⁷
Tama' -ı ta' lîk-i kalb itme sürûra koma şeytânı

Ba'âlet: ve hüve en yettekâsil fi tahşilşey-i men ilâ yeşâ' i vahfeza

Ve'kâhât: ve hüve enlâ yesehhañî minallahi ve resûlüh

Tezell: ve hüve izhâr eşşıfat ekşer mir tesse şer' an ve ' arfan

Hıkl: ve hüve en yeltezem nefse iştiğâl ehad ve' n nefâr' ina ve' l bağz verâdete' şşer

Hubb-ı mâl: ve hüve ezî hube' l mâl leğaraza' d dünyâ

Ta' am: ve hüve erdete' l harâme' l lemellezü' ş şerr ve' l hâzır

Ta' lîk kaleb: ve hüve zıkr-i bedeniñ gar şey' i dûna' llâh-i te' âlî

- 231- Hevâya üns ü mañlûka eger olur iseñ tâbi'
Şalef hıffet nifâk üzre olanlar bula nîrânı

Hevâ: ve hüve ' adem fañme' n nefse ' ani' l mâ' i levfât ve hamlıhâ ' alâ hâvâhâ fi ' umûme' l evkât

¹³⁷ hub SH.: hubbü SHM., AE.

Üns maḥlûḳ: ve hüve istînâs bimetâ'ı'd dünyâ

Şalef: ve hüve tezkiyete'n nefse izhâr el'ḳuvvete ve'l ḳudrete 'alî umûr'ıṣ-şâḳiyye ve'l ihbâr 'aze'l umûr e'l 'arrasîyet me'a 'ademe'l mübâlâti 'an e'l kedbü ḡadime'l teşadduḳ

Ḥıffet: ve hüve en yeltefît ve yentezır kul câ'i ve zâhib ve maḥrik verîr istimâ'ı kul fevvel vân yekşir aglâm ve'l istifsâr 'ammâ lâ yehhimü e'l isti'câle fih

Nifâḳ: ve hüve 'adem mü efḳate e't ṭâhir li'l bâtın ve'l ḳavl lil'aḳl

232- 'Inâd cerbeze küfrân-ı ni' metde müdâhinler

Temerrud bid'at-i taḳlîd şerahde olalar cânı

'Inâd: ve hüve en ya'lem ḥaḳîḳat eşşey'i velem yaḳbele mükâberat

Cerbeze: ve hüve mülkim idrâk ted'û ilâ itlâ'î mâlâ yekün ma'rifet kâ'l meşâhâd ve ḥıḃsü'l ḳadre ve yaşdir bihâ eftân yetezarra ra'l ḡazbihâ

Küfrân ni' met: ve hüve 'adem ta'zîme'l mün'im 'alî muḳâbele ni' met 'it

Müdâhene: ve hüve e'l fetûr ve'z za'af fi'l 'ariddîn kâ's sekût 'inde meşâhid lel 'âşî ve'l münâhî me'a'l ḳadîre 'alî e's sene bilâ zarri'at

Varak 11b

Temerrud: ve hüve 'adem ḳabul effeza ve'l itâ'at limen hüve fevḳade

Bid'at: ve hüve'l muḥdeş ba'de resûlullâh şallallâhi te'âlâ 'aleyhi vesellem ve şahâbe muḥâlifen limâ hû 'aleyhi ve aşḥâba

Taḳlîd: ve hüve'l iḳtidâ'i yâ ligayri'l mücred ḥusnü'zzanni min ḡayri ḥacce ve taḥḳîḳ

Şerah: ve hüve mülke bihâ yetenâvül ol müştehiyyâş muṭlaḳan sevâ'igân 'alî vefiḳ eşşer'î evvelen

233- Ḥumûden buḡz-ı şâliḥ ḥubb ü câh ḥubb ü mediḥ işrâr¹³⁸

'Adâvet ḥüzn fi'd-dünyâ belâdet ide nehrânî¹³⁹

Ḥumûd: ve hüve mülke bihâ yaḳşur 'an istifâ'i mâ yenbegî mine'l meşiyât

¹³⁸ ḥubb SHM. adlı nüshada eksik.

¹³⁹ nehrânî SH.: nihrânî SHM.

Boğaz-ı şâlih: ve hüve ‘adem şöhbete’l ‘ılmâ’i veşallehâ’i
 Hubb-ı câh: ve hüve en yehıbbe raf‘ ate fi kulûbe’n-nâs
 Hubb-ı mediğ: ve hüve ez yehıbbü medhi’l gayri fi fi‘le ve kavle
 İsrâr: ve hüve devâm kaşde’l me‘âşî velev şaderat ihyânen ev messerat
 ‘Adâvet: ve hüve en yetteğız ehaden haşmen ekşer selsetr-i eyyâme’l garza’d-dünyâ
 Huzn fi’ d-dünyâ: ve hüve’t-tercî‘ ve’t-tâ’isf ‘alî mâfâte mine’n- ne‘am e’ d-dînüyette
 Belâdet: ve hüve ‘adem temize’l hayr ve’ş-şerru ve’l bedî‘ mine’s-senin

234- Teşşe’üm hubb-ı dünyâ hubb-ı zâlim havf-i fi’ d-dünyâ
 ‘Amel tesvîf emelde ‘âcilen gel eyle îmânı

Teşşâ’üm: ve hüve ce‘alesşey’i ‘alâmet lil-şerr
 Hubb-i dünyâ: ve hüve ez yehıbbü zevk ed-dünyâ ve in yekşere’sse‘î ve taşşilehâ
 Hubb-i zaleme: ve hüve hubbü’l fessâk ve ‘adem izhâr el-bağzı lehm
 Havf fi’ d-dünyâ: ve hüve inkıbâz elkulubü girahet en yeşîb mekrûh dînüyyet
 Tesvîf ‘amel: ve hüve te’ğîr et-tevbet ve sâir ‘amel el-âğırâh
 Emel: irâddeh el-hîvet lil-vağte’l metrâhî bi’l hukmi a‘nî bilâ istişnâ velâ şarz –ı
 şalâh
 ‘Acele: ve hüve’l ma‘nî er-râtib elkulub elbâ‘ iş ‘alî haşûl elmerâm seberğa u ‘alî el-
 ağıdâm ‘alî şey-i bi-evvel hâtırdûn te’mil

FÎ BEYÂNİ AHLÂKİ’L- HAMİDETI

235- Siniyle oldı tamâm ahlâk-ı mezmûm-ı ‘umûm
 Kalb ile zabt olsa ol tebdîl ider çok şûreti

236- Şevb -i gâflet bunları setr eyledi taldı gumûm
 Raf‘ a sa‘y ider o kes kim anda var dîn gayreti

237- Zıddıdur anuñ biri îmân-ı hüsn-i i‘tikâd
 Hem dağı ihlâş u ihsân u tevâzu‘ bî- i‘nâd

Îmân: hüve el-teşaddîk bi'lkalbi cem'ı mâcâ'e be muhammed 'aleyhi's-şalavat ve'sselâmü ve'l ikrâr be 'inde 'adem elmâni' haqîqate o hükme faqat

İ' tikâd: etmesseñ ü sebep bi'ssenet ve icmâ' elemmet ve terk elhevî ve'l 'icâb me'annezarû ve'l istidlâl

İhlâş: ve hüve tecrîd qaşîd et-tekrîb Alî Allâh te'âlâ bâliṭṭâ'at 'an nef'a e'ddünyâ ve'l 'alâm essâbitû

İhşân: ve hüve enta' bid allâh keenneke terâh

Tevâzu': eşşan'ate ve hiy errakûn alî ru'yete e'nnefse dîn gayra

Varak 12a

238- Hem seḥâ îşâr u hikmet şükr ü şabr it i' tikâd

Zîkr-i minnetle naşîhatdür daḥı dîn gayreti

Seḥâ: a'ṭâe mâ yenbeḡî limen yenbeḡî

İşâr: en yekûn me'al kef'an ḥâcete

Hikmet: ve hüve mülke lilnefse terk bihâ e'sşâvâb'an ihtâi

Şükür: ve hüve ta'zîm elmun'im'alî mükâbele ni'met'al ḥadde yemin'a'an cifâi'l mün'im

Şabır: ve hüve cüsse'nnefse'ani'l cez'ı

Zîkr-i minnet: ve hüve en tezkirâne teb tevfiḡ Allâh-i te'âlâ ve ene ellezî yeşrife ve 'azîm şevâbe ve ḡadere

Yîzaḡat: ve hüve irâdet biḡâi ni'mete'llâhi te'âlâ'an eḡad mâle fihâ şalâḡ eḡadû teşâhâ

ḡayret: girâhe'l ma'sıye ve mâ lâ yeḡubbeh Allâh-i te'âlâ

239- Bir daḡı ḡıbṭa taşavvufla mürüvvetle rızâ

Ḥavf-i ḡüzn ile fütüvvet buḡz u fi'l-lâhi recâ ¹⁴⁰

ḡıbṭa: ve hî fi el aḡara en-lâ yerted zevâle'nni'met ve eraddet linefsiñ mişliḡâ

¹⁴⁰ recâ SH. : ricâ SHM.

Tuşûf: hü'l hurûc min külli halk dinnî ve'ddehûl fî külli halkı seniyyi
 Mürüvvet: ve hî rağbet lilnefs şadahte fî'l âfâdet bağdûr mâ yekün
 Rızâ: ve hüve ta'yîb e'nnefs fimâ yeşibe ve yefûte me'a 'adem e'ttegyîr
 Havf: ve hüve ra' de tağdiş fî elqaleb 'an zann mekrûh yenâle
 Hüzn: ve hüve huşra'nnefs 'an e'nnehûz fî e'ttarif ve'ttevvicî' 'alezzünûbe'l mâzî
 Fütüvvet: ve hî kef elezî ve büzülelezi ve'sşafih 'an el' işârat ve serra'l 'avrât
 Buğz u fî lillâh: li külli 'aşın le' ısyâne
 Recâ: hüve ibtihâc elkulbi bi ma' rife fezlu'llâh te'âlâ vester veleha fî se' at raḥmet

240- Ḥubb-ı fî li'l-lâhi tevekkülle ḥumûl istivâ
 Ya' nî medḥ u zemdûr amma iş budur hedm âleti

Ḥubb-ı fî lillâh: ḥubbe'l 'ilmâi ve'sşâlihîn fî lillâhi te'âlâ
 Tevekkelü: ve hû zikrû kavâm bedeniñ mine'llâhi te'âlâ
 Ḥumûl: hüve'sseḫûtallezi lâ şerif ve lâ şebihet
 İsyütevâ: 'ademe'ttellezi bita' rife'l mâdiḥ ve 'ademe'ssâilim bi'tteğîr

241- Ol mücâhid biridür taḥkîk-i ḥilm ü ḥüsn-i zann
 Zühd ü rüşd ile şecâ' at rifka dâ'im eyleseñ

Mücâhede: ve hî feṭame'nnefs 'ani'lmâi levfât ve ḥumlihâ 'alî ḥılâf hû yihâ fî 'umü'l
 evkât
 Taḥkîk: ve hüve e'nnazar bâl istidlâl
 Ḥilm: mülkle e'sşamâniyyet 'inde muḥrikât e'lğazḥab
 Ḥüsn-i zann: lillâhi te'âlâ ve lil mü'minîn

Varak12b

Zühd: ve hüve girâhete'ddünyâ ve bürûdtehâ 'alelkulub
 Rüşd: ve hüve kuvvete'l 'aqli ve bilûga îli kemâle
 Şecâ' at: ve hüve mülket biha yaḥdim 'alî ömür yenbeğî en yaḥdim 'aleyhâ
 Rifk: ḥüsn el-enḫiyâd ilî mâ yeveddî ilî ilcemil

- 242- Eyle hem encâz u va' dîyle vefâ-i 'ahde sen
Biri dağı fikr idüb zıkr eylemekdür meyyitî

Encâz va' d

Vefâ'i 'ahd: olû fâi melâzet tarîk olmâ esât ve muhâfaza 'ahûd ihlifâi

Zıkr-i minnet

- 243- Hem dağı kaçır-ı emel tefvîz u teslîm-i hayâ
Kezm ü gayz ile emânet 'iffet u şıdk u zekâ

Kaçır-ı emel: 'adem irâdet e'lcevât lilvahte elmetrâhî bi'lhüküm

Tefvîz: ve hüve irâdet en yahfeza Allâhü te'âlâ 'aleyk meşâlihîñ fîmâ lâta min fihe
men hazar

Teslîm : hüve el-enkıyâd lâ mine'llâhi te'â ve terk el-agrâz fîmâ lâ yelâhim tab' a

Hayâ: ve hüve el-işâr e'nnefs havf irtikâb elkabâyih

Kezm-ı gayz

Emânet

'İffet: ve hüve mülket bihâ yübâşir elmüştehiyyât

Şıdk: ve hüve fî seb'

Zekâ: ser'at iktidâ' e'sşâyih

- 244- Havf ü zerrek var ise gel âşinâ eyle saña
İstikâmetle tefekkürle huşû' -i tevbeti

İstikâmet: ve hüve ulû fâi bi'l 'uhûd küllihâ ve mülâzim el'adl ve'ttevset fî gulil-
umûr

Tefekkür: hî müteşaffe bima'siyet feyetûb u ma'rîzza lehâ feteharraz evvelen fî
şükrullâh 'aleyennûfuv

Huşû': ve hüve kıyâm elkalbi bin yedi elhağ him maħmû'

Tevbe: ve hiye e'rracû' 'an kaçde'l ma'siyet ve'l 'azim 'alî en lâ ye'ûd ileyhâ
ta'zımen lillâhi te'âlâ havfen mez'aqâbe

245- Biri dağı nefsi rabt idüb ve dağı şart eylemek
Hem hısâbîyle ‘ıtâbîyle ‘uķûbet eylemek

Rabt-ı nefis: ve hî rabt e’nefs fî tâ‘ atellâhi te‘ âlî
Şart: elmüşâraṭa ‘ale’nefsi terk almi‘ âşî ve tertîb olû zâyıf ve’l evrâd fî külli yevmin
ve leylet
Hesâb: el-muḥâsebe ba‘ de’l ‘amel hel işme’l meşrûṭ em naķış
‘Itâb : in yenķış neḥû el-cev-‘ı ve’l ğaṭş ve’nezer bi’t-teşadduķ
U‘ķûbet

Varak 13a

246- Nefsi bunlardan tettebbu‘ la reķâbet eylemek
Kıl edeb ile inâbet ile ‘afv ü niyyeti¹⁴¹

Riķâbet: El merâķabe bimerâ‘ âṭ el ķulb lil-raķîb bâ sitzâmite’l ‘ilm
Edeb: ve hüve ḥıfzallahdîne’l ğulû ve’l cifâi bima‘ rifet żarare’taķdîr
Inâbet: mübâderet fî ‘amele’l âḥirah
‘Afv: terk el-mücâzât bishûlet mine’nefs me‘ a’l ķudret
Niyyet: irâdet ṭol ḥayât lil-‘ibâdât

247- Emr-i dînde hem şalâbet ünsü bi’llâh vaķâr
Şevķ ileyhi ile muḥabbetle yaķîn bî-şümâr

Şalâbet: fî emru’ddîn
Üns ü bi’llâh: bizikru’llâhe ve ṭâ‘ at
Veķâr : ve hüve el-iḥtirâz ‘an füzûl e’nnażarû e’l kelâm ve’l ḥarise
Şevķ-i ileyh
Muḥabbet

¹⁴¹ inâbet ile ‘afvüSH. : inâbet ile ‘afvü SHM. : inâ’et ile ‘afv AE.

Yağîn: ve hüve ‘inde’l şavfiyet ‘alî istilâi e’l‘alim ‘alî’l kulb ü istiğrâvet

Temelluk: fi talebe’l ‘ilm

248- Râhi taşşile temellük hem kanâ‘at bi-ihtiyâr

Ahîret çün de ivişmek sa‘yî şefkat rikkatî

Rikkat: ve hî e’ttâzî ‘an ezîyelhaq el-ğayr

Kanâ‘at: ve hüve’l iktifâi bi’lyesîr min e’ddünyâ belâ talebe’zziyâdet

Ahret çün ivişmek: mübâderet fi ‘amel el-âhırah

Sa‘yî

Şefkat: ve hî şarfe’l himmet ilî azâlet el-mekrûh ‘ani’nnâs

249- Bil dağı şadr u selâmetle firâsetdür biri

Kesb için tûl-i hayât Rab’dan irâdetdür biri

Selâmet şadr: ‘an hıkd

Firâset: ve hî hâtır nişâi ‘an kuvvet el-îmân bohçam ‘ale’l kalb fenyebgî’l mâyizâd

Tolı hayât lil‘ibâdât

250- Dağı ‘abdiyetle hürriyet irâdet âhîrî¹⁴²

Bunları hıfz eyle gel varise haqqıñ haşyeti

‘Abdiyet: ve hî en tekûn ‘abdu’llâh fi küllihâl kemâ enne rabbeke fi külli hâl

Hürriyet: ve hî en lâ tekûn tahte rikka’l mağlûkât ve lâ yecrî ‘aleyh-i sulţân el-mekkûnât

İrâdet: ve hî nehvize’l kalb fi talebe’l haqq bi’l hurûc ‘ani’l ‘âdet

Varak 13b

¹⁴² âhîrî SH.: âhîret AE.

251- Hâk te‘âlâ haşyetin nâ-puhte-dil fikr eyleye¹⁴³
Baħr-i ğafletde helâk olan vücûdı söyleye

252- Ba‘ dehü naşrî Hudâ’dur diyü şad şükr eyleye
Olur idi lîki mâni‘dür şeķâvet keşreti

253- Seyyidî gel it ğızâ hıfza taħammül ħamlini
Bunlar ile bulasın şâlihlerüñ pâk ħilmını

254- Ger tefekkür eyleseñ ħalbden kıyâmet ħalını
İtdürürdi şübhesiz dâr-ı cezanuñ ‘usreti

FÎ BEYÂNİ AHLÂKU’S-ELESE ‘ALE’L-CUMHÛR

255- Ümmehâtı sû’-i ħulķuñ yedi cumhûrda ‘aded
Dördi nazm olmışdı bâķî buħl u isrâf u ħased

256- Bu üçüñde nazmını çok kimse itmişdi recâ¹⁴⁴
Şimdi tevfiķ olmaĝa Seyyid du‘â ider recâ

257- Bezl vâcibken mürüvvet eyle ħükm-i şer‘ ile
Buħl odur imsâk ola di tevbe izn-i şer‘ ile

ĶÂLE’LLÂHÛ TEBÂREKE VETE‘ÂLA VE LÂ TAĶSEBENNE’LLEZÎNE YEBĶALÛNE BİMÂ ÂTÂĶÛMÛ’LLÂHÛ EL-ÂYÂT

258- İtmesün zann buħl idenler didi Allâhu te‘âl
Verilen ħayr ola ni‘met bel hüve şerr ü vebâl

¹⁴³ 251-252-253-254.beyitler AE.’de mevcut deĝil.

¹⁴⁴ üçüñde SH.: üçüñ AE.

259- Buğl ile cem' olunan mâl toğ ola a' nâkına
Şöyle feryâd ola ol gün âh ire ağmâkına

ĶÂLE 'ALEYHÎ'S-SELÂM ĤAŞLETÂNÎ LÂ TECTEMÎ'ÂNÎ FÎ MÜ'MİNÎ'L-
BUĞL VE SÛ'-İ'L-ĤULĶ

260- Bir ĥadîşinde didi cem' olamaz Fağr-i cihân
Mü'min-i kâmilde buğli sÛ'-i ĥulķı ĥaşletân

VE ĶÂLE 'ALEYHÎ'S-SELÂM LÂ-YEDĤULÛ'L CENNETE ĤUBBÛN VELÂ
BEĤÎLÛN VELÂ MENNÂNÛN ŞADAĶA RESÛLÛLLÂĤ

261- Râvî şiddîğdan rivâyet itdi dir nÛr-i ĥalîl
Giremez ĥıbbÛn cinâna daği mennân ü bağîl¹⁴⁵

262- Ĥıbb-ı mâl oldı sebeb buğle vÛ mâl üç kişi
Ĥıbb-ı evlâd ağârîb ikisinde bil kişi

263- Şâniyen itmek telezzÛz bâ-vücûdı mâl ile
Ĥıbb-ı câh u ĥıbb-ı şehvetdür üçünci mâl ile

264- Ķünkü bunlardur sebeb buğle diler iseñ ' ilâc
Ĥağğâ ışmarla ve hem di ol Ķomaz bir Ķulın aç

265- Ķalmadı Nemrûd'a buğtÛ'n-naşra dünyâ-yı denî
Ķalacak mı yâ Ķalur mı saña dünyâ-yı denî

Varak 14a

¹⁴⁵ ĥıbbÛn SH.: ĥıb SHM.

- 266- Evveli anuñ buka evsaṭ ‘ana âḥir fenâ¹⁴⁶
Her ne olursañ ol bu gün âḥirde dirseñ vâ y ana
- 267- Egri baḡan ehl-i ‘ilme ehl-i dîne câh ile¹⁴⁷
‘Âcilen gelse ecel Yâ Rab bu mişli câhile
- 268- Seyyidî ġam çekme aşıl baḡse döndür sözüñi
Ehl-i fişka egri baḡ meyl itme döndür yüzüñi
- 269- Kırk beşe yaklaşdı sinnüñ n’olacaksın ‘âḡıbet
Haḡḡ rızâsın ḡoma elden öleceksin ‘âḡıbet
- 270- Toġrı sözden ġam çekenler muḡtedâsı enbiyâ
Egri sözle zevḡ idenler ‘aşrumızda evliyâ
- 271- Evliyanuñ şartı şimdi deff ü neylerle şadâ
Tâzeden inşâd-ı şî‘ rile ġinâ ile edâ
- 272- Nice işler nice diñler bunı ‘âlim Seyyidî
Eyledi nehy-i ġinâ on beş mevâzıġde Ĥudâ¹⁴⁸
- 273- Baḡs-i buḡl oldı tamâm gel eyle terġîb-i‘ ibâd
Tevbeye Seyyid seḡâ it gülesin yevme’t-tenâd

FÎ BEYÂNİ’L -İSRÂF

- 274- Geldi baḡs isrâfa Seyyid ḡubḡ u cürmin ḡıl beyân
İḡtişârî nazma el ihvâna ḡoş olsun ‘ayân¹⁴⁹

¹⁴⁶ evsaṭı SH.: evsaṭ AE.

¹⁴⁷ câhile SH.: câh ile AE.

¹⁴⁸ mevâzıġde SH.: mevâzıġden AE.

¹⁴⁹ el SH.: al SHM.

- 275- Bî-nef^c -i infâk u ihlâk u izâ^c atdür serel¹⁵⁰
Dîn ü dünyâ-yı mübâha nef^c i yok oldur serel
- 276- Bahr u birre nâra ilkâ itmez erbâb-ı hıref
Şarf u ilkâ eyleyendür gâliben halkı soyan
- 277- Her ne var ise ne^c am me'kûl ü melbus ile dâr
Dağı hıfz itmez fesâda yaklaşur zer^c u şimâr
- 278- Hark u kesr u kaç^c ider izhâr ider gayzın humâr¹⁵¹
Tevbe ider cân u gönülden itmez anı bir tuyan
- 279- Lahm ile hubz ü mirak cübn ü ^c adesden mâ-şaşal
Mişmiş tîn ü zibîb hınça şa^c ir batîh başal¹⁵²
- 280- Hıfzına itmez teqayyüd yaş irer ekşir ^c asel
Bindügi hayvâna bakmaz almaz ağzından uyan
- 281- Le^c aqden evvel gâsl-i kaç^c a mil^c aqa vü dağı yed¹⁵³
Yimek içün hubz ile mesh eylemezden dağı yed
- 282- Düşını arz üzre sofrâ üzre min indi'ş-şıyâ¹⁵⁴
^c Âr ider devşürmeden isrâf ider olur gâbî
- 283- Parmağını yalayub döküleni devşürmede
İhtirâz olur serelden hayra vâşıl mâide

Varak 14b

¹⁵⁰ infâkın SH.: infâk SHM.: infâkî AE.

¹⁵¹ harku SH.: cerku AE.

¹⁵² zibîb SH. : zebîb SHM. : ziyîb AE.

¹⁵³ mi^c leqa SH. : mül' iqa SHM.: mil^c aqa AE.

¹⁵⁴ indi'ş-şay SH.: eydi'ş-şay SHM., AE.

- 284- Rabṭ-ı celb ider beşincisi resûle iktidâ
Ref^c olur kibr ü riyâ uymağda emre iktidâ¹⁵⁵
- 285- Düşse nohûdla pirinç lâsi'y-yemâ^c inde'l- ğasil
Ramyü kensü ola olur isrâf itmez aşıl¹⁵⁶
- 286- Şoñradan gören sefih yâ zulm ile cem^c eyleyen
İder isrâf hiç dimez kimdür bu hükmi söyleyen¹⁵⁷
- 287- İtmemek hıfz-ı^c amâme dağı hem na^c l ü libâs
Çürüdüp iḥrâk idende gerçi olursa palâs¹⁵⁸
- 288- Çoğça isti^c mâl-i şâbun dühn ü şem^c u fi's-sirâc
Bey^c -i bi'n-noğşân icâre ölmeden tevbe eyle kaç
- 289- Kıymet üzre fazla isticâr ide bî-iztırâr
Yoğiken iḥsâna ğayra niyyet yok iktidâ¹⁵⁹
- 290- Fî'l- vüzû' kemmen dağı keyfen ziyâde fî'l- kefen
Yimedür fevka'ş-şeba^c hem külle yevmin me'r-rateyn
- 291- Dağı yemek dindi diñle ekl-i külle me'stehâ
Bu iki te'vîl olundu Ḥağğa ḥamd eyle şehâ
- 292- Yoğsa ḥâl müşkil olurdu ḳalsa bu hükmi-i ḥiṭâb
İt du^c â şâhib kitâba görmeye aşla i^c tâb

¹⁵⁵ iktidâ SH.: müktedâ AE.

¹⁵⁶ isrâf itmez SH.: isrâf anî itmez SHM., AE.
kensü SH., SHM.: kes AE.

¹⁵⁷ hiç SHM'de eksik.

¹⁵⁸ iḥrâk SH.: isrâf SHM.

¹⁵⁹ iktidâ SHM.,SH.: iktidâr AE.

- 293- Yiye hazm olmazdan evvel si'y-yemâ yevme'l-kışâr
İşlemez a' mâl-i şa' ab fevka'ş-şebe' çûn inhişâr¹⁶⁰
- 294- Yâhûd isrâf menziline aña teşbîhdür murâd
İt du' â Seyyidî tab' încâ hâşıl-ı mâ-yürâd
- 295- Dağı isrâfdandur iksâr ide envâ' ı ta' âm
Tâ meger kaçd ide kavmen ba' de kavmin li't-tâ' âm
- 296- Lübb-i hubzı terk idüp kışrın dağı yemek seref
Lübinni yer bulunırsa olmaz ol aña seref
- 297- Kıadr-i hâcetden ziyâde vaz' ı hubz itmek dağı
Sum' a şöhret zâyî' olmaqla riyâ şartdır ağı¹⁶¹

BAHR-İ AÇAR

- 298- Dağı şarf ola bir ni' met menâhiye me' âşiye
Olur elbette ol isrâf virilse zerre ' âşiye
- 299- Bunı hükm eyleyen şer' î Muhammeddür şalat eyle
Egılme şağa hiç şola var imdi kendüni şöyle
- 300- Hafîdür dem temevvüc itmede Seyyid be-her-sa' â¹⁶²
Gel imdi halkdan ' uzlet it selâmet bula her evkât
- 301- Eger hayr ise yâ Rabbi müyesser eyle tevfiik it
' İbâda nef' ise zıddı umûrım şer' a taᄁbik it

¹⁶⁰ çûn SH., SHM.: çok AE.

¹⁶¹ ağı SH.: dağı SHM.

¹⁶² hafîdür dem SH.: hafî derdim SHM.: hafî derdüm AE.

Varak 15a

- 302- ‘Îlâca geldi isrâfuñ dağı esbâbına bağısi
Beyân it ihtîşâr üzre bırakma nefis ile bağısi
- 303- Sebeb altıdur isrâfa ‘ilâcı üç dürür eyle
Hikâyât bağısini terk it ehem emriñi söyle
- 304- ‘Îlâcuñ biri ‘ilimdür ‘amel üçüncüdür al‘ı
Ehemdür ‘ilm-i hâlimdür diyen şorar ider al‘ı
- 305- Sefeh cehl ü riyâ süm‘a kesel beşinci za‘f-ı nefis
Za‘f-ı fi‘d-dîndür altıncı hevâ şeytân-ı gâlib-nefis

FÎ BEYÂNİ’L- HASED

- 306- Hased itmek irâde zâ’il ola ni‘met-i Raḥmân
Seve hem olmaya vâşıl zararlız aña bir iḥvân
- 307- Düşe albine bir şahsuñ bu bed hûden biri zinhâr
Bulur andan ḥalâşî ol iderse der-‘aab inkâr
- 308- Zuhûr iderse âşârı eger bir ‘uzv-ı zâhirde
Harâm ol vat olur ḥamd it bu meslek fazl-ı bâhire¹⁶³
- 309- İmâm Ğazâlî merḥûmuñ bunuñ ‘aksî durur fehmi
N’olurdı olsa ol hâliñ du‘â itsün olan fehmi
- 310- İkinci bağıs beyân ider sekiz zarrın ‘ayân ider

¹⁶³ bâhire SH.: bâhirde AE.,SHM.

Bilüb kaçmaya Fir^c avnî vücûdına ziyân ider

- 311- Görüşdi mel^c anet kâni ki Fir^c avn ile bir günde
Su'âl itdi eşirrâdan didi senden de benden de
- 312- Eşeddür şol kişi didi hased-bâbın ide izhâr
‘Udûl tevbe itmez mi olam diyen mine’l- ebrâr
- 313- Didi hâin neden bildüñ didi var idi bir dostum
Aña ‘ arz eyledüm hâcât idüb îbâ didi dostum
- 314- Şu koñşum inegin öldürüvir her günde vâfir sût¹⁶⁴
Gerekmez gayri ihsânüñ benim bu nuşımı gel tut
- 315- Didüm haq virmedi baña o kudret kim idem helâk¹⁶⁵
Eger olaydım kâdir kamû halkı ideydim hâk
- 316- Bu sözden añladum bildüm hasedden bed maraz yokdur
Didi mel^c ün ne derseñ sen bunuñ erbâbı pek çokdur¹⁶⁶
- 317- ‘Umûm-ı nâsı hıfz ide Raḥîm Allâh Raûf Allâh
Ecel gelmezden evvel tevbe di yoḥsa tükenmez âh
- 318- Yeter bildür sekiz zarrîn beyânın Seyyidî bize
Ḥudâ tevfiḳ ide bize ve hem ihsân ide size
- 319- Biri müfđî kızb ü gaybet daḡı ifsâd-ı tâ^c atdür¹⁶⁷
Üçüncüsini zabṭ eyle ki hırmân-ı şefâ^c atdür¹⁶⁸

¹⁶⁴ öldürüvir SH.,SHM.: öldürüvirür AE.

SHM. adlı nüshada “de” mevcut deḡil.

¹⁶⁵ helâk SH.,SHM.: ihlâk AE.

¹⁶⁶ ne derseḡ SH. : ne dirseḡ AE.: ne dirsiḡ SHM.

¹⁶⁷ gaybet SH.: ḡırbet AE.

Varak 15b

- 320- Biri dağı duğûl-i nâr beşinci müfđi lü'l-ıẓrâr¹⁶⁹
Te' ab hem oldu altıncı yedinci ' am-yi alb ey yâr

BAĞR-İ AÇAR

- 321- Sekizincisi anuñ Ėırmân-ı Ėızlandıur kenûd
Ol ecilden dindi terk it e'l-Ėasûd u lâ-yesûd
- 322- Ėâside ider zarar mağsûde Ėiç yokdur keder¹⁷⁰
Çünkü Ėükm-i Ėâlîk oldur itme kendiñden gider¹⁷¹
- 323- Ėased esbâbıdur altı beyân olundu fi'r-râbi'
Te' azzüze tekebbür Ėubb-ı mâl sen itme ol âni'
- 324- Dağı Ėubb-ı riyâsetdür beşinci Ėabş ü nefsi-şûm
Öter bir gün başuñ üzre Ėıkdı altıncı terk it bûm

FÎ BEYÂNİ ÂFÂTİ İFRÂDİ A'ZÂ'İ'T-TİS'ATİ

- 325- albede altmış dilde tosan dört on dörd tut ula
Gözde touz yüz yedi âfât-ı bed bir Ėoşa ba
- 326- Banîyle âfât otuz dört fericle otuz iki
Ricl ile elli altı Seyyid cümle tosan başa ba

¹⁶⁸ üçüncüsini SH.,AE.: üçüncisi SHM.

¹⁶⁹ ıẓrâr SH.: ışrâr AE.

¹⁷⁰ ider SH.: irer SHM.

¹⁷¹ gider SH.: keder SHM.

- 327- Cümle dört yüz toksan altı hıfza alsañ dâ'imâ
Her işin âsân olurdu bunda anda yüzüñ aq

FÎ BEYÂNİ ENVÂ' I FÜRÛZİ'L-^ç AYN

- 328- ^çUmûmi nâse farz olan ^çulûm üç didiler aña
Beyân it bize ta^ç dâdın dağı lütf eyle el-nazma
- 329- Hülûş ile beyân idem ki her bir ferdini diñle
Helâk eşcârınuñ Seyyid gögin qazmağa el qazma
- 330- Birisi ^çilm-i tevîd mü'menün bih oldı aña ad
Sekiz a^ç zanuñ ^çilmidür ikinci yola gir azma
- 331- Üçünci ^çilm-i ahlâkdur Hudâ teysîr ide zabtın
Dinür bâtın dağı fehm it helâk şahrâsını gezme
- 332- Eger bir kişi cezm idüb hüdâdan taşradır bâtın
Diye yoq irtidâ dinde anuñ şek şübhe yoq cezme¹⁷²
- 333- Hudâ tevfiq idüb bu mücrime tevîd-i ahlâkıñ
Müyesser eyledi nazmın qalanın dağı el-nazma¹⁷³

FÎ BEYÂNİ ÂFÂTİ'L-A^ç ZÂİ'S-ŞEMÂNİYETİ

- 334- Qalb u dil üzñ ^çayn ile yed batn-ı ferc ile riel
Cümlesinüñ iki hâli ictinâb u imtişâl

Varak 16a

¹⁷² yoq SH.: çoq AE.

¹⁷³ nazmın SH.: nazmî AE.

- 335- İctinâb oldu muḳaddem imtişâle bî-nizâ^ç
 Ḳalbede daḡı taḡliye li't-taḡliye yok ḳîl ü ḳâl
- 336- Cümleden dildür ehem cirm-i şaġîr cürm-i kebîr
 Cürmi altı nazma sa^ç y it yoḡsa ḡâl müşkil faḳîr¹⁷⁴
- 337- Söylemekledür beşinci altıncı cürmi fi's-sükût
 Her biri nazm olacaḡ gel nefse uyma şer^ç i tut
- 338- Söylememek aşl olub söylenmesi ^ç ârîz olan
 Altmışı söylenmek aşlı men^ç -i ^ç ârîzdur ḳalan

FÎ BEYÂNÎ'L- ÂFÂTÎ İLETTÎ'L-İHTİMÂM FÎHÎ'Z-ZEM

Mefâîlün mefâîlün feûlün

- 339- Ḥuşûşâ cürmi dil içinde başı
 Bilüb ḳaçan kişinüñ bite işi
- 340- Diyü şâḡib tarîḳat itdi ta^ç yîn
 Nitekim ḡûyda dörtden itdi ta^ç yîn
- 341- Bu şefḳatle bu diḳḳat şaḡibine
^ç Aceb lâyıḳ mı itmek buġz u kîne
- 342- Aña her kim ki ide ta^ç n u daḡli
 Ki zâhir ola anuñ cehl ü buḡlı
- 343- Meşeldür çabalar yaġriyi olan
 Aña raḡmet okur ḳadrîni bilen

¹⁷⁴ yoḡsa SH.: yoḡsa SHM.

- 344- O bir ‘âlim durur ‘ilmiyle ‘âmil
Anuñ qadrîn bilür her kim ki kâmil
- 345- Aña iden du‘âyı bula hûrî
Murâdın vire hep Hâllâk-ı Bârî
- 346- Vaşyyet nâmesin aldurma zinhâr
Anuñla âmil olan ola dîndâr
- 347- Aña Türkî diyü sen baqma egri
Ne deñlü varise ‘ilmiñde pindâr¹⁷⁵
- 348- Ferîd-i ‘aşr olan minqâr-ı zâde
Hışâl-i hayr ile olmışdı qâde
- 349- Vaşyyet nâmeden yazınca naqli
Aña dahl idenüñ hiç var mı ‘aqlı
- 350- Anuñda Hâk kıla qabrini pür-nûr
Vire cennetde ‘âlî-kûşuñ ile hûr
- 351- Murâda gel murâdımız irâde¹⁷⁶
Beyân it bize ol beşi burada
- 352- Küfr ü havfı küfri gel eyle nefret¹⁷⁷
Haţâ kızb oldı beşincisi gıybet¹⁷⁸

Varak 16b

¹⁷⁵ pindâr SH.: pendâr SHM.

¹⁷⁶ irâde SH.: arâde SHM.

¹⁷⁷ Bu beyitte vezin tutmuyor.

¹⁷⁸ kez b SH.: kız b SHM.

- 353- Selefde ihtimâm fî ekseri'l-hâl
Kızb ile ğıybete tevbe eyle fî'l-hâl
- 354- Ki ahlâk içre kibr ile riyâdan
‘ Aceb kırtulmağ olur mı riyâdan
- 355- Hâlâş olan bilen yevm-i cezâyı
Nice ider ‘ ibâda bu ezâyı
- 356- Kûfür hükmi bilindi geçdi hükmi
Kalan dördüñ nedür dinürse hükmi
- 357- Kûfür havf olına tevbeyle tağdîd¹⁷⁹
Nikâhın ihtiyâtan ide tecdîd
- 358- Haţâda hükmi ancak tevbe emri
Müşşır olmaya tevbe ide fevri
- 359- Kûfürde geçdi esbâb-ı ‘ ilâcı
Cehennem fikrin itmek baş ‘ ilâcı
- Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
- 360- Kızb aña dirler viresin ğayri vâkı‘ den haber
Şıdğ aña dirler ki zıddı vire vâkı‘ den haber
- 361- Bir hikâye oldu lâzım ide yüz temhîd anı
Pekçe işğâ eyle cânım yoğla lütf eyle sen seni

¹⁷⁹ tağdîd SH.: tecdîd SHM.

- 362- Kaçdı mel'ûn ebed itmedi kızbi ihtiyâr
Nice söyler ğayrî anı 'âlim ü genc ihtiyâr
- 363- Geldi bir gün Hâzret-i Faḥr-i cihâna bir kişi
'Arz-ı îmân üzre ta' dâd itdi dört bâtıl işi
- 364- Üçi bende kalsa anuñ birin itsek ihtiyâr
Saña îmân itmede kalmazdı bende ihtiyâr
- 365- Şordı dört hâlet nedür virdi aña bir bir cevâb
Şurb u ḥamr u kızb u ğâret ile zinâdan bi'l- hicâb
- 366- Kızbe tevbe eyle gir îmâna bulursuñ necât
Girdi îmâna işit gör ne ola sırr-ı necât
- 367- Çıkdı taşra başına cem' oldı hep yârân-ı sû'
İtmese itdüm dise meşhûr olacağ sû-be-sû
- 368- Döndi fi'l-hâl ğayra daḡı tevbe didi yâ Resûl
Kendi 'indikden degil kalmadı şüphem yâ Resûl¹⁸⁰
- 369- Her birinden itse itmedüm dise olur yalân
Cürm ü kızbe bu yiter 'ibret alur 'ağlı olan

Varak 17a

FÎ BEYÂNÎ'L- ĞIYBETİ

- 370- Mesâvî zıkr-i ğıybetdür kızbden şoñra bir derddür
Bilüb envâ' -ı aḡkâmın kaçınan kişi yek merddür

¹⁸⁰ 'indikden SH.: 'indikde SHM.

371- Hikâyât ile remz ile muhâtab ola hem ma' lûm
Dağı buğz ile sebb ola anuñ hürmetîdür maħrûm¹⁸¹

372- Buyurdi hâzreti Allâh kelâmında didi hattâ
Sever mi biriñiz sizüñ yiye lahm-i aĥî mevtâ

ĶÂLE'LLÂHÜ TEBÂRAKE VETE'ÂLÂ EYÜĤİBBÜ EĤADEKÜM EN
YE'KÜLE LAĤME EĤÎĤİ MEYTEN

373- Üç oldı ġıybetüñ nev' i birinüñ şâĥibi kâfir
Birinüñ kâ'ili ' âşî birine ecr ola vâfir

374- Şorarsañ bâ' iş-i küfri ider ġıybet dağı inkâr
İder hem dir ki itmedüm budur bil aĥbah u bed-kâr

375- Tedebbür eyleyüb bir kes ne dirse bâ' iş-i ' işyân
Muhâtab işidür anı olamaz ' afv ü ihsân

376- Şevâbı olacaĥ mevzî' bilinse behre-dâr olsaĥ
Helâkinden ĥalâş u hem ecirde ĥişşedâr olsaĥ

377- Tezallüm veste' in ' arrif hâzer istefti beşinci
Dağı altıncısı fezkür maĥal füssâĥ oyuncu

378- Bu miĥdâr üzre ĥaşr ile anuñ baĥşini ĥaşr eyle¹⁸²
Ķarışma ġaliben ĥalka hevâ-yı nefsi kesr eyle

FAŞL FÎ BEYÂNİ'L- ÂFÂTİ'L- MEN' FÎĤÂ AŞLÜN VE'L ÜZN Ü ' ÂRİZ

¹⁸¹ maħrûm SH.: meczûm AE.

¹⁸² ile SH.: eyle SHM.

- 379- Küfr u sebeb ta' n mirâ ifşâ ğınâ kizb ü nifâk
Ġaybet suhriye ta' rîz u su'âl menfe' at
- 380- La' nü ğılzât zî'l-lisâneyn emr-i bi'l- münker cidâl
Ġavf u küfr ü ħavz-ı fî'l -bâtil nemîme müfsidet
- 381- Fî'ş-salât fî'l-ħuṭbe söz ' inde'l-ezân fuḥş-i su'âl
Müşkülâtdan ola ta' bîrde ħaṭâ vü ma' şiyet
- 382- Eyleme sû'-i şefâ' atle su'âl ' an künh-i zât
Şorma ' ayb nâsı nice vü ħuşûmet ma' zîret
- 383- Fî'l- mesâcid fî'l-cimâ' ' inde'l-kırâat söylemek
Fî'l- ħalâ ba' de't-ṭulû' söz reddi ' özr-i ' âkıbet
- 384- Re'y ile tefsîr-i Qur'ân zâlime gösterme yol
Çok yemin ile tenâci istenme vaḳf u tevliyet
- 385- ' Âlim ü fâzıl yanında câhil ü şâkirde söz
Söylemek itmeñ ihâfe izn-i icâzet ma' şiyet

Varak 17b

- 386- Kâfir u zâlim du' âsı müslim üzre bed-du' â
Hıll u ħürmetden su'âl vaż' u laḳabdur ma' şiyet
- 387- Kâfire bevl idene virme selâm kesme kelâm
İtme nâ-maḫremle nefse bed-du' â-yı ' âfiyet
- 388- İstemek ħükm-i vaşıyyet ğayr-i Ĥaḳḳ'a hem yemîn
Redd-i tâbi' le ħaṭâ kizben yemine yok ' adet

- 389- Altmış âfâtın beyâne itdi tevfiğin Hudâ
Hâfıza cennetde hûrî vire ‘âlî-menzilet
- 390- Qaldı beş nev‘i lisanuñ birisi oldı tamâm
Aña da tevfiğ ide Hağ nazm ola bî-ma‘ dilet

FAŞLÜN FÎ BEYÂNÎ MÂ LÂ YETE‘ ALLEKA BİME‘ ÂŞİ VE
YETE‘ ALLİQUHÛ

- 391- Beş nevi‘den itmeyen aña te‘allük bir ma‘âş
Altıdur zabt ile bir yir olma hânım bed ma‘âş¹⁸³
- 392- Fazla mâlâya‘nî söz medh u şi‘r u sec‘ u mizâh
Eyleyen on bir icâre bey‘ u rehn ile nikâh
- 393- Ribh u şirketle ticâret ile îdâ‘ u talâğ
Toğuzuncı hibe cânım ‘âriyet temme‘l-‘itâğ

FÎ BEYÂNÎ‘L-‘İBÂDÂT E‘L-MÛTE‘ADDİYE VE‘L-ĞÂŞİRAT

- 394- Dört ‘ibâdet ğayra sâri ğâşıra üç gözüñ aç
Her birinüñ aşlı izn-i şer‘a uymaz ise kaç
- 395- Sârîdür ta‘lîm ü tezkîr u imâmetle ezân
Ğâşıra zıkr u tilâvetle du‘â ‘ömrüñ ğazân
- 396- Ölmeden uy şer‘a Seyyid yoğsa dinmez mi yemût
Cümle seksen dört kelâmın onı min ğayşi’s-sükût

¹⁸³ bir yir olma hânım SH.: bir bir olma cânım AE.,SHM.

- 397- Hâk te'âlâ 'avn iderse anı da nazm eyleseñ
Kendiñ 'âmil olsañ evvel halka soñra söyleseñ
- 398- Pek güzel olmaz mıdı câhil yola gelmez midî
Bî-'arâz olsa kelâm kalblerde hep kalmaz mıdı
- 399- Eyle Seyyid bu ricâyı cürmiñe kııl i' tirâf
Hey'et-i kâleble dîn olmaz gerekdür kalb-i şâf¹⁸⁴
- 400- Dimedî mi Hâk bize virmez nef' -i mâl u benûn
Dirsin ammenâ gönülde yogise kalbde cünûn¹⁸⁵
- 401- Şandılar halk bî-'amel 'ilmiyle buluyor necât
Buña bâ' iş kim dürür dinürse erbâb-ı fünûn
- 402- Gel murâda açma bâb-ı 'ammi Seyyid söz üzre¹⁸⁶
Göç günü geldükde kalğar şek ehvâm-ı zünûn

Varak 18a

FAŞLÜN FÎ BEYÂNİ ÂFÂTİHİ MİN HAYŞÜ'S-SÜKÛT

- 403- Ol ki min hayşü's-sükût terk-i te' allümde melûl
Terk-i nuş ola ikinci var iken zann-ı kayûl¹⁸⁷
- 404- Terk ide ta' lîm ü fetvâ haşra olmuş iken hüküm
Hâkim iken Kâdı terk ide murâd için hüküm

¹⁸⁴ kâleble SH.: kalıpla SHM.

¹⁸⁵ gönülde SH.,AE.: gönülden SHM.

¹⁸⁶ 'ammi SH., AE.: ğammı SHM.

¹⁸⁷ kayûl SH., AE.: kabûl SHM.

- 405- Vâlideyn ile mehârim ile terk itmek kelâm
Bî-vecih redd itmek mesnûn iken terk-i selâm
- 406- Kavl ile kâdîr iken mazlûmı taḥlîş itmemek
Bildügin i' lâm muḥtâc iken añâ gitmemek
- 407- Dimemekle terk ide ta' zîm ü Allâhu te'âl
' Âcîz iken terk ide onuncı itmeye su'âl
- 408- İsm-i Faḥr-i kâinât añılsa ḥükm-i muḥtelef¹⁸⁸
Farz durur her-bâr işitse didiler ba' zı selef
- 409- Bu durur kavl-i eṣaḥ ṭab' -ı selîm ider sürûr
Kâsim Mevlâ buna dövllet fikr iden bulur sürûr¹⁸⁹
- 410- Yedi a' zâ kaldı cürmi nazm olunmaḥdur merâm
Cümle dil âfâtı Seyyid oldı ṭoḥsan dört tamâm

FAŞLÜN FÎ BEYANÎ EḤÂTİ'L- ÜZN CÜMLETÜHA ERBE'ATE
' AŞERA

- 411- İstimâ' an altı üzn âfâtı i' râzan sekiz
Cümle on dört nazma tevfiḳın rafîḳ ide Ḥudâ
- 412- Diñlemek cins-i melâhi vü ğınâbı ıztırâr
Daḡı Ḳur'ân içre ola laḥn ü ḥaṭâyla şadâ
- 413- İstimâ' ol sözi kim söylenmesidür lâ-yecûz
Yoġıken ḥâcet ola söz ecbîye eyle edâ

¹⁸⁸ muḥtelef SH.,: muḥtelif SHM.

¹⁸⁹ dövllet SH.,AE.: devlet SHM.

414- Bir bölük kavmiñ kelâmın diñleyesiñ lîki kavm
Görelər mekrûh anı kim yoq durur şer‘ -i nedâ¹⁹⁰

415- Bir zarar kaçd olsa lâkin mâl u ehl ü nefsine
Diñlemek câiz olur yoq şer‘ ile men‘ a şadâ

FAŞLÜN FÎ BEYÂNİ ÂFÂTİHİ MİN HAYŞİ’L- İ‘ RÂZ

416- Ol sekiz min hayşÜ’l i‘ râz ola terk-i istimâ‘
Hıtu‘be’ -i Qur’ânı tâbi‘ dağı metbu‘ dan hıtu‘b

417- Kâdî haşmuñ müftü müstefî kelâmın diñlemez
Diñlemekten geçdiler belki ider hıdsız ‘ itâb

418- Diñlemez muhtâc kelâmın ağıniyâ kavm-i kibâr
Yüz eger gözün eger kalb-i faqir olur kebâb

Varak 18b

419- Sâilün mes’ûl ‘ anh dağı kelâmın redd ider
Şer‘ ile sâ’ il iken dir yoğsa gayrâ it ‘ itâb

420- Sekiziñci vâliler gelse vilâyetden şikât¹⁹¹
Diñlemezerse ne ğam yoq mı durur haşr u hisâb

421- Var durur va’l-lâhi bi’l-lâh zerrece yoq şekkimüz
Şekk iden var ise şeksiz ol durur ehl-i tebâb

FAŞLÜN FÎ BEYÂNİ ÂFÂTİ’L- ‘ AYN

¹⁹⁰ mekrûh: AE.’de eksik.

nedâ SH., AE.: nidâ SHM.

¹⁹¹ şikât SHM, SH.: şükât AE.

422- Göz için âfât ikidür dördi min hayşü'n-nazar
Beşi tağmiğ iledür gel ikisinden d'it hazer¹⁹²

423- ' Ayn-i taḥḳîr ile baḳmuḳdur faḳire it ḥicâb
Ma'sîyyetle münkerâte baḳma bulursuñ ' iḳâb¹⁹³

424- Eyyi vechin daḳı ḡayruñ beytine itmek nazar
İnḳizâzı kevkebe dördünci itbâ' u baḡar

FÎ BEYÂNÎ ÂFÂTİHÎ MİN ḤAYŞÜ'T-TAĞMİD

425- Fî'ş-şalâti cüm' a cemâ' ât aç gözün gitsün zulâm¹⁹⁴
Ḥükm için Ḳâḳî şehâdet çün beşincidür tamâm

426- Baḳmadan ḡayri vecihden yoḡise ḥükme mecâl
Ol vaḳit câiz durur mümkün ise baḳmaḳ muḥâl¹⁹⁵

427- Ḳalb ü dil ḳulaḳ ile göz cürmi idüñ beyân
Beşi ḳaldı ḡaflet itme Seyyid revâdur uyan

FÎ BEYÂNÎ ÂFÂTİ'L- YED MİN ḤAYŞÜ'L- BATŞİ

428- Yüz yedi dindi işit zabḫ eyle gel âfâti yed
Naẓm olur zabḫ eyle bir bir terk idüb vaẓ' itme yed

429- Ḳatl-i cerḫ ḍarb vech ile ḡaẓab iḫrâḳ-ı ḡulûl
Aḡzû meyte bevlü dem ' özre vü ḥaml iden melûl

¹⁹² de SHM.adlı nüshada eksik.

¹⁹³ bulursaḡ SH. : bulursaḡ AE.: bulursın SHM.

¹⁹⁴ ḥamâ' ât SH., AE.: cemâ' at SHM.

¹⁹⁵ muḥâl SH.: maḥâl AE.

- 430- Raf u zelle ğamz ü aĝzâ aĝz ü rişvet intizâ^ç
Li'r-riyâ li'l-ma^ç şiyet a^ç tâ ü şetşanc lâ-nizâ^ç
- 431- Gizli almak^ç öşr u nezr u fişre kefâret zekât
Hâşimi ħurban ğanîsi alamaz alan memât
- 432- Lemsü mâ yükrehle ihlâk naĝzu ta^ç yîb bî-ĝaraz
Şaĝla istincâ vü sümkürmek eger yok ise ĝaraz¹⁹⁶
- 433- Nâfile ihsân ile almak hedâyâ kişi¹⁹⁷
Olur âfât virenüñ zannına uymazsa kişi
- 434- Vaĝf-ı bâtıldan aĝz ü vaĝf ü şaĝîhden bir ħılâf¹⁹⁸
Alamaz maşraf degilken ekşer olursa ħılâf

Varak 19a

- 435- Lu^ç b ü ħamâme me^ç âzif şanbura çarb ü ĝazîb¹⁹⁹
Lu^ç b ü nerd ü rav^ç u müslim lu^ç bü lehv itmez ħabîb
- 436- Bî-cürüm çarb ü luĝař hem daĝı aĝzü mâ veceb
Müşle iĝmâi şaĝîr cinne^ç atehden mâl^ç aceb
- 437- Vaz^ç ı perçem ħalkı liĝye re'si mer'e min şimâl
Giye şaĝdan çıkarub taĝrîş ü neş itmek zalâl
- 438- Biline almak hedâyâ vü taşaddukla mebî^ç
Ĝazb ile i^ç tâ-i rişvet cehl ile ider yebî^ç

¹⁹⁶ ĝaraz SH.: ç araz AE.

¹⁹⁷ hedâyâ kişi SH.: hedâ bî kişi SHM.: hedâyâyı kişi AE.

¹⁹⁸ bir SH.: pür SHM.: yer AE.

¹⁹⁹ me^ç âzif- ĝazîb SH.: me^ç ârif- ĝazab SHM.

- 439- Muħdişünâ pâke yazmak ħâ'iz şâhib-nifâs
Yazılan âyât ü tefsîrde yapışmamağda ħâş
- 440- Pûte itmek canluyı ħatlı eylemek şubran daħı
Yazmak ol sözi kim anı söylemek âfât aħı
- 441- Selle seyf eyle aħâfa lemsü mâ yaħrum nazâr²⁰⁰
Tırnağın şa' rîn kinefe atması oldu zarar
- 442- Virmek için malı ħayr almak şağaldan hem azı
Almağ u taşğîr u muşhaf şıķ olur zîrâ yazı
- 443- Ferc ü dübre itme idħâl ü eşâbi' bî-ħicâb
İtme teşbîk fî'l-mesâcid daħı hem 'inde'z-zihâb
- 444- ħayri memlûkinden almak mâl ü taşvir-i şu ver
Yolma ħabrüñ yaş otın tesbîħ ider beklim şuvar
- 445- Fi'z-zadan ħayrî taħattüm itme kâfirle kelâm
Ĥabs için mal almadur seksen sekiz oldu tamam²⁰¹

FÎ BEYÂNİ ÂFÂTİHÂ MİN ĤAYŞÜ 'L-ĤABZİ VE'L-İMSÂK

- 446- Yedi imsâk u ħabzîyle ħalandur on toķuz âfât
Olur her birinüñ nazmı dilerse münzilü'l- âyât
- 447- Biri inkâz u mazlûmdan remiden ħatı' izfârdan
İrâķa maħv-ı şûretten zuhûr iderse eşrârdan²⁰²

²⁰⁰ aħâfa SH.: aħâfe SHM.: iħâfe AE.

²⁰¹ oldu SH.: yedi SHM.: yedden AE.

²⁰² eşrârdan SH.: eşirradan SHM.

- 448- Sürcü eţfâsî ağlâğdan mevâşî keff ü şıbyandan
 Hıuşûşâ evvelü'l-leylde dağı tabnûr melâhîden
- 449- Lađıyту luğta ağzinden dağı def itme zâlimden
 Eşeddür kâdiriyken itmeyen def i o zâlimden
- 450- Dağı kırtarmamak ģarkıyle ģarkdan ins ü ģayvânı
 Ve hem kâb ağızın örtmemek ile tağmir evânî²⁰³
- 451- Anuñ on toğuzı Seyyid helâke vara bir ģayvân
 Añı ģıfz itmek oldu bu cümle yüz yedi iģvân
- 452- Seksen sekiz on toğuz mecmû'idur yüz yedi
 Zabt idüb ü fehm ide ne aferin dir Seyyidî

Varak 19b

FÎ BEYÂNÎ ÂFÂTÎ'L BAŦN

- 453- BaŦnuñ âfâtı beyâna geldi mağşûd u merâm
 'Aynen u ģayren dağı mekrûhen idģâl ü ta'âm
- 454- Fî't-tarığ 'inde'l mekâbir yiye toprâğ dağı tın
 Dağı idģâl ol ta'âmı var iken ģubşe yağın
- 455- Min zeheb min fizza ekl ü şurb u ekl ü bi's-şimâl
 Dağı fi's-sûğ yiye hem fevka's-şeba' ģâyet vebâl

²⁰³ evânî SH.,SHM.: âvânî AE.

- 456- Lehv olub lü'buğına mişli ziyâfetde ta'âm
Yâ mübâhât ü riyâ süm'a için olsa ta'âm
- 457- Anı yimek bañn için âfât olunca keyfe hâl
Tevbeden gayrıya çâre Seyyidî yoğdur mecâl
- 458- Muhtelef merzâya bañs olanı eñvet ictinâb
Ğayr öñünden şülmeden yiye ta'âm içile âb
- 459- Şafravî olanlara yimek 'asel virür kesel
Hem dañı vaşt-ı ta'âmdan yime lütf eyle kes el
- 460- Yime dañı ol ta'âmı vire ebdâne zarar
Tutmayan qor müslimân dermânın efrencden irer
- 461- Terk-i bismi'llâh ile meyyit ta'âmından yimek
Üç yedi kırk yıl ta'âmın ağıniyâya ne dimek
- 462- Ağıniyâ zabt eyledi haqqî-ı fağîri bir kemâl
Kendi zu'mınca geçinür her birisi pür kemâl
- 463- Yevme tüblâ günine qalmıñ durur gayrî 'ilâç
Seyyidî terk it bu habsî gel şadedden qapu aç
- FÎ BEYÂNİ ÂFÂTİHİ MİN HAYŞÜ 'L-İMSÂK
- 464- Mevti za'fe varıcağça ekl ü şürb ü gâyetde şeyn
Yimemek hem içmemek râzî degilken vâlideyn
- 465- Otuz âfâtî vücûd ile anuñ dördi 'adem
'Avn ide Hâllâğ-ı 'âlem bağısından nazm idem

FÎ BEYÂNİ ÂFÂTİ'L-FERC

- 466- Zinâ ityân u hayvâna livâta ferc için âfât
Dağı ehl-i nifâsa hâyıza istimtâ^ç durur mâfât
- 467- Şağîra ^ç inde şahşın hem marîza kable'l-istibrâ
Hâzer it hem devâ iden ehem elzemden istibrâ
- 468- Yönelmek kıbleye âya dağı hem şemse istidbâr
Teğallî fi't-ṭarîk zülle tebevül eyleyen bî-^ç âr

Varak 20a

- 469- Yinen ta^ç zîm olan şeyle zücâc ve rûṭla istincâ
Tebevül fi'l-mevâdiddür ne hoş pâk ola müstencâ
- 470- Tebevül muğteselde hem hâcerde naḡ^ç bevl ihzâ
Kıyâmen bevl iden râkid ile câride lâ-yuḡşâ
- 471- Vücûdudur bular cümle ^ç adem üç anı da izhâr
Kıla Seyyid du^ç â ide ricâmuz cümle ebrâr²⁰⁴

FÎ BEYÂNİ ÂFÂTİ'L-FERCİ Bİ'L-^ç ADEM

- 472- İki beyninde ^ç adl itmez kalur ḡaḡkı cimâ^ç itmez
Tamâm oldu otuz iḡi bevilden ictinâb itmez
- 473- Tamâm oldu yedi a^ç zâ ki kaldı riclũñ âfâtı
Beyân olına hep bir bir bunuñ âfâtı elli altı²⁰⁵

²⁰⁴ ricâ SH., AE.: recâ SHM.

²⁰⁵ Bu mısradâ vezin tutmuyor.

FÎ BEYANÎ ÂFÂTÎ'R-RİCL

- 474- Cihâda meclis-i ' işyâna gitmek fi' l ü bakmaqla²⁰⁶
Yoğiken baba aneden izinsiz tab' yıkmaqla
- 475- Dağı muhtâçken anlar vücûhı hizmet-i zâde
Nice terk ider olmaya meyer î mânı mî' âda
- 476- Dağı gitmek ol esfâra helâk havfı ola gâlib
Binilmez izn-i şer ile binen olursa da tâlib²⁰⁷
- 477- Yedinci çaça tâ ondan dağı girmek olan yere
Ekilmiş bâğ u bostân dâr girilmez sürilen yere
- 478- Uzatmak ayağın semt-i kitâba muşhaf u kıble
Bulara vaz' -ı hubz üzre ki lâyıkkken bular kıble
- 479- Dağı ol meclise kabre yürimek yoğiken da' vet
Nisâ mevtaya tabi' yyet kubûra gide hem ' avret
- 480- Nifâs ile cünüb hayız ki gitmek mescide âfât
Kubûr üzre oturmakdur oturma gayri dî mâfât
- 481- Ora anuñ ile birin dağı itlâf iderse mâl
Baña Kađî'ya zulm erbâbına var nola hâl²⁰⁸
- 482- Meger kim iktizâ ide ki gitmek hâkimü'ş-şer' a
Şağın gitme diyen kâfir olur li'l-hâkimü'ş-şer' a

²⁰⁶ bakmaq ile SH.: yıkmaq ile AE.

²⁰⁷ AE.'de fazladan "da" mevcut.: olursa da.

²⁰⁸ var ne ola hâl SH.,AE.: verene nola hâl SHM.

- 483- Bulara gitmek âfât olmağın sırrı nedür Seyyid
Hiyel ile cem^ç -i dünyâdur u illâ her biri Seyyid
- 484- Şağın ıtlâkına nâzır olub da çıkma îmândan
İhânet eyleme zinhâr kaçın hem kizb ü îmândan
- 485- Mekân-ı eşrefe girmek şol ile çıkma sağ ile
Geye huff ü ne^ç âlin şol ile çıkara sağ ile

Varak 20b

- 486- Şufûfda yoğ iken fürce teħattî^ç -i riķâb u nâs
Seferden gireler añsız buña ğâfil durur çok nâs

FÎ BEYÂNİ ÂFÂTİHİ'L-^ç ADEMİYYE

- 487- Cihad ü hacc ü farzeyndan te^ç allüm cüm^ç a ta^ç lîmden
Ḳu^ç ûd ide cemâ^ç atden añña yoğ fâyda ta^ç lîmden
- 488- Ḳu^ç ûd ide o da^ç vetden yoğiken anda bir münker
Dağı emr ile ma^ç rûfdan ve hem nehy-i ^ç ani'l-münker
- 489- Ra^ç iyye râ^ç î emrinden veled vâlid umûrından
Ḳu^ç ûd itmek kebâyirdür ehemdür her umûrından
- 490- Helâke yaklaşan insân ü mâl ü dağı mazlûmı
Halâşa olmaya sa^ç yi bilürken bunca mazlûmı
- 491- Ve hem hâcât-ı ^ç âcizden definden ğaşl-ı mevtâdan
Ḳuşûşâ istene icrâ-i sünnet semt-i mevtâdan

492- Ecîr u müste'cir emrinden oturmak Seyyidî bir tâm
Bularla ola gör 'âmil bulayım dir iseñ herkâm

FÎ BEYÂNÎ ÂFÂTÎ CÜMLETE'L-BEDEN ĞAYR MUĞTEŞATİN
BÎ'UZVİN MU' AYYEN

493- Cümle 'uzvuñ cürmi toqsandur anı Seyyid 'ayân
Nazm-ı âsân olmak üzere eyle ihvâna beyân

494- Rağş u sihr u şetm ü 'ayne vü rîyâ vü ihtikâr
Uyumağ beyne'l-'işâ'eyn âhır u evvel nehâr

495- Fitre udhiyye kefarete hacc ü kazâ nezr u cihâd
Cüm'a îkâd u tevessüd terk-i şavm itmez 'ibâd

496- Ğusl ü abdest ü cemâ'at tesviye terk-i şalât
Keşf-i 'avret kaç'-ı rahmiyle 'uğûk erbâb-ı mât

497- İktinâ'-i kelb ü mer'e ola mı lâyıq sezâ
Feth-i fem 'inde't-teşâvüb koñşuya itmek ezâ

498- Söylemek eşrâra binmek bahra sikkîn-i harâm
Tevbe it lems ü haramdan ihtinâdan ve's-selâm

499- Habs ü tayrû ekl-i şûm u hîbeden itmek rücû'
İtme nâ-mahremle halvet rabbuña eyle rücû'

500- İnbiâtî terk velîme üçden eksik de sefer²⁰⁹
Terk-i ta' dîl olmaya hem kelb ü çâñdan fi's-sefer²¹⁰

²⁰⁹ eksikdeSH.: eksik SHM.

²¹⁰ olmaya SH.: olma SHM.:

501- Sevm 'alâ sevm ğaflet üzre elinden intifâ'²¹¹
Eylemek tevķîr u şârib sünnete yokdur nizâ'

502- Sâile mescidde ihsân müsrife itmek kerem
İştirâmn mükrehin ikrâz-ı baĝkaldur verem

Varak 21a

503- Terk-i 'ana halk-ı re's-i maḡlî ğanî cenkden firâr
Onu da Qur'ân ide halka içinde qarâr

504- Uymamaĝ oldu imâma yola gitmek bî-emir
Farz iken virmez zekâtı geydüĝi şevbî harîr

505- Bıyığın tırnaĝların koltuĝ kıln pâĝ itmemek
Daĝı te'hîr eylemek hâm cismini pâĝ itmemek

506- Hıḡbe üzre hıḡbe tefriķ u tellaķî vü cülûs
Fî't-tarıķ fî'z-zılli ve's-şems ü cehl ile itmek cülûs

507- İnmemekdür dâbbeden binmek eyer üzre nisâ
İtmek imsâk-i me' ârif li'r-ricâl ü ve'n-nisâ²¹²

508- Yumadan yatmaĝ elin 'işyân-ı memlûk mâlike
Beñzemek er 'avrata 'avrat ere pek hâlike

509- Zevc ri' âyet itmemek hem zevce zevciñ haĝķına
İtme ta' lîķ-i temime nesl-i zâyî' haĝķına

²¹¹ elinden SH.,SHM.: alnından AE.

²¹² me' ârif SH.: me' âzif AE.

- 510- Fî'l-mesâcid kâr u kesb oturma ğayruñ yerine
Gelse bulsa seni ol kimse yerinde yerine
- 511- Perdesiz satıñ üzre nevm ehl-i kıraya bey^ç-i mâl
‘Âlim ü eb olmaya kıâr-ı kıyâm itmek muhâl²¹³
- 512- İtmemek bir kıula şefkat nefis için ağız ü vekîl
Yazılan bir şey’e harf ta^ç zîmin itmezse sefil
- 513- Cürm-i a^ç zâ oldı toksan Seyyidî gel aç gözün²¹⁴
Tevbe it olsun münevver zâhir a^ç zâ özüñ²¹⁵

FÎ BEYÂNÎ HUKÛKÎ’L-LÂHÎ VE HUKÛKÎ’L- ‘İBÂD VE HUKÛKÎ’L-
HAYVÂNÎ

- 514- Otuz üç hağdur denildi lîk-i icmâlen ‘idâd²¹⁶
On üçidür hağğ-ı Mevlâ on iki hağğ-ı ‘ibâd²¹⁷
- 515- Hağğ-ı Mevlâ ol namazdur terk ide kaç^ç an anı
Yâhû ta^ç dilsiz edâ ide kıla zâyî^ç anı
- 516- Şurb ü hamr u hem livâta kızb ü nezrîyle zekât
Terk-i hacc kefâret şavmın kıazâsız yok necât²¹⁸
- 517- Oldu onuncu zinâ fıtre za-ğayâdur tamâm
Zabı idersin cümleyi kıalbden gider cehl-i zulâm

²¹³ olmaya kıârî SH.: olmayanlara AE.

²¹⁴ SHM.adlı nüshada “a^ç zâ” kelimesi eksik.

²¹⁵ AE. adlı nüshada bu beyitten sonra bir beyit daha vardır. Bu beyit diğerk nüshalarda eksik.

²¹⁶ AE.adlı nüshada otuz üç yerine otuz iki kullanılmış.

²¹⁷ AE. adlı nüshada on üç yerine on iki kullanılmış.

²¹⁸ kefâret SH.: keffâret SHM.: keffâreten AE.

- 518- Hakk-ı mevlâ çün tamâm oldı ‘ ibadüñ hakkına
On ikidür üç bilüñ dindi ‘ ibadüñ hakkına
- 519- Altısı mâlen bulundı oldı üçi fi’l-beden
Kâlb mensûbdur üçi hıfz eyle Yâ Rabb cümleden
- 520- Zâlîme sa‘y ile itlâf gâşb ü sârık yeye mâl
Görmeden ide şehâdet ola mı bula vebâl

Varak 21b

- 521- Ol ki olmuşdur bedende hizmet ü darb ü yara
Kalbde olan oldı istîhzâ vü şemm ü iftirâ
- 522- Hakk-ı hayvâna dinilmişdür sekiz cümle tamâm
Yüzine şuçuyla urmağ ğayra şuçsuza ey hümâm
- 523- Hem taħammülden ziyâde urmağ oldı yük aña
Ota şuya lâyıq ola mı eylemek ihmâl saña
- 524- Yaz güninde yâz libâsı kış da kışlık itmemek
Sekizinci Seyyidî hıfz eylemeden yatmağ

FÎ BEYÂNÎ VÜCÛB TA‘DÂDÎ ESÂMÎ ENBİYÂÎ ‘ALEYHİMÜ’S-
SELÂME’LLEZÎNE ZEKERÛ FÎ’L-ĞUR’ÂNÎ

- 525- Ayâ mü’min nedir ğaflet saña bilmekde ecnâsın
Degil midür velî-ni‘ met niçün sen bundan a‘ mâsın
- 526- Ki ta‘dâd itdi ol ma‘bud velî ba‘zı nebîsini
Vücûbiyyet muğarrardur anuñ bilmekde esmâsın

- 527- Şîfât-ı şıdk ile bilmek emânet fiñnet ü teblîğ
Degildür Müslim ol bilmez anuñ ola vü uñrısın
- 528- Dilerseñ ism-i mezkûrı işâretdür ħurîf u gân
‘Adedde ger dağı tefşîl dilerseñ idem esmâsın
- 529- Ki evvel Ĥazreti Âdem dağı İdrîs ile Mûsâ
Budur bil târ u mâr iden ‘adûnuñ sihr ü iğvâsın
- 530- Dağı İbrâhîm İshâk ve hem Yûsuf ile Eyyûb
Buları medĥ ider Ĥallâk ĥûşûşa şâlih esmâsın
- 531- Birisi Nûĥ Hûd Lût dağı İsmâ‘îl ü Yağkûb
Ki Hârûn ile Yûnus hem dağı bil ‘Abd ü İlyâs
- 532- Süleymân Ĥazreti Dâvud u Yaĥyâ ile diñlede
Ĥıyametde ‘ibâdine anuñ ol şavt-ı ĥasnâsın
- 533- Yese‘ Zü’l kifle Zekerıyyâ Şu‘ayb Ĥazretî ‘İsâ
Muĥammed şalli Yâ Rabbi tamâm bir ittifâķısın
- 534- Dinlemiş dağı Zü’l-ķarneyn ‘Uzeyr ile dağı Loķmân
Bize taşdıķi lâzımdur budur ta‘rîf-i islâfuñ
- 535- Senüñ zabtuñ muĥaķķaķ mı ki nażmın eyledüñ Seyyid
Ĥâķķ asân ide hem vire maķâmuñ anda a‘lâsın

FÎ BEYÂNİ ERBE‘ATE ‘AŞERA ECİR MİNE’L-UMÛRİ FÎ ĤADÎŞİ MUĤABİR
AĥVALİ LÛ-ĤÛBUR

Ķâle Resûlü'llâhi şallallâhü 'aleyhi vesellem seye'tî zamânun 'alî emettî lâyebkî
mine'l islâmı illâ el ismü ve mine'l îmâni ille'r-rasmü ve mine'l-ķurâni ille'l- ħarfü
hemim hüm buķûnühüm

Varak 22a

ve dînühüm derâhimühüm ve ķıbletühüm nisâühüm lâyeķġüne bi'l-ķalîli ve lâ
yeşbe' ûn bilkeşîri feinnehüm ye'külüne irribâ ve ya'lemüne irriyâ ve yeferrüne
mine'l-'ulemâi kemâ yefürî'l ġanim minezzi'bi feķâme a'râbiyyün feķâle yâ
Resûla'llâhi femâhâlühüm vemâyâlühüm feķâle Resûlüllâhi şallallâhü 'aleyhi
vesellem ibtelâhümü'llâhü te'âla bişelâşi bileyyâti ķable enyemûtü evelühhâ selleķa
'aleyhim sultânen câbiren ve şâyinehâru fi'a minhümü'l berekete ve's-şâlišü
yeħrucüne mine'ddünyâ bilâ îmân.

NAZM-I ĦADÎŞ

- 536- Bir zamân ola gele bu ümmete on bir ħışâl
Diyü ta' dâd eylemişdür Ħazreti Rûy-ı cihân
- 537- Dîn derâhim ķible mer'e ħalkda himmet baķn ola
İsm-i İslâm ħarf-i Ķur'ân ķâle hem resm-i îmân
- 538- Ğâlib ola hem riyâ yine ribâlar âşikâr
Ol ħabîbüñ ħürmetine şaķla Rabbüm her zamân
- 539- Çok toymaya bütünü az ķanâ'ât virmeye
Onbiri ķurtdan ķaçar ķoyun gibi ķaçâ hemân²¹⁹
- 540- Görse idi 'âlimi gel aña ħüküm it Seyyidî
Ol durur ehl-i ziyân u ehl-i 'işyân hem yayan

²¹⁹ ķaçar SH.: ķaçan SHM.

541- Bir ‘ Arab işidicek kalkdı didi hem yâ Resûl
Hâl u şanı ol kesün n’ola bulına ol zamân

542- Diyücek virdi cevâb ol muhbir şâdık aña
Üç belâ vire o kavme Hâlık u halk-ı cinân

543- Ola zâlimler musallağ kalka hem mâldan nümâ
Gide dünyâdan îmânsız Seyyidî di e’l-amân

Fî beyâni mefhûmi hadîş şerîf fahri’l-kâinât cezzeḡa’ddeylemi ‘an İbn ‘Ömer ve
Enes enne kâle ‘aleyhi’s-selâm

Sittetün yedḡulüne’n-nara kable’l-hısâb bi’s-sitetin kıle yâ Resûle’l-lâhi men hüm
kâle e’l-ümera ü bi’lcevr ve’l ‘arab ü bi’l’aşşabiyeti ve eddehâķînü bi’l kibri ve’t-
ticârati bi’l-hıyâneti ve ehli’r-rüstâķı bi’l-cehli ve’l-‘ulemâi bilḡasedi

Varak 22b

FÎ BEYÂNİ MA‘NÂ-İ NAZM-I ḡADÎŞ –İ ŞERÎF²²⁰

544- Altı kimse gire nâra didi ol ḡayrû’l-verâ
Zulm ile ḡâkim olanlar cehl ile ehl-i kura

545- Kibr ile a‘lâ’-i kırye hem taaşşuble ‘Arab
Ehl-i ‘ilm olan ḡased tâcir ḡıyânet fî’ş-şirâ

546- Seyyidî ḡafletde ḡalma cümleden gel tevbe it
Yoḡsa ḡâliñ müşkil olur yoḡdur çün cerâ

²²⁰ Bu bölüm AE.’de mevcut deḡil.

Dünyâ ‘ani’z-zaḥâk raz ennehü ḳal ete’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm racülün feḳâle yâ
Resûle’llâhi men ezhede’n-nâse ḳale men lem yense’l ḳabre ve’l belâ ve terki zîneti
‘d-dünya ve eşera mâyebḳâ alâ mâyefnâ velem ye‘uddü ğaden min eyâmmihi
ve‘ adde nefsehü mine’l mevtâ

547- Ezhedü’n-nâsdan Resûla’llah’a şordı bir kişi

Altı ḥaşletden ḥaber virdi aña kân-ı vefâ

548- Evvelen ḳabri ikinci çüriye a‘zâb ile

Bunları unutmayan ḥalka ider mi hîç cefâ

549- Zînet-i dünyayı terk idüb daḫı hem iḥtiyar

İde mâ-yebḳâ’-i mâ-yefnâya ola pür-şafâ²²¹

550- Yarımı günden şayub hem itmeye tolı emel

Nefsini olmış bilürse bula her derde devâ

551- Bu ḥışâli Seyyidî ‘arz it vücûda olmadın

Yohsa ḥâl müşkil olur ibâ iderse Muştafâ

ḲÂLE ‘ALEYHİ’S-SELÂM LÂ TEŞḤAB İLLÂ MÜ’MİNEN VE LÂ YE’KÛL
TA‘ÂMÛN İLLÂ TEḲḲÛ MEN ḤİSÂN ELMEZÂYİḤ REVÂH EBU SÛ‘ AYD

Mefâilün/ Mefâilün /Mefâilün /Mefâilün

552- Muşâḫib olma her bir şahş ile dir şâḫibü’l-me’vâ

Yemesün daḫı hem nânuñ yesün olursa zî-taḳvâ

553- Su’âl olınısar zîra yarın herkes ḥalîlinden

Anuñla ḥaşr olur şeksiz mekânı cennetü’l-me’vâ

²²¹ mâ-yebḳâ’i SH : mâ-yebḳâ SHM.

- 554- Şurûtı altıdur dostuñ biri şıdk ʿ aql-ı hûş hûyı
Şecâʿ at it vefâ ile şalâh altıncı bî-hemtâ
- 555- Bu şartlardan biri noqşân olan yârânı terk eyle
Ve illâ olasın pişmân diyesin dağı vâveylâ
- 556- ʿ Aceb keşretde sâiller ʿ amelsiz ʿ ilm-i kâiller
Deni dünyâyâ mâiller çoğaldı kuru boş daʿ vâ
- 557- Bu ger şâhiddür âyâti Huda Seyyid o ki dâim
Ġınâʿ -i kâlbe mâlik ol fenâdan eyleme şekvâ

Varak 23a

Hağ ʿ an Câbirin rażıye enne haţabnâ Resûlüʼllâhi şallallâhü teʿ âlâ ʿ aleyhi
vesellem fi vesetü eyyâmi teşrîk feķâlê yâ eyyühâʼn-nâsü inne rabbeküm vâhıdetün
elâ lâ fağle liʿ arabiyyîn ʿ alâ ʿ acemiyyin velâ liʿ acemiyyin ʿ alâ ʿ arabiyyin velâ
ağmera ʿ alâ esvede ve lâ esvede ʿ alâ ağmera ve inne ebâküm vâhıdün illâ biʼt-tağvâ
inne ekrameküm ʿ indeʼllâhi etķâküm elâ hel belleğte kâlû belâ yâ Resûleʼllâhi kâlê
felyübelliğ eʼş-şâhidüʼl-ğâib

- 558- Muğarric beyheğ-i Câbirʼden iğrâc eyleyüp dir kim
ʿ Umûmî nâsa fiʼt-teşrîk hıţâb itdi Resûlüʼllâh
- 559- Didi tağķîķ oluñ agâh bilüñ kim Rabbiñiz birdür
Dağı yokdur ʿ Acem üzre ʿ Arab fazlı budur hağ-râh
- 560- ʿ Acem çün yok ʿ Arab üzre dağı ağmer ʿ aleʼl-esved
Velil esved ʿ aleʼl-ağmer fazlı yok didi ʿ âli-câh

561- Emir çün böyle ayâ bir velî yokdur fazlı illâ
Ola her kim ki zî taqvâ o ekrem oldu 'inde'llâh

562- Dağı âlât-ı tenbîh ile hel bellağtü diyince
Belâdır cümle aşhâbı nücûmuñ meclisinde mâh

563- Didi kim eyle sen teblîğ şâhid gâ'ıye Seyyid
Kuşura tevbe it yarın dimezseñ diyesin eyvâh

Te 'an ebî emâmete raz ennehü zıkrı li'Resûli'llâhi 'aleyhi's-selâm rahulâni ehadü
hümâ 'âbidün ve'l âharu 'âlimün 'ale'l 'âbidi kefezlî 'alâ ednâküm şümme kâle
Resûlü'llâhi şallallâhü 'aleyhi vesellem innellâhe vemelâ'iketehû ve ehlü's-semâvâti
ve'l-'arzı hattâ ennemlete fî hucrihâ ve'l hitâni fî'l-bahri yüşallüne 'alâ
mu'allime'nnâse elhayr

564- İki âdem Resûlü'llâh huzûrında añıldı tuy
Biri 'âlim biri 'âbid nice farkı dinildi tuy

565- Su'âl oldu 'ale'l-'âbid nicedür 'âlimüñ fazlı
Benüm fazlum 'ale'l-ednâ niceyse eyledir fazlı

566- Semâvât ile arz ehl-i melâik hazreti Allâh
'Uluvv-ı şân ile 'âlîme rahmet ide va'llâh

Varak 23b

567- Balık deryâda hücrinde du'âda nemle bî-'ısyân
Bu devlet şanma her şahşa ola 'âmil bila 'ısyân

568- Bu rütbe üzre bir rütbe olur mı Seyyidî fikr it
Olam dirseñ eger mazhar ölümü dâimâ zıkr it

- 569- Bu ħali fikre lâzımdur şaĥîĥü'l- i' tiĥâd olmak
Zîrâ dindi esâs olmaz aña îmân ile ölmek²²²

FÎ BEYÂNÎ MÂ ZÎNET E'D-DÜNYÂ BİHÂ

Ķad câ'e fi'l-âşâri'ddünyâ bôstânun ziyünet baĥmısta eşyâ'i 'ilmü'l-'ulemâ'i ve
'adli'l ümerâ'i ve 'ibâdeti'l-'ubbâd ve emânetü'ttüccârı ve naşîĥatü'l muĥterifine
fecâ'e iblîs baĥmasa i' lâmin ħaeĥâ mehâ cibenbi hâze'l ĥamsü fecâ'e bi'l ĥasedi
ferkezehü cibenbi'l 'ibâdeti vecâ'e bi'l-ĥıyâneti ferakezehâ cibenbi emânete vecâ'e
bi'l ğişi ferakezehü

FÎ BEYÂNÎ ZARARİ İ'LÂM CEBİN Bİ'L-NAŞİĤATİ'L ĤAMSETİ MİN
LE'İN

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

- 570- Bu deni dünyaya âşâr içre dendi bôstân
Zîneti beş şeyledür diliñde eyle dâsitân²²³
- 571- 'İlm 'adl ile 'ibâdetle emânet nüşĥ ile
Degdi i' lâmin la'în ĥıfz ide Rabbi müste'ân
- 572- Ĥazreti 'ilme ĥased 'adle zulum bayraĥını
Dikmek ile ĥalmadı bôstân içinde reyĥân²²⁴
- 573- Şol ĥader zulum-i 'ibâd şân virdi bu ĥalk içre kim
Def' a ĥâdir bir eĥad bulunmadan ĥaldı hemân

²²² dindi esâs SH.: dinildi âsân SHM.

²²³ dâistân SH.: destân SHM.

²²⁴ Bu mısırada vezin tutmuyor.

- 574- Hâl-i ümmet n'olacak feryâdın itmez bir kişi
Hâzreti Mehdi'ye kaldı el'âmân el'emân
- 575- Bozdı 'âbiddin 'ibâdet revnağın tuğ u riyâ
Elde tesbîh başda kisve dâim eyler cevelân
- 576- Dağı a'âm hıyânetle emânet ni'etin²²⁵
Ğışş ile dağı naşîhat kalmadı itmek gümân
- 577- Bir müceddid göndereydi Hağ Hudâ-yı lâ-yezâl
Hâl-i ümmet intizâm üzre olurdu bir zaman
- 578- Pâdişâhı 'âleme Seyyid du'â it şıdk ile
Katl ide dîn düşmanını virmeye aşlâ emân

Varak 24a

- 579- 'Âlim ü 'âmil gerekdür bildüre dîn düşmanın
Göndere Hallâğ-ı hâdî-şâh 'âlem bula şân
- 580- Bel'am'a nef' oldı mı bağ hem mücerred bilmeden
İsti'âze itmedi mi Hâzret-i Fağr-i cihân
- 581- Hâzreti cüm'a cemâ'ât terk idenler bî'idâd
Katl olunmadıklarından mâ'adâ keşretde nân
- 582- Haml idüp dirlerse nâşîdür hâsedden bu kelâm
Şer'a baksın var ise yanında fikh-ı Nu'mân

²²⁵ Vezin tutmuyor.

583- Bilemem dirlerse hâşâ şümme hâşâ fikha biz
Bağmazız mezhebsiziz diyenlere kılıç hemân

584- İhtişâr it Seyyidî devletsiz imiş başımız
Rabbiñe eyle tezzarru' uyana şâh-ı cihân

FÎ BEYÂNİ NEŞÂYİHI'L-SİTTETİ Lİ-İBRÂHÎM BİN EDHEM MİN LİSÂNİ'S-SÂLİKÎN

Hukiye 'an İbrâhîm Bin Edhem enne kâle nezele 'indî ezyâfün fe' alimtü ennehüm min eşadi kâi'llâhi te'âlâ fe'kultü lehüm veşvünî biveşıyyetin bâligatin hattâ ehâfe'llâhü te'âlâ mişli havfiküm fe'âlû nû'sıyeñ bissitetin eşyâ'e evvelühâ men keşüra nevmühü felâ ta'tma' minhü rik'kate kalıbhı ve'ssânî men keşüra eglühü felâ ta'tma' kıyâme'lleyli ve's-sâlişü men ehtâra şöhbete zâlimin felâ ta'tma' fi istikâmeti'd-dîne ve errâbi' u men kâne'l kizbü ve'l-gîybetü 'âdetühü felâ ta'tma' en yühracü me'a'l îmâni ve'l hâmisü men keşüra ihtilâton me'annâsi felâ ta'tma' fi halâveti le'ibâdeti ve'ssâdisü men talebe rızâ'e'n-nâsi felâ ta'tma' rizâe'llâhi te'âlâ min muhâzırât kara bâğ

FÎ BEYÂNİ NAZM-I HİKÂYET

585- İbn-i Edhem ya' ni ol kim Hâzreti İbrâhîm'e
Geldi ezyâf kondı ammâ pây'e'-i a' lâdan

586- Olduğın bildi naşîhat istedi vehem didi
Tâki bizde havf idüñ sizler gibi Mevlâ'dan²²⁶

587- Altı vech üzre naşîhat idelim biz sizlere
Çünkü havf itmek dilersiz Hâzreti Mevlâ'dan²²⁷

Varak 24b

²²⁶ havf idüñ sizleriñi SH.: havf idenñ sizler gibi SHM.,AE.

²²⁷ Bu beyit AE.'de mevcut değıl.

- 588- Çok uyuma çok yime zâlimle şöbet eyleme
Kizb ü gaybet itme aşlâ nâsa da çok söyleme
- 589- Oldı altıncı rızâ-i nâsı tâlib olmamak
Seyyidî lâyıķ degıldür bundan ı̇ ibret almamak
- 590- Bu hışâli sittenüñ her biri mûcib bir işi
Muṭalliı̇ olsañ dem-a-dem aķıdurdıñ gözyaşı
- 591- Çok uyumak didiler refı̇ ide ı̇albden rikṭati
Çok yemek maniı̇ kıyâma gicelerde müddeti
- 592- Şöbet-i zâlim viriserdür ḥalel dîne hemân
Kizb ü gaybet ı̇ âdet idenden çıkar dindi îmân
- 593- Nâs ile maḥlûṭ olan bulmaz ı̇ ibâdet lezzeti
Ḥalk rızâsı Ḥaḳḳ rızâsın selb ider hem ı̇ izzeti

FÎ BEYÂNİ KELİMÂTİ'Ş-ŞELÂŞE MİNE'LLÂHİ TE'ÂLÂ VE RESÛLİHİ VE
ḤULEFÂİHİ²²⁸

- 594- Emr-i dünyâñızdan üç şey baña oldı sevgili²²⁹
Didi Aḥmed hem Ebû Bekir ı̇ Ömer ı̇ Oşmân ı̇ Alî
- 595- İndi Cibrîl olda üç söz söyledi naḳl itdi hem²³⁰
Üç de Mevlâ söyledi gel zabṭını idin ehem

²²⁸ AE.adlı nüshada bu bölümden önce diğerk nüshalarda olmayan 6 bölüm mevcuttur.

²²⁹ kizden SH.,SHM.: gözden AE.

²³⁰ Cibrîl SH.,AE.: Cebrâil SHM.

- 596- Evvelen maḥbub olan Mevlâ'ya üç şey kim n'ola
Şâbb ü tâib ḳalb-i ḥâşî' zikrin iden dil ola²³¹
- 597- Şâliṣen üç sözgi didi anı Faḥr-i kâinât
Bir ṭayyib bir nisâdur ḳurra-i 'aynim şalât
- 598- Eylemek saña nazâr hem daḥı infâḳ u vuḳûf
Didi yârı gârı Aḥmed eyle taḥş eyle vuḳûf
- 599- Pehlivân-ı dîne daḥı oldı üç ḥaşlet sezâ²³²
Emr-i nehy idem ḳazâya gösterem dâim rızâ
- 600- Ol kelâm-ı kânı ḥılmüñ bir it'âmı ṭa'âm
Giceler ḳılmaḳ namazı daḥı ifşâ'-i selâm
- 601- Kânı 'ilm olan 'Alî'nüñ añla sözin eyle ḥayf
Ḍarbî bi's-seyf şavm bi's-şayf hem daḥı ikrâm zayf
- 602- Naşr-ı istiḡfâr i'ânet Cebreîl maḥbûbdur
Seyyid im'ân eyleseñ hep Seyyid'in maḥbûbdur

FÎ BEYÂNİ NÛR-İ ŞEM' DÂN FÎ ḲALB-İ EHLİ'L-ÎMÂN

- 603- Her bir îmân ehlinüñ ḳalbinde nûr-i şem' adân
Diñilür şükr eyle Seyyid lîk-i eṭfâdan ḥazer
- 604- Zâhir ebr şem' anuñ zarfında olsa çok delik
Söyinür şeksiz o şem' a şübhesiz yoldan azar

Varak 25a

²³¹ zikrin SH.,AE.: zikr SHM.

²³² pehlivân SH., SHM.:behlevân AE.

- 605- Rûz-gâr-ı hiss-i ‘ aklı hâlişen fehm itmeyen
Şâhibin zâyî‘ iden kelp gibi her yerde gezer
- 606- Ğayra ‘ arz itme bu î mân zarfinuñ hâlâtını
Şâhibü’l-hâne evinde her ne var ise sezer
- 607- Ol ecilden dindi î mânâ ‘ atâ ve ‘ âriyet
‘ Âriyet elden alınur deyu taḥkîkan yazar
- 608- Mü’ min-i kâmil dise bir fâsıka fısk eyleme
Şöyle ğayz ider o şaḥşa emr-i ma‘ rûfdan bezer
- 609- Fısk ile kâfir mi oldum diyü i‘ râz eyleyen
Şaḥşa teşbîh fer‘ -i eşcâr aşıl eşcârdan uzar²³³
- 610- Fera‘ -i eşcâr aşl-ı eşcâr güz gününde bell’ olur
Bil kezâ fâsık olan nez‘ inde î mânın bozar

FÎ BEYÂNÎ MEYYÎT VÜCİDE FÎHÎ ŞELÂŞE ŞİFÂTİN ‘İNDE YÂR-ĞÂRİ
FAḤRÎ’L-KÂİNÂT

Mâte racülün fî zamanı Ebû Bekr’in e’s-şiddîk rażıya’llâhü ‘anhü feḳâmû ilâ şalevatihî feizen yeteḥarrakü fenezarû ileyhî feizen ḥayyetün müṭavviḳatün fî ‘ unḳıhî ye’külü laḥmehü fe’erâdû ḳatlehü venetaḳa ḥabbetün veḳâlet lâilâhe illâ’llâh Muḥammedü’r-Resûlü’llâhilime taḳtülünî veleyse lî zenbün veḥaṭâ’ün feinne’llâhe te‘âlâ emerânî en ü‘azzibe hazâ’rracülü ilâ yevmi’l ḳıyâmeti ve ḳâlû mâ ḥaṭâ’ehü ḳâletlehü şelâşü ḥaṭâyâtin evvelühü izâ semi‘a’l ezâne lâ yecî’ü ‘l cemâ‘ ate velâ yaḥrucü ezzekûte min mâlihî velâ yesme‘u’l ‘ İlme hazâ cezâûh (ğalar vazıta)

²³³ fer‘ i SHM : .ḳar‘ i SH.,AE.

MA'NÂ'YI NAZM

- 611- Bir cenaze geldi aşhâb didiler kim şalât
 Kıralar defn ideler çün oldur(ur) hüküm-i memât
- 612- Zâhir oldu ol cenaze üzre bir 'âlî yılân
 Katline kaçd eylediler söyledi fi'l-hâl yılân
- 613- Didi bilmezdin gelmez câmi' a virmez zekât
 Ol ecilden ben havâle oldum iderem şebât
- 614- Seyyidî al 'ibretî bu kâr-ı bedden kaçça gör
 Nevm-i gâfletden uyanub kalb gözini açça gör

Varak 25b

FÎ BEYÂNİ MERÂTİBE'N-NÂSİ VE ŞÂNİHİM FÎ TİLKE'L-MERÂTİB

Ennâsü 'alâ erbe'ati aqsâmin racülün lâ yedrî velâ yedrî innehû lâ yedrî fehazâ
 ahmağun fectenibuhü ve racülün lâ yedrî ve yedrî ennehû lâ yedrî fehüve câhilün
 fe'illümühü veracülün yedrî ve lâ yedrî ennehû yedrî fehazâ nâimün feyğazühü
 veracülün yedrî ennehû yedrî fehazâ 'âlimün fe'ttebi' ühü

- 615- Dört bölükdür dindi insan hâlin añla birbirin
 Ahmağ u câhil uyur 'âlimdür añla görmedin
- 616- Bir böligi bilemez bilmez dağı bilmedügin
 Ahmağ oldur kaçça gör şerrin anuñ görmedin

- 617- Bir bölügi bilemez bilür dağı bilmedügin
Câhil oldur öğredi vir kendi gelüb şormadın
- 618- Bir bölük bilür ve lâkin bildüğini bilemez
Nâim oldur uyarı gör ħabl-i şer'î kırmadın
- 619- Bir bölügi bilür anuñ bildüğün dağı bilür
Seyyidî 'âlem durur uy dâr-ı laħde girmedin

Fî beyâni ğammi'r-rizķı izâ feraza's-semâü nüĥâsen ve'l-'arzı raşâşen
Ķâle Vehbi bin Verdin levkâne's-semâü nüĥâsen ve'l arza rişâşen ve ahmentü
birizķî lezanentü innî müşrikün me'l aĥyâ'i

- 620- Cümle gün ola nüĥâs dağı hem yerler raşâş
Rızķa ğamun olsa müşrik zann iderdim kendimi
- 621- Sa'y idüb ey Seyyidî ger muĥkem itmezseñ esâs
Dirseñ indi yire yaĝmur yir bitürdi gendümi
- 622- 'İlme çalış cehl ü şirkden pâk ola gör ölmedin
Yoĥsa ĥâliñ müşkil olur tutmaz iseñ pendimi
- 623- Ķâil Vehb ibn-i Verddür me'ĥazı İĥyâdadur
Yoĥsa saña' ilmi ĥâliñden degildür dindi mi

FÎ ĦAĶĶİ ĦİTÂBÂTİ'L-ĶABRİ Lİ'İNSÂNİ ĶALÎLÜ'S-ŞABR

- 624- Ķabr-i insan şayĥa idüb çağırub dir âdeme
Günde günde bir ĥısâbı ebced üzre zâ ile

Varak 26a

- 625- Beyt-i vahdet olmuşam mûnis gerek evvel baña²³⁴
Ol nedür dirseñ oқы Ҡur'ân 'amel eyle aña²³⁵
- 626- Şaniyendir dâr-ı zulmet olmuşam nûrum benim
Oldı bil dâim şalâta var ise lütfuñ senüñ
- 627- Lütf anuñ dâimâ itmek ri' âyet vaqtine
Olmaya terk varmayınca tâki ölmek vaqtine
- 628- Hem anuñ üçüncisidir olmuşam beyt-i türâb
Bizde esbâb isteyen itsün Resûle intisâb
- 629- Ol durur dördüncüsüdür ben yılanlar eviyem
Pâke bî-tiryâk gelene dost degil düşmanıyam
- 630- Didi beşincisi darlık eviyem hem faqr evi
Darlığa vüs'at gerek faqra azıqla ol kuvveti
- 631- Olmuşam size yedinci ev cevâb-ı münkere
Olmaya kıadir cevâba taldı her kim münkere
- 632- Münkerî münker olup inkâr-ı kâr ider kişi
Seyyidî gelsende kâr it ol durur 'âkıll kişi

FÎ BEYÂNİ ZİKİRİ'L-MEVT VE TA'ÂMI'L-MÜŞTEBİH MÂ-YÜNİTÜ FÎ
ḲALBİ'L-İNSÂN

Mefâilün / Mefâilün/ Feûlün

²³⁴ evvel SH.: ol SHM.

²³⁵ ile SH. : eyle SHM.

- 633- Ölüm haqdur ölüm haqdur ölüm haq
Di tevbe zulme lütf eyle öliñcek
- 634- Eger dirseñ katı nâzük şafâsı²³⁶
Ki hiç yok didi Haqq'ıñ Muştafâsı
- 635- Şadâkat anda mı hâşâ ya sende
Tereddüd var ise yok hişşe dinde
- 636- Hevâ ü nefsi ü şeytân çünki gâlib
Yimekle içmek oldu bâş me-ţâlib
- 637- Huşûşa çok yiyene hâdsiz me'z-zarı
Seçer az kaldı dinde hayrı darı
- 638- Hudâ havfl çıka kalbinden anuñ
Varur mı yanına 'âkil o nânuñ
- 639- Huşûşa gire kalbe nân-ı fâsid
Ola pes cümle a'zâ anda fâsid
- 640- Tohum mişli dürür kalbe giren nân
Bitürür her ne hâl üzereyse unan
- 641- Ebû Bekr içdi şerbet idi şübhe
Didiler vardur ol şerbetde şübhe
- 642- O sâ'at kay'a kaçd itdi o zi'l-hâl
Komadı kalbde bir şey çıkdı fi'l-hâl

²³⁶ nâzuş SH.: dünyâ SHM.

Varak 26b

643- Didiler cümle bundan mı bu ni' met
Anı ihrâc için nedür bu zaḥmet

644- Didi bilsem ḳala ḳalbümde zerre
Çıḳaram cümlesin ger zerre zerre

645- Eger aldıñsa sen bundan naşîḥat
Ki Seyyid korḳma görmezsin feẓîḥat

FÎ BEYÂNÎ AHVÂLÎ'L-EKL

Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

646- Çok yimekte dirler var altı vech üzre zarar
İctinâb-ı ḥâcet idinen kişi bulur arar

647- Ḥavf-i Mevlâ az ola hem cümle nâs-ı şefḳati
Ola eşḳâl her 'ibâdet bulmaya hem lezzeti

648- Olmaya beşincisi te'sîr u te'eşşür ḳıl ḥazer²³⁷
Didiler altıncısına cümle emrâz azar

FÎ BEYÂNÎ'L-FERÂ'İZ

649- Dördi farzdur dördi sünnet dördi daḫı müsteḥab
İkisi daḫı devâdur ikisidür bî-edeb

²³⁷ beşincisi te'sîr te'eşşür SH.: beşinci te'tîr te'sîr SHM.

- 650- Evvelen yiye helâlden râzı ola kısmete
Ni‘ meti bile Ĥudâ’dan sa‘y ide hem ‘ işmete

FÎ BEYÂNÎ’L-SÜNNET

- 651- Diye bismi’l-lâhi evvel eyleye ĥamd âĥıra²³⁸
Evvel âĥır el yuyub şağ dizdi büküb otura

FÎ BEYÂNÎ’L-MÜSTEĤAB

- 652- Loğma’-i taşğır idüb hem ġayra nâzır olmamağ
Kendü önünden yimek tedrîc ile yemek yemek

FÎ BEYÂNÎ’D-DEVÂ

- 653- Döküleni devşüre hem yalaya barmağını
Zâyi‘ itmeye Ĥudâ’nuñ ni‘ metinüñ yağını

FÎ BEYÂNÎ’L-MEKRÛĤ

- 654- Ķoğmaya aşla ta‘âmı hem daĥı üfürmeye
Seyyidî di var durur ba‘zen cevâz üfürmeye

- FÎ BEYÂNÎ’L-ĤUṬBETİ’L-MEŞRÛ‘ ATİ MİN VEKÎ‘ A RAZİYA’L-LÂHÛ
‘ ANHÛ²³⁹

Varak 27a

Mefâilün / Mefâilün / Feülün

²³⁸ eyleye ĥamd SH.: ĥamd eyleye SHM.

²³⁹ “Fî beyânî meyyit vücide fîhi şelâşe şîfâtın ‘ inde Yâr-ğârı faĥri’l-kâinât”adlı başlıktan bu bölüme kadarki kısım AE.’de mevcut değıl.

- 655- Vekî' a geldi bir kişi didi kim
Unuduram işitdigim kelâmı
- 656- Didi gel kendügi ĥıfz it günâhdan²⁴⁰
Ki her dem sen seni eyle melâmı
- 657- Ĥıfız ĥadsiz ne' amdır bil Ĥudâ'dan
Virilmez fâsiķa fehm it kelâmı
- 658- Buña vârid su'âli def' a Seyyid
'Ayânen naķle isnât it kelâmı
- 659- Buyurdu bâb-i istidracde Allâh
Ve ümlî lehû da çok mâl ile nâmı
- 660- Ne dirsın ĥaşm-ı Mûsâ'ya ĥazer it
Cemi' -î ĥalde küfr üzre idi kâmı
- 661- Ehem olan umûr-ı nazma Seyyid
Alı gör Ĥaķķ'a ' arz eyle merâmı
- FÎ BEYÂNİ MÛCEBÂTİ'L-FAĖR²⁴¹
Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
- 662- Ĥıfz ide faķr ateşinden ĥalkı Ĥallâķ-ı cinân
Küfre ķarîn çün ĥaber virdi işit Faķr-i cihân
- 663- Lâzım oldu cümleye pes bile yüz esbâbını
Ėırķdañ daķı ziyâde yazdılar esbâbını

²⁴⁰ İt SH.: eyle SHM.

²⁴¹ Bu bölümden önce AE.'de bir bölüm mevcut.

- 664- ‘Azm olundu cümle esbâb olına bir bir beyân
Tâlibü’l-‘ilm olana zabtı ola bir hûş ‘ayân
- 665- Evvelen cümle günâhdan kaçça hem kızb itmeye
Çok uyumaqla şabâh vaktin verâye atmaya
- 666- ‘İlmi zâyî‘ itme ‘uryânen tebevü’lle niyâm
Cünüb iken yimiye hem yan üzre yatırken ta‘âm
- 667- Kibre düşmeyi yire düşen ta‘âmı ke’l‘asel
Şevb ile ev süpürüb yakma şarımsâg u beşal
- 668- Gice süpürme evi süpründi koma hânede
Şeyh öñünce yürime hem eyle taqdîm hânede
- 669- İsm-i vâlidle nidâ itme sefâhetdür kişi
Sünnete uy her ağaçla kördeme câhil dişi
- 670- Yuşa toprâg çamurla el oturma eşige
İtmedi hem ittikâı söz geçerse eşige
- 671- Alma abdest mevzi‘ guslũnde silme yüzũni
Şevible hem dikmesende şer‘a uydur özüni
- 672- Eyle tağyîr itme te’hîr ola beytî ‘ankebût
Olsa hevñ üzre şalâtı beytî beyti’l-‘ankebût

Varak 27b

- 673- Sür‘at itmek çıkmâga sũka mesâcidden beri
Dönmede eglenme cânım olma bu halkũñ biri

- 674- Alma sâilden şaşın kesreti ħubzı kıl ħazer
Vâlideyi iken du‘â‘i şerr ile yoldan azar
- 675- Terk âvânı ħamir itfâ sirâcı bi‘n-nefes
Yazma ma‘ ħûd ile yazı yazmasıdur ke‘r-refeş
- 676- Müştü meksûr itme isti‘ mâl var bir ehle şor
Vâlideyni hiç unutma her du‘ âda aña gör
- 677- Kâimen geyme tonı hem kâ‘ iden şarma şarık²⁴²
Buħl ü taħtîr itme isrâf eyleme olma çürük
- 678- Seyyidî itme tavanı hem tehâvünle kesel
Şöyle ħall it her umûrı ola yayın ke‘l-‘asel
- FÎ BEYÂNİ MESÂİ‘L-İ ‘İYD-İ ŞERÎF
- 679- ‘İyd-ı ezħâda nüħûlîyle bu maħlûħa dinen
Dördi vâcib ba‘ zı ba‘ za on biri oldu sünen
- 680- İtme ‘işyân kes zaħâya eyle tekbîr kıl namaz
Bir ‘aceb ħâlet durur kılmaz bu günde bî-namaz
- 681- Fehm olunsa dinse buna sır durur ey ħâfilin
‘Âlim ol aħkâm-ı farza olma gel min câhilin
- 682- İt sivâk ile teṭayyüb ħusl ü meşy ü pâk libâs
Erken uyan câmi‘ a var ħalmasun ħalbünde pâs

²⁴² tonı SH.,SHM.: domı AE.

- 683- Hânenüz kurbinde kıl tekbîr tefenün fi't-ṭarîk
On biri iftâr te'hîr eyle Seyyid ol ḥarîk

FÎ BEYÂNÎ HİTÂBÎ NEFSİ'L-GÂFİL VE ŞAḤZÎ'L-CÂHİL

Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün

(Murabba Biçiminde)

- 684- Uyan bu ḥâb-ı gafletden ecel bir emr-i taḥkîki
Cehâletden 'udûl eyle 'ulûma sa'y it ölüm var
- 685- Gice gündüz niyâz eyle Ḥudâ'dan iste tevfiği
Cehâletden 'udûl eyle 'ulûma sa'y it ölüm var
- 686- Şoyalar şavbîni bir gün beden bî-rûḥ olup yata
'Umûmen cem' olub vâriş neler var ise hep şata
- 687- Ki üç kat bez ile cânım koyalar seni tabuta
Cehâletden 'udûl eyle 'ulûma sa'y it ölüm var
- 688- Ḥuḫûḫ-ı 'abd ile riḥlet iderseñ yevm-i mi'âde
Denilmez ol günü añla gedâdur yâ felân-zâde
- 689- O gün bir gün dürür cânım ki muḥtâc cümle ḥalka-zâde
Cehâletden 'udûl eyle 'ulûma sa'y it ölüm var

Varak 28a

- 690- Alursın bunda emvâlin 'ibâdüñ bî 'aded zâlim
Derûnı yok gibi taşdıḫ dimezsın n'olısar ḥâlim
- 691- Ferâḡı ḳalbiñe gelmez dise bu ḥukmi biñ 'âlim
Cehâletden 'udûl eyle 'ulûma sa'y it ölüm var

- 692- Anaṭolı u Rûm ili yıķıldı cümlesi birden
Cihân küfr ile yıķılmaz yıķılır zulm ile Őerden
- 693- Bilen alınca bilmeyen niçündür kim bu mal nerden
Cehâletden ‘udûl eyle ‘ulûma sa‘y it ölüm var
- 694- Alursın göz göre malın bu halkuñ dürlü Şan‘atle
Nice menzil ola cennet bu butlân ile la‘netle
- 695- N’ola Őoñuñ eyâ ğâfil bu ‘âcil zevķ-i miñnetle
Cehâletden ‘udûl eyle ‘ulûma sa‘y it ölüm var
- 696- Teĥammül bâbına gir Seyyidî ğayriye yoķ çâre
Gice gündüz iden âh u nazâr it cümle bî-çâre
- 697- Ölüm fikrin derûnı zıkr idenler düşdiler zârah
Cehâletden ‘udûl eyle ‘ulûma sa‘y it ölüm var

FÎ BEYÂNÎ HAĞKI MÂ LİZEME TEFEKKER LÎ-İĞVÂNÎ FÎ HAZA’Z-
ZAMÂN

Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
(Murabba Biçiminde Yazılmış.)

- 698- Maĥve yüz tıtdı bu ‘âlem kalmadı hîç tâķatim
Sen teĥammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 699- Yoķ rızâ’-i Rabbe lâyıķ ĥâliŐan bir tâ‘atim
Sen teĥammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 700- Fikr idüb zâlimlerüñ ĥalini im‘ân eyleseñ
Reyb ü Şeksiz ĥayret aĥz ider derûnı söyleseñ
- 701- Ėatle sa‘y itmek muĥaķķaķ toŐoĖru söyleseñ
Sen teĥammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded

- 702- Paşalar begler ağâlar cümleñün almak işi
Bitdi şimden soñra ümmet çün bikem gülmek işi
- 703- Pâdişâha bî-garaz i' lâm ider yok bir kişi
Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 704- Paşa beg ağana yapsun virmedükçe yok nazar
Ümmete şefkat idenler cümle manşıbsız gezer
- 705- Nedter üzre manşıb olub olmaz ise yer ezer²⁴³
Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 706- Nefs-i şüm ister yine diye hevâ üzre kelâm
Hağ rızâsı bunda diyen kişiler cümle mülâm
- 707- Lâ'ü bâli oldı rişvet siyyemmâ emred gulâm
Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded

Varak 28b

- 708- Hağ budur erbâb-ı manşıb manşıbından ħavf ider
Hâkim câbir yüzinden her ne olursa ol ider²⁴⁴
- 709- Ĥamd ol Allah'a beğâ yok cümlesini yer yudar
Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 710- Kâđînuñ ' arzı gelür taşdığ iderler cümlesin
Unuturlar ihtimâmı yoklamazlar cümlesin
- 711- Göstere Rabbüm bulara kâmınuñ pâş cümlesin
Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded

²⁴³ nedter SH.: nedret SHM.,AE.

²⁴⁴ ne olursa ol ider SH.,SHM.: ne olursa ider AE.

- 712- İki şâkî varsa şer‘ a yoqlar andan intisâb
 ‘İllet-i maqşûdı vardır idecekdür iktisâb
- 713- Şabr u fikr itsün o vaqti olacaq yevm-i hısâb
 Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 714- Müntesib şâkî elinde ger olursa tezkere
 Hiç tevaqquf itmeye ol qapulardan tezkîre
- 715- Gönderen giremeyen giren cezasın hep göre
 Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 716- Siyyemâ ola içinde sîm ü zerden yek nişân²⁴⁵
 Götüren ğamsız girür etmez huşûlında gümân
- 717- Hiç tıyulmaz bî-kes olan eylese yüz biñ emân
 Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 718- Emr-i ma‘ rûf ideni medh ider Allâhu ‘ azîm
 Zıddını iden münâfık didi vallâhi’l-‘ azîm
- 719- Şimdi olurlar haq diyene ol qader ğâ’iz kezîm
 Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 720- Her-kesi aḡz itdi ḡayret müktezâsı sû’-i ḡâl
 ‘Avn ide Ḥallâq-ı ‘âlem ref‘ ola cürm ü vebâl
- 721- Bî-sebeb ‘avn olamaz olduqça bizde ḡubb-i mâl
 Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 722- Eski dünya gerçi amma cümle qalblerde cedîd
 Sen neden bildüñ dinürse tâlîb-i ğayr-i ‘adîd
- 723- Dimedi mi ḡubbumız çün Ḥaqq kelâmın da şedîd
 Sen teħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded

²⁴⁵ seyyemâ SH.,SHM. : siyyemâ AE.

- 724- omadı bir derd bizim un Hakk Resûli bî-‘ ilâç
Ben beyân idem bahirden atre lütf it aña aç
- 725- imdi dünya âletidür kisve sübha dal u tâç
Sen tehammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 726- İntişâr-ı zulme bâ‘ iş olmak oldu âh u vâh
Virmek almak unki vardur işidilmez oldu âh

Varak 29a

- 727- Âh-ı mazlûm yerde almaz ref a sa‘ y it pâdişâh
Sen tehammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 728- Bunlara râ‘ î olacak şer‘ ile ‘ âlim velî
Fehm ider gâyetde ok söyleye ki varmaz dili
- 729- ‘ İleti her apularda bulunur pek ok deli
Sen tehammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded
- 730- Seyyidî Hakk’a niyâz it alkdı halkdan havf-i nâr
Bâ‘ iş-i nârı bilenler nerden olursa şunar
- 731- Bilür iken az idenler bilmeyenden ok yanar
Sen tehammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded

FÎ BEYÂNÎ MÂ ÎLE HÎNE RÂYÂ BA‘ZU’L HÂRÂBÂT FÎ TÂRÎI’L-
OSTANÎNÎYYE FÎ SÜNNETE SÛNENÛ TES‘ İYN Ü ELF

Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün

- 732- Biraz vaşfın idem diyem bu kâinâtuñ
Ki diñleñ lütf idüb ey ehl-i îmân

- 733- ‘Acâyib keşreti var münkerâtüñ
Huşûşâ kahvelerle cümle büldân
- 734- Bulunmaz bir kişi kim ide nehyi
Bilinmez kimdür iden emr-i nehyi
- 735- Ki bilenden biri iderse nehyi
Ke’ennehû ol olur min ehl-i ‘işyân
- 736- Niçün feryâd olunmaz bil bu kâra
Açıkdur bâb-ı Mevlâ âh u zâra
- 737- Gel imdi derdiñüñ dermânın ara
Bulam dirseñ eger cennet-i Raḥmân
- 738- ‘İlim bir nûr idi ref‘ oldı kadri
Ki lâ-yedrî dinenler dindi yedri
- 739- İlâhî lütf idüb şerḥ eyle şadı
Ki ḥatta görmeyem igvâ-i şeytân
- 740- Bu nefis ile hevâ şeytân-ı bed-kâr
Bulardur şübhesiz a‘ dâ’-i bî-‘âra
- 741- Huşûm idinmeziseñ âḥir u kâr
Olısardur yeriñ duzaḥla nîrân
- 742- Bir ucundan niçe fetih kuralar
Ki fetḥ iden ğuzât ecrin bulalar
- 743- Velîkin taşrada yüzbiñ kuralar
Görinür cümlesi berbâd u virân

- 744- Çıkar teftişci def^ç için fesâdı
Fesâd üzre ider ibkâ-yı tuğyân

Varak 29b

- 745- Ki anlar beslenür def^ç -i fesâda
Müheyyâdur nazîri çok mesâda
- 746- Koyan ol mu^ç cizâtı bir ^çaşâda
Yerine yitürür gam çekme ey cân
- 747- Velî hiç şabra kalmadı mecâlim
Cihânı büsbütün tıtdı mezâlim
- 748- Reis olan diyeydi buna zâlim
Gülerdi cümle halk olurdu handân
- 749- Ki Seyyid muhlişam oldum münâcı
On iki yıl durur oldum du^ç âcı²⁴⁶
- 750- Eger bu def^ç a def^ç i olmazsa acı
Hudâ'dan umaram bu derde dermân

FÎ BEYÂNİ HURMETİ SELAŞETÜ E^ç İNÜ ^çALE'N-NÂRİ

^çAn Resûli'llâhi şalla'llâhü te^çâlâ ^çaleyhi vesellem yeğülü hürmeti'n-nâri ^çalâ
seleşeti a^ç yünü ^çaynün beket min haşyeti'llâhi ve ^çaynün seherat fî sebîli'llâhi ve
^çaynün guzzab ^çan meğârimi'llâhi mine'l me^çâlimi lilbeğavî

²⁴⁶ yıl durur SH.: yıldur SHM.

Fâilatün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

- 751- Faḥr-i ‘âlem dir ḥarâm olundu üç göz üzre nâr
 Hişşedâr it yâ İlâhî kılma bizi şermesâr
- 752- Râh-ı a‘ dâ gözleyen ikinci ol göz min ḥarâm
 Yumulandur ictihâd it eyle ḥaḳ üzre qarâr
- 753- Ağlaya üçüncü ol göz ḥaşyet-i Ḥallâḳ için
 Bir büyük devlet durur fevķinde yokdur ğayrı kâr
- 754- Kıl müyesser sen müyessersin Hudâ yâ cümleye
 Olmaya ‘avn olamaz nefse gelür ğâyetde bâr
- 755- Hâlet-i nezi‘ kefen laḥd-i fikr olunsa bir kemâl
 Câna ğâyet hoş gelür girmezdi qabre mûr u mâr
- 756- Yum gözüñ fikr it anañ babañ oğıl u kız n’oldılar
 Sen qalür göçmez misin ya sende qânî âh u zâr
- 757- Dikilür gözüñ göge oğluñ kızuñ âh u anın
 İdeler ammâ ne çâre göze görüñdi mezâr
- 758- Var mı kudret diyevüz azrâile gel mühlet vir
 Uyalum Qur’ân u fiķha virelüm şer‘a ğıdâr²⁴⁷
- 759- Yok durur imkân gel imdi cehl-i şirke tevbe it
 Zâlim ü mezhebsize virme gönül eyle firâr

²⁴⁷ ğıdâr SH.: ‘ızâr SHM.

Varak 30a

- 760- Hüküm-i Kûr'ân'a uyar Hakk'ı tıyar az kaldı pek
Hayrat aldı 'âlemi 'âlim eger genc ihtiyâr
- 761- Hâzret-i şer' içre dindi bu rezâi'l-mens'i
İctinâb it itme şübhe cehl ile toqlıķ medâr
- 762- Çok yemek toymak helâl ise harâmuñ şânına
Tohma beñzerdir Ğazâlî andan biter cümle şirâr
- 763- Muķtedâyem a' lemem diyenler itmezler hâzer
Hiç kalur mı ğayr-ı nâsa ictinâba iķtidâr
- 764- Her birinüñ ülfeti zâlimler ile söyle kim
İ' tizâr vâcib iken belki iderler iftihâr
- 765- 'Âlim iderse sükût kıymet bulur ğâyetde kût
Tevbe it lütf eyle cânım al bu sözden i' tibâr
- 766- Ehl-i fısqâ zâlime ğayz idene ğayz eylemek
Didiler şân-ı münâfıķdur hâzer it ihtiyâr
- 767- Bir müceddid gönderürse Hakk te'âlâ añsızın
Seyyidi 'ömri hâzânuñ tez bulur evvel bahâr

FÎMÂ KÂLEHÜ'L AŞHÂBÜ VE'TTÂBİ'ÜN VE'L' ULEMÂİ MİNE'L
MÜCTEHİDİNE FÎ TÂRİKİ'S-ŞALÂT

- 768- Kim ki terk itse 'özürsiz kaçıld ile bir vaķt namâz
Ekberi cümle kebâir olmada söz ittifâķ

- 769- Bâ' iş-i la' net olur yetmiş eve bir bî-namâz
Dost olub sâkit olanda var durur şeksiz nifâk
- 770- Küfre zâhib on beş eşhâşdır imâm-ı münzîri
Sekiz aşhabdan yedisi tâbi' inden hoşça bak
- 771- İbn-i Hattâb Hureyre ' Abbâs Me' âzibni Cebel
' Abdü Raḥmân Sa' d Ebu' d-derdâ vü Câbir yüzi aḳ
- 772- Aḥmed İbn-i Ḥanbel ' Abdu'llâh Dâvûd u Zekî
Tâbi' inden Neḥâî Eyyûb ve Ḥakem ile İshâk
- 773- Ḳatlı iderler şâfi' i vü mâliki vü ḥanbeli
Ba' zı küfren ba' zı ḥadden kılıcıyla iki şâk
- 774- Mezheb-i Nu' man da Seyyid ḳatlı olunmaz tâ meger
Lâ'übâlî terk ide budur imâmîndan sebâk
- 775- ' Âmil olsa bunlar ile cümle a' yân u kibâr
Ferre ferre dirdi a' dâ ḥarb u cenksiz seyre bâk
- 776- Sâde buğza râzı idüñ dinmese bâri velî
Ye pilavın itme inkâr kelb gibi yüzine bak
- 777- Bu ne ḥâletdür ne sırdur ey Muḥammed ümmeti
Ehl-i Ḥaḳḳ ayakda şadra geçdi erbâb-ı nifâk

Varak 30b

- 778- Bir müceddid göndereydi müntaḳîm Rabb-i Raḥîm
Farḳ olurdu birbirinden ger kızıl ḳara vü aḳ

- 779- Seyyidî bu ‘ arz-ı hâli diñlemeler yok yire
Virme zaħmet kendüñe Mehdî için yollara bak

FÎ BEYÂNÎ HAVARİKU’L-‘ ÂDÂTİ’L-AHĖBÂBİN VE A‘ DÂ’İ

Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün

- 780- Uyan hâb-ı cehâletden sekizdür hâriku’l-‘ âdât
Bulunur dördi fi’l-a‘ dâ kalandur aħseni’l-âyat
- 781- İhânât sihr ü mekr u ibtilâ dördünci istidrâc
‘ Adûnuñdur bular ĥavf it tedârik eyle gel mâfât
- 782- O bâkî dördüñ aşhâbı kaması Hâkķ’uñ aħbâbı
Anı fehm it ‘ ale’t-tertib ki dînuñ olmaya ġârât
- 783- Bunlar bir bir bilinse şübhesiz zabt eylesem dirseñ
İ‘ ânât u keramât mu‘ cizât dördünci irhâşât
- 784- ‘ Avâmda olma dirler i‘ anât ola ‘ âlemde
Bilâ-da‘ vâ kerâmetdür yoġısa fişk ile kîş mât
- 785- Şorarsan var mıdur şimdi velî her köşede biñ biñ
Namâz kılmaz daħı bilmez tahâret nicedür evķât
- 786- ‘ İlimden şâhibinden kalkdı revnaķ geldi cühhâle
Emârât-ı kıyâmetdür cevâbında olan hâlât
- 787- Cerâ’et itse bir ‘ âlim dise Hâkķ câhili kılmaz
Velî n’olur anuñ hâli gel imdi söylemesiñ yat

- 788- Birisi gelse âh itse vücûh-ı zulm-i zâlimden
Anı men' ider a' vâni yemiş rişvetle almış at
- 789- Mükârin bi'd-de' âvî enbiyâya mu' cezât-ı Hakk
Anuñ çün eyledi ta' yîn ideler düşmen-i iskât²⁴⁸
- 790- Gürûh-ı enbiyâ maqbûli Hallâk-ı Hudâ'dandur
Nübüvvetden muqaddem virilen hârîkdur irhâşât
- 791- Tamâm oldı sekiz hârîk hazer it seçmemekden geç
Cehâletden sefâhetden kılmı imdi Rabbüñe tâ' at
- 792- Tefekkür itse baksa şâh cihânı kaplamışdur âh
Medârîn katl-i şalb itse olurdu meşkini hannât
- 793- Buzm a' mâlimüzdendür derûnî tevbe it Seyyid
Tazarru' eyle Hallâk'a şorar bir bir ve in zerrât

FÎ BEYÂNİ ZEVÂLİ'L-ÎMÂN VE'L İSLÂM VE HÜVE RAB' ATE NEFERİN VE
BEYÂNİ HÂLİ'L MÜR'Â'ÎN

- 794- Yedi yüz yetmiş yedi yıldur dinilmemiş bir kelâm
Ka'ili anuñ Muhammed ibn-i Fazl-ı Zü'l kirâm

Varak 31a

- 795- Dört kişidendür işit İslâm dinüñ kemmîsi
Diyü tahkîk itdi zabı it tura yerinde hıyâm

²⁴⁸ iskât SH.: işkât SHM.

- 796- ‘İlmi ola evvelen olmaya a‘ melden naşîb
Şûretidür ‘âlim anuñ sîretinde yok nizâm
- 797- Görine ikincisinde şûretâ vâfir ‘amel
Uymaya Qur’ân’a râzı olmaya Faḥri’l-enâm
- 798- ‘İlme raġbet itme öğrenmeye üçüncisi
Kavme celse kande şer‘î kırâ’at ile kıyâm
- 799- Buna hâl dördünci nâsı men‘ ider öğrenmeden
Hâlık’ı kul rabbi zidnî diye fi Ḥayri’l-enâm
- 800- Câmi‘ iken cümle ‘ilmi buna hayfdur ümmete
Hâdden efzûn şübhesiz halk içre erbâb-ı niyâm
- 801- Hâkim üzre men‘ anuñ añdı farzdan durur
Hâcet idinmezler ise şabr idüñ gelsün kıyâm
- 802- Farz bilmez kande kaldı şabrına ola şevâb
Bilenedür ecr-i şabruñ bilmeyen ḥarke’l-hevâm
- 803- Bir ‘aceb günlerde kaldık ehl-i ḥaḫ bilinmeden
Kaldı şimdi aldı meydânı mürâ’îyle li’âm
- 804- Giyer eski boynun eger halkı aldatmak için
Lâyıkınca Ḥaḫḫ cezâsın vire bulmaya idâm
- 805- Bed-du‘âdur dime itmişdür Emire’l-mü’minîn
Keşretî var ġayretüñ var ise sende eyle müdâm
- 806- Cem‘ -i dünyâ kadrini bilmeyeniñdür bu kelâm
Diyene di sözi senüñ aldadagör birkaç cüdâm

- 807- Virecegi alacağına olacağdur ğâlibâ
Ağça ise li'r-riyâ elma vü emrûd ise hâm
- 808- Sû'-i zandur diyene luğf ile vir şâfi cevâb
Bed-du'â olanlara olmaz müyesser illâ hâm
- 809- Buña şâhid mi degildür şâlih için ni' me-mâl
Fâsidi fâsid bulur çün hîle ile kırdı dâm
- 810- Didiler vâ-kışdda erbâb-ı tefâsir çok merâm
Böyle hîle saçını itdiler cümle mülâm
- 811- Cümleden şiddîka gördi birisini fi't-ıtarîk
Boynun egmiş yâb yürür bâ' iş ke'enne çok şıyâm
- 812- Didiler 'âbid durur yok tâkati pek sür' ate
Zâ' fa ilkâ eylemiş añı 'ibâdâta kıyâm
- 813- Didi erbâb-ı 'ibâdât muğtedâsıdur 'Ömer
Yürise pek söylese pek ursa olmazdı kıyâm

Varak 31b

- 814- Gördi birin dağı diñle Hâzreti Fâruğ dîn
Başını kıaldur degildür hasta dîn lâ-yenâm
- 815- Didi birinde dağı öldürme dîn-i ümmeti
Hâğ seni kıatl eylesün olmaz riyâ ile mağâm
- 816- Seyyidî hey'etlerinden tevbe eyle it hâzer
Ola ceddînden şefâ' at dir iseñ rûz-ı kıyâm

FÎ BEYÂNÎ NÜZÛLÎ MELÂİKETÎ HAMSİN HAMSETÎ MEVÂZÎ^ç KÛLLE
ŞABÂH BÎ-NAŞÎHATÎN ^ç AZÎMETÎN

- 817- İne her günde semâdan beş melâik beş yere
Diyü râviler rivâyet eylediler bâ-şadâ
- 818- Mekke sûk ile Medîne beyt muqaddes maqbere
Her birinde bir nuşh ider bular bi-izn-i Hudâ
- 819- ^çİbret al havf eyle cânım Mekke üstine inen
Târik-i farza' ider noşşân rahmetle nidâ
- 820- Hazret-i semt-i Medîne üzre inen dağı dir
Kande sünnet terk idenler n'işler ol yevmi'n-nidâ
- 821- Nefsî nefsi diye cümle enbiyâ vü mürselîn
İlticâya kim kıla lâyıq önünde sermedâ
- 822- Bid' ati terk eyle şûfi olayım dirseñ şafi
Yohsa virmez fâ'ide tesbîh ile tâc u ridâ
- 823- Zerre inşâfı olan bu haq sözümde hızlanur
Terk ider bid' atlerin cânın ider Haqq'a fedâ
- 824- Vaşf-ı lâ-yuğşâları var evliyanuñ fi'l-kitâb
Var mı zâlim ülfetinde hiç birinden bir edâ
- 825- Ğayr-ı meşrû^ç dan hazer meşrû^ç a râ^çî cümlesi
Lâ'übâlî oldu şimdi lahn ile şît u şadâ

- 826- Dîn ğarîb ehli ğarîb olmasını Faħr-i cihân
Mu' cizât ile didiler müntehâdan fî ibtidâ
- 827- Her ne var ise bu dehrüñ zâlimi fikr eylese
Nuşh-ı Faħr-i kâ'inâtı hûkm-i fermân-ı Hudâ
- 828- Ehl-i haķ bulur mıdı dünyâda raħat yek nefis
Yoħsa Mehdî ğünine ğalmak mıdur şaķî bedâ
- 829- Maķdise inen diye ğanda kesb iden mâl-ı ğarâm
Sâir a' mâl olamaz maķbûl olur andan cüdâ
- 830- Ķabre inendir bemâza tağbiṭûn ü tendimûn²⁴⁹
Fevt-i a' mâle nedâmet olmuş iken ke'l-ğada
- 831- Ğıbṭa istiğfâr şalat ' ilm-i cemâ'ât ehline
Bizde ğudret ğalmadı bunlara ğaṭ' oldu ğidâ

Varak 32a

- 832- İne sûķ-i müslimine diyeler beşinci
Şaṭvet ü naķmet ni' am zıddı virür ğalka Hudâ
- 833- Hâlıkından ğavf iden bu yaraya ider ' ilâc
Ya' ni tevbe ide itmeye riyâ ile ridâ
- 834- Otlar en'âm olmasa şıbyân emr ğorkardı hâl
Şöyle ineydi ' azâb cümle öleydi ğamzede

²⁴⁹ etagbiṭûn SH.: tüfizûn SHM.

835- Hâtır üzre söylemekden tevbe eyle Seyyidî
Ola yanında sevâ haq sözde bây ile gedâ

FÎ BEYÂNÎ ŞİFÂTİ'L-‘AŞERATÎ FÎ HAQQI'N-NİSÂÎ MİN NAŞİHAT'L-
MÜLÛK Lİ'L-GAZÂLÎ

836- On şîfat ta‘ dâd olundı diñle fi haqqı'n-nisâ
Toğuzundan hıfz ide anları Haqq beyne'l-‘ ibâd

837- Ol ki maqbûldür biri şorar bilür şubhan mesâ
Mâ‘ adâyı terk ider İslâm olan itmez ‘ inâd

838- Bu ne haletdür ne sırdur kırkaram dizler yolar
Ot gibi biter yiter insâna yok yevme't-tenâd

839- Dürlü dürlü hâlet ile seyr u bey‘ at eylemek
Şöyle buldı şân u şöhret kaldı hayretde ‘ ibâd

840- Şûretâ zeyyi meşîhat gösterüb çok hîle-bâz
Bey‘ at içün da‘ vete hâlî degil hiç bir bilâd

841- Ehl-i Qur‘ân kaldı ayağda ne yapsun n‘eylesün
Böyle münker def‘ ine lâzım durur çok istinâd

842- İstinâdı olanuñsa bozdı dünyâ beñzini
‘ Âlim ü ‘ âmillere hiç k‘omadılar i‘ timâd

843- Yok şafâ çokdur cefâ gam çekmesin Seyyid virür²⁵⁰
Yevm-i tublada cezâsın her-kesün Allâhü hâd

²⁵⁰ çekmesin SH.: çekme sen SHM.

- 844- aldı Şekvâ ĥazret-i rûz-ı cezâyâ Seyyidî
Malaba gel söyle mezkûrâtı terk it izdiyâd
- 845- Yer ier Şekil ĥanâzîr hî dimez nerden bu nân
Dîn ü îmânın ĥayırmaz ĥubsin eyler bî-‘ idâd²⁵¹
- 846- Bir daı meymûna beñzer malabı dâim libâs
Gûn-e gûn Őonı kefen hî eylemezler anı yâd
- 847- Kelbe beñzer görse ni‘ met biyerde yaltalanur²⁵²
Görmese ni‘ met urar hem Şavtın eyler imtidâd
- 848- Ĥayya gibi görünür birinde daı Şa‘ Şa‘ a
Kibri albde gözedür ider abûli irtidâd
- 849- Kimseyi Şaymaz birisi daı beñzer aıra
Nefsine itmiş i‘ tibârı ĥayra itmez inıyâd

Varak 32b

- 850- Biri daı Őûreten hem sîreten ‘ areb mişâl
ov ü fitne itmede Şeytân gibi’der i‘ tiyâd
- 851- Mişli fâredür omaz Şey ĥânesinde ocanuñ
Sırrı bilinmez daı hî albden itmez ittiĥâd
- 852- Şa‘ leb oldı birinüñ daı nazîri yir ier
Yoĥıken ehli gelince inîler bî-i‘ tiâd

²⁵¹ ĥubsin SH.: ĥabsin SHM.

²⁵² biyerde SH.: biri de AE.

853- Zâga beñzer biri dahı gezmeden gelmez keder
Her ne semte ‘azm iderse fevt olunmaz mâ-yürâd

854- Şâta beñzer bir bölügi cümle eczâ müntefi‘
Hayr-ı dünyâ olmağa şâhid durur Qur’ân-ı hâd

855- Seyyidî di Yâ İlâhî kııl kerem ol kişiye
Oğuya bu nazmımızı eyleye hayr ile yâd

FÎ BEYANİ HEDÂYÂ’İ ERBE‘İN

856- Mâlik ü rıdvân u mizân u şırât münker nekîr
Kabr ü nefis ü kâbiğu’l-ervâh benî Mevlâ habîr

857- Bu onuñ dörder ‘aţâyasın tedârik eyleyen
Vâsıl olur her kemâle lütf ider Hayy ü Başîr

858- Hüsni ü hulq u birr ü ihsân haşyeten hağdan buña
Bu ‘aţâyâ mâliküñ kurtulana ni‘met keşîr

859- Şükr ü na‘mâ tevbe ü şabr-ı belâ hükme rızâ
Bu ‘aţâ rıdvân için anlarla kııl Yâ Rabb masîr

860- Zîkr-i ‘âlî kezîm ü gayza hâliş ‘amel şabr-ı ezâ
Bu durur mizân için olan ‘aţâyâ ey ehl-i gayr

861- ‘Avn-i mü’min meşy-i mescid terk-i ğıybetle vera‘
Bu dahı oldı şırât için ‘aţâyâ-yı vafîr

862- Halka nuşh u terk-i ‘işyân şıdğ-ı kavlı ü kavlı-i Hağ
Münker için oldı bu dört hem hedâyâ li’n-nekîr

- 863- Naşr -ı mazlûm nemime itme bevlî kııl namâz
Gicelerde kabır için budur hedâyâ bî-naẓîr
- 864- Rızka kâni‘ ola az söz az ta‘âm az niyâm
Bu durur nefse ‘aţâya baq nevar mâfi’z-zamir
- 865- Mevti ‘alâ hay haşm-ı irza şevk haq fâ’it kazâ
Kâbizu’l-ervâh için bu bilmez ol bâu u faqîr
- 866- Şer‘ -i sünnet hubb-ı aşhâb u fazilet istemek
Bu hedâyâ-yı Muhammed andan ayrılmak ‘asîr
- 867- Emr-i ma‘rûf nehy-i münker hubb-ı tâ‘at buğz u fışk
Bu hedâyâ-yı Hudâ oldur iden ‘usr u yesîr

Varak 33 a

- 868- İtmese Mevlâ hidâyet zerrece n’olurdu hâl²⁵³
Bende olurduq hevâya nefsi şûma hem esîr
- 869- Seyyidî dâ’im niyâz it Haqq’a eyle ilticâ
Tâki ‘avn ide dem-a-dem hem kıla cennet maşîr
- 870- Dindi mekrûh oldu otuz üç mevâzi‘ de selâm
Ferdini zabt eyle birbir me’hazı on bir kitâb
- 871- Câmî‘ u’l-fetvâ ve seyfiyye ve zahriyye ziyâ
Ravza teysîr-i leţâyıf zübde tavzîh keşf-i eb

²⁵³ Bu beyit SH.’de eksik.

- 872- Bu hıŝâlũñ Cãmî'îdür fıyenâbî' e'l-hayât
On biri fetvâ-yı şuvfiyye ƙalb ŝâfî bî-irtiyâb
- 873- 'İnde huţbe ƙârî'-i Ƙur'ân'a hem diñleyene
Nâķil u fıķh u ĥadîŝ sâmi' lere yoķ redde cevâb
- 874- Sũnnet ũzre ola ƙâmet hem teĝannîsiz eżân
İt icâbetle niyâz ol vaķt-i du' âlar müstecâb
- 875- Sâile ũstâze virmek Ƙâđiya fi'l-maĥkeme
ŝala ĝamma virmeyi sed ola ĥaķķında bâb
- 876- Ehl-i laĝve ehl-i hicve ehl-i sebbe lâ' ibe
Nerd ile ŝaţranc ile kezzâb olan olmaz müşâb
- 877- Müzĥike zındıķa mũlĥid mübtedi' 'uryâna hem
Sâbb ũ nâsa mâzıĥa virme selâm eyle ' itâb
- 878- Fî'l-ĥalâ kâfir müĝannî li'l-müşallî müŝteĝil
Fî'd-dekâkîn oturub yiyen ta' âma bî-ĥicâb
- 879- Ƙuŝciye hem oķuyana Ĥamza-nâme miŝlini
Yolda tâze seyri iķũn oturan olsun mücâb
- 880- Dirseñiz ey ehl-i sũnnet ve'l-cemâ' at bî-riyâ
Buĝzu fi'l-lâh idelũm fâsıķlara ger ŝeyĥ u şâb
- 881- Bî-'alâmet sũ'-i zannũñ cürmi mişli ĥũsn-i zann
Didi Sa' dî feţret-i İslâmı Bũzer ke's-serâb²⁵⁴

²⁵⁴ feţreti SH.: fiţratı SHM.

- 882- Muştuluğ cümle ‘ avâma uymaz anlara bu halk
Egridür şârıkları zâhirlerinde inkılab
- 883- Ümmet-i Fağr-i cihâna bâ‘ ıŝ-i zillet olan
Eyle şûret uğrısı kim şan‘ atıdur devr-i bâb
- 884- ‘ Âlim ü ‘ âmiller ise bi’z-zarûri fi’l-büyût
Her birisin hayret almış âh iderler fi’n-niğâb²⁵⁵
- 885- Pâdişâh-ı ‘ âleme virse Hudâ rüşd-i ‘ azîm
Bildürürdi hâlini dehrîlerüñ hüküm-i kitâb

Varak 33b

- 886- Fikr iden toğsan beşi gâyet yağîndür yüz başı
Cümle yol ŝarplandı yük çok yûri imdi yâb yâb
- 887- Havfîm oldur bu ricâmı Seyyidî itmez kabul
‘ Alletî bir döst kılmaz acılıdur hem ‘ iğâb
- 888- Cürm-i dil keşretde ey dil birisi la‘ in-‘ ibâd
Siyemmâ cezmen mu‘ ayyen ŝağŝa yok nuğka mecâl
- 889- Cins-i hayvâna dinilmez dağı dinmez li’l-cemâd
Tâ megr şâbit ola küfr ile mevtî lâ-mecâl
- 890- Vaşf-ı ‘ âm ile cevâzı la‘ nete altmış kişi
Tevbe it eyle hazer gelsende var ise o hâl

²⁵⁵ fi’n-niğâb SH.: fi’t-tiâb SHM.

- 891- Hâlık'ũñ ğayrıya ħurbân eyleyüb la' n idene
Atasıyla anasıyla dінде muħdeş kişi zâl
- 892- Hadd-i arzı bozana hem yeniye dâ'im riyâ
Yidürene kâtibe vü şâhide yoğ ħüsn-i ħâl
- 893- Şaça şaçı ol adenle olayın onuncısı
On birinci men' idenlerdür zekâtı bi'se-ħâl
- 894- Vâşime mevşûma lâbis muħtefî fâsık imâm
Daĝı râşî mürteşî vü 'âşır-ı ħamr-ı vebâl
- 895- Şatduran şârib getürden sâķî ħâmil mu' teşi
Ķâşır u maķşûra sâriķ sâriķa envâ' -ı mâl
- 896- 'Âbid ü dinâr u dirhem lâbise vâhib yeyen
Aķçesin ħamruñ ne müşkil tevbeye yoğ ħabbe ħâl
- 897- Nâyiĥa nâyiĥ işiden er u 'avrat zâ'irât
Daĝı şol şevbî geyen 'avrat aña maĥşûş ricâl
- 898- 'Avrata maĥşûş libâsı giyen ile yapıcı
Ol şuver kim anı var itmege lâyık Zü'l-celâl
- 899- İmtişâli ide te'ħîr daĝı ħayzım var diyen
Yoĝiken mûcib edebsiz ehline virir melâl
- 900- Ķabir mescid ittiħâz iden ve hem yaķan sirâc
Seb iden aşĥâba ħâşâ cümleden biri Bilâl
- 901- Ķına yaķmaz sürme çekmez şuya er 'avrat kefen
İşiden varmaz ezânı câmi'e her bed-fi'âl

- 902- Oturan halk ortasında ayıran hem kardeşi
Kardeşinden anasından oğlu u kızın bî-vebâl
- 903- Kopardan yüzden kıllı kopardan ' avrat ' â'ize
Hayzı şaklar var iken dînin kayırmaz mâh u sâl

Varak 34a

- 904- Zevc-i evvel zevc-i şânî hulle olan hatun için
Şart ile olsa nikâh şartsız gerekdir ehl-i hâl
- 905- Zevcede yâ zevc-i evvelde ola şart-ı talâk
La' net olmaz ol vaqitde bile kerâhatde muhâl
- 906- Şakalın akın kopardan hem şatan hamr-i habîş
Nice şatar anı nehy itmiş iken Rabbu te'âl
- 907- Altmışıncı ehlini pek inciden ' avret dürür
Seyyidî neşr it bu bahşi içesin âb u zülâl
- 908- Düşse bir bi're necâset çakılır şuyı tamâm
Emr-i elzem olmağıyla zabta eyle ihtimâm
- 909- Hür'ü ' aşfar ba' r-ı revşi hışş ile hur'i hamâm
Düşse pek çok dinmedikçe zarrı yokdur fi'l-emâm
- 910- Bilinürse vaqti andan necs ile hüküm itdiler
Bir gün ü bir gicedür bilmeyene bil ey hümâm
- 911- Şişmeyüb tağılmasadur hükmi bir gün bir gice
Bilmeyincek bir gün ü bir gice ta' yîn ey hoca

- 912- Bu vücûhı ihtilâfuñ cümlesi ‘inde’l-imâm
Vaqt-i vicdandan durur didi imâmeyn bi’t-tamâm
- 913- Fâre serçe sâmi ebraş mişli düşerse şehâ
Delv-i evsatla yigirmiden otuzdur müntehâ
- 914- Mişl-i sinnevr u hamâme vü decâce ger düşe
Didiler haddîni kırkıdan bâliğ ola altmışa
- 915- İntifâh u fesh-i hayvân âdemî kelb miş-i şât
Küllisin çekmek gerek mümkün ise dir ner-ruvâş
- 916- Mümkün olmaz ise fetvâ iki yüzden üç yüze
Çekilür şer‘ -ı şerîfde i‘timâd it bu söze
- 917- Delv-i vaşt üzre ziyâde olsa idi çekilen
Zâyidî olur muhâsib didiler itme gümân
- 918- Mültekâdur me’hazî bu hükm-i şer‘ inüñ işit
İstikâmet üzre ol Seyyid dağı kâmil iş it
- 919- Bir hadîşinde buyurdı diñle Faḥr-i kâ’inât
Her kaçan kim kırkudıcı bir ‘alâmet görseñiz

Varak34b

- 920- Secde idüñ ya‘nî kılıñ def‘ için ḥâliş şalât
‘Âcilen olan belâ on kurtulalum dirseñiz
- 921- Ay tutulmağ gün tutulmağ zelzele ḥavf-i ‘adû
Şâ‘iḳa imtâr dâ’im altı nev‘ in şorsañiz

- 922- Gice aydınlık karanlık ola gündüz çok maraz
Şiddetiyle rûzigâr esse onuncı yaz u güz
- 923- Tevbe istiğfâr imiş ancak ‘ ilâcı bunlaruñ
Bizde tevbe kıande artdı gün-be-gün ısrârımız
- 924- Bu gâzablarla şayılmaz geçmiş ümmetde helâk
Yâ bu gâfletler nedendür var iken ikrârımız
- 925- Çok zamandır câbin-i Hakk’dan ne hâle uğradık
Cân ile fikr eylesek ‘ arşa çıkardı zârımız
- 926- Cümleden a‘ ceb değil mi zelzeleyle şâ‘ ika
Bir tağı ıgradamaz cem‘ olsa cümle varımız²⁵⁶
- 927- Bir melek kâf üzre ağız itmiş ‘ urûkın yirleruñ
Çekse titrer bağır u ber hem yıkılır çok dârımız
- 928- Şorsa hâkimler bu hevliñ def‘ ine var mı ‘ ilâc
Vahiy içre hep haber virmiş Cenâb-ı bârımız
- 929- Hâzreti şer‘ a muhâlif demz ile tıldı cihân
Yay uzak oğ pek kılıç yükrük dinler hârımız
- 930- Kaldı şayılmaktan aşlâ hâzreti dîn düşmeni
İtmez ise Hakk müvaffak hâdden aşar bârımız
- 931- Eylemiş ta‘ lîk Mevlâ dîne nuşret itmege
Seyyidî nuşret ider dir ise vardur ‘ârımız

²⁵⁶ ıgradamaz SH.: ırğadamaz SHM.

Ḳâle Resûlü'llâhi şalle'llâhü ' aleyhi vesellem izâ deḡale ramazâne fütîḡat ebvâbü's-semâ'e ve fî rivâyetin ebvâbü'l-cenneti ve ġulliḡat ebvâbe cehennem ve şuffideti's-şeyâfîn min şahâ' e'l meşâbîḡ ravâehü Ebû Hureyre

- 932- Añla lütf it cân ile virdi ḡaber Faḡr-i cihân
Üç ni' amdan ol zamân kim gire sulṡânü's-şühûr
- 933- Bâb-1 nîrân ḡapanup açıla ebvâb-1 cinân
Buna devlet baġlana şükriyle şeyṡân-1 ġurûr²⁵⁷
- 934- Bizde isti' dâddan nâşi degildür bu kerem
Ümmet olmaḡ çûn Ḥudâ virdi bize sürûr²⁵⁸

Varak 35a

Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün

- 935- Ricâliñ fi'n-nisâ ḡaḡḡı otuz beş
Nisanuñ erde ḡaḡḡı oldu kırḡ beş
- 936- Ol ' avrat kim olına aña mâ'il
Bulina anda kırḡ altı ḡaşâ'il
- 937- Yigirmi altısı anuñ vücûdı
Yigirmisi ' ademdür it sücûdı
- 938- Nîkâḡ iḡün fevâ'id dindi beşdür
Zarar üçdür teḡarrüb dörd dimişdür

²⁵⁷ şükriyle SH.: şükr eyle SHM.

²⁵⁸ bize sürûr SH.: bize Seyyid sürûr AE.

- 939- Bu mecmû‘ ise yüz seksen/ yedidür hadd-i icmâli²⁵⁹
Kemâlî her kim isterse /erer terk ider ihmâli
- 940- Nikâh olunma‘ a lâyıķ olan er
Şıfatdan kırķ toķuz bulunmaya ger
- 941- Aña lâyıķ degildür evlene ol
Beşine ğavgayı şatın olur ol
- Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/
- 942- Hazer ide te’ehhülden buları ögrene tez var
Ve illâ ‘afv olunmazsa olısdur mekânı nâr
- 943- Te’ehhül emri pek güçdür te’emmül eyleyen câna
Yükün teksîr ider zîrâ toğurmaz bir daĝı ana
- 944- ‘İlim yoķlanmadan ğaldı şorarlara bâĝ ile baķça
Nisâ ise cemâlınden cihâzı var mı hem aķça
- 945- Dügüninde cevâhir kûlları ve yâ ğavl-i Aħmed
Buña nice ola râzı Hudâyâ Hazret-i Aħmed
- 946- Bilen ‘âlimler i‘râz eylese da‘vet olunduĝda
Bulınur mıydı bir münker ki ‘âlimler bulunduĝda
- 947- ‘Avâmuñ var mudır cânı cerâ’et ide ‘işyâna
Sükût itmeye ‘âlimler ne cânı vardur ‘işyâna

²⁵⁹ mecmû‘ işe SH.: maħmû‘ îne SHM.

- 948- Sükût iderse yenmez bu rekle baklavâ zerde²⁶⁰
 Yesünler zehr ile taşı ' ilâc olmaz mı bu derde
- 949- O kim vara yiye zehrin ziyâsın itmeye izhâr
 O ahvan mı degil andan vara şavmın ide izhâr
- 950- Bulundu imtişâl ammâ bu rekden olmadı hişşe
 Dinile maqşadı bula budur sevdigim e'l-kışşa
- 951- Bular teb'îd olunmaz bil mevâlî vü müderrisden
 Koyun başlıca kırdandur zararî az müderrisden
- 952- Yine halk bunları bilmez ve dizler ' âlim ü zâhid
 Dimez bunu ye câhil ola yâhûd hürmetin câhid
- 953- Şıgın Hüdâ'ya gel bu bahşi terk-i 'azm eyle²⁶¹
 Kim okur yâhû kim diñler denen aqvâli hazm eyle

Varak 35b

- 954- Cüneyd ile Kuşeyrî dahı yetmiş
 Kişi hadd-i taşavvuf da ne itmiş
- 955- Taşavvuf çıkmadur her kötü hûydan
 Dahı huylanmadur her eyü hûydan
- 956- Taşavvuf mâsivâyı terke dirler
 Üzülmez hem kırılmaz ürke dirler

²⁶⁰ iderse SH.: itmezse SHM.

²⁶¹ şıgın Hüdâ'ya SH.: şıgın Seyyid Hüdâ'ya SHM.

- 957- Taşavvuf dübneleñ def ney degildür
Taşavvuf lahn ile hây hûy degildür
- 958- Taşavvuf zâlimi görme degildür
Çapuda yahnisin kırma degildür
- 959- Taşavvuf müşrik aldatma degildür
Sefihler içre yal tatma degildür
- 960- Taşavvuf çalgular çalma degildür
Şanâyî'lerle mâl alma degildür
- 961- Taşavvuf Hakk'ı redd itme degildür
'İlm-i bâbını sedd itme degildür
- 962- Hâyâsız sen ne dîrsin bu kelâma
Ki haq diyen neden lâyıq melâma
- 963- Saña haq bildüren savılsa n'ola
Ki zîrâ rehber oldı toğrı yola
- 964- Elin öpseñ ayâğın dağı öpseñ
Yıkılmış hâtırın her demde yapsañ
- 965- Muvaffaq olur idüñ her umûra
Vücûdında naşîb olmazdı mûra
- 966- Sehel yazdı yedi aşlı taşavvuf
Beyân idem nedür diñle taşavvuf
- 967- Taşavvuf 'ilminüñ diñle uşûlin
Yedidür didi Sehl iste vuşûlin

- 968- Temessük eylemek evvel kitâba
İkinci uya Faḥr-i müsteṭâba
- 969- Üçüncü yimedür her dem helâli
Ezâdan ḥâl'ola dördüncü ḥâli
- 970- Beşinci olmaya hîç bed fi' âli
' Acûlen tevbe altıncı maḳâli
- 971- Edâ itmek yedinci cümle ḥaḳḳı
Ḳabul itmez bular şimdi ḥaḳḳı
- 972- Biri şer'e muḥâlifdür deyilse
Bu münkerdür deyü biri şoyulsa

Varak 36a

- 973- Yüzün gözin eger ḡayzan ṭolanur
Ḳasâvetde olan ḳalbi bulanur
- 974- Taşavvufdan dem uran şaḥş-ı fâcir
Teḡannî laḥn-i taṭnîn fi' l-i fâcir
- 975- Niçün diñler ve işlersiz bu işi
Şeri' buña degilken râzı kişi²⁶²
- 976- Çatar ḳaşın biler dişin ki bilmez
Ne ide ḥaḳ söyleyeni dîni bilmez

²⁶² râzî kişi SH.: kişi SHM.

- 977- Devr u rakşı itmege var mı deliliñ
Diseñ dili dolaşur ol ‘ alilüñ
- 978- Namâz rüknini bilmez belki kılmaz
Melâ’ik mecma‘ ı hîç ‘ ilme gelmez
- 979- İşi her demde ögmekdür pîrini
‘ İlim erbâbınuñ ögmez birin
- 980- Öger Allâh Resûlüllâh bila-reyb
İlim erbâbını bî-şekk ü bî-reyb
- 981- Bulara bahşi ‘ ilmi eylemek ‘ ayb
Bulara keşf olurmuş cehl ile ğayb
- 982- Bu da‘ vâ şâhibine şimdi ‘ ad yok
Şerî‘ at hükmi üzre aña had yok
- 983- Yay uzak didiler hem dağı pek oğ
Gerekmez miydi buña vaz‘ ola toğ
- 984- Buña râzı mıdur Hâllâk-ı ‘ âlem
Bunuñla bu kıyâfet buldı ‘ âlem
- 985- Müfettiş yok kitâb ile ‘ ibâdı
İde teftîş budur bil hükmi-i Hâdî
- 986- Uya her bir kişi hükmi-i kitâba
Ne cânı var qoya qarşu kitâba
- 987- Kitâba kim bakar varken veliler
Cihânı qıpladı şimdi deliler

- 988- Nedendir siz velî dinürse cânım
Şayılmaz şayd ile bî'atli cânım
- 989- Eger olsaydı inşâfiçe gayret
Bular ref' olsa def' olurdu hayret
- 990- Hanâzîrde bu haşlet olmamağla
Yenilmez eti 'ırzın bilmemekle
- 991- Hurûs cümle tavuğındur ağası
Delâlet ider 'ırzına çığası

Varak 36b

- 992- Eti yeñdüğine hikmet bu dirler
Müşevveşde yer ise anı yerler
- 993- Taşavvufdan dem ururken bu işler
'Azîz olanda bu haşlet ne işler
- 994- Birine dinse terk it zü'l-tecellî
Anı katl ile olmaz ol tesellî
- 995- Ne dîndür bu ne mezhebdür ne millet
Görülmemiş dürür bu mişli millet
- 996- Bu bâtil iş çoğalmanuñ medârı
Ne dinse sîm ü zerle nüşidârı
- 997- Eger söyler isem haqqı kemâhi
Teveccüh eylemezler belki gâhi

- 998- Ne lâzım lev̄m olunam halk içinde
Kemâl-i ğayreti yokdur içinde
- 999- Bu vaḳ' a şâhibi diyene lâzım
Hemân zûḳ cânibine ol mülâzım²⁶³
- 1000- Bu mezhebsiz sözidür didi Ḳur'ân
Bunuñ ' aksi durur fermân-ı Ḳur'ân
- 1001- Nıce oldı ḥazret-i Allâh' uñ emri
Resûlü'llâh buña şarf itdi ' ömri
- 1002- Şahâbe anlara tâbi' olanlar
Aña şarf itdi ḥaḳḳî ḥaḳ bilenler
- 1003- Yeter kaşr eyle Seyyid ol du' âda
Ḥudâ nuşret ide dîne ' ibâda²⁶⁴

²⁶³ zûḳ SH.: zevḳ SHM.

KAYNAKÇA

AÇA Mehmet, GÖKALP Haluk, KOCAKAPLAN İsa, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2011.

AKÇAY Ali İhsan, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*(İnceleme- Metin) Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2011.

AKKUŞ Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebî Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2008.

ALP Talha Hakan, *Şerhu'l Akâid - Sa'düddin Et Taftazani*, Rihle Kitap Yay.İstanbul,2012.

AYVERDİ İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, cilt I, Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık, İstanbul, 2008.

CARRA DE VAUX, *Akâide*, *İslam Ansiklopedisi*, 1.cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1978.

COŞKUN Menderes, *Sözün Büyüsü-Edebi Sanatlar Kitabı*, Dergah Yay. İstanbul, 2007

DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

DİLÇİN Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1893.

DİLÇİN Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara,2005.

ERYARSOY M. Beşir, *İmam İbn Ebi'l- İzz el-Hanefî*, Deha Kitabevi Yay, Ankara.

GÜNEŞ Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yayınları, İstanbul, 2010.

İPEKTEN Haluk, İSEN Mustafa, Toparlı Recep, Okçu Naci, KARABEY Turgut, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü Kültür ve Turizm Bakanlığı*, 1988.

İPEKTEN Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Arûz*, Dergâh Yay. İstanbul, 1994.

KARACA Songül, *Kadıızâde Mehmet Efendi, Manzûme-i Akâid* (Tenkitli Metin-Sözlük- Dizin) Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2012.

KARAGÖZ İsmail, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

KILAVUZ, Ahmet Saim, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelama Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.

KILAVUZ A. Saim, *Akâid, DİA*, 2.Cilt, İstanbul, 1989.

KİREMİTÇİ Ferdi, *Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıkî'nin Manzum Akâid-nâme Örneği*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter 2012, p.1501-1539, TURKEY

KOLLEKTİF, *İman ve İbadetler –İlmihali-1*. cilt, Diyanet Vakfı Yay, Altındağ, Ankara, 2010.

KOMİSYON, *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 10.Baskı Ankara, 2005.

KOMİSYON, İslam Alimleri Ansiklopedisi, Cilt 2., Türkiye Gazetesi Yay.,İstanbul,1984.

KOMİSYON, İslam Alimleri Ansiklopedisi, Cilt 3., Türkiye Gazetesi Yay.,İstanbul,1984.

KÜLEKÇİ Numan, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.

MUTÇALI Serdar, *Arapça- Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay. İstanbul.

PALA İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.

SAMİ Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2004.

SARAÇ Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.

ŞENTÜRK Lütfi, YAZICI Seyfettin, *Diyanet İslam İlmihali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, 6. Baskı, Ankara 1999.

TUZCU Kemal, “*Klasik Arap Şiirinde Didaktik Şiirler*” Adlı Makalesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 47- 2 (2007)

YAVUZ Yunus Vehbi, *Aliyyü'l Kârî Şerhi, İmâm-ı Âzam- Fıkh-ı Ekber*, Çağrı Yay, İstanbul,1979.

YAVUZ Yusuf Şevki, *Akâidü'n-Nesefî*, DİA, 2.Cilt , İstanbul 1989.

YILDIRIM Kadri, “*Didaktik Şiirin Abbasiler Döneminde Ortaya Çıkışı ve Gelişimi Üzerine Bir İnceleme*”Adlı Makale. Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1, 2009.

YÖRÜKAN Yusuf Ziya, *İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi* (İslam Akâid Sisteminde Gelişmeler) Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 2001.

-----, *Mezhep, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 29. Cilt, (Mekteb-Mısır Mevlevihanesi) İstanbul, 2012.

<https://www.yazmalar.gov.tr>

<http://en.wikipedia.org>

CD. Âlim 2.0, Goldsoft.

SÖZLÜK

-a-

âfât: (a.i. âfet'in c.) belâlar, musibetler.

ağlâk: (a.i. galak'ın c.) kapalı anlaşılmaz şeyler.

ağlâl: (a.i. galel'in c.) ağaçlar arasından akan sular.

ağniyâ: (a.s. ganî'nin c.) zenginler.

ağzâ':(a.i. gazâ'nın c.) düşmanla savaşmalar.

âh: (müşterek) ah, yazık.

aḥar: (a.s.) (daha, en, pek) sıcak.

âḥarî: (f.i.) hattatların kullandıkları kâğıda sürülen nişastalı yumurta.

âḥiret: (a.i.) öbür dünya, öteki dünya.

aḥkâm: (a.i. hükm'ün c.) emirler, hükümler,

aḥlâk: (a.i. hulk'un c) insanda bulunan ruhî ve zihnî haller.

aḥmed: (a.s.) methedilmiş olan.

aḥmer: (a.s.) kırmızı, kızıl.

aḥsâb: (a.s.) münâsip.

aḥsen: (a.s.) pek güzel.

aḥvâl: (a.i. hâl'in c.) durumlar.

aḥyâ: (a.i.hayy'in c.) diriler, canlılar.

aḥyâr : (a.s. hayyır'ın c.) iyi ve faziletli olanlar.

aḥz: (a.i.) kabul etme.

aḥrân: (a.i.) karîn'in c.) eş ve benzer olanlar.

aḥvâ: (a.s. kavî'den) çok kuvvetli.

âlet: (a.i.c. âlât) vâsıta.

allâh: (a.i.) tanrı.

âmil: (a.s.) emeli olan, isteyen.

âmin: (a.n.) yâ Rab duamızı kabul eyle!

amme: (a.s.) umûma mahsus olan.

- ânı: (a.f.zf.) hemen, o anda, derhal.
- a`lâ: (a.s.) (daha, en, pek) yüksek.
- a`lâm: (a.i. alem'in c.) sınır işaretleri.
- a`mâs: (f.i.) ' insan vücûdunda hâsıl olan şiş ve kabarcık.
- a`nâḳ: (a.i. unk'un c.) boyunlar, gerdanlar.
- a`vân: (a.s. avn'in c.) yardım edenler, yardıḳçılar.
- a`zâ : (a.i. uzv'un c.) organlar.
- a`zâmi: (a.s.) en büyük.
- ârâ: (a.i. re'y'in c.) "oylar.
- asâ: (a.i.c. a'sâ) dervişlerin taşıdıkları sopa.
- âsân: kolay.
- âşâr: (a.i. eser'in c.) izler.
- âşî: (a.s. isyân'dan. c. usât) karşı gelen.
- aşl: (a.i.) asıl.
- asy: (a.i.) ayaklanma.
- âşîkâr: (f.s.) belli, açık, meydanda.
- âtî: (a.s. ityân'dan) (i.) gelecek zaman, istikbal.
- aḫf: (a.i.) eğme, meylettirme.
- avân: (a.i.) vakit, zaman.
- ayân: (a.s.) belli.
- âzer: (f.i.) ateş.
- a`bâd: (f.s.) mâmur, şen, bayındır.
- `Abbâs: (a.i.) peygamberimizin amcalarından, Mekke fethinde müslüman olan zât.
- `abd: (a.i.c. ibâd, â'bâd, abîd) köle, kul.
- `âbid: (a.s.) ibâdet (kulluk) eden, tapınan.
- `acele: (a.i.) çabuk.
- `âcir: (a.s. ecr'den) elindeki bir başkasına kiralayan.
- `âciz: a.i.) beceriksizlik.
- `adâvet: (a.i.) düşmanlık.
- `aded: (a.i.c. a'dâd) sayı.

- ’ademiyye: (a.s.) ademle, yoklukla ilgisi olan.
- ’adese: (a.i.c. adesât) mercimek.
- ’âdet: (a.i.c. âdât) görenek, alışkanlık.
- ’adîd: (a.i.) lokma.
- ’adîl: (a.s. adl'den) eşit.
- ’adl: (a.i.) doğruluk.
- ’âfiyet: (a.i.) sağlık, esenlik.
- ’ahd: (a.i.c. uhûd) söz verme.
- ’ağab: (a.i.) topuk, ökçe.
- ’âkıbet: (a.i.c. avâkib) nihayet, son.
- ’aks: (a.i.c. ukûs) çarpma, çarpıp geri dönme.
- ’alâmât: (a.i. alâmet'in c.) izler, nişanlar,
- ’Alî: (a.h.i.) Ebû Tâlib'ih oğlu ve peygamberimizin damadı ve amcazadesi, dördüncü halîfe.
- ’allâme: (a.s. ilm'den) çok bilgin. [allâm, Allah'ın sıfatıdır].
- ’âm: (a.i.c. a'vâm) sene, yıl.
- ’amd: (a.i.) kast, niyet.
- ’amel: (a.i.) niyet.
- ’âmil: (a.s.) emeli olan, isteyen.
- ’âmm: ((a.s. umûm'dan) umûmî, genel, herkese ait.
- ’âmme: (a.s.) umûma mahsus olan.
- ’an: (a.e.) -dan ve -den.
- ’anh: (a.zf.) ondan [müen. anhâ].
- ’anî: (a.s.) olmuş, kemâle ermiş.
- ’ankebût: (a.i.c. anâkib) örümcek.
- ’âr : (a.i.) utanma.
- ’arab: (a.i.c. a'rab veya urban ve urub) irak, şam, ceziretü'l-Arab, hicaz, yemen ile mısır'da ve afrika'nın şimalinde bulunan semitik kavmin umûmî adı.
- ’ârız: (a.s. arz'dan). i. tesadüfi vak'a.
- ’âriyet: (a.i.c. avârî) ödünç, eğreti.
- ’arz: (a.i.) bir büyüğe sunma, gösterme.

- ʾasel : (a.i.) cennetteki dört sudan biri.
 ʾaşer: (a.i.) solaklık.
 ʾaşf: (a.i.) zulüm.
 ʾâşir: (a.s.) bir efsâneyi nakleden.
 ʾâşiye: (a.i.) kederli..
 ʾâşi: (f.s.) mahzun, kederli.
 ʾasîr : (a.s. usret'den) zor, güç, zahmetli.
 ʾaşr: (a.i.c. a'sâr, asûr) yüzyıl.
 ʾateh: (a.i.) bunama, bunaklık.
 ʾatâvil: (a.s. atvel'in c.) seçkinler.
 ʾavâm: (a.i. âmm'in c.) kaba ve câhil halk, ayak takımı.
 ʾavn: (a.i.c. a'vân). yardım.
 ʾavrât: (a.i. avret'in c.) kadınlar.
 ʾayân: (a.s.) belli, açık, meydanda.
 ʾayb: (a.i.c. uyûb) utanılacak şey, kusur, ayıp.
 ʾayn: (a.i.c. a'yân, uyun) göz.
 ʾazîm: (a.s. azmden) niyetli, 'kesin karar veren.

-b-

- bâ: (f.e.) ile.
 bâb: (a.i.c. ebvâb) kapı.
 baḥîl: (a.s. buhl'den. c. buhalâ) hasis, cimri.
 bâhire: (a.i.) dikenli ağaç.
 baḥr: (a.i.c. bihâr, ebhâr, ebhur, buhur) deniz.
 baḥş: (a.i.) iddialaşma.
 bâ-ḥuşûş: (f.a.b.zf.) husûsiyle.
 bâiş: (a.s.c. bevâis) sebebolan.
 bâḳî: (a.i. beka'dan c. bevâki) daimî, kalıcı.
 bâl: (a.i.) gönül; hatır.
 bâliğ: (a.s. bülüğ'dan) erişmiş, vâsıl olmuş.

- bâlu: (f.i.) ana baba bir kardeş; birader.
- ba'de: (a.zf.) sonra.
- ba'r: (f.i.) Allah.
- ba'z: (a.i.) bir şeyin küçük kısmı, parçası.
- ba'zı: (a.zf.) birazı, bir kısmı.
- bârî: (f.e.) hiç olmazsa.
- başal: (a.i.) soğan ve benzeri gibi kökler.
- başîr: (a.s. basar'dan) görüp, anlayan.
- başîret : (a.i.) önden görüş, sezış.
- batın:(a.i.c. butun, ebtân) nesil, soy.
- baţîh: (a.s.) zengin
- bed-du'â: (f.a.b.i.) inkisar, ilenç.
- beĥîl: (a.s.) hayır ve iyilik seven.
- bel: (a.e.) belki.
- belâ: (a.i.c. belâya) gam, keder, musibet.
- belâdet: (a.i.) izansızhk, akılsızlık, sersemlik, budalalık.
- belâgat: (a.i.) pürüzsüz söz söyleme, uzdillilik.
- belîg: (a.s. belâgat'den c. bülega) fasîh, düzgün söz söyleyen.
- bel'am: (a.s.) aç gözlü, pisboğaz, obur.
- benûn: (ibn'in c.) oğullar.
- berĥ: (f.i.) parça, az şey, hisse, nasîp.
- beşal: (a.i.) dilâverlik, bahadırlık, kahramanlık, yiğitlik, cesurluk.
- beşare: (f.i.) divan-hane, sofa, salon.
- besmele: (a.i.) "bismillâh-ir-rah-mân-ir-rahîm" cümlesinin adı.
- beţr: (a.i.) kusurlu, eksik bırakma.
- bevl: (a.i.c. ebvâl) idrar.
- beyân: (a.i.c. beyanât) anlatma, açık söyleme, bildirme.
- beyn: (a.i.)ara, aralık.
- bey' : (a.i.c. büyü') satma.
- beze: (f.i.) günah, hatâ, kabahat, suç.
- bezl: (a.i.) bol bol verme, saçma.

- bî-kes: (f.b.s.) kimsesiz.
 bilâ: (a.e.) -siz.
 bilâd: (a.i. belde'nin c.) memleketler, şehirler, kasabalar.
 bilâde: (f.s.) fesatçı.
 bilâl: (a.s. ve i.) ıslaklık.
 bî'âr: arsız,, utanmaz.
 bitâb: (f.b.s.) bitkin, yorgun.
 buğz: (a.i.) kin, nefret, sevmeme.
 buhl: (a.i.) cimrilik, pintilik, el sıkılığı.
 buk'â: (a.i.c. bıka') yer, toprak, ülke.
 bûm: (f.i.) tabiat, huy.
 buflân: bâtıllık, beyhûdelik.
 buzm: (a.i.) nefis.
 bühtân: (a.i.) yalan, iftira.

-c-

- câh: (a.i.) itibar, makam, "orun, mevki.
 câhil: (a.s. cehl'den. c. cebele, cühela, cühhâl) bilimsiz, bilgisiz.
 câiz: (a.s. cevâz'dan) işlenilmesinde cevaz olan; olabilir, olur.
 cânânî: (f.s.) sevgili, gönül verilmiş, ma'sûka.
 cânî: (f.s.) candan sevilen [kimse].
 cânib: (a.i. cenb'den c. cevânib) taraf, cihet, yan.
 cârî: (a.s. cereyân'dan) cereyan eden.
 cebel: (a.i.c. cibâl) dağ.
 cebren: (a.zf.) zorla, cebr ile.
 cedd: (a.i.c. ecdâd) dede.
 cedîd: (a..s.) yeni.
 cehâlet: (a.i.) cahillik, bilmezlik.
 cehl: (a.i.) bilmezlik.
 cehr: (a.i.) yüksek sesle söyleme.

- celâl: (a.i.) büyüklük, ululuk.
- celb: (a.i.) çekme, çekiş; kendine çekme.
- celse: (a.i.c. celesât) oturma, oturum.
- cemâd: (a.i.c. cemâdât) taş gibi cansız olan şey.
- cemâl: (a.i.) yüz güzelliği.
- cemâ²: (a.i.c. cumû) toplama, yığma.
- cemâ³at: (a.i. cem'den. c. cemâat) insan topluluğu,
- cem²: (a.s. cem'iyyet'den) cemiyete ait, cemiyetle ilgili.
- ceng: (f.i.) savaş, vuruşma.
- cer: (a.i.) suyu yudum yudum içme.
- cerbeze: (a.i.) güzel konuşma; beceriklilik.
- cerd: (a.i.) elbisesinden soyma.
- cerh: (a.i.) yaralama; yaralanma.
- cevâz: (a.i.) caiz olma, izin, müsâade.
- cezâ: (a.i.) ceza.
- cezâ²: (a.i.) sabırsızlıkla sızlanma.
- cezm: (a.i.) kesin karar, niyet.
- cibrîl: (a.i.) cebrâîl, cebreîl.
- cidâl: (a.i.) karşılıklı kavga, savaş.
- cihad: (a. i.) din uğruna düşmanla savaşma.
- cihân: (a. (f.i.) dünyâ, âlem.
- cimâ²: (a.i. cem'den) çiftleşme [insan hakkında].
- cinân: (a.i. cennet'in c.) cennetler.
- cirm: (a.i.c. ecrâm) cisim.
- cism: (a.i.c. ecsâm) beden, gövde.
- cizâl: (a.i.) hurma toplama.
- cûd: (a.i.) cömertlik, el açıklığı.
- cumhûr : (a.i.c. cemâhîr) halk, ahâli.
- cübn: (a.i.) korkaklık,
- cübün: (a.i. cebîn'in c.) alımlar.
- cühhâl: (a.i. câhil'in c.) bilgisizler.

cülûs: (a.i.) oturma.

cümle: (a.i.c. cümel) bütün.

cünd: (a.i. c. cünûd) asker; asker topluluğu.

cünûd: (a.i. cünd'ün c.) askerler, ordular.

cünûn: (a.i.) delirme, çıldırma, delilik.

cünüb: (a.i.) şer'an yıkanmak zorunda kalma hâli.

cürm: (a.i.c. cürüm, cerâim) suç.

-ç-

çerh-i felek: talih

çâr: (f.s.) dört.

-d-

dâbbe: (a.i. c. devâbb) yük ve binek hayvanı.

dâhil: (a.s. dühûl'den) yabancı, sığıntı, sığınan, sığınmış.

dâme : (a.zf.) "dâim ve baki olsun!" mânâsında kullanılan bir iyi dilek sözü.

da`vâ: (a.i.c. deâvî) mesele.

decâce: (a.i.c. dücüc) tavuk.

deff : (a.i.) tef, zilli ve pullu bir çembere gerilmiş deriden ibaret çalgı.

defn: (a.i.) gömme, gömülme.

def': (a.i.) verme; ortadan kaldırma, giderme.

def'a: (a.i.c. defaât) kere, kez, yol.

dehr: (a.i.c. düliûr) dünyâ.

dekâkîn: (a.i. dükkân'ın c.) dükkânlar.

delv: (a.i.) astr. on iki burçtan birinin adı olup, güneş, eski ocak ayının sekizinci günü bu burca girer.

dem-â-dem: (f.zf.) her vakit, sık sık.

denî: (a. s.) alçak, rezil, soysuz.

derd: (f.i.) dert, gam, keder, kasavet, tasa, kaygı.

dermân: çâre.

derûn: (f.i.) gönül, kalb, yürek.

derûnî: (f.s.) içten, gönülden.

devâ: (f-s.) hayran., zarurî.

devâh: (f.s.) hastalıktan yeni kurtulup iyice kendisine gelemeyen [kimse].

dil: (f.i.) gönül, yürek, kalb.

dîn-dâr: (a.f.b.s.) Allah'a inanmış ve bağlanmış olan kimse.

duhûl: (a.i.) içeri girme, içine girme.

du'â: (a.i.c. ed'iyeye) Allah'a yalvarma, niyaz.

düş: (f.i.) katlanma, dayanma.

dühn: (a.i.c. dihân, edhân) sürünecek yağ.

dünyâ: (a.i.) içinde yaşadığımız âlem, yer yuvarlağı.

-e-

ebâ: (a.i.c. âba) baba, ata.

ebced: (a.i.) eski sâmi alfabe sırasına göre tertiplenmiş, arapça'ya mahsus sesleri gösteren harfler ilâve edilmiş ve bu sıraya göre harflere, birden ona sıra ile, ondan yüze onar onar, yüzden bine yüzer yüzer olmak üzere birer sayı değeri verilmiş olan arap harflerinin diziliş sırası ve bütünü.

ebdâne : (a.i.beden'in c.) cisimler, vücutlar, gövdeler, tenler.

ebed: (a.i.) sonu olmayan gelecek zaman.

ebnâ: (a.i. ibn'in c.) oğullar.

eb'âd: (a.i. bu'd'un c.) uzaklıklar, uzunluklar.

ebr: (f.i.) bulut.

ebrâr: (a.s. berr'in c.) hayır sahipleri, iyiler; dindarlar, özü sözü doğru olanlar.

ebrâş: (a.s.) baras (miskin illeti) hastalığına tutulan, yânî vücudunda yer yer beyaz lekeler bulunan adam, ebrâş, sam lekesi.

Ebû Tâlib: Hz. Alî'nin babasının adı.

ebvâb : (a.i. bâb'in c.) kısımlar, bölümler.

ecel: (a.i.c. âcâl) muayyen olan vâde, ömrün sonu, hayâtın son demi.

ecil: (a.s.). işini sonraya, geriye bırakan.

- ecnebîyye: (a.s.) yabancı [kimse veya nesne]
- edeb: (a.i.c. âdâb) iyi terbiye, naziklik, usluluk, zariflik.
- ednâ: (a.s. denî'den. c. edânî) pek aşağı, en bayağı, çok alçak.
- efrân: (a.s.) neşeli, keyifli, sevinçli olan [kimse].
- efzûn: fazla, çok, yukarı, aşkın.
- ekber: (a.s. kebîr'den. c. ekâbir) daha (en, pek) büyük.
- elâ: (a.e.) başlama ve tenbih edatıdır; nazımda ve sözün başında kullanılır; bundan sonra "ey!" nidası gelir.
- elzem: (a.s. lâzım'dan) daha (en, pek) lâzım, lüzumlu.
- emân: (a.i.) yardım isteme, aman dileme.
- emânet(a.i. c. emânât) emniyet edilen kimseye bırakılan şey.
- emârât: (a.i. emâre'nin c.) ; alâmetler, nişanlar, eserler, deliller.
- emel: (a.i.c. amal) ümit, umma, arzu.
- emîn: (a.s.c. ümenâ) kendisine güvenilen.
- emn: (a.i.) eminlik, korkusuzluk, rahatlık.
- emr: (a.i.c. evâmir) iş buyurma, buyruk.
- emrûd: (f.i.) armut.
- emvâl: (a.i. mâl'in c.) mülkler, para ile alınan şeyler.
- enâm: (a.i.) bütün mahlûklar, yaratılmış olan canlılar.
- enâniyyet: (a.i.) kendini beğenme, bencilik.
- envâ³: (a.i. nev'in c.) çeşitler, türlüler.
- eşâbi³: (a.i. ısbı'nın c.) parmaklar.
- eşâh: (a.s. sahih'den) sahih, doğru.
- esbâb: (a.i. sebep'in c.) vâsıtalar.
- esfâr: (a.i. sefer'in c.) yolculuklar.
- esir: (a.s.c. üserâ) kul, köle.
- esmâ: (a.i. sem'in c.) kulaklar, kulak.
- esta³ni: (a.s. satı'dan) uzun boyunlu.
- esved: (a.s. sevâd'dan) siyah, kara.
- eşcâr: (a.i. şecer'in c.) ağaçlar.
- eşedd: (a.s. şedîd'den) şiddetli, çetin ve sert.

eşirrâ: (a.s. şerir'in c.) azılılar, fesat karıştıranlar, kötülük edenler.

eşkâl: (a.i. şekl'in c.) biçimler, suretler, tarzlar.

eşrâr: (a.s. şerîr'in c.) şerirler, azılılar, fesat karıştıranlar, kötülük edenler.

eṭrâf: (a.i. tarafın c.) yanlar, uçlar, kıyılar.

evânî: (a.i. inâ'nın c.) kapkacaklar, kaplar.

evlâd: (a.i. veled'in c.) çocuklar.

evsaṭ: (a.i.c. evâsit) bir şeyin ortası.

evvel: (a.s.c. evâil) önce, ilk, başlangıç.

ey: (a.f.t.n.) nida için ve nidaya cevap için kullanılır; "hey, yahu, bana bak!" gibi mânâlara gelir.

Eyyûb : (a.h.i.) Kur'an'da adı geçen ve kendisinden "kulumuz" diye bahsedilen ve sabırlı insan örneği olarak gösterilen isrâiloğullan peygamberlerinden biri.

ezân: (a.i.) müslümanları ibâdete çağırarak için çok defa minareden, muayyen

ezyâf: (a.i. zayfın c.) misafirler, davetliler, konuklar.

-f-

faşl: (a.i.c. fusûl) bölüm.

Fâtiḥa: (a.i.c. fevâtiḥ) Kur'ân-ı kerîm'in birinci sûresi, Fatiha sûresi

Fâṭıma: (a.h.i.) hz. Peygamberin ilk zevceleri hz. Hatice'den dünyâyâ gelen, dört kızının en küçüğüdür, [diğerleri Zeyneb, Ru-kiyye, Ümmü külsûm'dur]. hicretten 18 yıl önce 605 de mekke'de dünyâyâ gelmiş, hicretten 11 yıl sonra, 632 de Medine'de vefat etmiştir. 18 yaşında hz. Ali ile evlenmiş, hz. Hasan ve Hüseyin'in, Ümmü Gülsûm, Zeyneb ve Rukiyye isimli kızların annesidir [kızlarına, ablalarının adını vermiştir]. hz. Peygamberden sonra ancak 6 ay yaşamıştır. lâkabı Zehra'dır.

fâzıl: (a.s.c. fuzalâ) faziletli, fazilet sahibi.

fazilet: (a.i. c. fazâil) insanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye olan devamlı ve değişmez istidat, güzel vasıf, insanın yaradılışındaki iyilik, erdem.

fecr: (a.i.) sabaha karşı, güneş doğmadan önce, ufkun gün doğusu tarafından görünen aydınlığı, tan yerinin ağarması.

- feh̄m: (a.i.) anlama, anlayış, ["etmek, olunmak" masdarlarıyla kullanılır].
- fem: (a.i.c. efmâm [kullanılmaz]) ağız.
- fenâ: (a.i.) yok olma, yokluk, geçip gitme
[tasavvufta maddî varlıktan sıyrılıp hakka ulaşma].
- ferâğ: (a.i.) vazgeçme, bırakıp terketme.
- ferâiz: (a.i.c. ferâiz) farz, Allah'ın emri.
- ferc: (a.i.c. fûrûc) aralık, yarıklık, çatlak.
- ferîd: (a.s. ferd'den c. ferâid) tek, eşsiz, eşi olmayan; kıyas kabul etmez, ölçüsüz.
- fermân: (f-i-) emir, buyruk.
- feryâd: (f.i.) yardım istemek için çıkarılan yüksek ses; bağışma, çağırışma.
- fesâd: (a.i.c. fesâdât) bozukluk.
- feth: (a.i.c. fütûh; c.c. fütuhât) açma, açılma.
- fevķ: (a.i.) üst, üst taraf, yukarı
- fevrî: (a.s.) birdenbire, düşünmeden yapılan hareket.
- fevt: (a.i.) bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma.
- fezâ: (a.i.) ucu bucağı bulunmayan boşluk, dünyânın sonsuz olan genişliği.
- fisk: (a.i.c. fusuk) hak yolundan veya hak yoldan çıkma, Allah'a karşı isyan etme.
- fi: (a.i.c. fiat) fiyat, baha, kıymet.
- fih: (a.e.) " onda, içinde" mânâsını verir.
- fikr: (a.i.c. efkâr) fikir, düşünce, idrâk.
- fi 'âl: (a.i. fi'l'in c.) işler, kârlar, ameller.
- firâr: (a.i.) kaçma, savuşma, izinsiz veya nizamsız olarak ortadan kaybolma.
- firâset: (a.i.) (bkz: feraset)
- firâş: (a.i.c. fûrüş) döşek, yatak; yaygı, şilte.
- fitne: (a.i.c. fiten) belâ, mihnet, sıkıntı.
- fiṭr: (a.i.) oruç bozan.
- furşat: (a.i.) uygun zaman, elverişli durum.
- fürce: (a.i.) iki şey arasındaki açıklık, yarıklık, aralık.
- furķan: kur'ân-ı kerîm.
- fürs: (a.h.i.c.) farslılar, fars milleti; eski iran.
- fürûz: (f.s. -efrûz'dan) parlatan, aydınlatan.

fütüvvet: (a.i.) soy temizliği.

-g-ğ-

ğaflet: (a.i.) gafillik, boş bulunma, ihtiyatsızlık.

ğâlib: a.s.) üstün gelen, yenen.

ğall: (a.i. galle'nin c.) mahsuller.

ğamz: (a.i.) münafıklık etme, koğulama.

ğanî: (a.s.c. ağniyâ) zengin, varlıklı.

ğarâib: (a.s. garîbe'nin c.) tuhaf, şaşılacak şeyler.

ğârat: a.i. garet'in c.) yağmalar, çapullar.

ğaraż: (a.i.c. agrâz) hedef, gaye, maksat, meyil, istek.

ğarqa: (a.s.) suya batmış.

ğaşb: (a.i.) zorla alma, zaptetme; kapma.

ğasil: a.s. ve i.) ölü yıkayan adam.

ğayb: (a.s.c. guyûb) gizli olan, göze görünmeyen şey, kayıp.

ğâyet: a.i.c. gayât) nihayet, uç, son.

ğayr-i meşrû³: kanunsuz, töreye aykırı, yolsuz.

ğayret: (a.i.) çalışma, çabalama.

ğayr: (a.s. ağyar) ayrı, başka.

ğayz: (a.i.) hiddet, öfke, kızma.

gedâ: (f.s.c. gedâyân) dilenci, yoksul.

ger: (f.e.) "eğer" kelimesinin kısaltılmışıdır, nazımda kullanılır.

ğibta: (a.i.) aynı hâli şiddetle arzu etme, imrenme.

ğıll ü ğışş: kin ve hîle.

ğılzet: (a.i.) kabalık, sertlik.

ğışş: (a.i.) karışıklık, hîle.

ğulâm: (a.s.c. gılmân) köle, esir.

ğull: (a.i.c. aglâl) suçlunun boynuna ve bileklerine geçirilen demir halka, pranga.

ğumûm: (a.i. gamm'ın c.) kederler, tasalar, dertler, kaygılar.

ğuyup: (a.s. gayb'ın c.) kayıplar.

güm: (f.s.) kayıp, yitik.

günâh: (f.i.) Allah'ın emirlerine aykırı olarak görülen iş, dînî suç.

gürûh: (f.i.) cemâat, bölük, takım.

-h-

ḥabâîş: (a.i. habîse'nin c.) kötü şeyler, kötülükler.

ḥâben: (a.i.) karında su toplanmasından ileri gelen bir hastalık, siroz.

ḥaber: (a.i.c. aḥbâr) son ve yeni havadis, bilgi.

ḥabîb: (a.s. ḥubb'dan. c. aḥibbâ) sevgili.

ḥabîr: (a.s.) haberli, bilgili.

ḥabîş: (a.s. ḥubs'dan. c. ḥabese, ḥabîsîn, ḥabîsûn, ḥabesâ) kötü, alçak, soysuz.

ḥabl: (a.i.c. ḥibâl, ḥubûl) ip, urgan, halat.

ḥabs: (a.i.) hapis, alıkoyma, bir yere kapama.

ḥacc : (a.i.) islâm'ın beş şartından biri olan ve muayyen zamanda mekke'deki "kâbe-i şerife" yi ziyaret etmek üzere yola çıkma farızası, [kelimenin aslında "kasid" ve "teveccüh" mânâları vardır].

ḥadd: (a.i.c. ḥudûd) sınır, iki devlet toprağının birleştiği yer, kenar.

ḥader: (a.i.) uyuşma.

ḥâdî': (a.s. ḥadîa'dan) hileci, dolapçı.

ḥadîş: (a.i.c. ehâdîs) peygamberimizin kutsal sözü.

ḥafî: (a.s. ḥafâ'dan. c. ḥafîyyât) gizli, saklı.

ḥaḳḳ:(a.i.c. hukuk) Allah.

ḥakîm: cenâb-ı hak.

ḥaḳîr: (a.s.) itibarsız, değersiz, aşağı, adî, bayağı.

ḥalaḳ: (a.i.) paçavra, yıpranmış eski şey.

ḥalâl: (a.i.) dostluk.

ḥalâş: (a.i.) kurtulma, kurtuluş.

ḥâlet: (a.i.c. ḥâlât) hâl, suret, keyfiyet.

ḥalf: (a.i.) art, arka.

Ḥâlîḳ: (a. i. ve s.) yaratan, yoktan var eden, yaratıcı, Allah.

- ḥalîl: (a.s.c. ahillâ ve hullân) samimî [dost].
- ḥalim: (a.s.) yumuşak huylu.
- ḥallâk: (a.s. ve i.) halk edici, hâlik, yaratıcı, yaratan, vareden.
- ḥalvet: (a.i.) yalnız, تنها kalma, tenhaya çekilme, tenhalık.
- ḥâm: (f.s.) pişmemiş, olmamış, çiğ.
- ḥamd: (a.i.) tanrı'ya olan şükran duygularını bildirme.
- ḥamide: (f.s.) eğrilmiş, bükülmüş.
- ḥâmil: (a.s.c. hamele) yüklü.
- ḥamir: (a.i.) hamur.
- ḥâmis: (a.s.) beşinci, dördüncüden sonra gelen sayı.
- ḥaml: (a.i.) ana karnındaki çocuk.
- ḥamr: (a.i.) şarap.
- ḥamrâ: (a.s.) (daha, en, pek, çok) kırmızı, kızıl.
- ḥanâzîr: (a.i. hınzîr'in c.) domuzlar.
- ḥanbelî: (a.i.) ahmed ibni hanbel'in kurduğu mezhep, bu mezhepten olan kimse.
- ḥâne: (f.i.) ev.
- ḥarâm: (a.s.) dince yasak edilmiş şey.
- ḥarem: (a.i.) herkesin girmesine müsâade edilmeyen, saygıdeğer ve kutsal yer.
- ḥâric: (a.i.) dış, dışarı.
- ḥâriq: (a.i.) yangın, ateş.
- ḥarîr: (a.i.) ipek.
- ḥariş: (a.i. hars'dan) harâset eden kimse, çiftçi, ekinci.
- ḥarq: (a.i.) yakma.
- Hârûn: (a.h.i.) Musa peygamberin büyük kardeşi.
- ḥâş: (f.i.) ot kırıntısı, çerçöp.
- ḥaşâ'il: (a.i. haslet'in c.) hasletler, huylar, tabiatlar.
- ḥased: (a.i.) kıskançlık, çekememezlik.
- ḥasf: (a.i.) yere batma.
- ḥâşıl: (a.s. husûl'den. c. hâsîlat) husule gelen, husul bulan, peyda olan.
- ḥâsid: (a.s. hased'den. c. hasede, hussâd) haset eden, kıskanan, kıskanç.
- ḥaşm: (a.i. ve s.c. husûm) düşman.

- haşr: (a.i.) sıkıştırma, dar bir yerin içine alma.
- haşret: (a.i.) ele geçirilemeyen veya elden kaçırılan bir nîmete üzülop yanma.
- hâşş: (a.s.c. havâs) mahsus, özel.
- hâşşa: (a.i.) bir kimseye, ya da bir şeye özel olan nitelik, kuvvet, güç.
- hasûd: (a.s. hased'den) hasetçi, kıskanç, çekemeyen.
- hâşim: (a.s.) kuru ekmek kırıntısı doğrayan.
- haşr: (a.i.) ölüleri diriltip mahşere çıkarma; kıyamet.
- haşyet: (a.i.) korku, korkma.
- hatm: (a.i.) Kur'ân'ı başından sonuna kadar okuma.
- hatt: (a.i.c. hutût) ; çizgi
- havariğ: (a.s. hârik ve hârika'nın c.) hârikalar, imkân ve yaradılışın üstünde olan, insanda hayranlık uyandıran, şeyler.
- havf: (a.i.) korku; korkma.
- havz: (a.i.) sakınılacak işe sokulma, girişme.
- hayâ: (a.i.) utanma, sıkılma.
- hayât : (a.i.) dirilik, canlılık.
- hayf: (a.e.) haksızlık, zulüm.
- hayr: (a.s.) iyi, faydalı, hayırlı, yarar.
- hayş: (a.i.) itibar, saygı.
- hayt: (a.i.c. ahyât, huyût) iplik.
- hayye: (a.i.c. hayyât) yılan.
- hayz: (a.i.) aybaşı.
- hazâ: (a.i.) bu, o, şu.
- hazân: (f.i.) sonbahar, güz.
- hâzır: (a.s.c. huzzâr, hâzırûn, hâzırin) huzurda, meydanda.
- hazm : (a.i.) midedeki yiyecekleri eritme, sindirme.
- hazret: (a.i. huzûr'dan. c. hazerât) [asıl mânâsı "kurb", "piş-gâh" dır]. saygı saymak üzere büyüklere verilen unvan.
- hedâyâ: (a.i. hediye'nin c.) hediyeler.
- hemtâ: (f.b.s.)benzer, denk.
- hevân: (a.i.) horluk, aşağılık.

- heves: (a.i.) arzu, istek.
- hevl: (a.i.c. ehvâl) korku.
- hevn: (a.i.) kolaylık.
- hey'et: (a.i.c. hey'ât) kurul.
- hezîm: (a.i.) gök gürültüsü.
- hezl: (a.i.c. hezliyyât) eğlence, alay, şaka.
- hicâb: (a.i.c. hücüb) utanma, sıkılma.
- hiffet: (a.i.) hoppalık.
- hıkd: (a.i.c. ahkad, hukud) kin tutma, öç almak için fırsat bekleme.
- hikmet: (a.i.) hakimlik.
- hilâf: (a.i.) karşı zıd.
- hilm: (a.i.) insanın tabiatında olan yavaşlık, yumuşaklık.
- hınça: (a.i.c. hınat) buğday.
- hırmân: (a.i.) mahrumluk; ümitsizlik.
- hırş: (a.i.) öfke, kızgınlık.
- hısb: (a.i.) ucuzluk, bolluk.
- hışâl: (a.i. haslet'in c.) huylar, tabiatlar, ahlâklar.
- hıyânet: (a.i.c. hıyânât) hayınlık.
- hîbe: (a.i.c. hibât) bağışlama; bağış.
- hicâb: (a.i.c. hücüb) utanma, sıkılma.
- hicv: (a.i.) biriyle, şiir yoluyla alay etme.
- hidâyet: (a.i.). hak yoluna, doğru yola kılavuzlama.
- hiddet: (a.i.) öfke.
- hîle: (a.i.c. hiyel) oyun, aldatma.
- hilkat: (a.i.) yaratılma, yaradılış.
- hilye: (a.i.) Hz. Muhammed'in mübarek vasıflarını ve güzelliklerini anlatan manzum veya mensur eser.
- himmet: (a.i.c. himem) gayret, emek, çalışma, çabalama.
- hizmet-kâr: (a.f.b.i.) hizmet eden kimse, hizmetçi.
- hubb: (a.i.) sevgi.
- Hubb-ı câh: yer, mevki, rütbe sevgisi.

- ḥubb-ı dünyâ: dünya sevgisi.
- ḥubz: (a.i.) ekmek.
- hûd: (f.i.) zırh başlık, miğfer.
- ḥuff: (a.i.). abdest alırken üzerine meshedilebilen, çizme, mest gibi ayakkabı.
- ḥuḳûḳ-:(a.i. hakk'ın c.) haklar.
- ḥulefâ: (a.i. halîfe'nin c.) halîfeler.
- ḥulḳ: (a.i.c. ahlâk) huy, tabiat.
- ḥulle: (a.i.c. hulel) cennet elbisesi.
- ḥulûş: (a.i.) hâlislik, sâfilik, gönül temizliği.
- ḥumar: (a.i.) içkiden sonra gelen başağnsı, sersemlik.
- ḥumûd: (a.i.) düşme, zayıflama.
- ḥumûl: (a.i. haml'in c.) yükler.
- ḥûrî: (f.i.c. hûriyân) cennet kızı.
- ḥûş: (f.i.) akıl; fikir, şuur; us.
- ḥuşû': (a.i.) Allah'ın huzurunda boyun eğme, nefsinin hor ve hakir görme.
- ḥuzû': (a.i.) alçakgönüllülük, gönül alçaklığı.
- ḥükm: (a.i.c. ahkâm) hüküm, emir, komuta.
- ḥümâm: (a.s.) himmetli, azimli, bir işe sınıksız sarılıp o işi başarma,
- ḥüsn : (a.s.) güzel, iyi.
- ḥüve: (a.zm.) üçüncü müfret (tekil) şahıs zamiri o.
- ḥüzn: (a.i.c. ahzân) gam, keder, sıkıntı.
- ḥürriyyet:a.i.). hürlük, serbestlik, azatlık.

-i-

- iztirâr: (a.i. zarûret'den) mecburiyet, çaresizlik, ihtiyaç.
- ıtâḳ: (a.i.) kapak peyda etme, kaplama.

-i-

- îbâ : (a.i.) tiksindirme, tiksindirilme.
- ibkâ': (a.i.) baki, dâim, devamlı, sürekli kılma.
- ibn: (a.i.c. benûn, ebnâ) oğul.
- ibtâ': (a.i.) ağır hareket, davranış; gecikme, geciktirme.
- ibtidâ': (a.i. bed'den) başlama.
- icâbet: (a.i.) kabul etme, kabul edilme.
- icâr: (a.i.) kiraya verme, verilme.
- icâzet : (a.i.) izin, ruhsat.
- icmâl: (a.i.) kısaltma, özetleme.
- icmâli: (a.s.) kısa, toplu.
- icrâ: (a.i. cereyân'dan. c. icrâât) borçlunun, alacaklıya karşı ödemekle mükellef bulunduğu bir şeyi, adlî bir teşekkül vasıtasıyla te'mîn etme.
- ictinâb: (a.i.) sakınma, çekinme.
- îdâ': (a.i. vedîa'dan) emânet olarak verme.
- idhâl: (a.i. dühûl'dan. c. idhâlât) dâhil etme, içeri sokma.
- ifrât: (a.i. fart'dan) aşın gitme, pek ileri varma.
- ifsâd: (a.i. fesâd'dan) fesada uğratma, uğratılma, bozma.
- ifşâ': (a.i.c. ifşâât) gizli bir şeyi yayma; ortaya dökme, açığa vurma.
- iftihâr: (a.i. fahr'den) öğünme; koltuk kabartma.
- iftikâr: (a.i. fakr'den) fakirlik gösterme.
- iftirâ: (a.i.c. iftirâât) birine aslı olmayan bir suç yükleme.
- iğmâ': (a.i.) bayılma, kendinden geçme.
- iğtirar: (a.i. gurûr'dan) mağrur olma, gururlanma, güvenilmeyeceğe güvenme.
- iğvâ: (a.i. gavâye'den) azdırma, azdırılma, baştan çıkarma, yolunu şaşırtma.
- ihâfe : (a.i. havfden) korkutma, korkutulma.
- ihânet: (a.i.) mahvetme.
- iḥfâ': (a.i. hafî'den) gizleme, saklama.
- ihlâk: (a.i. helâk'den) helak etme, öldürme, yok etme.
- iḥlâş: (a.i. hulûs'dan. c. ihlâsât) hâlis, temiz, doğru sevgi.
- ihmâl: (a.i.) ehemmiyet vermeme.
- iḥrâc: (a.i. hurûc'dan. c. ihrâcât) dışarı atma; çıkarma.

- ihrâk: (a.i. hark'dan) yakma, yakılma.
- ihsân: (a.i. hasen'den. c. ihsânat) iyilik etme.
- ihtikâr: (a.i.) vurgunculuk, boğuntu, madrabazlık.
- ihtirâz: (a.i. hırz'dan) sakınma, çekinme.
- ihtisâr : (a.i. hasr'dan. c. ihtisârât) kısaltma; sözü, yazıyı kısaltma.
- ihtiyârî: (a.s.) red veya kabulü isteğe bağlı, bırakılmış olan.
- ihtiyât: (a.i.) ilerisini düşünerek, görerek davranma.
- iḥvân : (a.i. âh'ın c.) sâdık, samîmî, candan dostlar.
- iḥzâ: (a.i.) semirme, semirtme, semirtilme.
- iḳbâl: (a.i. kabûl'den) birine doğru dönme.
- iḳ'â: (vuku'dan) yapma, yaptırma, oldurma; düşürme.
- iḳrâz: (a.i.) borç verme ve borç alma.
- iḳşâr: (a.i. kesret'den) çoğaltma, çoğaltılma, arttırma.
- iḳtidâ: (a.i. kıdv'e'den) tabî olma, uyma.
- iḳtinâ': (a.i.) çalışarak kazanma.
- iktisâb: (a.i. kesb'den. c. iktisâbât) kazanma, edinme.
- ilâhî: (a.n.) Allah'ım, ey Allah; bu ne hal, ne tuhaf.
- ilcâ' : (a.i.c. ilcâât) mecbur etme, zorlama, zorunda bırakma.
- ilḳâ': (a.i.) bırakma, bırakılma, terk, atma.
- ilşâḳ: (a.i. lüsûk'dan) bitişirme, bitişirilme; kavuşturma, kavuşturulma.
- ilticâ: (a.i.) sığınma, barınma.
- iltifât: (a.) hatır sorma, gönül alma.
- imâm: (a.i.c. eimme) namazda, kendisine uyulan kimse.
- imâmet: (a.i.) imamlık.
- imâmeyn: (a.i.c.) iki imam.
- imsâk: (a.i. misk'den) zamanında oruca başlama, oruca başlama zamanı.
- imtişâl: (a.i. misl'den) icâp edeni, gerekeni yapma; bir örneğe göre hareket etme.
- imṭâr: (a.i.) yağdırma, yağdınlma.
- inâbet: (a.i.) günahlara tövbe edip hak yoluna dönme.
- inâyet: (a.i.) dikkat, gayret, özenme.
- infâḳ: (a.i. nafaka'dan. c. infâkat) nafaka verip geçindirme, besleme.

- inhişâr: (a.i. hasr'dan) bir şeyi, bir maddeyi, bir işi, başkası yapmamak üzere, yalnız bir kişiye, bir müesseseye verme.
- inhizâm: (a.i. hezîmet'den. c. inhizâmât) hezimete uğrama, bozulma,
- inķâz: (a.i.) kurtarma, kurtarılma.
- inķılâb: (a.i. kalb'den. c. inkılâbât) değişme, bir halden, başka bir hale dönme.
- inķızâz: (a.i.) çatlama, kağşama.
- ins: (a.i.) insan.
- inşâf: (a.i.) merhamete, vicdana veya mantığa dayanan adalet.
- inşâd: (a.i. neşd'den) manzum bir sözü, âhengine göre okuma.
- intibâh: (a.i.) pişme.
- intifâh: (a.i. nefh'den) kabarma, şişme.
- intifâ': (a.i. nef'den. c. intifâat) menfaatlenme, faydalanma.
- intıķal: (a.i. nakl'den. c. intıķalât) bir yerden başka bir yere geçme; göçme.
- intisâb: (a.i. nisbet'den) bir kimseye mensûp olma.
- intişâr: (a.i. neşr'den) neşr olunma, yayılma, dağılma.
- intizâ': (a.i. nez'den) çekip koparma, koparıp alma.
- intizâr: (a.i. nazar'dan) bekleme, beklenilme.
- i'ânât: (a.i. iâne'nin c.) yardım için toplanan paralar, yardım paraları.
- i'ânet: (a.i. avn'den) yardım.
- i'dâd: (a.i. add'den) hazırlama, hazırlanılma, geliştirme, geliştirilme.
- i'lâm: (a.i. ilm'den) bildirme, bildirilme, anlatma.
- i'lâs: (a.i.) kinayeli, iğneli sözler söyleme, söylenilme.
- i'râz: (a.i.) yüz çevirme, başka tarafa dönme.
- i'tâb: (a.i.) azarlama, tersleme, paylama.
- i'tibâr: (a.i. ubûr'dan. c. i'tibârât) saygı gösterme.
- i'tıķâd: (a.i. akd'den. c. i'tıķadât) düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma.
- i'tirâf: (a.i. irfân'dan. c. i'tirâfât) suçunu veya yerinde olmayan bir hareketini saklamaktan vazgeçip söyleme.
- i'tiyâd: (a.i.c. i'tiyâdât) adet edinme, alışma; alışkanlık.
- i'tizâr: (a.i. özr'den. c. i'tizârât) özür dileme.
- i'tâi: (a.i. atâ'dan) verme, verilme; ödeme.

- irâd: (a.i. vürûd'dan) söyleme.
- irâde: (a.i.c. irâdât) dileme, isteme, meram etme.
- irâka: (a.i.) dökme, akıtma.
- irhâşât: (a.i. irhâs'ın c.) hayırlı işlerle uğraşmalar.
- irşâd: (a.i. rüşd'den. c. irşâdât) doğru yolu gösterme, uyarma.
- irtibâb: (a.i.) bir çocuğu bulûğa erinceye kadar besleme.
- irtidâ': (a.i. ridâ'dan) örtünme, çarşaf gibi şeye bürünme.
- irtidâd: (a.i. redd'den) islâm dînini bırakarak başka bir dîni kabul etme.
- îşâr: (a.i.) esirlik.
- iskât: (a.i. sükût'dan) sükût ettirme, susturma.
- isnâd: (a.i.c. isnâdât) bir şeyi, birisi için yaptı deme.
- isrâf: (a.i. seref den. c. isrâfât) gereksiz yere harcama.
- işrâr: (a.i. sırr'dan) sır tutma, gizleme.
- istibrâ: (a.i.) küçük aptesten sonra akıntıyı tam arıtma.
- isticâr: (a.i. ecr'den) kira ile tutma, kiralama.
- istidbâr: (a.i. idbâr'dan) arka çevirme, yüz çevirme, yüz döndürme.
- istiğfâr: (a.i. gufrân'dan) Allah'tan, günahın bağışlanmasını isteme.
- istiğhare: (a.i. hayr'dan) bir işin hayırlı olup olmayacağını anlamak üzere abdest alıp, dua edip uykuya yatma.
- îstihzâ': (a.i.) biriyle eğlenme, alay etme.
- istikâ': (a.i. saky'den) sun'î olarak, zorlayarak kayetme.
- istikâmet: (a.i. kıyâm'dan) doğruluk, doğru hareket.
- istimâ': (a.i. sem'den. c. istimâât) dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme.
- istimtâ': (a.i. temettü'den) temettü' edinme, faydalanma.
- istinâd: (a.i.) dayanma.
- istincâ': (a.i.) necasetten, pislikten temizlenme.
- isti'âze: (a.i. iyaz'dan) Allah'a sığınma.
- isti'dâd: (a.i.) doğrulma.
- isti'mâl: (a.i. amel'den. c. isti'mâlât) kullanma.
- istirâhat: (a.i. râhat'dan. c.istirâhât) rahat etme, dinlenme.
- istivâ': (a.i. sevâ'dan) müsavi olma, denk olma.

- işyân: (a.i.) itaatsizlik, emre boyun eğmeme.
 iştibâh: (a.i.) şüphelenme, şüphe etme.
 i'tilâf: (a.i. ülfet'den. c. i'tilâfât) ülfet etme, alışma.
 ittibâ': (a.i.) tabî olma, uyma, ardısira gitme.
 ittiḥâz: (a.i. ahz'den) itibâr etme, sayma, tutma.
 ittikâ: (a.i.) dayanma, yaslanma.
 ityân: (a.i.) getirme, getirilme.
 iṭâ'at: (a.i. tav'dan) boyun eğme, dinleme; alınan emre göre davranma.
 iṭfâ: (a.i. tufû'dan) söndürme, söndürülme.
 izâ'at: (a.i.) açığa vurma.
 izḥâr : (a.i. zuhûr'dan) gösterme, meydana çıkarma.
 izlâl: (a.i. zıll'dan) gölge verme, gölgelendirme.
 izn: (a.i.) izin, müsâade, ruhsat.

-k-

- ḳâ'b: (a.i.) topuk kemiği; aşık kemiği.
 ḳabir: (a.s.) büyük, ulu.
 ḳabl: (a.zf.) ön, önce, öndeki, evvel, evvelki.
 ḳabr-gâh: (a.f.b.i.) mezarlık.
 ḳâ'de: (a.i.) bir kere oturma, oturuş.
 ḳâf : (f.s.) yaran, yancı.
 ḳâhî: (f.i.) bir çeşit simit.
 ḳâhil: (a.s. kühûlet'den. c. kevâhil) kühûlet sahibi, olgun, orta yaşlı.
 ḳahren: (a.zf.) kahr ile, kahir suretiyle, zorla; ezerek.
 ḳâil: (a.s. kavl'den) razı olmuş, boyun eğmiş.
 ḳâimen: (a.zf.) ayakta olarak, dik olarak.
 ḳâinât: (a.i.) var olan şeylerin cümlesi, hepsi, yaratıklar.
 ḳâl :(a.i.) söz, lâf.
 ḳâle: (f.i.) kumaş.
 ḳal'î: (a.s. kal'den) kal' eden, kökünden çekip koparan.

- kâmil: (a.s. kemâl'den) bütün, tam, noksansız eksiksiz.
- kâmin: (a.s.) gizli, saklı, belirsiz.
- kanâ'at: (a.i.) kismete razı olma, bir şeyi yeter görüp fazlasını istememe.
- kânî: (a.s.) kinaye söyleyen, dokunaklı iğneli söz söyleyen.
- kanî': a.s. kanâat'-den. c. kaniûn, kaniîn) kanaat eden, fazlasını istemeyen.
- kasâvet: (a.i.) sertlik, katılık
- kaşd: (a.i.) niyet, kurma.
- kâsım: (a.s.c. kavasım) kinci, ezici, ufalayıcı.
- kaşır: (a.s. kusûr'dan) kısa.
- kaş'a : (a.i.c. kısa') çanak; tabak.
- kaşş: (a.i.) göğüs.
- kaṭı': (a.s. kat'dan) kat'eden, kesen; durduran.
- kaṭ': (a.i.) kesme, kesilme; biçme.
- kaṭre: (a.i.c. kater, katarât) damla, damlayan şey.
- kavm: (a.i.c. akvam) insan topluluğu.
- kâziyye : (a.i.c. kazaya) iş, husus, madde, mesele; dâva.
- kâzî: (a.i.) kazâ'dan.
- kâzib: (a.s. kizb'den) kezzeden, yalan söyleyen, yalancı.
- ke'enne-hû: (a.zf.) güya, sanki, gibi; benzer.
- kebâir: (a.i. kebîre'nin c.) büyük günahlar.
- keff: (a.i.c. küfûf) el içi, el ayası, avuç.
- kelâm: (a.i.) söz, lâkırdı.
- kelb: (a.i.c. kilâb) köpek.
- kemâ: (a.e.) "gibi; misilli, olduğu üzere" gibi benzetme edatıdır.
- kenûd: (a.s.) nankör, iyilik bilmez.
- kerem: (a.i.) cömertlik, elçikliği, lütuf, bağış.
- kerh: (a.i.) iğrenme, tikslenme, hoşlanmama.
- kesel: (a.i.) gevşeklik, tenbellik, uyuşukluk.
- kesr: (a.i.c. küsur) kırma, kırılma, paralama.
- keşret: (a.i.) çokluk, bolluk, ziyâ-delik.
- keş : (f.s.c. keşân) çeken, çekici.

- kevn: (a.i.c. ekvân) var olma, varlık, vücut.
- kezîm:(a.s.) kızgınlığını, öfkesini yenen.
- kezm: (a.i.) kızgınlığı, öfkeyi yenme.
- kezzâb: (a.s. kizb'den) çok yalan söyleyen, pek yalancı.
- ķılâ : (a.i. kal'a'nın c.) kaleler, surlar.
- ķırâat: (a.i.) okuma; devamlı ve düzgün okuma.
- ķışâs: (a.i.) öldüreni öldürme, yaralayanı yaralama cezası.
- ķısmet: (a.i.) bölme, pay etme, hisselere ayırma.
- ķışşa: (a.i.c. kısas) fıkra, hikâye, rivayet.
- ķışr: (a.i.c. kusur) kabuk.
- ķıyâmet: (a.i.) dünyânın sonu, ölümlerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman.
- ķıymet: (a.i.c. kıyem) değer.
- ķibr: (a.i.) büyüklük taslama, yüksekte bakma.
- ķîl: (a.i.) söz.
- ķisve: (a.i.c. kusa) elbise.
- ķizb: (a.i.) yalan söyleme, yalan.
- ķudret: (a.i.) kuvvet, takat, güç.
- ķunût: (a.i.) ibâdet.
- ķur'ân: (a.i.) hz. Muhammed'e inen kutsal kitap.
- ķurb: (a.i.) yakın olma, yakınlık, yakın bulunma.
- ķurbân: (a.i.) Allah'ın rızâsını kazanmağa vesile olan şey.
- ķuşûr : (a.i.) eksiklik.
- ķuttâ : (a.s. kâtı'nın c.) kat'ediciler, kesiciler, kesenler.
- ķüfrân: (a.i.) iyilik bilmeme, gördüğü lütuf ve insaniyeti unutma.
- ķüfür: (a.i.c. küfür) Allah'a ve dîne ait şeylere inanmama, Allah'a ortak koşma.
- ķürsî: (a.i.c. kürâsî) oturulacak yüksekçe yer.

-1-

lâ'ü bâlî: (a.s.zf.) ilişiksiz, kayıtsız, saygısız, senli benli [şey, kimse], (aslında, Arapça "aldırış etmem" demektir).

- lâbis: (a.s.) giyen, giymiş.
- lağv: (a.i.) faydasız, beyhude, boş.
- lağd: (a.i.c. elhâd, lühûd) çukur, mezar, kabir.
- lağm: (a.i.c. lühûm) meyvenin çekirdekle kabuk arasında bulunan kısmı.
- lağn: (a.i.c. elhân) kaideye uygun ve güzel ses, nağme.
- lağzâ: (a.i.) göz ucu ile bakış.
- lağab: (a.i.c. elkab) bir kimseye, kendi asıl adından başka takılan ad.
- la-ğayt: (a.s.) kayıtsız, ilgisiz.
- la'n:(a.i.) lâ'netleme; ilenç.
- lehv: (a.i.) oyun, eğlence, faydasız iş.
- lems: (a.i.) el ile dokunup duyma, el ile tutma; dokunma ile duyulan.
- leţâif: (a.i. lâţife'nin c.) latifeler, güldürecek güzel sözler ve hikâyeler.
- levâzım: (a.i. lâzime'nin c.) lâzım olan şeyler, gerekli şeyler.
- levm: (a.i.) zemmetme, çekiştirme.
- leyse: (a.i.) yokluk.
- libâs: (a.i.c. elbise) esvap.
- lihye: (a.i.c. lihâ, luhâ) sakal.
- lîme: (f.i.) parça, küçük ve uzun dilim.
- livâta: (a.i.) lûtîlik, erkekler arasındaki cinsî sapıklık, kulamparalık.
- Luğmân: (a.h.i.) İslâmlıktan önceki Araplarda efsânevi bir şahsiyet olup, Kur'ân'da da zikredildiği gibi, sonraki devirlerin efsâne ve şiirinde meşhur olan pek eski bir hekimin veya hikayecinin adı.
- luğta:(a.i.) yerden toplanan şey.
- Lût: (a.h.i.) Hz. İbrahim'in yeğeni olan peygamber.
- luţf: (a.i.) hoşluk, güzellik, iyilik.
- lubb: (a.i.) (s.c. lübûb) her şeyin iyisi, hâlisi.
- lübs: (a.i.) giyme.

-m-

mâ-fât: (a.i.) fevt olan, kaybolan, elden çıkan şey

- mağlûb: (a.s. galebe'den) galebe edilmiş, kendisine üstün gelinmiş, yenilmiş.
- mağrib: (a.h.i.) garb, batı tarafında olan memleketler.
- mâh: (f.i.) ay.
- maḥall: (a.i. hulûl'den c. mahâll) yer.
- maḥbûb: (a.s. hubb'dan) muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen, sevgili.
- maḥlûḳât: (a.s. ve i. mahlûk'un c.) yaratılmış şeyler, canlılar, yaratıklar.
- maḥlûṭ: (a.s. halt'dan) halt olunmuş, katılmış, karıştırılmış, karışık.
- maḥrûm: (a.s. hirmân'dan) bahtsız, nasipsiz.
- maḥsûd: (a.s. hased'den) hased olunan, hased edilen.
- maḥşûş: (a.s. hiss'den) hissedilen, beş duygu'dan biriyle duyulan duyudur.
- maḥv: (a.i.) yok etme, ortadan kaldırma.
- maḥz: (a.i.) hâlis, katkısız, sâde; tam; ta kendisi, aslı.
- mâide: (a.i.) üzerinde yemek bulunan sofrâ.
- maḳbere: (a.i.c. makabir) mezar, mezarlık.
- maḳşûd: (a.s. kasd'den) kasdolunan, istenilen şey, istek.
- maḳşûr: (a.s. kasr'dan) kasrolunmuş, kısaltılmış, kasılmış.
- mâl: (a.i.c. emval) bir kimsenin tasarrufu altında bulunan değerli ve gerekli şey.
- mâlik: (a.i. mülk'den. c. müllek) sahip, bir şeye sahip, bir şeyi olan.
- mâni': (a.i. men'den c. mevânî') men'eden şey, engel,
- mâ'ad: (a.i. avdet'den) ahiret.
- ma'âş: (a.i. ayş'den) geçinecek şey.
- ma'bud: (a.i. ibâdet'den) kendisine ibâdet olunan, tapınılan, Allah.
- ma'dilet: (a.i. adi'den) adalet, âdillik; insafîlık.
- ma'ḳûd: (a.s. akd'-den) akd olunmuş, bağlanmış; bağlı düğümlü.
- ma'lûl: (a.s. illet'den c. ma'lûlîn) illetli, hastalıklı, sakat.
- ma'lûm: (a.s. ilm'den c. ma'lûmat) bilinen, belli.
- ma'nâ: (a.i.c. maânî) mânâ, anlam.
- ma'rûf: (a.s. irfan'dan) herkesçe bilinen, tanınmış, belli.
- ma'siyet: (a.i. sül. asa. c. maâsî) asîlik, itaatsizlik; isyan, günah.
- marâz: (a.i.c. emraz) hastalık.
- mâ-sivâ: (a.i.c. emraz) hastalık.

- maşîyet: (a.i. sül. asa. c. maâsî) asîlik, itaatsizlik; isyan, günah.
- mât: (f.i.) satranç oyununda yenilme.
- maṭl: (a.i.) geçirme, atlatma, def etme.
- mazlûm: (a.s. zulm'den) zulüm görmüş.
- me'cûc: (a.i.)- (bkz. ye'cûc)
- me'haz: (a.i. ahz'den. c. meâhiz) bir şeyin alındığı, çıkarıldığı yer; kaynak.
- me'kûl: (a.i.c. me'kûlât) ekl olunmuş, yenmiş şey; yiyecek.
- me'stâ: (a.i. şitâ'dan. c. meşâtî) kışlak, şitâ, kış mevsiminde barınılacak yer.
- me'vâ: (a.i.) yurt, mesken, yer, makam, sığınacak yer.
- mebnâ: (a.i.c. mebânî) yapı yeri, bina yeri.
- mecâl: (a.i.) güç, kuvvet, takat.
- mecmû': (a.s. cem'den) cem' olunmuş, toplanmış, bir araya getirilmiş şey, tüm.
- medâr: (a.i. devr'den) bir şeyin döneceği, devredeceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrafında dönülen nokta.
- medḥ: (a.i.c. medh'den. c. medâyih) medh etmeye, övmeye sebep olan şey.
- mehâr: (f.i.) yular, dizgin.
- mehdi: (a.s. hedy'den) hidâyete eren, doğru yolu tutan.
- mekr: (a.i.c. mükûr) hîle, düzen, dubara.
- meksûr: (a.s. kesr'den) kesr olunmuş, kırılmış.
- melâ'ik: (a.i.melek'in c.) melekler
- melâh: (f.i.) çekirge
- melâl: (a.i.) usanç, usanma, bıkmama.
- melâm: (a.s.) zemm olunmuş, çekiştirilmiş
- melbûs: (a.s.) giyilmiş, kullanılmış.
- mel'anet: (a.i. lâ'n'den. c. melâîn) mel'unluk, lanete sebeb olan.
- mel'ûn: (a.s. lâ'n'den. c. melâîn) lanetlenmiş.
- melûl: (a.s. melâl'den) melâlli, usanmış, bıkmış, bezmiş.
- memlû: (a.s.) doldurulmuş, dolu.
- memlûk: (a.s.c. memâlîk.)kul, köle.
- menâhi: (a.i. menhî'nin c.) haram olmuş, yapılması şer'an menedilmiş şeyler.
- menâşib: (a.i. mansıb'ın c.) payeler, makamlar, rütbeler, dereceler

- menfa 'at: (a.i. nefden. c. menâfi') fayda, kâr, çıkar, yarar.
- mennân: (a.s.) çok ihsan eden, veren, ihsanı bol.
- mensûb: (a.s. nisbet'den. c. mensû-bîn) bir kimseye, bir şeye nisbeti olan, bir şeyle ilgisi bulunan.
- menşur : (a.s. nesr'den) saçılmış, dağılmış.
- menşe': (a.i. neş'et'den) bir şeyin neşet ettiği, çıktığı yer, esas, kök.
- menzilet : (a.i.) derece, rütbe, yükseklik derecesi.
- mer'e: (a.i.c. nisa') kadın.
- merâm: (a.i.) istek, maksad, niyet.
- merci': (a.i. rücû'dan. c. merâci') rücû edilecek, dönülecek yer.
- merd: (f.i.) özü, sözü doğru, kabadayı, yiğit.
- merhûm: (a.s. rahm'den) Allah'ın rahmetine kavuşmuş, rahmetiyle müjdelenmiş.
- merî: (a.i.) mîde ile bül'ûm (gırtlak) arasında bulunan yemek borusu.
- merreten: (a.zf.) defalarca
- mervî: (a.s. rivâyet'den) rivayet olunan, işiterek söylenen, sağlam bilinmeyen.
- merzâ: (a.s. marîz'in c.) hastalar, hastalıklar.
- merzî: (a.i. nzâ'dan) râzılık, hoşnutluk.
- mes'ûl: (a.s. su'âl'den) su'âl olunmuş, kendisinden sorulmuş.
- mesâcid: (a.i. mescid'in c.) mescidler.
- mesâvî: (a.i. sût'ün c.) fenalıklar, kötülükler.
- meşel: (a.i. c. emsal) örnek, benzer, numune.
- meşh: (a.i.) silme, sığama.
- meşîr: (a.i. seyr'den) seyir edilecek, gezilecek yer, gezinti yeri.
- meskûr: (a.s.) sarhoş.
- mesnûn: (a.s. sünnet'den) sünnet olan şey.
- meşîhat : (a.i.) şeyhlik.
- meşrû'ât: (a.i. meşrû'un c.) kanuna, yasaya uygun olan şeyler.
- meşy: (a.i.) yürüme.
- metbu': (a.s. tebadan) kendisine tabî olunan, uyulan.
- meţâlib: (a.i. matlab'ın c.) talep olunan, istenen şeyler.
- mevâdd: (a.i. madde'nin c.) kanunlar, nizamlar, hususlar.

- mevâşî: (a.i. mâşiye'nin c.) davar .
- mevâzi³: (a.i. mevzi' in c.) mevziler, yerler.
- mevķii: (a.s.) yerle, makamla ilgili.
- Mevlâ: (a.s.c. mevâlî) sahip, mâlik, Allah.
- mevşûm: (a.s. vesm'den) vesim-lenmiş, nişanlanmış, damgalanmış.
- mevt : (a.i.) ölüm.
- mevzi³: (a.i. vaz'dan. c. mevâzi') bir şey konulacak yer.
- mey: (f.i.) şarap.
- meyl: (a.i.c. müyûl) sevme, tutulma.
- meyte: (a.i.) hayvan leşi.
- meyyit: (a.i. mevt'den. c. emvât) ölmüş.
- mezellet: (a.i.) zelillik, horluk, hakirlik; alçaklık, itibarsızlık.
- mezķûr: (a.s. zikr'den) zikr olunmuş, adı geçmiş, anılmış.
- mezmûm: (a.s. zemm'den) zemm olunmuş, yerilmiş.
- miķdâr: (a.i. kadr'den. c. mekadîr) düze, belirlenen gerekli miktar, doz.
- mîl: (a.i.c. emyâl, müyûl) göze sürme çekmeye mahsus bir âlet.
- milâh : (a.i. milh'in c.) tuzlar.
- min: (a.e.) -den, denberi.
- minķâr:(a.i. nakr'dan. c. menâķîr) yırtıcı kuş gagası.
- mi³âd: (a.i. va'd'den. c. mevâid) va'dedilen, belirtilen zaman (yıpranma müddeti) veya yer.
- mi³râc: (a.i.c. maârîc) göğe çıkma.
- mirâ: (a.i. riyâ'dan) riya etme, mürâyi olma.
- mişâl: (a.i.c. emsîle) örnek.
- mişillî: (a.t.s.) benzer gibi
- mişlî: (a.s. misl'den) fiyatta büyük bir fark olmadan benzeri bulunabilen.
- mişmiş: (a.i.) zerdali, [eriğe, kaysıya da denilir]
- mûceb: (a.s. vücûb'dan) icâb etmiş, lâzım gelmiş.
- mûcib: (a.s. vücûb'dan) icâbeden, lâzımgelen, gereken, gerektiren.
- muġtesil: (a.s. gusl'den) iġtisâl eden yıkanan.
- muħacered: (a.i. hicret'den) muħacirlik, göç etme, göç.

- muḥaddis: (a.s. hads'den) tahdîs eden, kulağı tırmalayan.
- muḥâl: (a.s.) mümkün olmayan.
- Muḥammed: (a.h.i.) bir çok defalar hamd ü sena olunmuş, tekrar tekrar övülmüş mânâsına gelen bu kelime, peygamberimizin adıdır.
- muḥâṭab: (a.s. hutbe'den) hitâb olunan, kendisine söz söylenen.
- muḥdis: (a.s.) ihdas eden, yeniden meydana getiren, icâdeden, kuran.
- muḥliş: (a.s. hulûs'dan) hâlis, katkısız.
- muḥtâç: (a.s. hacet ve havc'den. c. muhtâcîn) ihtiyâcı olan, kendisine bir şey lâzım olan, bir eksiği olup onu tamamlamak isteyen.
- muḥtefi: (a.s. hafî'den) ihtifâ eden, saklanan, gizlenen; saklanmış, gizlenmiş.
- muḥtelef: (a.s. halfden) ihtilâf olunmuş, birbirine uymamış; uyuşmamış.
- muḥâbele: (a.i. sül. kabile) karşılık verme, karşılama.
- muḥaddem: (a.s. kıdem'den) takdim edilen, sunulan [küçükten büyüğe-].
- muḥarrer: (a.s. karâr'dan. c. mukarrerât) kararlaştırmış.
- muḥtedâ: (a.s. kadv'dan) iktidâ edilen, uyulan; örnek tutulan.
- mûnis: (a.s. üns'ten) ünsiyetli, alışılan, yadırganmaz, alışılmış.
- mu'cizât: (a.i. mu'cize'nin c.) tansıklar, mucizeler.
- mu'teşî: (a.s.) akşam vakti yola çıkan.
- murâd: (a.i. revd'den) arzu, istek, dilek.
- Mûsâ: (a.h.i.) sînâ yarımadasında eyem vadisinde tür dağında Allah'ın lûtfuna mazhar olarak kavmine "evâmir-i aşere" (on emir) adı altında ahlâk ve prensip kaidelerini bildiren peygamber.
- muşhaf: (a.s. sül. sahafe. c. mesâhif) sahife hâline getirilmiş şey, kitap, kur'an.
- Muştafâ: (a.s. safvet'den) Hz. Muhammed'in adlarından.
- muḥlaḳâ: (a.zf.) her halde, ne olursa olsun, ille, illâ, illâki.
- muvaffaq: (a.s. vefk'den) Allah'ın yardımına ulaşmış, işi rast gitmiş [kimse].
- mübâhât : (a.i. behâ'dan) övünme.
- mübtedi': (a.s. bed'den) ibda' eden, yeni bir şey, bir yenilik ortaya koyan.
- mübtelâ: (a.s. belâ'dan) tutkun, tutulmuş.
- mücâb: (a.s. cevâb'dan) duası kabul olunan.
- mücâhede: (a.i. cehd'den) nefsi yenmeye olan çalışma.

- müceddid: (a.s. cedîd'den) dîne yeni bir veçhe veren zat.
- mücmel: (a.s. cümle'den) icmal olunmuş, kısa ve az sözle anlatılmış.
- mücrim: (a.s. cürm'den. c. mücrimin) cürüm işlemiş, suçlu (sanık).
- müdâhane: (a.i. dehen'den) dalkavukluk, koltuklama.
- müdâhin: (a.s. dehen'den) müdahane eden, yüze gülen, dalkavuk.
- müdârât: (a.i. dery'den) yüze gülme, dost gibi görünme.
- müevel: (a.s. te'vîl'den) te'vîl edilmiş, başka mânâ verilmiş; kaçamaklı.
- müfsid: (a.s. fesâd'dan. c. müfsidîn) ifsâd eden, bozan.
- müftî: (a.s. ve i. fetvâ'dan) fetva veren.
- müfzî: (a.s.) ulaştırıcı, yetiştiren.
- mühlik: (a.s. helâk'den) helak eden, öldüren, öldürücü.
- muḳadder: (a.s. kader'den) takdîr olunmuş, kıymeti biçilmiş; kadri, değeri bilinmiş, beğenilmiş.
- mükârin: (a.s. karn'dan) bitişik, ulaşmış, erişmiş, yaklaşmış, bir yere gelmiş.
- müḳarrer: (a.s. karâr'dan. c. mukarrerât) kararlaşmış.
- mükerrem: (a.s. kerem 'den) muhterem, aziz, sayın, saygıdeğer.
- mülâm: (a.i. levm'den) azarlama, azar.
- mülâzım: (a.s. lüzûm'dan. c. mülâzı-mîn, mülâzımân) bir yere veya kimseye sarılıp ayrılmayan, tutunup kalan.
- mülhid: (a.s. lâhd'den. c. melâhide, mülhidîn) Allah'ı inkâr eden, dinsiz, imansız.
- mülteḳâ: (a.s. lika'dan) kavuşak, kavuşma; buluşma; birleşme yeri.
- münâfık: (a.s. nifâk'dan. c. münâfıkîn) nifak sokan, ikiyüzlülük eden, iki yüzlü.
- müneccim: (a.s. ve i. necm'den. c. müneccimîn) yıldızların hareket ve vaziyetlerinden ahkâm çıkaran, yıldız falına bakan kimse, falcı.
- münferid: (a.s. ferd'den) yalnız olan, tek, ayn, kendi başına.
- münḳâd: (a.s. kavd'-den) inkıyâd eden, boyun eğen.
- münker: (a.s. nekr'den) şeriatçe yapılması caiz görülmeyen.
- münkerât: (a.s.c.) şeriatça yapılması yasak edilen şeyler.
- müntehâ: (a.s. nihâyet'den) nihayet bulmuş; bir şeyin varabildiği en uzak yer, son derece.
- müntehî: (a.s. nihâyet'den) nihayet bulan, sona eren, biten.

- müntesib: (a.s. nisbet'den. c. müntesibîn) alâkası, ilgisi olan.
- münzil: (a.s. nüzûl'den) inzal eden, aşağı indiren, gökten indiren.
- münzîr: (a.s. nezr'den) akıbetinin kötülüğünü söyleyerek korkutan.
- mürâ'î: (a.s.'rü'yet'den) ikiyüzlü.
- mürteşî : (a.s. rişvet'den) irtişa eden, rüşvet alan.
- mürüvvet: (a.i. mer'den) insanîyet, mertlik, yiğitlik.
- müşâb: (a.s. sevâb'dan) sevap kazanmış, sevap kazanan.
- müşal: (a.i.) sakal.
- müsâvî: (a.s. seviyy'den) eşit, denk.
- müsennâ: (a.s. isneyn'den) iki kat, iki katlı, ikili, iki kısımdan meydana gelmiş.
- müslim: (a.s. ve i. selâmet'den. c. müslimîn, müslimûn) islâm dîninde olan.
- müsrif: (a.s. serefdan) israf eden, malını, parasını boş yere yok eden, tutumsuz,
- müstecâb: (a.s. cevâb'dan) isticâbe edilmiş, kabul olunmuş.
- müstefî: (a.s. fetvâ'dan) istiftâ eden, müftüden fetva isteyen.
- müsteḥab: (a.s. hubb'dan) farz ve vâcibden başka olarak sevap kazanılan iş.
- müste'ân: (a.s. avn'den) kendisinden yardım beklenen, yardım istenen.
- müsterşid: (a.s. rüşd'den. c. müsterşidîn) istişâdeden, irşâd edilmesini, doğru yolun gösterilmesini isteyen.
- müsteḥâb: (a.s. tayyib'den) istitâ-be edilen, hoş, güzel bulunan.
- müşevveş: (a.s. şevâş'den) teşvîr edilmiş, belirsiz, karışık, düzensiz, karmakarışık.
- müşkil: (a.s. şekl'den. c. müşkilât) güç, zor, çetin.
- müşkilât: (a.i. müşkil'in c.) güçlükler, zorluklar.
- müttekâ: (a.i. vekâ'dan) ittika olunacak, dayanılacak âlet; koltuk değneği; asa.
- müyesser: (a.s. yüsr'den) kolayı bulunup yapılan; kolay gelen, kolaylıkla olan.

-n-

- nâfile: (a.s.c. nevâfil) lüzumlu değil iken yapılan iş.
- nâfîz: (a.s. nüfûz'dan) te'sir yapan, sözü geçen.
- nâim: (a.s. nevm'den. c. nâimîn, niyâm, nüvvâm, nüvvem, nüyyem) uyuyan,

- uykuda bulunan.
- naķî': (a.s.) kandırıcı, kandıran.
- nâķış: (a.s. noksân'dan) eksik.
- naķl: (a.i.) bir şeyi başka bir yere götürme.
- naķz: (a.i.) bozma, çözme; kırma.
- nâ-maķrem: (f.a.b.s.) mahrem olmayan, nikâh düşmeyen.
- nân: (f.i.) ekmek.
- na'l: (a.i.) oturacak yerlerin en aşağısı.
- nâ-puķte: (f.b.s.) pişmemiş, çiğ.
- naşb: (a.i.) dikme, saplama.
- naşîhat: (a.i. nush'dan c. : nasâyih) öğüt.
- naşr: (a.i.) üstünlük.
- naşş: (a.i.c. : nusûs) :manasında sarıhlik, katîlik bulunan kur'an ayetinin delil olarak gösterileni.
- nâşî: (a.s. neş'et'den) neşet eden, edici, ileri gelen.
- nâyîha: (a.i. nevh'den c. nâyihat) para ile ölüye ağlayan kadın, sağucu.
- nazar: (a.i.c. enzâr) bakma, göz atma.
- nâzır: (a.s. nazar, nezâret'den. c. nuzzâr) nazar eden, nezâret eden, gözeten.
- nebş: (a.i.) bir şeyi başka bir şey ile meydana çıkarma.
- necâset: (a.s.) pislik, murdarlık.
- necât: (a.i.) kurtulma, kurtuluş.
- neces: (a.i.) pislik, murdarlık.
- necis: (a.s. necs'den) pis, murdar.
- nedâmet: (a.i.) pişmanlık.
- nedret: (a.i.) azlık; seyreklik, az bulunma.
- nefh: (a.i.) üfürme.
- nef': (a.i.) menfaat, fayda, kâr, çıkar.
- nefret: (a.i.) tikslenme, iğrenme.
- nehâr: (a. i. c. enhür, nühûr) gündüz.
- nehren: (a.zf.) nehir yoluyla, nehirden.
- nemîme: (a.i.c. nemâim) koğuculuk, çekiştiricilik, dedikoduculuk.

- Nemrûd: (a.h.i.) Bâbil'in kurucusu denilen hükümdar (m.ö. 2640) olup Hz. İbrahim'i ateşe attırmıştır. [Bâbil kulesi'nin bunun zamanında yapıldığı söylenir].
- ne 'âl: (a.i.) nalbant.
- neseb: (a.i.c. ensâb) nesil, soy.
- nesl: (a.i.c. ensâl) nesil, kuşak.
- neşri: (a.s.) neşr'e mensup, neşir ile ilgili.
- nevi ' : (a.i. c. enva') çeşit, türlü.
- nevm: (a.i.) uyku.
- nev 'î: (a.s. nev'den) nevi ile, çeşitle, cinsle, sınıfla ilgili.
- neẓîr: (a.i. nezr'den. c. nüzêrâ, nüzür) birini, doğru yola sokmak için gözdağı vererek korkutma.
- nez ' : (a.i.) bir şeyi yerinden koparma, sökme.
- nezr: (a.i.c. nüzûr) adak, adama.
- nidâ: (a.i.) çağırma, bağırma, seslenme.
- nifâk: (a.i.) münafıklık, iki yüzlülük, ara bozukluğu, bozuşukluk.
- nifâs: (a.i.) lohusalık hâli.
- nifâsî: (a.i.) lohusalığa ait, lohusalıkla ilgili.
- niķâb: a.i.) peçe, yüz örtüsü,
- ni 'met: (a.i.c. niam) iyilik, lütuf, ihsan, bahşış.
- nîrân: (a.i. nâr ve nûr'un c.) cehennem, ateş, tamu.
- nisâ: (a.i. mere'nin c.) kadınlar
- niyâz: (f.i.) yalvarma, yakarma, dua.
- niyyet: (a.i.c. niyyât) niyet, meram, kurma.
- Nûh: (a.h.i.) Nuh peygamber, kur'an'daki kronolojik sıraya göre yirmibeş peygamberin baştan üçüncüsü.
- nûr: (a.i. envâr, nîrân) aydınlık, parıltı, paklaklık.
- nuşh: (a.i.) nasîhat verme, öğüt.
- nübüvvet: (a.i. nebe'den) nebîlik, peygamberlik.
- nükûl: (a.i.) vazgeçme, kaçınma, geri dönme, cayma.

’Ömer: (a.h.i.) ikinci halîfe hz. Ömer. [haklıyı haksızdan ayırdederek, adaleti tam yerine getirmekte kazandığı için fâruk kelimesiyle adlandırılmıştır].

’ömr: (a.i.) ömür, yaşama, yaşayış, hayat.

’öZR: (a.i.c. a'zâr) bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep.

-p-

pâd-şâh: (f.b.i.) pâdişâh, hükümdar,

pâk: (f.s.) temiz, arık, pak.

palâs: (f.i.) eski kilim, keçe.

pâye: (f.i.) rütbe, derece.

pehlevân: (f.i.) pehlivan, güreşçi, yiğit.

pend: (f.i.) nasîhat, öğüt.

pes: (f.i.) ard, arka, geri.

pindâr: (f.i.) sanma, sanış, zann.

pûş: (f.i.) örtü, örtünecek şey; elbise.

pür-nûr: (f.a.b.s.) nur dolu, nur içinde, nurlu, aydınlık.

-r-

râ: (a.ha.) rebû’l-evvel ayına işarettir, r sesini verir.

rabb: (a.i.) efendi, sâhib.

rabbânî: (a. s. Rabb 'den. c. rabbâniyyûn) Rab'la ilgili.

rabt: (a.i.) bağlama, bağlanma, iliştiirme.

râcil: (a.s. ricl'den) bilgisiz.

râci’: (a.s. rücû'dan) münâsebeti, ilgisi olan.

râfi’a: (a.i. ref’den) her çeşit ayaklık ve destek.

rağbet: (a.i.c. ragabât) istek, arzu.

râğıb: (a.s. rağbet'den) istekli, isteyen, rağbet eden.

râh: (f.i.) tutulan yol, meslek, usul.

- rahmân: (a.i.) dünyâda her canlıya, mü'min, kâfir ayırdetmeksizin herkese merhamet eden Allah [Allah adlarındandır].
- rahmet: (a.i.) acıma, esirgeme, koruma, yarlıgama.
- râkid: (a.s. rükûd'dan) hareketsiz, durgun.
- rağş: (a.i.) sıçrayarak oynama, dans etme.
- râm: (f.s.) itaat eden, boyun eğen, kendini başkasının emirlerine bırakan.
- ramazân: (a.i.) kamer takviminin dokuzuncusu, üç ayların sonuncusu, oruç ayı.
- ra'yye: (a.s.) rü'yeteden, görücü, gören.
- râ'î: (a.s.) rü'yeteden, görücü, gören
- raşâş: (a.i.)kurşun.
- râşî: (a.s. rüşvet'den) rüşvet veren.
- raûf: (a.s. re'fet'den) pek esirgeyen, çok merhamet eden, Allah.
- râvî: (a.s. rivâyet'den. c. râviyân, ruvât) rivayet eden, söyleyen, hikâye eden.
- rây: (a.i.) rey, fikir, oy.
- recâ': (a.i.) ümit, umma.
- redd: (a.i.) geri döndürme, döndürülme.
- ref': (a.i.) kalkındırma, yüceltme.
- remzi: (a.s.)remze mensup, remiz-işaret ile ilgili.
- resm: (a.i.) eser, iz, nişan, alâmet.
- resûlu'l-lâh: hz. Muhammed.
- revâ: (f.s.) yakışır, uygun, yerinde.
- revnaç: (a.i.) parlaklık, güzellik, tazelik, süs.
- reyhân: (a.i.c. reyâhîn) fesleğen.
- rezâil: (a.i. rezîle'nin c.) utanılacak alçakça işler, ayıp hareketler.
- rıfç: (a.i.) yumuşaklık, yavaşlık, tatlılık.
- ribâ': (a.i.reb'in c.) barınılan yerler.
- ricâl: (a.i. recül'ün c.) belli mevki sahibi kimseler.
- riçl: (a.i.c. ercâl, ercül) ayak.
- ric'at: (a.i.) geri dönme.
- ridâ: (a.i.) dervişlerin omuzlarına attıkları post.
- rif'at: (a.i.) yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe.

- rîh: (a.i.c. eryâh, riyâh) yel, rüzgâr.
 riḥlet: (a.i.) ölme.
 riḫâb: (a.i.c. rüküb) büyük bir kimsenin katı, önü.
 riḫḫat: (a.i.) merhamet, acıma.
 ri'âyet: (a.i.) sayma; saygı.
 rişvet: (a.i.c. rişâ, rüşâ) rüşvet.
 rivâyet: (a.i.c. rivâyât) söylenti, bir haber, söz veya hâdisenin hikâyesi.
 riyâset: (a.i.) reislik, başlık, baş olma, başkanlık.
 rûh: (a.i.c. ervâh) can, nefes.
 ruḫşat: (a.i.c. ruhas, ruhsat) izin, müsaade.
 ruḫye: (a.i.) büyücü ve üfürükçülerin okudukları şey, afsun.
 rûy: (f.i.) tunç.
 rûz: (f.i.c. rûzân)gün.
 rûkû': (a.i.) namazda dizlere tutunarak vücûdun belden yukarısı yere müvâzî gelecek şekilde eğilme hareketi.
 rûsûm: (a.i. resm'in c.) usûl, merâsim.
 rüşd: (a.i.) doğru yolu bulup gitme, doğru yolda gitme.

-s-

- sâbi': (a.i. ve s.) yıldızlara tapanlardan sebea'lı.
 şabr: (a.i.) nefesine hâkim olma, kendini tutma.
 şâbûn: (a.i.) sabun.
 şad: (f.s.) yüz [sayı].
 sâdât: (a.i. seyyid'in c.) seyyitler, ulular.
 şaded: (a.i.) fikir, niyet, kasid; teşebbüs.
 sâdis: (a.s.) altıncı.
 şadr: (a.i.c. sudûr) göğüs.
 şafâ: (a.i.) gönül şenliği, kedersizlik, neş'e, zevk, eğlence.
 şâhib: (a.s. ve i. sahb'den. c. eshâb) sahip, mâlik.

- şahîh: (a.s. sihhat'den. c. sihâh) hâlis, kusursuz, ayıpsız.
- şahrâ: (a.i.c. ; sahârâ, sahârî, sahrâvât) çöl.
- sâk: (a.i.c. sikan, sûk) baldır, incik.
- sâkî: (a.s. saky'dan. c. sukat) su veren, su dağıtan.
- sâkit: (a.s. sükût'dan) susan, ses çıkarmayan.
- sâl: (f.i.) yıl.
- salâ: (a.i.) cuma namazına ve bâzı yerlerde cenazeye çağırarak için minarelerde okunan salavât.
- şalâbet: (a.i. sulb'den) manevî kuvvet, dayanma.
- şalâh: (a.i.) düzelme, iyileşme, iyilik.
- şalât: (a.i.c. salavât) namaz.
- şalavât: (a.i.salât'nin c.) hz. Muhammed'e, onun soyundan gelenlere okunan dua [Allahümme salli âlâ seyyidînâ Muhammedin ve âlâ âli seyyidînâ Muhammed].
- şalb: (a.i.) asma, daracağına çekme.
- şâlih: (a.s. salâh'den. c. sâlihûn, sulehâ) yarar, elverişli, iyi, uygun, yakışır.
- şâliş: (a.s.) üçüncü.
- şâmiîn: (a.s. sâmi'in c.) dinleyenler, dinleyiciler.
- şânî: (a.s. seny'den) ikinci.
- şaniyen: (a.zf.) ikinci derecede, ikinci olarak.
- sa 'dî: (a.s.) saadete, uğura mensup.
- şâ 'îka: (a.s. sevk'den) sevkeden, götüren.
- şâ 'leb: (a.i.c. saâlib) tilki.
- sa 'y : (a.i.c. mesaî) çalış, çabalama, gayret, emek.
- şarf: (a.i.) (c. sarfiyat) harcama, masraf etme, gider.
- sârî: (f.s.) sürücü, süren.
- sârîk: (a.s. sirkat'den) çalan, hırsızlık eden.
- saḥ: a.i.c. sutûh) bir şeyin dış tarafı, dış yüzü.
- şavb: (a.i.) taraf, cihet, yön.
- şavm: (a.i.c. sıyâm) oruç.
- şay: (a.i.c. mesaî) çalış, çabalama, gayret, emek.
- şayha: (a.i.c. sıyâh) bağırma, nâra.

- sebâk: (a.i. sebk'den. c. esbâk) ders.
- sebb: (a.i.) sövme, sövüp sayma.
- secde: (a.i.c. secdât) namazda alını, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere dayamaktan ibaret ibâdet vaziyeti.
- sedd: (a.i.) kapama, tıkama.
- sefâhat: (a.i.) zevk ve eğlenceye -aşırı derecede- düşkünlük.
- sefeh: (a.i.) akılsızlık.
- sefer: (a.i.c.esfâr) yolculuk.
- sefîh: (a.s.c. süfehâ) zevk ve eğlenceye düşkün, parasını pulunu israf eden.
- sefil: (a.s. sefâlet'den. c.sefilân, süfelâ) sefalet çeken, yoksul.
- sehâ: (a.i.c. eshiye) beyin zarı.
- sehvi: (a.i.c. sehviyyât) yanlış, yanılma.
- selâm: (a.i.) gelip geçici olmama, zevalsizlik. [Allah'ın adlarından biri].
- selb: (a.i.) kapma zorla alma.
- selef: (a.i.c. eslâf, süllâf) bir yerde, bir işte, bir vazifede başka birinden önce bulunmuş olan kimse, ["halef" in zıddı].
- selîm: (a.s. selâmet'den) sağlam, kusursuz, doğru.
- semâniye: (a.s.) sekiz
- seref: (a.i.) lüzumsuz harcama.
- sermed: (f.s.) daimî, sürekli.
- setr: (a.i.) örtme, kapama, gizleme.
- şevb: (a.i.c. sevâb, siyâb) bez.
- sevm: (a.i.) satılık bir şeye paha biçme.
- seyf: (a.i.c. esyâf, süyûf) kılıç.
- sezâ: (f.s.) münâsip, uygun, yaraşır.
- şıbyân: (a.i. sabî'nin c.) çocuklar.
- şıdık: (a.i.) doğruluk, gerçeklik.
- şıfât: (a.i. vasf dan. c. sıfat) hal, keyfiyet, suret, şekil, varlık.
- şıhhat: (a.i.) sağlamlık, sağlık.
- sırr: (a.i.c. esrar) gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey.
- şıyâm: (a.i.) oruç.

- sibâb: (a.i.) sövme, küfür etme.
- sihr: (a.i.) büyü; gözbağcılık, büyücülük.
- şikât: (a.i. sika'nın c.) inanılır kimseler.
- sikkîn: (a.i.) bıçak.
- şimâr: (a.i. semer'in c.) meyvalar, yemişler.
- sirâc: (a.i.c. sürüc) ışık, kandil, mum.
- sitte: (a.s.) altı [sayı].
- sû'i -hâl: hal kötülüğü, fena, kötü hal.
- sû'i-zann: fena, kötü sanış.
- su'âl: (a.i.c. es'ile, su'âlât) sorma, sorulma.
- sû-be-sû: (f.zf.) taraf taraf, her tarafa.
- şubh: (a.i.c. esbâh) sabah, sabah vakti.
- şufûf: (a.i. saffin c.) sıralar, diziler.
- suhrîyye: (a.i.) maskaralık, alay.
- sûk: (a.i.c. esvâk) çarşı, pazar, alım satım yeri.
- sûre: (a.i.c. süver) Kur'ân'ın ayrıldığı 114 bölümünden her biri.
- şûret: (a.i.c. suver) biçim, görünüş, kılık.
- şuver: (a.i. sûret'in c.) suretler.
- sübha: (a.i.) çekilen teşbih.
- sücûd: (a.i.) secde etme, namazda alını, el ayaklarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan vaziyet.
- sükût: (a.i.) susma, söz söylememe.
- süm'a : (a.i.) görsünler, işitsinler diye yapılan göstermecilik.
- sürûr: (a.i.) sevinç.

-Ş-

- şâbb: (a.s. ve i. şebâb'dan. c. şübbân) genç, delikanlı; yiğit.
- şâfi: (a.h.i.) imâm-ı şafî mezhebinden olan kimse.
- şâk: (a.i.c. şükuk) yarma, yarıma.
- şâkî: (a. s. şikâyet'den) şikâyetçi, şikâyet eden.

- şâkir: (a.s. şükr'den) şükreden, gördüğü iyiliğe karşı dua eden.
- şân: (a.i. şe'n'den) şan, şöhret, ün.
- şârib: (a.s. şürb'den) içen, içici.
- şart: (a.i.c. şürût) şart, koşul.
- şât: (a.i.) koyun.
- şecâ'at: (a.i.) yiğitlik, yüreklilik.
- şedîd: (a.s. şiddet'den c. şidâd) şiddetli, sert, katı; sıkı.
- şefâ'at: (a.i.) birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık.
- şehâ: (f.n.) ey şah! ey pâdişâh!
- şehvet: (a.i.c. şehvât) aşın istek.
- şekâvet: (a.i.) bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk.
- şekk: (a.i.c. şükûk) şüphe, zan, tereddüt.
- şekvâ: (a.i.) şikâyet, sızıltı, hoşnutsuzluk.
- şem': (a.i.c. şümû') balmumu.
- şemâtet: (a.i.) birinin kötü durumda olmasına veya düşmesine sevinme.
- şems: (a.i.c. şumûs) güneş.
- şereh: (a.i.) şiddetli hırs, tamahkârlık, aç gözlülük.
- şerî'at: (a.i. şer'den. c. şerâi') doğru yol.
- şerm-sâr: (f.b.s.) utangaç.
- şer'î: (a.s.) şeriata ait, şeriatla ilgili; şeriata uygun.
- şerr: (a.i.c. şürûr) kötülük, fenalık; kötü iş.
- şetm: (a.i.c. şütûm) sövme, sövüp sayma.
- şevk:(a.i.c. eşvâk) şiddetli arzu; keyif, neşe, sevinç.
- şeyâfîn: (a.i. şeytân'ın c.) şeytanlar.
- şeyh: (a.i. şeyhûhet'den. c. eşyâh, meşâyih, şüyûh) bir tekke veya zaviyede reislik eden ve müritleri bulunan kimse.
- şeytân: (a.i.c. şeyâtîn) şeytan.
- şikem: (f.i.) karın.
- şimâl: (a.i.) kuzey.
- şi'r: (a.i.c. eş'âr) anlama.

şuğl: (a.i.c. eşgal, şugul) iş, uğraşacak, meşgul olacak şey; dert, gaile.

şûh: (f.s.) hareketlerinde serbest.

şûm: (f.s.) şom, uğursuz.

şübhe : (a.i.c. şübeh, şübühât) şüphe, kuşku.

şühûd: (a.i.) (şâhid'in c.) şahitler, tanıklar.

şükr: (a.i.) görülen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnettarlık.

-t-

taaşşub: (a.i. asab'dan) dînini üstün tutarak başka dinden olanlara düşman olma.

tâbi²: (a.s. teb'den. c. tâbiîn, tâbiûn, tebea, tevabi') birinin arkası sıra giden.

tâbi³: (a.s. tâbi'in c.) hz. Muhammed'i görmüş olanları görüp kendilerinden hadîs dinlemiş olanlar.

tâcir: (a.i. ticâret'den. c. tüccar) ticâretle uğraşan.

tağtiye: (a.i. gitâ'dan) örtme, örtülme.

tahammül: (a.i. haml'den. c. tahammülât) yüklenme, bir yükü üstüne alma.

tahattüm: (a.i. hatm'den) lâzım olma, lüzumlu olma.

tahdîd: (a.i. hadd'den. c. tahdîdât) hudut tâyîn etme, sınır çizme, sınırlama.

taḥkîk: (a.i. hakk'dan. c. tahkikat) doğru olup olmadığını araştırma.

taḥkîr : (a.i.c. tahkirât) hakaret etme.

taḥlîş: (a.i. halâs'dan) kurtarma, kurtarılma.

taḥliye: (a.i. halâ', halvet ve halv'den) serbest bırakma, salıverme.

taḥmir: (a.i. hamr'den. c. tahmîrât) yoğurma, yoğurulma.

taḥrîş: (a.i.c. tahrîsât) yakıp kaşındırma, azdırma.

taḥşil: (a.i. husûl'den) hâsıl etme, edilme, ele geçme, geçirilme.

taḥt: (f.i) hükümdarların oturduğu büyük koltuk.

tâib : (a.s. tevbe'den) tövbe eden.

taḥdîm: (a.i. kıdem'den. c. takdîmât) öne geçirme, geçirilme, ileriye sürme.

taḥlîd: (a.i. kald'den. c. taklîdât) takma, asma, kuşatma.

taḥtîr: (a.i. katr, kutur ve katarân'dan.c. taktîrât) damla damla akıtma, dökülme.

taḥvâ: (a.i. vikaye'den) Allah'dan korkma, Allah korkusuyla dînin yasak ettiği

şeylerden kaçınma.

ta'bir: (a.i. ubûr'dan. c. ta'birât) ifade, anlatma.

ta'cil: (a.i. acele'den. c. ta'cîlât) acele ettirme, çabuklaştırma.

ta'lik: (a.i. alak'dan. c. ta'likât) asma, asılma, bir şeye bağlılık gösterme.

ta'lim: (a.i. ilm'den. c. ta'lîmât) öğrenme, öğretme, öğretim, öğretilme.

ta'rîf: (a.i. irfân'dan. c. ta'rîfât) etrafiyla anlatma, anlatılma; etrafiyla bildirme.

ta'rîz: (a.i. arz'dan. c. ta'rîzât) dokundurma [sözle-], dokunaklı söz söyleme, taş atma, taşlama.

ta'yîb: (a.i. ayb'dan. c. ta'yîbât) ayıplama.

ta'yîn: (a.i. ayn'dan) ayırma, belli etme.

ta'ziye: (a.i. azv'den) baş sağlığı dileme.

ta'zim: (a.i. azm'den. c. ta'zîmât) büyükleme, ululama, büyük sayma.

târ u mâr: (f.b.s.) karmakarışık; dağınık; perişan.

taşvir: (a.i. sûret'den. c. tasvîrât, tesâvîr) yazıyla tarif etme.

taţvîl: (a.i. tûl'den. c. tatvîlât) uzatma, uzatılma.

taţyîb: (a.i. tayyib'den. c. tatyîbât) hoş etme, edilme, hoşlandırma, gönlünü hoş etme.

tâze: (f.s.) taze, körpe; sulu, yaş.

te'ehhül: (a.i. ehl'den) ehlileşme.

te'emül: (a.i. emel'den. c. teemmülât) iyice, etraflıca düşünme.

te'eşşür: (a.i. esr ve esâret'den c. teessürât) kederli ve üzüntülü olarak hislenme.

te'hîr: (a.i. ahar'dan. c. te'hîrât) sonraya, geriye bırakma, geciktirme, geciktirilme.

te'min: (a.i. emn'den) güvenlik hissi verme.

te'sîr: (a.i. isr'den. c. te'sîrât) alâmet, nişan bırakma.

te'vîl : (a.i. meâl'den. c. te'vîlât) sözü çevirme, söze ayrı mânâ vermeye kalkışma.

tebâh: (f.i. ve s.) bozuk, çürük, berbat, harap, mahvolma.

tebâreke: (a.i.) Kur'ân'ın 67. sûresi.

tebb: (a.i.) zarar, ziyan, kayıp.

tabî'yyet: (a.i.) tâbilik, tabî olma; bir devletin tebasından bulunma, uyrukluk.

teblîğ: (a.i. bulûğ'dan. c. teblîgat) yetiştirme, eriştirme, bitiştirme.

teb'id: (a.i. bu'd'dan) uzaklaştırma, uzaklaştırılma, uzağa sürme.

- tebşîr: (a.i.) tarif ve îzah [insanın gözünü açacak şekilde-].
- tecdîd: (a.i. cidd'den. c. tecdîdât) yenileme, yenilenme, tazelenme.
- tecebbür: (a.i. cebr'den. c. tecebbürât) kibirlenme, büyülenme.
- tecrîbeten: (a.zf.) tecrübe ederek, deneyerek, sınavarak.
- tedebbür: (a.i.c. tedebbürât) sonunu, hakikati düşünme.
- tedrîc: (a.i. durûc'dan. c. tedrîcât) derece derece, basamak basamak ilerleme.
- tefâhğur: (a.i. fahr'den. c. tefahhurât) övünme, kurulma.
- tefâsîr: (a.i. tefsîr'ün c.) kur'ân'ı îzâh eden kitaplar.
- tefekkür: (a.i. fikr'den. c. tefekkürât) düşünme, zihin yorma; düşünülme.
- tefrîc: (a.i. ferah'dan) ferahlandırma, gönül açma.
- tefrîk: (a.i. fark'dan) ayırma, seçme, ayırdetme.
- tefrît: (a.i. fart'dan) tersine aşırılık, ortalamanın altında kalma. ["ifrât"ın zıddı].
- tefsîr: (a.i. fesr'den. c. tefsîrât) yorum, Kur'ân-ı kerîm'in mânâ bakımından îzâhı.
- teftîş: (a.i. fetş'den. c. teftîşât) gereği gibi sorup araştırma, sorulup araştırılma.
- tefvîz: (a.i.) ihale, sipariş etme, edilme.
- tehâvün: (a.i. hev'n'den) ehemmiyet vermeme, mühimsememe, ağır davranma.
- teheccüd: (a.i. hecd'den) gece uyanıp namaz kılma.
- tehevür: (a.i. hevr'den. c. tehevürât) öfkelenme, köpürme.
- teğaddüm: (a.i. kıdem'den) önce gelme, önce davranma.
- teğarüb:(a.i. kurb'dan) iki şeyin birbirine yakın olma hâli.
- teğâyüd: (a.i. keyd'den. c. tekâyüdât) birbirine hîle yapma.
- teğaz: (a.i.) karşılaştırma.
- tekbîr: (a.i. kibr'den. c.tekbîrât)"allâhü ekber deme[k].
- tekbîrât: (a.i. tekbîr'in c.) tekbirler.
- tekebbür: (a.i. kibr'den) kibir gösterme, büyüklük satma.
- tekrâr: (a.i. kerr'den) bir şeyi iki veya daha çok defa yapma.
- telezzüz: (a.i. lezzet'den. c. telezzüzât) lezzet, tad alma, hoşlanma, hoş gitme.
- temellük: (a.i. melk ve mülk'den. c. temellükât) mülk edinme, kendine mal etme, sahip olma.
- temerrüd: (a.i. mürûd'dan. c. temerrüdât) dikbaşlılık, inat, direnme.
- temevvüc : (a.i. mevc'den. c. temevvücat) dalgalanma, dalga dalga olma.

- temime: (a.i.) nazar boncuğu, nazarlık.
- tenâcî: (a.i.) fısıldaşma, fısıltı ile konuşma.
- tenaħnuħ: (a.i. nahnaha'dan. c. tenahnuhât) gırtlakını temizlemek üzere hırıltılı ses çıkarma ve çıkarılan bu ses; öksürme.
- te 'âlüm: (a.i. ilm'den) bir şeyi herkesin bilmesi, bir şey herkesçe bilinme.
- te 'âvün: (a.i. avn'den. c. teâvünât) yardımlaşma, birbirine yardım etme.
- te 'fiķ:(a.i.c. te'fikât) yalan söyleme.
- teraķķî: (a.i. raky'den. c. terakkiyât) yukarı kalkma, yükselme.
- terceme: (a.i.c. terâcim) tercüme, çevirme.
- terġîb: (a.i. raġbet'den. c. terġibât) arzu ettirme, istek verme, isteklendirme.
- terk: (a.i.) bırakma, bırakılma, koyuverme, salıverme; vazgeçme, vazgeçilme.
- terfîl: (a.i.) yoluyla, usulüyle okuma.
- tesbîh: (a.i. sebh'den) (c. tesbîhât) "sübhânAllah" kelimesini söyleyerek Allah'a ta'zîm etme.
- tesmi ' : (a.i. sem'den. c. tesmîât) işittirme, işittirilme, duyurma.
- tesvîf: (a.i. sevf'den. c. tesvîfât) geciktirme, atlatma.
- tesviye: (a.i. sevî'den) beraber etme, düz etme, düzleme.
- tesyîr: (a.i. seyr'den) gönderme, gönderilme, yollama, yollanma.
- teşehhüd: (a.i. şahâdet'den) namazda oturarak "ettehiyyâtü" duasını okuma.
- tevbe : (a.i.) tövbe, işlenmiş bir günah veya suçun bir daha işlenmeyeceğine dâir verilen söz.
- teveccüh: (a.i. vech'den. c. teveccühât) çevrilme, yönelme, doğrulma.
- tevekkel: (o.s. tevekkül'den) işi oluruna bırakan, kaderine razı olan [kimse].
- teverruk: (a.i. varak'dan. c. teverrukat) yapraklanma.
- tevessüd: (a.i. visâde'den) dayanma.
- tevķîr: (a.i. vekar'dan. c. tevkîrât) güzel karşılama, aġırlama; ululama.
- teyaķķuz: (a.i. yakaza'dan. c. teyakkuzât) uyanma, uykudan kalkma.
- teysîr : (a.i. yüs'r'den. c. teysîrât) kolaylaştırma, kolaylaştırılma.
- tezķîr: (a.i. zikr'den. c. tezkîrât) hatıra getirme, hatırlatma, hatırlatılma.
- tezkîre: (a.i. zikr'den.c.tezâkir) bâzı meslek sahibi kimseler için yazılan biyografi.
- tilâvet: (a.i.) kur'ân-ı, güzel sesle ve usûlüne göre okuma, okunma.

tîn: (a.i.) incir.

ţûl: (a.i.) zaman çokluğu, uzun müddet.

ţulû': doğma, doğuş.

ţumâ'nînet: (a.i.) gönlü rahat olma, emîn olma, inanma

-u-

ʔubûdiyyet: (a.i. abd'den) kulluk, kölelik.

ʔucb: (a.i.) kendini beğenmişlik.

ʔudûl: (a.i.) sapma, yoldan çıkma.

uĥrâ: (a.s.) başka, diğer.

ʔuĥûbet: (a.i.c. ukubât) ceza.

u'ĥubât: (a. i. ukubet'in c.) cezalar.

ʔulûm: (a.i. ilm'in c.) ilimler, bilgiler.

ʔumûm: (a.i. âmm'dan) umûmî (genel) olma.

umûr: (a.i. emr'in c.) işler, hususlar, maddeler, şeyler.

ʔurûĥ: (a.i. ırk'ın c.) ırklar, kökler, damarlar.

ʔuryân: (a.i.) çıplak.

ʔuşât: (a.s. âsî'nin c.) asîler, itaatsizler, zorbalar.

uşûl: (a.i. asl'ın c.) asıllar, kökler.

ʔusret: (a.i.) zor, güçlük, zahmet, sıkıntı, zorluk.

ʔuşr: (a.i.) güçlük, zorluk; zor iş.

ʔuzlet : (a.i.) bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama.

ʔuzv: (a.i.c. a'zâ) organ, vücûdun müstakil parçası.

-ü-

ülfet: (a.i.) alışma, kaynaşma.

ümmehât: (a.i. ümm'ün c.) analar.

ümmet: (a.i.c. ümem) bir peygambere inanıp bağlanan cemaat, taife.

üns: (a.i.) alışıklık, alışkanlık, alışma.

üzn: (a.i.c. âzân) kulak.

-v-

vâfir: (a.s. vefret'den) çok, bol.

vaḥdet: (a.i.) Allah'a yakınlık, Allah'a ulaşma.

vâhib : (a.s. vehb'den) hibe eden, bağışlayan, bağışlayıcı.

vaḳf: (a.i.c. evkaf) durdurma, alıkoyma.

vaḳt: (a.i.c. evkat) vakit, zaman.

vâlid: (a.s. ve i. vilâdet'den) baba.

vâlideyn: (a.i.c.) ana ile baba.

vârid: (a.s. vürûd'dan. c. vâridîn) gelen, vâsıl olan, erişen.

vâşıl: (a.s. vüsûl'den) erişen, ulaşan, kavuşan.

vaz'ıyyet: (o.i. vaz'dan) durum, duruş.

vebâl: (a.i.) şiddet, ağırlık, azap.

vecel: (a.i.) korkma, ürkme.

vech: (a.i.c. vücûh) yüz, surat, çehre.

vefâ: (a.i.) sözünde durma, sözünü yerine getirme.

vehbî: (a.i.) Allah vergisi.

veḳâḫât: a.i.) hayâsızlık, utanmazlık, edepsizlik.

vekîl: (a.i.) birinin, işini görmesi için yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse.

vekr: (a.i.c. evkâr, vükûr) kuş yuvası.

velâ: (a.i.) yakınlık, sahiplik.

verd: (a.i.c. evrâd, virâd, vürd) gül.

vitri: (a.s.) tek, yalnız, تنها.

vuḳûf: (a.i. vakf'dan) durma, duruş

vuşûl: (a.i.) ulaşma, gelme, varma, erişme, yetişme.

vücûd: (a.i.) bulunma, var olma, varlık.

-y-

yâdigâr: (f.b.i.) yadigâr, bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey, andaç.

yağîn: (a.i. yakn'dan) sağlam bilgi, iyi, kat'î olarak bilme.

yâhû: (a.n.) ey o zat!

yâhûd: (f.e.) veya; isterseniz.

ya'nî: (a.e. anâ'dan) demek, şu demek.

yed: (a.i.c. eyâdî, eydî, yüdü) el.

ye'cûc: (a.i.) "me'cûc" ile birlikte kullanılır.

yekûn: (a.i.) "toplam, total.

yek: (f.s.) bir, tek.

yesîr: (a.s. yüs'r'den) kolay.

yevm: (a.i.c. eyyâm) gün.

Yûnus : (a.h.i.) uzun müddet bir balığın (hut'un) karnında kaldığı rivayet edilen meşhur peygamberlerden birinin adı.

Yûsuf : (a.h.i.) isrâiloğullarından Hz. Ya'kub'un oğlu olup kardeşleri tarafından kuyuya atılmıştır. [mısır'da köle diye satılan, sahibinin karısı Zelîha'nın sevgisine karşılık göstermediği için zindana atılan, mısır hükümdarının rü'yâsını yormakla zindandan çıkıp mısır'ın idaresini ele alan peygamber.

yümnî: (a.s.) uğura ait, uğurla ilgili.

-Z-

zabt: (a.i.). sıkı tutma.

zâhib : (a.s. zehâb'dan) bir fikir veya zanne uyan, kapılan.

zâhir: (a.s. zuhûr'dan) görünen, açık, belli, meydanda.

zahriyye: (a.i. zahr'dan) bir kâğıdın arka tarafına yazılan yazı, şerh.

zâil: (a.s. zevl ve zevâl'den) sona eren, devamlı olmayan.

zâir : (a.s. ziyâret'den. c. züvvâr) ziyaret eden, görmeye, hatır sormaya giden.

zâl: (f.s.) zâlim, acımasız.

zâlâl: (a.s. zıll'den) gölge eden, gölgesi olan.

zâlâm: (a.s.) karanlık.

zâlim: (a.s. zulm'den. c. zaleme, zâlimîn, zâlimûn) zulmeden, haksızlık eden.

zarâfet: (a.i.) zariflik, naziklik, incelik.

zarûrî: (a.s.) mecburî, zorunlu.

zâyî': (a.s. ziyâ'dan) elden çıkan, kaybolan, yitik; zarar, ziyan.

zeheb: (a.i.c. ezhâb, zühbân, zühûb) altın.

zemimet: (a.i. zemm'den. c. zemâim) zemmedilmeye, yerilmeye lâayık, fena, kötü hal ve hareket.

zemm: (a.i.c. zümûm) yerme, kınama; ayıplama.

zer': (a.i.c. zürû') ekme, tohum saçma.

zerrak : (a.s. zerk'den) çok mürâî, ikiyüzlü.

zerre: (a.i.c. zerrât) pek ufak parça.

zevc: (a.i.c. ezvâc) çift, tek karşılığı.

zıll: (a.i.c. ezlâl, zılâl, zulûl) gölge.

ziyâ: (a.i.) ışık, aydınlık.

zîkr: (a.i.c. ezkâr) anma, anılma.

zillet: (a.i.) hakirlik, horluk, alçaklık, aşağılık.

zulm: (a.i.) zulüm, haksızlık, eziyet.

zü'l- celâl: (a.h.i.) celâl, ululuk sahibi olan Allah.

Zü'l -kârneyn: (a.b.s.) (h.i.) Kur'ân-ı kerîm'de adı geçen ve nebî mi, velî mi olduğuna tereddüd edilen zat.

zübde: (a.i.c. zübed) bir şeyin en seçkin parçası.

zücâc: (a.i.) sırça.

DİZİN

- Âdem, 20, 49, 90, 130, 217
 Ahmed, 92, 93, 95, 139, 229, 257,
 283, 310, 321
 Birgivi, 8, 9, 70, 99, 116, 153
 Câmi', 99, 261, 18, 97, 124
 Ceyyidi, 94, 315
 Cibril, 99, 100, 229, 230
 Dâvûd, 90, 91, 93, 217, 257
 Deccâl, 62, 99, 134, 140
 Ebû Bekir, 34, 61, 93, 132, 229
 Ebû Hureyre, 281
 Ebu Sü'ayd, 93, 221
 Ebû Tâlib, 92, 139
 Enes, 54, 93, 220
 Eyyûb, 91, 217, 257
 Fârûk, 71, 263
 Fâtıma, 58, 92, 93, 139
 Fir'avn, 62, 68, 99, 134, 182
 Ğazâlî, 256, 267
 Hakem, 257
 Hârûn, 90, 91, 217
 Hazret-i Nu'mân, 18, 97, 124
 Hûd, 90, 91, 217
 İblîs, 62, 99, 134
 İbn Ömer, 93, 220
 İbn-i Hattâb Hureyre, 38, 257
 İbni Şâbit, 18, 95, 97, 124
 İbrâhîm, 54, 58, 80, 90, 91, 92, 93, 95,
 97, 139, 217, 227
 İbrâhîm Bin Edhem, 54
 İdris, 90, 217
 256, 262, 263, 264, 265, 266, 267,
 273, 276, 280, 281, 283, 288, 289,
 290, 295, 298, 302, 303, 305, 308,
 309, 313, 314, 315, 316, 317, 318,
 320
 İmâm Ğazâlî, 68, 95, 182
 İshâk, 90, 91, 217, 257
 İsmâ'il, 90, 91, 217
 Kâsım, 58, 93, 139
 223, 240, 245, 256, 259, 267, 283,
 287, 298, 302, 309
 Lokmân, 90, 91, 218
 Lût, 90, 91, 217
 Me'cûc, 99
 Muhammed, 17, 42, 43, 60, 64, 90, 91,
 92, 93, 114, 131, 150, 218, 258,
 260, 271, 294, 305, 307, 311, 321
 Mûsâ, 90, 97, 217, 240
 Muşâb, 221
 Muşafâ, 91, 221, 305
 Nemrûd, 99, 175
 Nûh, 90, 91, 217
 Nu'mân, 18, 81, 84, 95, 133
 'Abbâs Me'âzibni Cebel, 93, 257
 'Abdu'llâh, 93, 257
 'Abdü İlyâs, 91, 217
 'Abdü rahmân Se'ad Ebu'd-derde, 38,
 257
 'Alî, 229, 230
 'Avn-ı Rabbânî, 160
 'Îsâ, 46, 90, 91, 140, 218
 'Osmân, 34, 61, 62, 93, 132, 229
 'Ömer, 61, 93, 229
 'Uzeyr, 90, 91, 218
 Remzi, 192
 Ruqiye, 58, 92, 93, 139
 Seyyid, 14, 15, 25, 26, 43, 72, 79, 84,
 89, 100, 112, 124, 146, 147, 149,
 151, 160, 173, 176, 180, 185, 196,
 197, 198, 201, 205, 208, 210, 211,
 218, 222, 223, 226, 230, 238, 240,
 241, 244, 253, 257, 260, 268, 279,
 281, 284, 291, 296, 298, 321
 Seyyidi, 8, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 23,
 24, 25, 27, 30, 49, 57, 64, 65, 68,
 73, 75, 76, 79, 80, 85, 87, 90, 94,
 97, 107, 108, 109, 110, 113, 114,
 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121,
 137, 140, 153, 158, 159, 173, 175,
 176, 179, 183, 205, 206, 211, 214,
 216, 219, 220, 221, 224, 226, 228,
 232, 233, 236, 239, 243, 246, 251,
 256, 258, 264, 266, 268, 269, 271,
 274, 277, 280, 298, 304, 312, 315,
 321
 Sultân Murâd, 94, 95, 307
 Süleymân, 90, 91, 94, 217, 308, 315

Şu'ayb, 90, 91, 218
Tâhir, 58, 93, 139
Ümmi Gülşüm, 58, 92, 93, 139
Vehbi bin Verdin, 93, 233
Vekî'a, 55, 93, 94, 239, 240
Yağkûb, 91, 217
Yahyâ, 90, 91, 217
Ye'cûc, 99, 140

Yûnus, 12, 90, 91, 217
Yûsuf, 12, 90, 91, 96, 97, 217
Zekeriyâ, 90, 91, 218
Zekî, 93, 257
Zeynep, 58, 92, 93, 139
Zü'l kifl, 218
Zü'l-ķarneyn, 90, 91, 218